

CVRIA

EUROPEISKA
GEMENSKAPERNAS DOMSTOL

ÅRSRAPPORT
2003

SV

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2003

06 QD-AG-04-001-SV-C

Venta • Salg • Verkauf • Πωλήσεις • Sales • Vente • Vendita • Verkoop • Venda • Myynti • Försäljning
http://eur-op.eu.int/general/en/s-ad.htm

BELGIQUE/BELGIË

Jean De Lannoy
Avenue du Roi 202/Koningslaan 202
B-1190 Bruxelles/Brussel
Tél. (32-2) 538 43 08
Fax (32-2) 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@infoboard.be
URL: http://www.jean-de-lannoy.be

**La librairie européenne/
De Europese Boekhandel**
Rue de la Loi 244/Wetstraat 244
B-1040 Bruxelles/Brussel
Tél. (32-2) 295 26 39
Fax (32-2) 735 08 60
E-mail: mail@libeurop.be
URL: http://www.libeurop.be

Moniteur belge/Belgisch Staatsblad
Rue de Louvain 40-42/Leuvenseweg 40-42
B-1000 Bruxelles/Brussel
Tél. (32-2) 552 22 11
Fax (32-2) 511 01 84
E-mail: eusales@just.fgov.be

DANMARK

J. H. Schultz Information A/S
Herstedvang 4
DK-2620 Albertslund
Tlf. (45) 43 63 23 00
Fax (45) 43 63 19 69
E-mail: schultz@schultz.dk
URL: http://www.schultz.dk

DEUTSCHLAND

Bundesanzeiger Verlag GmbH
Vertriebsabteilung
Amsterdamer Straße 192
D-50735 Köln
Tel. (49-221) 97 66 80
Fax (49-221) 97 66 82 78
E-Mail: vertrieb@bundesanzeiger.de
URL: http://www.bundesanzeiger.de

Carl Heymanns Verlag KG
Luxemburger Straße 449
D-50939 Köln
Tel. (49-221) 943 73-0
Fax (49-221) 943 73-901
E-Mail: vertrieb@heymanns.com

ΕΛΛΑΔΑ/GREECE

G. C. Eleftheroudakis SA
International Bookstore
Panepistimiou 17
GR-10564 Athina
Tel. (30) 21 03 25 84 40
Fax (30) 21 03 25 84 99
E-mail: elebooks@books.gr
URL: www.books.gr

ESPAÑA

Boletín Oficial del Estado
Trafalgar, 27
E-28071 Madrid
Tel. (34) 915 38 21 11 (libros),
913 84 17 15 (suscripción)
Fax (34) 915 38 21 21 (libros),
913 84 17 14 (suscripción)
E-mail: clientes@com.boe.es
URL: http://www.boe.es

Mundi Prensa Libros, SA
Castelló, 37
E-28001 Madrid
Tel. (34) 914 36 37 00
Fax (34) 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
URL: http://www.mundiprensa.com

FRANCE

Journal officiel
Service des publications des CE
26, rue Desaix
F-75727 Paris Cedex 15
Tél. (33) 140 58 77 31
Fax (33) 140 58 77 00
E-mail: europublications@journal-officiel.gouv.fr
URL: http://www.journal-officiel.gouv.fr

IRELAND

Alan Hanna's Bookshop
270 Lower Rathmines Road
Dublin 6
Tel. (353-1) 496 73 98
Fax (353-1) 496 02 28
E-mail: hannas@iol.ie

ITALIA

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
Casella postale 552
I-50125 Firenze
Tel. (39) 05 56 48 31
Fax (39) 055 64 12 57
E-mail: licosa@licosa.com
URL: http://www.licosa.com

LUXEMBOURG

Messageries du livre SARL
5, rue Raiffeisen
L-2411 Luxembourg
Tél. (352) 40 10 20
Fax (352) 49 06 61
E-mail: mail@mdl.lu
URL: http://www.mdl.lu

NEDERLAND

SDU Servicecentrum Uitgevers
Christoffel Plantijnstraat 2
Postbus 20014
2500 EA Den Haag
Tel. (31-70) 378 98 80
Fax (31-70) 378 97 83
E-mail: sdu@sdu.nl
URL: http://www.sdu.nl

PORTUGAL

Distribuidora de Livros Bertrand Ld.ª
Grupo Bertrand, SA
Rua das Terras dos Vales, 4-A
Apartado 60037
P-2700 Amadora
Tel. (351) 214 95 87 87
Fax (351) 214 96 02 55
E-mail: dlb@ip.pt

Imprensa Nacional-Casa da Moeda, SA
Sector de Publicações Oficiais
Rua da Escola Politécnica, 135
P-1250 -100 Lisboa Codex
Tel. (351) 213 94 57 00
Fax (351) 213 94 57 50
E-mail: spcoe@incm.pt
URL: http://www.incm.pt

SUOMI/FINLAND

**Akateeminen Kirjakauppa/
Akademiska Bokhandeln**
Keskuskatu 1/Centralgatan 1
PL/PB 128
FIN-00101 Helsinki/Helsingfors
P./tfn (358-9) 121 44 18
F./fax (358-9) 121 44 35
Sähköposti: akatilaus@akateeminen.com
URL: http://www.akateeminen.com

SVERIGE

BTJ AB
Traktorvägen 11-13
S-221 82 Lund
Tfn (46-46) 18 00 00
Fax (46-46) 30 79 47
E-post: btjeu-pub@btj.se
URL: http://www.btj.se

UNITED KINGDOM

The Stationery Office Ltd
Customer Services
PO Box 29
Norwich NR3 1GN
Tel. (44-870) 60 05-522
Fax (44-870) 60 05-533
E-mail: book.orders@theso.co.uk
URL: http://www.tso.co.uk

ISLAND

Bokabud Larusar Blöndal
Engjateigi 17-19
IS-105 Reykjavik
Tel. (354) 552 55 40
Fax (354) 552 55 60
E-mail: bokabud@simnet.is

NORGE

Swets Blackwell AS
Hans Nielsen Hauges gt. 39
Boks 4901 Nydalen
N-0423 Oslo
Tel. (47) 23 40 00 00
Fax (47) 23 40 00 01
E-mail: info@no.swetsblackwell.com

SCHWEIZ/SUISSE/SVIZZERA

Euro Info Center Schweiz
c/o OSEC Business Network Switzerland
Stampfenbachstraße 85
PF 492
CH-8035 Zürich
Tel. (41-1) 365 53 15
Fax (41-1) 365 54 11
E-mail: eics@osec.ch
URL: http://www.osec.ch/eics

B@LGARUA

Europress Euromedia Ltd
59, blvd Vitosha
BG-1000 Sofia
Tel. (359-2) 980 37 66
Fax (359-2) 980 42 30
E-mail: Milena@mbox.cit.bg
URL: http://www.europress.bg

CYPRUS

**Cyprus Chamber of Commerce
and Industry**
PO Box 21455
CY-1509 Nicosia
Tel. (357-22) 88 97 52
Fax (357-22) 66 10 44
E-mail: stal@ccci.org.cy

EESTI

Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
(Estonian Chamber of Commerce and Industry)
Toom-Kooli 17
EE-10130 Tallinn
Tel. (372) 646 02 44
Fax (372) 646 02 45
E-mail: einfo@koda.ee
URL: http://www.koda.ee

HRVATSKA

Mediatrade Ltd
Strohalov Prilaz 27
HR-10000 Zagreb
Tel. (385-1) 660 08 40
Fax (385-1) 660 21 65
E-mail: mediatrade@hi.hinet.hr

MAGYARORSZÁG

Euro Info Service
Szt. István krt.12
III emelet 1/A
PO Box 1039
H-1137 Budapest
Tel. (36-1) 329 21 70
Fax (36-1) 349 20 53
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
URL: http://www.euroinfo.hu

MALTA

Miller Distributors Ltd
Malta International Airport
PO Box 25
Luqa LQA 05
Tel. (356) 21 66 44 88
Fax (356) 21 67 67 99
E-mail: info@millermalta.com

POLSKA

Ars Polona
Krakowskie Przedmiescie 7
Skr. pocztowa 1001
PL-00-950 Warszawa
Tel. (48-22) 826 12 01
Fax (48-22) 826 62 40
E-mail: books119@arspolona.com.pl

ROMÂNIA

Euromedia
Str.Dionisie Lupu nr. 65, sector 1
RO-70184 Bucuresti
Tel. (40-21) 260 28 82
Fax (40-21) 260 27 88
E-mail: euromedia@mailcity.com

SLOVAKIA

Centrum VTI SR
Námestie Slobody 19
SK-81223 Bratislava 1
Tel. (421-2) 54 41 83 64
Fax (421-2) 54 41 83 64
E-mail: europ@tbb1.cvtisr.sk
URL: http://www.cvtisr.sk

SLOVENIJA

GV Zalozba d.o.o.
Dunajska cesta 5
SI-1000 Ljubljana
Tel. (386) 13 09 1800
Fax (386) 13 09 1805
E-mail: europ@gvzalozba.si
URL: http://www.gvzalozba.si

TÜRKİYE

Dünya Aktüel A.S
Globus Dünya Basinevi
100, Yıl Mahallesi 34440
TR-80050 Bagcilar-Istanbul
Tel. (90-212) 440 22 27
Fax (90-212) 440 23 67
E-mail: aktuel.info@dunya.com

ARGENTINA

World Publications SA
Av. Córdoba 1877
C1120 AAA Buenos Aires
Tel. (54-11) 48 15 81 56
Fax (54-11) 48 15 81 56
E-mail: wpbooks@infovia.com.ar
URL: http://www.wpbooks.com.ar

AUSTRALIA

Hunter Publications
PO Box 404
Abbotsford, Victoria 3067
Tel. (61-3) 94 17 53 61
Fax (61-3) 94 17 71 54
E-mail: admin@tekimaging.com.au

BRASIL

Livraria Camões
Rua Bittencourt da Silva, 12 C
CEP
20043-900 Rio de Janeiro
Tel. (55-21) 262 47 76
Fax (55-21) 262 47 76
E-mail: livraria.camoes@incm.com.br
URL: http://www.incm.com.br

CANADA

Les éditions La Liberté Inc.
3020, chemin Sainte-Foy
Sainte-Foy, Québec G1X 3V6
Tél. (1-418) 658 37 63
Fax (1-800) 567 54 49
E-mail: liberte@mediom.qc.ca

Renouf Publishing Co. Ltd
5369 Chemin Canotek Road Unit 1
Ottawa, Ontario K1J 9J3
Tel. (1-613) 745 26 65
Fax (1-613) 745 76 60
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
URL: http://www.renoufbooks.com

EGYPT

The Middle East Observer
41 Sherif Street
11111 Cairo
Tel. (20-2) 392 69 19
Fax (20-2) 393 97 32
E-mail: meo@soficom.com.eg
URL: http://www.meobserver.com.eg

MALAYSIA

EBIC Malaysia
Suite 47.01, Level 47
Bangunan AmFinance (letter box 47)
8 Jalan Yap Kwan Seng
50450 Kuala Lumpur
Tel. (60-3) 21 62 62 98
Fax (60-3) 21 62 61 98
E-mail: ebic@tm.net.my

MÉXICO

Mundi Prensa México, SA de CV
Río Pánuco, 141
Colonia Cuauhtémoc
MX-06500 México, DF
Tel. (52-5) 533 56 58
Fax (52-5) 514 67 99
E-mail: 101545.2361@compuserve.com

SOUTH KOREA

**The European Union Chamber of
Commerce in Korea**
Suite 2004, Kyobo Bldg.
1 Chongro 1-Ga, Chongro-Gu
Seoul 110-714
Tel. (82-2) 725-9880/5
Fax (82-2) 725-9886
E-mail: eucck@eucck.org
URL: http://www.eucck.org

SRI LANKA

EBIC Sri Lanka
Trans Asia Hotel
115 Sir Chittampalam
A. Gardiner Mawatha
Colombo 2
Tel. (94-1) 074 71 50 78
Fax (94-1) 44 87 79
E-mail: ebicsl@sltnet.lk

T'AI-WAN

Tycoon Information Inc
PO Box 81-466
105 Taipei
Tel. (886-2) 87 12 89 86
Fax (886-2) 87 12 47 47
E-mail: eiutpe@ms21.hinet.net

UNITED STATES OF AMERICA

Bernan Associates
4611-F Assembly Drive
Lanham MD 20706-4391
Tel. (1-800) 274 44 47 (toll free telephone)
Fax (1-800) 865 34 50 (toll free fax)
E-mail: query@bernan.com
URL: http://www.bernan.com

ANDERE LÄNDER/OTHER COUNTRIES/
AUTRES PAYS

**Bitte wenden Sie sich an ein Büro Ihrer
Wahl/Please contact the sales office of
your choice/Veuillez vous adresser au
bureau de vente de votre choix**
**Office for Official Publications
of the European Communities**
2, rue Mercier
L-2985 Luxembourg
Tel. (352) 29 29-42001
Fax (352) 29 29-42700
E-mail: info-info-opoee@cec.eu.int
URL: http://publications.eu.int

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS
DOMSTOL

ÅRSRAPPORT
2003

Översikt över verksamheten vid
Europeiska gemenskapernas
domstol och förstainstansrätt

Luxemburg 2004

www.curia.eu.int

Europeiska gemenskapernas domstol
L-2925 Luxemburg
Tfn (352) 43 03-1
Telex (kansliet): 2510 CURIA LU
Fax: (352) 43 03-2600
Fax till Press- och informationsavdelningen: (352) 43 03-2500

Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt
L-2925 Luxemburg
Tfn (352) 43 03-1
Fax: (352) 43 03-2100

Domstolens hemsida på Internet: <http://www.curia.eu.int>

Färdigställd den 19 januari 2004

En stor mängd övrig information om Europeiska unionen är tillgänglig på Internet via Europa-servern (<http://europa.eu.int>).

Kataloguppgifter finns i slutet av publikationen.

Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, 2004

ISBN 92-829-0709-0

© Europeiska gemenskaperna, 2004
Kopiering tillåten med angivande av källan.

Printed in Belgium

TRYCKT PÅ ICKE KLORBLEKT PAPPER

Innehållsförteckning

sidan

Förord av domstolens ordförande, Vassilios Skouris.....	5
--	---

Kapitel I

Europeiska gemenskapernas domstol

A — Domstolens verksamhet år 2003 av ordföranden Vassilios Skouris.....	9
B — Domstolens sammansättning	93
1. Domstolens ledamöter	95
2. Ändringar i domstolens sammansättning år 2003.....	107
3. Rangordning	109
4. Domstolens tidigare ledamöter	111

Kapitel II

Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt

A — Förstainstansrättens verksamhet år 2003, av ordföranden Bo Vesterdorf.....	115
B — Förstainstansrättens sammansättning.....	187
1. Förstainstansrättens ledamöter	189
2. Ändringar i förstainstansrättens sammansättning år 2003	195
3. Rangordning	197
4. Förstainstansrättens tidigare ledamöter	201

Kapitel III

Möten och besök

A —	Officiella besök och arrangemang vid domstolen och förstainstansrätten år 2003	205
B —	Studiebesök vid domstolen och förstainstansrätten år 2003.....	209
C —	Högtidliga sammanträden år 2003	211
D —	Besök och deltagande i officiella arrangemang år 2003.....	213

Kapitel IV

Tabeller och statistik

A —	Domstolens verksamhetsstatistik	217
B —	Förstainstansrättens verksamhetsstatistik.....	237

<i>Organisationsplan i sammandrag.....</i>	<i>255</i>
--	------------

<i>Domstolens adressuppgifter.....</i>	<i>257</i>
--	------------

Förord

År 2002 avslutades med de evenemang som ägde rum med anledning av firandet av domstolens 50-årsdag, som min företrädare redogjorde för i förordet till årsrapporten för år 2002. År 2004 kommer att präglas av ankomsten av domare och medarbetare från de tio nya medlemsstaterna.

Det gångna året har dock inte varit något övergångsår. Domstolen har nämligen under år 2003 vidtagit erforderliga åtgärder för att genomföra de förändringar av dess arbetssätt som föreskrivs i Nicefördraget, vilket trädde i kraft den 1 februari 2003. Det rör sig bland annat om inrättandet av den stora avdelningen, valet av ordförande för avdelningarna med fem domare på tre år (en tid som hittills endast har uppgått till ett år) och möjligheten att avgöra ett mål utan yttrande från generaladvokaten när domstolen anser att målet inte omfattar någon ny rättsfråga.

Domstolen har även som förberedelse inför utvidgningen vidtagit åtgärder för att tillhandahålla lokaler till de nya domare och medarbetare som kommer från Tjeckien, Estland, Cypern, Lettland, Litauen, Ungern, Malta, Polen, Slovenien och Slovakien. Domstolen har även övervägt hur den skall anpassa sina arbetsmetoder till antalet domare, som i maj 2004 kommer att ändras från 15 till 25. Detta har inte hindrat domstolen från att särskilt uppmärksamma det arbete som har lagts ner på konventet om Europas framtid.

Vad beträffar domstolens och förstainstansrättens rättskipande verksamhet i egentlig mening, inklusive statistiska uppgifter, återfinns den i huvudsak på följande sidor.

V. Skouris

Kapitel I

Europeiska gemenskapernas domstol

A — Domstolens verksamhet år 2003

av ordföranden Vassilios Skouris

1. I denna del av årsrapporten ges en översikt av verksamheten vid Europeiska gemenskapernas domstol under år 2003. Förutom en kort kvantitativ sammanfattning (avsnitt 2) redovisas de huvudsakliga utvecklingstendenserna i domstolens rättspraxis. Dessa är uppställda enligt följande:

Domstolens behörighet och förfarande (avsnitt 3). Allmänna principer och konstitutionella eller institutionella mål (avsnitt 4). Fri rörlighet för varor (avsnitt 5). Gemensamma jordbrukspolitiken (avsnitt 6). Fri rörlighet för arbetstagare (avsnitt 7). Fri rörlighet för tjänster (avsnitt 8). Etableringsfrihet (avsnitt 9). Fri rörlighet för kapital (avsnitt 10). Transportpolitik (avsnitt 11). Konkurrensregler (avsnitt 12). Handelspolitiska skyddsåtgärder (avsnitt 13). Varumärkesrätt (avsnitt 14). Tillnärmning av lagstiftning (avsnitt 15). Offentlig upphandling (avsnitt 16). Socialrätt (avsnitt 17). Miljörätt (avsnitt 18). Rättsliga och inrikes frågor (avsnitt 19). Yttre förbindelser (avsnitt 20). Brysselkonventionen (avsnitt 21).

I detta urval återfinns endast 90 av de 455 domar och beslut som domstolen avkunnat under år 2003, och enbart de väsentligaste av dessa tas upp. Urvalet omfattar inte heller generaladvokatens förslag till avgörande. Dessa är obestridligen av betydelse för en djupare förståelse av frågorna i vissa mål, men en redogörelse för förslagen skulle öka omfånget av en rapport som måste vara kort. Det är möjligt att på samtliga officiella EU-språk ta del av den fullständiga texten till samtliga domstolens domar, yttranden och beslut samt generaladvokaternas förslag till avgörande på domstolens hemsida (www.curia.eu.int) och på Europasiten (www.europa.eu.int/eur-lex). För att undvika förväxlingar och underlätta läsningen görs hänvisningar, när inget annat anges, till artikelnumreringen i Fördraget om Europeiska unionen och i EG-fördraget i dess lydelse enligt Amsterdamfördraget.

2. Ur kvantitativ synpunkt har domstolen avgjort 455 mål under år 2003 (netttotal, med hänsyn tagen till förening av mål). Av dessa har 308 resulterat i dom och 147 har utmynnat i beslut. Dessa siffror utgör en lätt ökning jämfört med det föregående året (466 avgjorda mål). Antalet nya mål vid domstolen uppgick till 561 (477 år 2002, brutttotal). Antalet anhängiga mål vid slutet av år 2003 var 974 (brutttotal), medan de uppgick till 907 vid utgången av år 2002.

Tendensen att handläggningstiden förlängs har inte ändrats detta år. Beträffande begäran om förhandsavgörande och direkt talan har denna tid uppgått till ungefär 25 månader, medan den år 2002 uppgick till omkring 24 månader. Den genomsnittliga handläggningstiden för överklaganden har uppgått till 28 månader (den var 19 månader år 2002).

Domstolen har under år 2003 på olika sätt utnyttjat de medel som står till dess förfogande för att påskynda handläggningen av vissa mål (förtursmål, skyndsam handläggning och förenklat förfarande). För andra gången har domstolen använt sig av förfarandet för skyndsam handläggning som föreskrivs i artiklarna 62a och 104a i rättegångsreglerna, denna gång inom ramen för ett överklagande (dom av den 24 juli 2003 i mål C-39/03 P, *kommissionen mot Artegoda m.fl.*, ännu ej publicerad). I den skyndsamma handläggningen bortses från vissa skeden i handläggningen så att det blir möjligt att avgöra målet inom sex månader från det att det anhängiggjorts. I sju andra mål begärdes det att skyndsam handläggning skulle användas, men det villkor avseende målets särskilt brådskande art som ställs i rättegångsreglerna var inte uppfyllt.

Vidare har domstolen regelmässigt utnyttjat det förenklade förfarandet, som för vissa begäran om förhandsavgörande föreskrivs i artikel 104.3 i rättegångsreglerna. Elva beslut har avkunnats med stöd av denna bestämmelse.

Vad gäller fördelningen av mål mellan domstolens olika sammansättningar kan noteras att nästan 25 procent av de avgjorda målen har avgjorts av domstolen i plenum (inklusive alla formationer av plenum), 55 procent av avdelningar på fem domare och 20 procent av avdelningar på tre domare.

För ytterligare upplysningar angående statistiska uppgifter för rättsåret 2003 hänvisas till kapitel IV i denna rapport.

3. Inom området som rör domstolens *behörighet* och *förfarande* skall två mål rörande förhandsavgöranden (3.1) och ett mål om legalitetsprövning (3.2) framhållas.

3.1. I dom av den 21 januari 2003 i mål C-318/00, *Bacardi-Martini och Cellier des Dauphins*, avvisade domstolen en begäran om förhandsavgörande som syftade till att möjliggöra för den nationella domstolen att bedöma huruvida en annan medlemsstats lagstiftning var förenlig med gemenskapsrätten. För att komma fram till denna slutsats erinrade domstolen om att den, när den skall bedöma en fråga av denna typ, skall iaktta särskild vaksamhet och att den "måste ... få utförliga upplysningar om anledningarna till att den nationella domstolen anser att ett svar på dessa frågor behövs för att den skall kunna döma i målet" (punkt 46). Domstolen klargjorde bland annat att när den nationella domstolen endast redogör för de argument som en av parterna i målet vid den nationella domstolen har framfört, utan att ange huruvida och i vilken omfattning den själv finner att ett svar på frågan behövs för att den skall kunna döma i målet, och EG-domstolen följaktligen inte har tillgång till uppgifter som är sådana att det framgår att det är nödvändigt att besvara frågan, kan begäran om förhandsavgörande inte tas upp till prövning i sak.

I dom av den 15 maj 2003 i mål C-300/01, *Salzman* (REG 2003, s I-4899), fick domstolen tillfälle att förtydliga sin praxis avseende möjligheten att i sak pröva en

begäran om förhandsavgörande när alla omständigheter i det nationella målet föreligger inom en och samma medlemsstat. Först betonade domstolen att den nationella domstolen begärde ett förhandsavgörande om tolkningen av gemenskapsrätten för att kunna bedöma räckvidden av nationella regler som hänvisar till gemenskapsrätten. I detta hänseende erinrade domstolen om den rättspraxis enligt vilken det dels i princip uteslutande ankommer på de nationella domstolarna att mot bakgrund av de särskilda omständigheterna i varje enskilt mål bedöma såväl om ett förhandsavgörande är nödvändigt som relevansen av de frågor som ställs till domstolen (dom av den 5 december 2000 i mål C-448/98, *Guimont*, REG 2000, s. I-10663, punkt 22, och av den 5 mars 2002 i de förenade målen C-515/99–C-524/99 och C-526/99–C-540-99, *Reisch m.fl.*, REG 2002, s. I-2157, punkt 25), dels domstolen själv bara underlåter att döma i exceptionella fall när det är uppenbart att den begärda tolkningen av gemenskapsrätten inte har något samband med de verkliga omständigheterna eller föremålet för tvisten vid den nationella domstolen (dom av den 1 juni 1999 i mål C-302/97, *Konle*, REG 1999, s. I-3099, punkt 33, och av den 6 juni 2000 i mål C-281/98, *Angonese*, REG 2000, s. I-4139, punkt 18). Domstolen klargjorde emellertid att den omständigheten att en medlemsstats nationella rätt ger en medborgare i den staten samma rättigheter som medborgare från andra medlemsstater skulle ha i samma situation enligt gemenskapsrätten inte utgör någon sådan särskild omständighet som avses ovan. Vidare konstaterade domstolen att ”när i nationell lagstiftning lösningen av problem i rent interna situationer anpassas till den lösning som har valts i gemenskapsrätten – för att bland annat undvika att inhemska medborgare diskrimineras – föreligger ett klart gemenskapsintresse av att de bestämmelser eller begrepp som har hämtats från gemenskapsrätten tolkas på ett enhetligt sätt, oberoende av under vilka omständigheter de skall tillämpas, detta för att i framtiden undvika skilda tolkningar” (punkt 34).

3.2. Dom av den 30 september 2003 i mål C-93/02 P, *Biret International mot rådet*, ännu ej publicerad, och mål C 94/02 P, *Biret och Cie mot rådet*, ännu ej publicerad) avsåg två av förstainstansrättens domar¹ som hade överklagats till domstolen. Dessa domar föranleddes av en tvist som hade ursprung i importförbud till gemenskapen av nötkött från djur som under uppfödningen givits vissa hormonella substanser.

Efter att ha erinrat om den rättspraxis som rör villkoren för att gemenskapen skall ådra sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar (dom av den 14 oktober 1999 i mål C-104/97 P, *Atlanta mot kommissionen och rådet*, REG 1999, s. I-6983, punkt 65), bekräftade domstolen att, med hänsyn till deras beskaffenhet och systematik, ingår WTO-avtalen i princip inte bland de regler som domstolen skall beakta när den prövar lagenligheten av gemenskapsinstitutionernas rättsakter. Enligt domstolen är det endast om gemenskapen avsett att fullgöra en särskild förpliktelse, vilken den åtagit sig inom ramen för WTO, eller om en gemenskapsrättsakt uttryckligen hänvisar till vissa

¹ Dom av den 11 januari 2002 i mål T-174/00, *Biret International mot rådet*, REG 2002, s. II-17, och i mål T-210/00, *Biret Cie mot rådet*, REG 2002, s. II-47.

bestämmelser i WTO-avtalet, som det åvilar den att pröva lagenligheten av gemenskapsrättsakten i fråga med hänsyn till WTO:s regler.

Vidare noterade domstolen att det inom gemenskapen hade överenskommits en tidsfrist som löpte ut den 13 maj 1999 för uppfyllande av förpliktelseerna i förhållande till WTO, och den klargjorde att gemenskapsdomstolen inte, i vart fall inte vad beträffar perioden före den 13 maj 1999, utan att ta bort effekten av den rimliga tidsfrist som enligt det tvistlösningssystem som inrättats genom WTO-avtalen ges för att efterkomma DSB:s rekommendationer och utslag kan pröva lagenligheten av de aktuella gemenskapsrättsakterna, särskilt inte inom ramen för en skadeståndstalan som väckts med stöd av artikel 235 EG.

4. Bland de mål som rör de *allmänna gemenskapsrättsliga principerna* och de som har en *konstitutionell* eller *institutionell* räckvidd är det lämpligt att framhålla mål rörande mänskliga rättigheter (4.1), unionsmedborgarskap (4.2), kommittologiförfarandet (4.3), OLAF-förordningens giltighet och räckvidd (4.4), tillgång till handlingar (4.5), räckvidden av nationella domstolars beslut om interimistiska åtgärder (4.6) samt den juridiska grunden för två beslut rörande slutande av internationella avtal (4.7). Vidare uppmärksammas två mål rörande gemenskapens (4.8) respektive medlemsstaternas (4.9) utomobligatoriska skadeståndsansvar.

4.1. Dom av den 10 juli 2003, mål C-20/00 och C-64/00, *Booker Aquaculture och Hydro Seafood GSP* (REG 2003, s. I-7446), rörde frågan huruvida direktiv 93/53² och vissa nationella bestämmelser som antagits inom ramen för tillämpningen av detta direktiv var förenliga med den grundläggande principen om respekt för privat egendom. Direktivet och de omtvistade nationella bestämmelserna innehöll nämligen inga bestämmelser rörande ersättning till egendomsinnehavare som berördes av ett beslut som åsyftade förstörelse av och slakt av fisk som angripits av en sjukdom som är upptagen på lista I i bilaga A till direktiv 91/67³.

Domstolen framhöll inledningsvis att avsaknaden av bestämmelser rörande ersättning till de egendomsinnehavare vars fisk hade förstörts eller slaktats inte kunde påverka giltigheten av direktiv 93/53. Domstolen erinrade om att de grundläggande rättigheterna inte är absoluta rättigheter, utan måste beaktas i relation till deras funktion i samhället. Dessa rättigheter kan följaktligen inskränkas, särskilt inom ramen för en gemensam organisation av marknaden, under förutsättning att dessa inskränkningar faktiskt svarar mot mål av allmänintresse som eftersträvas av gemenskapen och att de,

² Rådets direktiv 93/53/EEG av den 24 juni 1993 om gemenskapens minimiåtgärder för bekämpning av vissa fisksjukdomar (EGT L 175, s. 23; svensk specialutgåva, område 3, volym 53, s. 140).

³ Rådets direktiv 91/67/EEG av den 28 januari 1991 om djurhälsovillkor för utsläppande på marknaden av djur och produkter från vattenbruk (EGT L 46, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 36, s. 137).

med beaktande av det eftersträlvade målet, inte utgör ett orimligt och oacceptabelt ingripande som påverkar själva innehållet i dessa rättigheter (se dom av den 13 juli 1989 i mål 5/88, *Wachauf*, REG 1989, s. 2609, punkt 18, av den 10 januari 1992 i mål C-177/90, *Kühn*, REG 1992, s. I-35, punkt 16, och av den 15 april 1997 i mål C-22/94, *Irish Farmers' Association m.fl.*, REG 1997, s. I-1809, punkt 27). I detta hänseende underströk domstolen att direktiv 93/53 fyller två funktioner. Direktivet skall göra det möjligt att vidta åtgärder så snart det finns misstanke om förekomst av en sjukdom vid en anläggning, så att snabba och effektiva ingripanden kan ske och förhindra att sjukdomen sprids, vilket innebär att de åtgärder som föreskrivs i detta direktiv faktiskt svarar mot mål av allmänintresse som eftersträvas av gemenskapen. Domstolen tillade vidare att sagda åtgärder, som är nödåtgärder, inte medför att de som äger vattenbruksanläggningar hindras att nyttja desamma, utan att de ges möjlighet att återinplantera fisk i de drabbade odlingarna och att fortsätta bedriva sin verksamhet. Följaktligen drog domstolen slutsatsen att de minimiåtgärder avseende omedelbar förstöring och avlivning som föreskrivs i direktivet, i avsaknad av ersättning till de drabbade ägarna, inte utgör ett orimligt och oacceptabelt ingripande som påverkar äganderättens själva innehåll.

Vidare, vad gäller de åtgärder som antagits av Förenade kungariket för att genomföra direktivet, erinrade domstolen om den rättspraxis enligt vilken "medlemsstaterna även är bundna av de krav som följer av kraven på skydd för grundläggande rättigheter i gemenskapens rättsordning när de genomför gemenskapsrättsliga bestämmelser. Medlemsstaterna är följaktligen skyldiga att i den utsträckning det är möjligt tillämpa dessa bestämmelser på ett sådant sätt att dessa krav inte åsidosätts" (punkt 88) (se domen i det ovannämnda målet *Wachauf*, punkt 19, och dom av den 24 mars 1994 i mål C-2/92, *Bostock*, REG 1994, s. I-955, punkt 16). Genom att beakta syftet med direktivet ansåg domstolen att sagda bestämmelser inte var oförenliga med den grundläggande äganderätten.

I dom av den 20 maj 2003 i de förenade målen C-465/00, C-138/01 och C-139/01, *Österreichischer Rundfunk m.fl.* (REG 2003, I-4989), tolkade domstolen direktiv 95/46⁴ i samband med en nationell bestämmelse som föreskrev en skyldighet för offentliga organ som står under tillsyn av [den nationella] revisionsrätten att underrätta denna om löner och pensioner som överstiger en viss nivå och som organen i fråga utbetalar till sina anställda och pensionerade före detta anställda samt om namnet på betalningsmottagarna, för att en årlig rapport skall upprättas och göras tillgänglig för allmänheten.

Enligt domstolen måste bestämmelserna i direktiv 95/46, i den mån de reglerar databehandling av personuppgifter som kan göra intrång i de grundläggande friheterna

⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (EGT L 281, s. 31).

och särskilt rätten till privatliv, med nödvändighet tolkas mot bakgrund av de grundläggande rättigheterna som utgör en integrerad del av de allmänna rättsprinciper som domstolen skall säkerställa. I detta hänseende tolkade domstolen direktivet mot bakgrund av artikel 8 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR). I denna bestämmelse fastslås principen att en offentlig myndighet inte får ingripa i utövandet av privatlivet och föreskrivs samtidigt att ett sådant intrång får ske med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt för att uppnå ett eller flera av de syften som anges i artikel 8.2.

Domstolen tillämpade dessa principer och fastställde att "inhämtande av uppgifter om någons inkomst av tjänst och vederbörandes namn i syfte att lämna dessa uppgifter till utomstående ingår i tillämpningsområdet för artikel 8 i Europakonventionen" (punkt 73) och att "det innebär ett åsidosättande av de berördas rätt till privatliv att lämna dessa uppgifter till en utomstående, i förevarande fall en offentlig myndighet, oavsett hur de uppgifter som sålunda har lämnats används därefter, och att detta har karaktären av intrång i den mening som avses i artikel 8 i Europakonventionen" (punkt 74). Domstolen klargjorde bland annat att ett sådant intrång kan vara motiverat endast om spridning i stor omfattning både är nödvändig och står i proportion till ändamålet att hålla lönerna inom rimliga gränser, inte bara vad gäller det belopp till vilka årsinkomsten uppgår, såvida den ligger över en viss gräns, utan även vad gäller namnen på dem som uppbär dessa inkomster. Det ankommer på de hänskjutande domstolarna att pröva huruvida så är fallet.

Avslutningsvis drog domstolen slutsatsen att om den nationella lagstiftningen är oförenlig med artikel 8 i Europakonventionen, kan den förstnämnda lagstiftningen inte heller vara förenlig med direktiv 95/46. Om däremot de nationella domstolarna skulle finna att bestämmelsen i fråga är både nödvändig och lämpad för det ändamål av allmänintresse som eftersträvas med den, skall de även pröva huruvida bestämmelsen uppfyller kravet på förutsebarhet, som följer av Europadomstolens rättspraxis, såtillvida att det i bestämmelsen i fråga inte uttryckligen föreskrivs att namnet på de berörda personerna skall lämnas ut i samband med uppgifterna om deras inkomster. I detta hänseende underströk domstolen att bestämmelserna i direktivet i fråga är tillräckligt precisa för att kunna åberopas av en enskild och tillämpas av nationella domstolar för att dessa inte skall tillämpa nationella rättsregler som strider mot dessa bestämmelser.

4.2. I dom av den 2 oktober 2003 i mål C-148/02, *Garcia Avello* (REG 2003, s. I-0000). tolkade domstolen i en begäran om förhandsavgörande bestämmelserna i EG-fördraget rörande unionsmedborgarskapet och principen om icke-diskriminering i förhållande till belgiska bestämmelser, enligt vilka, när en person har flera medborgarskap varav det ena är belgiskt, det senare är avgörande. I det aktuella målet hade söner till sökanden i målet vid den nationella domstolen av de nationella myndigheterna tilldelats sitt efternamn genom tillämpning av den belgiska lagstiftningen, eftersom de hade såväl belgiskt som spanskt medborgarskap.

Domstolen erinrade för det första om den rättspraxis (se bland annat dom av den 17 september 2002 i mål C-413/99, *Baumbast och R*, REG 2002, s. I-7091, punkt 82) enligt vilken ställningen som unionsmedborgare "[är] avsedd att vara den grundläggande ställningen för medlemsstaternas medborgare" (punkt 22) och "ger medlemsstaternas medborgare, som befinner sig i samma situation, inom ramen för EG-fördragets materiella tillämpningsområde rätt till samma behandling i rättsligt hänseende" (punkt 23, se bland annat dom av den 20 september 2001 i mål C-184/99, *Grzelczyk*, REG 2001, s. I-6193, punkt 31, och av den 11 juli 2002 i mål C-224/98, *D'Hoop*, REG 2002, s. I-6191, punkt 28). Vidare ansåg domstolen att det visserligen, såsom gemenskapsrätten för närvarande är utformad, ankommer på medlemsstaterna att utforma regler avseende personnamn. Medlemsstaterna måste dock likafullt beakta gemenskapsrätten vid utövandet av denna behörighet och detta särskilt vad avser fördragets bestämmelser om rätten för samtliga medborgare i unionen att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier.

För det andra påminde domstolen om att följer av fast rättspraxis att det enligt icke-diskrimineringsprincipen krävs att lika situationer inte får behandlas olika och olika situationer inte får behandlas lika. I detta hänseende observerade domstolen att personer som förutom belgiskt medborgarskap även innehar medborgarskap i en annan medlemsstat i regel behandlas på samma sätt som personer som enbart är belgiska medborgare, vid tillämpning av de ifrågasatta nationella bestämmelserna. Enligt domstolen befinner sig emellertid dessa två personkategorier inte i samma situation. Domstolen underströk nämligen att "[t]ill skillnad från personer som enbart innehar belgiskt medborgarskap har sådana belgiska medborgare som även innehar spanskt medborgarskap olika efternamn beroende på vilken av de två lagstiftningarna som tillämpas" (punkt 35). Vidare påpekade domstolen att barnen i en situation som den förevarande nekas att bära det efternamn som de skulle ha fått enligt den medlemsstats lagstiftning i enlighet med vilken deras far tilldelades sitt efternamn. Enligt domstolen står det klart att en sådan situation med olika efternamn kan ge upphov till avsevärda problem både yrkesmässigt och privat. Den omtvistade praxisen är varken motiverad av respekten för principen om att efternamn är oföränderliga eller av integrationssyftet.

4.3. I dom av den 21 januari 2003 i mål C-378/00, *kommissionen mot parlamentet och rådet* (REG 2003, s. I-937), förtydligade domstolen sin rättspraxis rörande kommittologiförfarandet. I detta mål hade kommissionen väckt talan om ogiltigförklaring av förordning nr 1655/2000⁵, i den del som antagande av åtgärder för genomförande av LIFE-programmet enligt denna skall ske enligt det föreskrivande förfarandet som anges i artikel 5 i det andra kommittologibeslutet⁶. Domstolen granskade först frågan

⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1655/2000 av den 17 juli 2000 om det finansiella instrumentet för miljön (LIFE) (EGT L 192, s. 1).

⁶ Rådets beslut av den 28 juni 1999 om de förfaranden som skall tillämpas vid utövandet av kommissionens genomförandebefogenheter (EGT L 184, s. 23).

huruvida talan skulle tas upp till sakprövning och bekräftade, i analogi med domen av den 12 juli 1979 i mål 166/78, *Italien mot rådet* (REG 1979, s. 2575, punkt 6), att kommissionen har rätt att genom en talan om ogiltigförklaring angripa varje rättsakt, utan att hänsyn tas till kommissionens ståndpunkt under förfarandet för antagande av rättsakten i fråga.

Avseende prövningen i sak erinrade domstolen om att det följer av artikel 202 EG, med stöd av vilken det andra kommittologibeslutet antogs, att rådet är behörigt att anta principer och regler med vilka villkoren för utövandet av de genomförandebefogenheter som kommissionen tilldelats skall stämma överens. Domstolen tillade att "[e]ftersom tillämpningsområdet för de principer och regler som rådet har behörighet att fastställa på detta område i artikel 202 EG inte begränsas till definitionen av de olika förfaranden som kommissionen skall iakttä vid utövandet av sina genomförandebefogenheter" (punkt 41), omfattar dessa principer och regler även villkoren för valet mellan de olika förfarandena. I detta hänseende klargjorde domstolen att avsikten med det andra kommittologibeslutet inte var att göra de kriterier som anges i artikel 2, vilka påverkar valet av vilket förfarande som skall användas för antagande av verkställande åtgärder, bindande. Icke desto mindre måste gemenskapslagstiftaren, om den avviker från kriterierna i artikel 2 i det andra kommittologibeslutet vid valet av kommittéförfarande, motivera detta val. I förevarande fall fastslog domstolen att ett uttalande som rådet gjort under antagandet av den ifrågasatta förordningen inte kan beaktas för att bedöma huruvida förordning nr 1655/2000 uppfyller motiveringsskyldigheten, eftersom ett uttalande av rådet ensamt inte under några omständigheter kan gälla som motivering av en förordning som antagits av parlamentet och rådet gemensamt. Vidare påpekade domstolen att en upplysning, som är detsamma som en enkel hänvisning till tillämpliga gemenskapsbestämmelser, inte kan utgöra en tillräcklig motivering.

4.4. I dom av den 10 juli 2003 i mål C-11/00, *kommissionen mot Europeiska centralbanken* (REG 2003, s. I-7215), ogiltigförklarade domstolen ett beslut av den Europeiska centralbanken enligt vilket Direktoratet för intern revision ensamt ansvarar för genomförandet av administrativa utredningar inom ECB⁷, vilket alltså hindrar de utredningsbefogenheter som OLAF har getts genom förordning nr 1073/1999⁸ och förhindrar att förordningen tillämpas på ECB.

För att dra denna slutsats bekräftade domstolen för det första att förordning nr 1073/1999, i vars artikel 1.3 det föreskrivs att förordningen skall tillämpas på "institutioner, organ och byråer som inrättats genom fördragen eller på grundval av dessa", även åsyftar ECB, oberoende av frågan huruvida denna omständighet påverkar förordningens lagenlighet.

⁷ Europeiska centralbankens beslut av den 7 oktober 1999 om bedrägeribekämpning (ECB/1999/5) (EGT L 291, s. 36).

⁸ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1073/1999 av den 25 maj 1999 om utredningar som utförs av Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF) (EGT L 136, s. 1).

För det andra godtog domstolen inte ECB:s invändning om att förordning nr 1073/1999 var rättsstridig. Bland annat underkände domstolen den första grunden rörande avsaknad av rättslig grund för den ifrågasatta förordningen och framhöll att "uttrycket gemenskapens ekonomiska intressen i artikel 280 EG [skall] tolkas så att det inte bara omfattar inkomster och utgifter som hör till gemenskapens budget, utan i princip även de inkomster och utgifter som hör till budgeten för andra organ eller byråer som inrättats genom EG-fördraget" (punkt 89) och att det följaktligen omfattar ECB:s medel och utgifter. Avseende argumentet att förordningen skulle inverka på ECB:s oberoende påpekade domstolen att "varken den omständigheten att OLAF har inrättats av kommissionen och integrerats i kommissionens administrativa och budgetära struktur på de villkor som föreskrivs i beslut 1999/352 eller den omständigheten att ett sådant från ECB skilt organ har getts utredningsbefogenheter av gemenskapslagstiftaren på de villkor som föreskrivs i förordning nr 1073/1999 ... är [i sig] sådan att den kan skada ECB:s oberoende ställning"⁹ (punkt 138) och att "de utredningsregler som infördes genom förordning nr 1073/1999 särskilt [har] till syfte att göra det möjligt att undersöka misstankar om bedrägeri, korruption eller annan olaglig verksamhet som riktar sig mot Europeiska gemenskapens ekonomiska intressen, utan att på något sätt efterlikna de kontrollformer som kan vara systematiska, såsom den finansiella kontrollen" (punkt 141). Slutligen påpekade domstolen att lagstiftaren inte hade åsidosatt proportionalitetsprincipen genom att anta den ifrågasatta förordningen. Eftersom lagstiftaren använde sitt vidsträckta utrymme för skönsmässig bedömning inom detta område kunde den med all rätt anse att det var nödvändigt att inrätta en kontrollmekanism som är koncentrerad till ett specialiserat organ samt att kontrollen utövas självständigt och enhetligt i förhållande till dessa institutioner, organ och byråer.

I sin slutsats fastslog domstolen att ECB:s beslut var oförenligt med förordningen eftersom det syftade till att inrätta bestämmelser avseende förebyggande av bedrägeri, som skiljer sig från reglerna i förordning nr 1073/1999.

Vidare skall det noteras att domstolen i dom av den 10 juli 2003 i mål C-15/00, *kommissionen mot Europeiska investeringsbanken* (REG 2003, s. I-7342), uttalade att förordningarna nr 1073/1999 och 1074/1999¹⁰ även omfattar EIB. Följaktligen ogiltigförklarade domstolen det beslut som fattats av Europeiska investeringsbankens direktion den 10 november 1999, rörande samarbetet med OLAF, vilket uteslöt tillämpning av sagda förordningar och inrättade särskilda bestämmelser för EIB för bekämpning av bedrägerier.

4.5. I dom av den 6 mars 2003 i mål C-41/00 P, *Interporc mot kommissionen* REG 2003, s. 2125), ogillade domstolen ett överklagande av en dom av

⁹ Kommissionens beslut 1999/352/EG, EKGS, Euratom av den 28 april 1999 om inrättande av en europeisk byrå för bedrägeribekämpning (OLAF) EGT L 136, s. 20).

¹⁰ Rådets förordning (Euratom) nr 1074/1999 av den 25 maj 1999 om utredningar som utförs av Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF) (EGT L 136, s. 8).

förstainstansrätten, i vilken Interporcs talan om ogiltigförklaring av ett kommissionsbeslut att vägra tillgång till vissa handlingar som förvarades av denna institution men till vilka den inte var upphovsman (dom av den 7 december 1999 i mål T-92/98, *Interporc mot kommissionen*, REG 1999, s. II-3521). Kommissionens vägran var bland annat grundad på upphovsmannaregeln, som föreskrivs i den uppförandekodex som antagits av denna institution¹¹. Enligt denna regel skall, i fall då en handling som förvaras hos institutionen inte har upprättats av den senare, ansökan riktas direkt till den som har upprättat handlingen.

Inledningsvis underkände domstolen sökandens argument att upphovsmannaregeln är ogiltig, eftersom principen om rätt till insyn är av högre rättslig dignitet. I detta hänseende bekräftade domstolen att förstainstansrätten helt riktigt i enlighet med domstolens tidigare praxis (dom av den 30 april 1996 i mål C-58/94, *Nederländerna mot rådet*, REG 1996, s. I-2169, punkt 37), hade fastslagit att "så länge gemenskapslagstiftaren inte har antagit en allmän reglering om allmänhetens rätt att få tillgång till handlingar som förvaras hos gemenskapens institutioner, måste dessa anta bestämmelser som har till syfte att reglera behandlingen av sådana ansökningar på grundval av behörigheten att reglera den egna interna organisationen, vilken tillåter dem att vidta nödvändiga åtgärder för att säkerställa den interna verksamheten med hänsyn till intresset av en väl fungerande förvaltning" (punkt 40) och att "upphovsmannaregeln kan tillämpas, eftersom det inte finns någon överordnad rättsprincip som föreskriver att kommissionen i beslut 94/90 inte kunde utesluta de handlingar som inte härrör från uppförandekodexens tillämpningsområde" (punkt 41).

Vidare erinrade domstolen om den rättspraxis enligt vilken "[s]yftet med beslut 94/90 är, förutom att säkerställa kommissionens interna verksamhet med hänsyn till intresset av en väl fungerande förvaltning, att ge allmänheten största möjliga tillgång till de handlingar som förvaras av kommissionen, vilket innebär att varje undantag från denna rätt skall tolkas och tillämpas restriktivt" (punkt 48) (se dom av den 11 januari 2000 i de förenade målen C-174/98 P och C-189/98 P, *Nederländerna och Van der Wal mot kommissionen*, REG 2000, s. I-1, punkt 27). Domstolen drog härav slutsatsen att "en restriktiv tolkning och tillämpning av upphovsmanna[regeln], enligt den genom beslut 94/90 antagna uppförandekodexen, innebär att kommissionen skall kontrollera handlingens ursprung och för sökanden ange vem som har upprättat handlingarna för att sökanden skall kunna göra en ansökan om tillgång till handlingarna till denne" (punkt 49).

4.6. I dom av den 6 mars 2003 i mål C-213/01 P, *T. Port mot kommissionen* (REG 2003, s. I-2319), fick domstolen möjlighet att precisera räckvidden av det interimistiska rättsliga skydd som de nationella domstolarna har rätt att ge enskilda. I

¹¹ Kommissionens beslut 94/90/EKSG, EG, Euratom av den 8 februari 1994 om allmänhetens tillgång till kommissionens handlingar (EGT L 46, s. 58; svensk specialutgåva, område 16, volym 2, s. 66).

det aktuella fallet hade ett företag som importerade frukt och grönsaker väckt talan mot en dom av förstainstansrätten (dom av den 20 mars 2001 i mål T-52/99, *T. Port mot kommissionen*, REG 2001, s. II-981), i vilken det fastslagits att sökanden inte hade rätt att kräva att den kvantitet bananer som genom ett beslut av en nationell domstol hade tillåtits sättas i fri omsättning mot betalning av en tull på 75 ecu per ton skulle beaktas vid fastställelsen av dess referenskvantitet.

Inledningsvis konstaterade domstolen att de åtgärder som den nationella domstolen beslutar om inom ramen för ett interimistiskt förfarande endast beviljas i väntan på ett avgörande i sak och inte föregriper detta avgörande, och att beslut om interimistiska åtgärder dessutom själva kan ifrågasättas och upphävas eller ändras i väntan på avgörandet i sak. Domstolen drog härav slutsatsen att tullsatser som fastställts inom ramen för interimistiska förfaranden inte nödvändigtvis motsvarar den tull som gällde den dag då tullformalitetserna vid import fullgjordes och vars betalning aktörerna skall bevisa för att styrka den faktiska importen av de kvantiteter bananer de önskar skall medtas i beräkningen av referenskvantiteten. I detta hänseende underströk domstolen att "det interimistiska rättsliga skydd som de nationella domstolarna får ge enskilda i enlighet med domstolens rättspraxis inte får leda till att ett definitivt sakläge skapas vilket inte kan ifrågasättas vid ett senare tillfälle" (punkt 21).

4.7. I dom av den 11 september 2003 i mål C-211/01, *kommissionen mot rådet*, REG 2003, s. I-0000) ogiltigförklarade domstolen beslut 2001/265¹² och beslut 2001/266¹³ om ingående av avtal mellan Europeiska gemenskapen, å ena sidan, och Bulgarien respektive Ungern, å andra sidan, om fastställande av vissa villkor för godstransporter på väg och om främjandet av kombinerade transporter. Då dessa avtal innehöll vissa bestämmelser rörande icke-diskrimineringsprincipen vad gäller beskattningen av vägfordon, hade de ingåtts på grundval av artiklarna 71 EG och 93 EG. Domstolen fastslog emellertid att de aspekter av avtalen som rör harmonisering av skattelagstiftningen vad avser syftet med och innehållet i avtalen endast var sekundära och indirekta i förhållande till avtalens transportpolitiska syfte och konstaterade följaktligen att "rådet borde ha fattat de omtvistade besluten med endast artikel 71 EG jämförd med artikel 300.3 EG som rättslig grund" (punkt 50). Domstolen ogiltigförklarade således de omtvistade besluten, samtidigt som den klargjorde att verkningarna av besluten skulle bestå fram till dess att nya rättsakter antagits.

4.8. Dom av den 10 juli 2003 i mål C-472/00 P, *kommissionen mot Fresh Marine Company* (REG 2003, s. I-7577), rörde ett överklagande av ett beslut av

¹² Rådets beslut 2001/265/EG av den 19 mars 2001 om ingående av avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Republiken Bulgarien om fastställande av vissa villkor för godstransporter på väg och om främjandet av kombinerade transporter (EGT L 108, s. 4).

¹³ Rådets beslut 2001/266/EG av den 19 mars 2001 om ingående av avtalet mellan Europeiska gemenskapen och Republiken Ungern om fastställande av vissa villkor för godstransporter på väg och om främjandet av kombinerade transporter (EGT L 108, s. 27).

förstainstansrätten (beslut av den 24 oktober 2000 i mål T-178/98, *Fresh Marine Company mot kommissionen*, REG 2000, s. II-3331). I förstainstansrättens beslut fastslogs att det förelåg ett rättsstridigt handlande som medförde en utomobligatorisk skadeståndsskyldighet för Europeiska gemenskapen. I det aktuella fallet hade kommissionen först underlåtit att ålägga ett norskt bolag definitiva antidumpnings- och utjämningstullar genom att acceptera dess åtagande om att iaktta lägsta genomsnittspris, och därefter ålagt detta bolag preliminära tullar på den grunden att analysen av den rapport som bolaget ingivit visade att bolaget inte hade uppfyllt sina åtaganden. Bolaget hävdade att kommissionen hade förvanskats dess rapport och sände därför en omarbetad rapport till kommissionen. På grundval av denna rapport drog kommissionen slutsatsen att det inte längre fanns några skäl att tro att åtagandena hade åsidosatts.

I analysen av de förutsättningar som skall föreligga för att det skall finnas en rätt till skadestånd erinrade domstolen om att det avgörande kriteriet för att anse att en överträdelse av gemenskapsrätten är tillräckligt klar är att den berörda gemenskapsinstitutionen uppenbart och allvarligt har missbedömt gränserna för sitt utrymme för skönsmässig bedömning, och den klargjorde att om institutionen i fråga endast förfogade över ett i hög grad begränsat, eller till och med obefintligt, utrymme för skönsmässig bedömning kan även en mindre överträdelse av gemenskapsrätten vara tillräcklig för att det skall vara fråga om en tillräckligt klar överträdelse.

Domstolen analyserade således gränserna för kommissionens utrymme för skönsmässig bedömning. I detta hänseende konstaterade den att de preliminära antidumpnings- och utjämningstullarna hade införts gentemot Fresh Marine på grundval av artikel 8.10 i grundförordningen för antidumpning, förordning nr 384/96¹⁴, respektive artikel 13.10 i förordning nr 2026/97¹⁵ om skydd mot subventionerad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen. Dessa bestämmelser innebär, förutom att kommissionen beviljas möjligheten att införa preliminära antidumpnings- och utjämningstullar, även ett krav på att det finns anledning att tro att ett åtagande om att iaktta lägsta genomsnittspris har åsidosatts och att beslutet om sådana tullar har fattats på grundval av de mest tillförlitliga uppgifter som finns tillgängliga. Följaktligen drog domstolen slutsatsen att kommissionens agerande måste anses utgöra en tillräckligt klar överträdelse av en gemenskapsrättslig bestämmelse för att en av förutsättningarna för gemenskapens skadeståndsansvar skall anses föreligga, då den införde sådana tullar genom att grunda sig uteslutande på analysen av en rapport som härrörde från importbolaget, som gav anledning att tro att detta bolag hade iakttagit sitt åtagande om att iaktta ett lägsta genomsnittspris, men som kommissionen

¹⁴ Rådets förordning (EG) nr 384/96 av den 22 december 1995 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EGT L 56, s. 1).

¹⁵ Rådets förordning (EG) nr 2026/97 av den 6 oktober 1997 om skydd mot subventionerad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EGT L 288, s. 1).

på eget initiativ hade ändrat, utan att fråga bolaget om den troliga inverkan av dess ensidiga ingripande på trovärdigheten av de uppgifter som bolaget hade tillhandahållit.

4.9. Beslutet avkunnat inom ramen för målet *Köbler* (dom av den 30 september 2003 i mål C-224/01, *Köbler* (REG 2003, s. I-0000), rörde en tysk medborgare som hade tjänstgjort som ordinarie universitetsprofessor vid ett österrikiskt universitet under tio år och som ansökte om det särskilda tjänsteårstillägg för universitetsprofessorer som vanligtvis ges till universitetsprofessorer som under 15 års tid har tjänstgjort uteslutande vid österrikiska universitet. Han gjorde gällande att han hade fullgjort erforderlig tjänstetid om man beaktade hans tjänstgöring vid universitet i andra medlemsstater. Den österrikiska förvaltningsdomstolen begärde ett förhandsavgörande i frågan, men uppmärksammade därefter domen i målet *Schöning-Kougebetopoulou* (dom av den 15 januari 1998 i mål C-15/96, REG 1998, s. I-47), enligt vilken gemenskapsrättsliga bestämmelser rörande den fria rörligheten för arbetstagare utgör hinder för ett kollektivavtal för den offentliga sektorn i en medlemsstat som innehåller en klausul enligt vilken anställda inom den offentliga sektorn befordras efter att ha fullgjort åtta tjänsteår i en löneklass som fastställs i avtalet, utan hänsyn till anställningsperioder inom ett jämförbart verksamhetsområde som tidigare har fullgjorts inom den offentliga sektorn i en annan medlemsstat. Förvaltningsdomstolen återkallade således sin begäran om förhandsavgörande och bekräftade, utan att framställa någon ny fråga till domstolen, att avslaget som gick emot den berörda parten var berättigat, med motiveringen att det särskilda tjänsteårstillägget utgjorde en lojalitetspremie som objektivt sett motiverade ett undantag från gemenskapsbestämmelserna om fri rörlighet för arbetstagare. Den tyska medborgaren väckte då skadeståndstalan vid den hänskjutande domstolen för överträdelse av gemenskapsrätten.

En begäran om förhandsavgörande hänsköts till domstolen, som bekräftade tillämpningen av den princip som fastslagits bland annat i dom av den 5 mars 1996 i de förenade målen C-46/93 och C-48/93, *Brasserie du Pêcheur och Factortame* (REG 1996, s. I-1029), enligt vilken medlemsstaterna är skyldiga att ersätta skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna när överträdelsen i fråga beror på ett avgörande av en domstol som dömer i sista instans, under förutsättning att den rättsregel i gemenskapsrätten som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att det är en tillräckligt klar överträdelse och att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den skada som de drabbade personerna har lidit. Beträffande det andra villkoret klargjorde domstolen att den behöriga nationella domstolen, för att fastställa huruvida överträdelsen är tillräckligt klar när den beror på ett sådant avgörande, med beaktande av den dömande verksamhetens särdrag, skall undersöka huruvida överträdelsen är uppenbar. Slutligen tillade domstolen att det i varje medlemsstats rättsordning skall anges vilken domstol som är behörig att avgöra tvister rörande sådan ersättning.

Även om frågan huruvida de ovannämnda kriterierna föreligger i princip skall bedömas av de nationella domstolarna ansåg domstolen i förevarande fall att den hade tillgång till alla de uppgifter som krävdes för att fastställa huruvida de nödvändiga förutsättningarna för att medlemsstaten skulle ådra sig skadeståndsansvar var uppfyllda. Beträffande frågan huruvida överträdelsen var tillräckligt klar, fastslog domstolen att en överträdelse av gemenskapsrätten inte är så uppenbar att en medlemsstat kan ådra sig skadeståndsansvar enligt gemenskapsrätten till följd av ett avgörande av en nationell domstol som dömer i sista instans i fall då dels gemenskapsrätten inte uttryckligen reglerar frågan och frågan inte heller har besvarats i domstolens rättspraxis och då svaret inte är självklart, dels då överträdelsen inte är av avsiktlig karaktär, utan är resultatet av en felaktig tolkning av en dom från domstolen.

5. Avseende *fri rörlighet för varor* bör man uppmärksamma domstolens domar rörande räckvidden av skyddet för benämningen "choklad" (5.1), begreppet försäljningsform i den mening som avses enligt målet *Keck och Mithouard* (5.2), skyddade ursprungsbeteckningar (5.3), en sammankomst som ledde till att en viktig transportled i Österrike blockerades (5.4), registreringsavgift för begagnade bilar som importerats till Danmark (5.5), förbud att sälja läkemedel i Tyskland från en annan medlemsstat via Internet (5.6) och bristande införlivande av vissa direktiv på Gibraltar (5.7).

5.1. I två domar av den 16 januari 2003 i mål C-12/00, *kommissionen mot Spanien* (REG 2003, s. I-459), och i mål C-14/00, *kommissionen mot Italien* (REG 2003, s. I-513), som avslutade ett fördragsbrottsförfarande, undersökte domstolen huruvida spanska och italienska bestämmelser, enligt vilka det är förbjudet att saluföra chokladvaror, som innehåller annat vegetabiliskt fett än kakaosmör och som har framställts lagligt i medlemsstater i vilka det är tillåtet att använda sådant fett, under benämningen "choklad" under vilken de saluförts i ursprungsstaten, och i vilka det föreskrivs att sådana varor enbart får saluföras under namnet "chokladersättning", är förenliga med principen om fri rörlighet för varor.

Domstolen undersökte först i de båda målen huruvida området hade reglerats slutligt genom den harmonisering som genomförts genom direktiv 73/241¹⁶. Domstolen tillämpade sin tidigare rättspraxis (bland annat dom av den 19 juni 2000 i mål C-156/98, *Tyskland mot kommissionen*, REG 2000, s. I-6857, och av den 14 juni 2001 i mål C-191/99, *Kvaerner*, REG 2001, s. I-4447), och konstaterade att direktiv 73/241 inte är avsett att slutgiltigt reglera frågan om användning av annat vegetabiliskt fett än kakaosmör i kakao- och chokladvaror. Genom direktivets ordalydelse och systematik uppställs nämligen en gemensam bestämmelse i form av förbudet att tillsätta fettpreparat som inte kommer uteslutande från mjölk, och införs fri rörlighet för de produkter vilka överensstämmer med denna bestämmelse. Samtidigt

¹⁶ Rådets direktiv 73/241/EEG av den 24 juli 1973 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om kakao- och chokladvaror avsedda som livsmedel (EGT L 228, s. 23; svensk specialutgåva, område 13, volym 3, s. 153).

ges medlemsstaterna rätt att införa nationella bestämmelser varigenom tillsatser av annat vegetabiliskt fett än kakaosmör i kakao- och chokladvaror som tillverkas inom deras territorium tillåts.

Vad gäller frågan huruvida artikel 28 EG var tillämplig på det förbud som föreskrevs genom de omtvistade bestämmelserna, ansåg domstolen att kakao- och chokladvaror som innehåller sådant vegetabiliskt fett som inte är tillåtet enligt den gemensamma regeln, men vars tillverkning och saluföring under namnet choklad har tillåtits i vissa medlemsstater, inte får undantas från den fria rörligheten för varor enbart av det skälet att andra medlemsstater föreskriver att tillverkning och saluföring av kakao- och chokladvaror inom deras territorier skall ske enligt bestämmelserna i direktivet (dom av den 12 oktober 2000 i mål C-3/99, *Ruwet*, REG 2000, s. I-8749, av den 11 juli 1974 i mål 8/74, *Dassonville*, REG 1974, s. 837, svensk specialutgåva, volym 2, s. 343, och av den 20 februari 1979 i mål 120/78, *Cassis de Dijon*, REG 1979, s. 649, svensk specialutgåva, volym 4, s. 377). I mål C-12/00 hänvisade domstolen till dom av den 24 november 1993 i de förenade målen C-267/91 och C-268/91, *Keck och Mithouard* (REG 1993, s. I-6097, svensk specialutgåva, volym 14, s. I-431), och av den 6 juli 1995 i mål C-470/93, *Mars*, REG 1995, s. I-1923), och underkände den spanska regeringens invändning att den nationella lagstiftningen utgör en försäljningsform. Eftersom kraven i fråga avser märkning och paketering av varorna i fråga omfattas de inte av det undantag som föreskrivs i rättsfallet *Keck och Mithouard*. I mål C-14/00 underkände domstolen vidare, med hänvisning till dom av den 18 februari 1987 i mål 98/86, *Mathot* (REG 1987, s. 809), och av den 5 december 2000 i mål C-448/98, *Guimont* (REG 2000, s. I-10663), argumentet att artikel 28 EG inte skall tillämpas på grund av att nationella producenter i sådant fall skulle diskrimineras.

Vad gäller de ifrågasatta bestämmelsernas förenlighet med artikel 28 EG påpekade domstolen att de kan hindra handeln mellan medlemsstaterna (dom av den 26 november 1985 i mål 182/84, *Miro*, REG 1985, s. 3731, av den 14 juli 1988 i mål 298/87, *Smanor*, REG 1988, s. 4489, av den 22 september 1988 i mål 286/86, *Deserbais*, REG 1988, s. 4907, svensk specialutgåva, volym 9, s. 621, och domen i det ovannämnda målet *Guimont*). Bestämmelserna medför att berörda näringsidkare tvingas att presentera produkterna på olika sätt, alltefter platsen för marknadsföringen, varvid de åsamkas ytterligare kostnader, och detta kan inverka negativt på konsumenternas uppfattning om varorna i fråga. För övrigt är det tillräckligt att infoga en neutral och objektiv uppgift i märkningen som upplyser konsumenterna om att produkten innehåller annat vegetabiliskt fett än kakaosmör, detta för att ge konsumenterna korrekt information. Domstolen drog härav slutsatsen att skyldigheten att ändra försäljningsnamnet på dessa produkter inte är nödvändig för att uppfylla det tvingande krav som syftar till att skydda konsumenterna och att bestämmelserna i fråga var oförenliga med artikel 28 EG.

5.2. I dom av den 18 september 2003 i mål C-416/00, *Morellato* (REG 2003, s. I-0000), tog domstolen ställning rörande förenligheten med artiklarna 28 EG och 30 EG av ett

italienskt förbud mot försäljning av bröd som framställts genom att förgräddat bröd har färdigbakats, oavsett om detta bröd är djupfryst eller ej, när brödet importerats från en annan medlemsstat i vilken det tillverkades lagligen och när brödet inte på förhand har förpackats av återförsäljaren. Domstolen inledde med att fastställa huruvida sådana krav utgjorde försäljningsformer vilka i enlighet med rättsfallet *Keck och Mithouard* inte kan hindra handeln mellan medlemsstaterna. I detta hänseende erinrade domstolen om att enligt det rättsfallet var det på grund av behovet av att ändra förpackningen eller märkningen på de importerade produkterna uteslutet att det var fråga om försäljningsformer. Följaktligen kan inte nationella bestämmelser, enligt vilka en produkt som lagligen har tillverkats och saluförts i en annan medlemsstat inte får saluföras i den förstnämnda medlemsstaten utan att ha fått en ny förpackning som motsvarar de krav som ställs i lagstiftningen, anses avse sådana försäljningsformer. Domstolen konstaterade emellertid att det krav på en på förhand ombesörjd förpackning, som föreskrivs i den importerande medlemsstatens lagstiftning, i förevarande fall inte medför att en anpassning av produkten är nödvändig för att kravet skall uppfyllas, eftersom det enbart avser saluföringen av det bröd som är resultatet av den slutliga gräddningen av det förgräddade brödet. I princip faller således detta krav utanför tillämpningsområdet för artikel 28 EG, under förutsättning att det inte i praktiken innebär en diskriminering av de importerade produkterna. Om så var fallet, skulle det inte vara möjligt att motivera ett sådant hinder på grundval av undantaget i artikel 30 EG avseende skyddet för människors hälsa och liv, när det inte föreligger några omständigheter som innebär en hälsorisk.

5.3. I två domar av den 20 maj 2003 i mål C-108/01, *Consorzio del Prosciutto di Parma* (REG 2003, s. I-5121), och i mål C-469/00, *Ravil* (REG 2003, s. I-5053), tog domstolen tillfället i akt att utveckla sin rättspraxis avseende räckvidden av det skydd som ges genom en ursprungsbeteckning för jordbruksprodukter och livsmedel i enlighet med förordningarna nr 2081/92¹⁷ och 1107/96¹⁸, och uttalade sig om förenligheten av vissa villkor för behandling av sådana produkter med artikel 29 EG. Det första målet rörde förenligheten med artikel 29 EG av villkor för skivning och förpackning av den produkt som har ursprungsbeteckningen parmaskinka och det andra rörde ett krav på att den produkt som har ursprungsbeteckningen Grana Padano skall rivas inom produktionsområdet.

Domstolen konstaterade i de båda målen att det i artikel 4.1 i förordning nr 2081/92 uppställs som krav för att omfattas av en skyddad ursprungsbeteckning att produkten överensstämmer med en produktspecifikation, och att denna produktspecifikation

¹⁷ Rådets förordning (EEG) nr 2081/92 av den 14 juli 1992 om skydd för geografiska och ursprungsbeteckningar för jordbruksprodukter och livsmedel (EGT L 208, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 43, s. 153).

¹⁸ Kommissionens förordning (EG) nr 1107/96 av den 12 juni 1996 om registrering av geografiska beteckningar och ursprungsbeteckningar enligt förfarandet i artikel 17 i rådets förordning (EEG) nr 2081/92 (EGT L 148, s. 1).

innehåller en detaljerad beskrivning av produkten samt omfattningen av de skyldigheter som skall iakttas vid användningen av en skyddad ursprungsbeteckning och av det skydd som ges gentemot tredje part. Domstolen drog slutsatsen att förordning nr 2081/92 inte hindrar att det för användning av en skyddad ursprungsbeteckning uppställs ett krav på att sådana åtgärder som skivning och förpackning av produkten skall ha skett inom produktionsområdet, då ett sådant krav föreskrivs i produktspecifikationen.

Beträffande sådana villkors förenlighet med artikel 29 EG följde domstolen sin tidigare rättspraxis, bland annat dom av den 23 maj 2000 i mål C-209/98, *Sydhavnens Sten & Grus* (REG 2000, s. I-3743), av den 25 juni 1997 i mål C-114/96, *Kieffer och Thill* (REG 1997, s. I-3629), och av den 13 september 2001 i mål C-169/99, *Schwarzkopf* (REG 2001, s. I-5901), och erinrade inledningsvis om att enligt artikel 29 EG är alla åtgärder förbjudna som särskilt har till syfte eller verkan att hindra exportflödet och därigenom skapa en skillnad mellan betingelserna för en medlemsstats inrikes- respektive utrikeshandel, så att den berörda medlemsstatens inhemska produktion eller inhemska marknad tillförsäkras en särskild fördel. Således utgör den omständigheten att det för användningen av den skyddade ursprungsbeteckningen parmaskinka för skivad skinka som saluförs uppställs ett krav på att skivning och förpackning skall ske inom produktionsområdet, en åtgärd med motsvarande verkan som en kvantitativ exportrestriktion i den mening som avses i artikel 29 EG.

Vidare påpekade domstolen att ursprungsbeteckningar omfattas av den industriella och kommersiella äganderätten. Syftet med ursprungsbeteckningarna är att garantera att produkten kommer från ett visst geografiskt område och har vissa särskilda egenskaper. Krav på att skivning, rivning och förpackning skall ske inom produktionsområdet syftar till att de som har rätt att använda den berörda skyddade ursprungsbeteckningen får behålla kontrollen över en av produktens utformningar på marknaden. Kravet syftar till att bättre skydda produktens kvalitet och äkthet och följaktligen den skyddade ursprungsbeteckningens goda anseende. Parmaskinka och Grana Padano konsumeras i stor utsträckning, i skivad respektive riven form. Att skiva, riva och förpacka produkterna utgör viktiga produktionsmoment, medan däremot kontroller som utförs utanför produktionsområdet inte ger lika stor garanti för produkternas kvalitet och äkthet. Kraven på att rivning och förpackning skall ske inom produktionsområdet, kan följaktligen anses berättigade. Domstolen drog slutsatsen att artikel 29 EG inte hindrar detta villkor.

Domstolen ansåg emellertid att det enligt rättssäkerhetsprincipen krävs att kraven i fråga bringades till utomstående kännedom genom lämpligt offentliggörande i gemenskapslagstiftningen. Ett sådant offentliggörande skulle ha kunnat ske genom att detta krav angavs i förordning nr 1107/96. Eftersom så inte skett kan kraven inte åberopas gentemot utomstående vid en nationell domstol. I domen i målet *Grana Padano*, klargjorde domstolen icke desto mindre att rättssäkerhetsprincipen inte utesluter att den nationella domstolen kan göra gällande kravet i fråga gentemot aktörer som rivit och förpackat produkten under perioden innan förordning nr 1107/96

trädde i kraft, om denna domstol anser att det omtvistade villkoret var tillämpligt enligt dess nationella rättsordning i enlighet med ett bilateralt avtal¹⁹ och kunde åberopas gentemot de berörda rättssubjekten enligt nationella bestämmelser om offentliggörande.

5.4. Genom ytterligare en dom rörande den fria rörligheten för varor, dom av den 12 juni 2003 i mål C-112/00, *Schmidberger* (REG 2003, s. I-0000), kompletterades och förfinades den lösning som domstolen valde i dom av den 9 december 1997 i mål C-265/95, *kommissionen mot Frankrike, kallat la guerre de la fraise*, REG 1997, s. I-6959). Domstolen påpekade inledningsvis att en nationell behörig myndighets beslut att inte förbjuda en sammankomst, vilket ledde till att en viktig transportled helt stängdes av under nästan 30 timmar i sträck, begränsar handeln med varor inom gemenskapen. Därmed föreligger en åtgärd med verkan motsvarande kvantitativa importrestriktioner, vilken i princip är oförenlig med de gemenskapsrättsliga skyldigheter som följer av artiklarna 28 EG och 29 EG, jämförda med artikel 10 EG, såvida beslutet inte kan motiveras på objektiva grunder. För att fastställa huruvida det förelåg en sådan objektiv grund i förevarande fall beaktade domstolen det syfte som låg till grund för de österrikiska myndigheternas beslut att lämna ett underförstått tillstånd till den omtvistade sammankomsten och konstaterade att det rörde sig om att säkerställa efterlevnaden av demonstranternas grundläggande rättigheter avseende yttrandefrihet och mötesfrihet, vilka garanteras i EKMR och i den österrikiska konstitutionen. Eftersom de grundläggande rättigheterna utgör en integrerad del av de allmänna rättsprinciper vars efterlevnad domstolen skall säkerställa, utgör skyddet av dessa rättigheter enligt domstolen ett legitimt intresse som i princip motiverar inskränkningar i de skyldigheter som följer av gemenskapsrätten. Detta gäller även för skyldigheter som följer av en i fördraget garanterad grundläggande frihet, såsom fri rörlighet för varor.

Domstolen påpekade att frågan huruvida den faktiska situation som skulle bedömas av den nationella domstolen var förenlig med de grundläggande rättigheterna gav upphov till frågan hur de skyldigheter som följer av skyddet av de grundläggande rättigheterna inom gemenskapen skall sammanjämkas med motsvarande skyldigheter till följd av en i fördraget garanterad grundläggande frihet och, närmare bestämt, frågan att ta ställning till räckvidden dels av yttrande- och mötesfriheten, dels av den fria rörligheten för varor, med beaktande av att utövandet av dessa rättigheter således kan begränsas, under förutsättning att dessa begränsningar är berättigade med hänsyn till mål av allmänintresse. I sin bedömning av huruvida restriktionerna mot handelsutbytet inom gemenskapen var proportionella i förhållande till det åsyftade målet av allmänintresse framhöll domstolen vissa skillnader i de sakförhållanden som förelåg i det förevarande målet *Schmidberger* och i det ovannämnda målet *kommissionen mot Frankrike*, i vilket domstolen fastslog att Frankrike hade underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt

¹⁹ Ingånget mellan Frankrike och Italien den 28 april 1964, om skydd för ursprungsbeteckningar, härkomstbeteckningar och beteckningar på vissa produkter.

artikel 28 EG jämförd med artikel 10 EG, och enligt den gemensamma organisationen av marknaden för jordbruksprodukter genom att inte vidta alla nödvändiga och lämpliga åtgärder för att inte enskildas handlande, såsom att hindra lastbilar som transporterar varor, förstöra deras last och utsätta lastbilsförarna för våld och andra hot, skulle hindra den fria rörligheten för frukt och grönsaker. Domstolen konstaterade att till skillnad från vad som gällde i det ovannämnda målet hade den omtvistade sammankomsten i förevarande fall godkänts av de behöriga myndigheterna, och den konstaterade att de hinder för den fria rörligheten för varor som sammankomsten gav upphov till var begränsade, att syftet med sammankomsten inte var att hindra handeln med en viss typ av varor eller med varor av ett visst ursprung, att olika slags informations- och organisationsåtgärder hade vidtagits av de behöriga myndigheterna i syfte att begränsa störningarna i trafiken så långt som möjligt, att den isolerade händelse som det är fråga om i förevarande fall inte gav upphov till en allmän känsla av osäkerhet med en negativ inverkan på handeln inom gemenskapen i sin helhet och att, slutligen, med hänsyn till det stora utrymme för skönsmässiga bedömningar som medlemsstaterna förfogar över inom detta område, de behöriga nationella myndigheterna under rådande omständigheter kunde anse att ett förbud av den omtvistade sammankomsten skulle ha inneburit ett oacceptabelt ingrepp i demonstranternas grundläggande rättighet att mötas och under fredliga former offentligt ge uttryck för sina åsikter. Om den nationella myndigheten hade tillåtit sammankomsten under för demonstranterna mindre förmånliga former, vad avser platsen och sammankomstens tidsrymd, hade detta kunnat uppfattas som en alltför ingripande begränsning, vilken skulle ha berövat sammankomsten en stor del av dess genomslagskraft. Enligt domstolen medför handlingar av detta slag som regel visserligen visst besvär för dem som inte själva deltar i dem. Icke desto mindre kan dessa handlingar i princip tillåtas när syftet med desamma huvudsakligen är att offentligt och under lagliga former ge uttryck för en åsikt. Domstolen drog härav slutsatsen att de österrikiska myndigheternas beslut att inte förbjuda en sammankomst, under dessa omständigheter, är förenligt med artiklarna 28 EG och 29 EG, jämförda med artikel 10 i samma fördrag.

5.5. I dom av den 17 juni 2003 i mål C-383/01, *De Danske Bilimportører*, (REG 2003, s. I-6065), undersökte domstolen, som en uppföljning av dom av den 11 december 1990 i mål C-47/88, *kommissionen mot Danmark* (REG 1990, s. I-4509), som rörde en registreringsavgift för importerade begagnade bilar, huruvida en mycket hög avgift som skulle betalas i samband med registrering av nya bilar i Danmark, utgjorde en åtgärd med motsvarande verkan som en kvantitativ importrestriktion och därmed var förbjuden enligt artikel 28, och huruvida den i så fall skulle kunna vara motiverad med hänsyn till de skäl som anges i artikel 30 EG. Domstolen uteslöt att avgiften kunde klassificeras som en åtgärd med motsvarande verkan som en kvantitativ importrestriktion. Inledningsvis erinrade den om dom av den 23 april 2002 i mål C-234/99, *Nygård* (REG 2002, s. I-3657), punkt 17, enligt vilken bestämmelser om avgifter med motsvarande verkan och bestämmelser om diskriminerande interna skatter eller avgifter inte kan tillämpas kumulativt. Vidare konstaterade domstolen att den omtvistade avgiften uppenbarligen är av fiskal karaktär eftersom den tas ut vid tidpunkten för den första registreringen av fordonet i den

medlemsstat som har infört avgiften och inte på grund av att fordonet har passerat gränsen till denna stat och att den således skall bedömas mot bakgrund av artikel 90 EG. I enlighet med dom av den 3 februari 1981 i mål 90/79, *kommissionen mot Frankrike* (REG 1981, s. 283), punkt 14, underströk domstolen att det saknar betydelse att avgiften endast påförs nya importerade fordon eftersom någon inhemsk tillverkning inte finns. Vidare erinrade domstolen om att enligt domen i det ovannämnda målet *kommissionen mot Danmark*, kan artikel 90 EG emellertid inte med framgång åberopas mot interna skatter eller avgifter som tas ut på importerade varor då någon liknande eller konkurrerande inhemsk tillverkning inte finns. Artikeln gör det inte möjligt att underkänna en avgiftsnivå som medlemsstaterna kan fastställa för vissa varor på grund av att avgiftsnivån är överdrivet hög, när avgiften inte har någon diskriminerande eller skyddande verkan. Domstolen drog slutsatsen att den omtvistade avgiften inte omfattas av de förbud som anges i artikel 90 EG. Domstolen ansåg slutligen att den reservation som den uttalade i domen i det ovannämnda målet *kommissionen mot Danmark*, enligt vilken medlemsstaterna inte kan lägga så höga avgifter på produkter att den fria rörligheten för varor inom den gemensamma marknaden äventyras vad gäller dessa varor, inte var tillämplig i förevarande fall. Det framgick nämligen inte på något sätt av de sifferuppgifter som ingivits till domstolen att den fria rörligheten av denna typ av varor mellan Danmark och övriga medlemsstater äventyras. Domstolen drog slutsatsen att den danska registreringsavgiften inte hade förlorat sin egenskap av intern skatt eller avgift i den mening som avses i artikel 90 EG för att i stället utgöra en åtgärd med motsvarande verkan som en kvantitativ restriktion i den mening som avses i artikel 28 EG.

5.6. I dom av den 11 december 2003 i mål C-322/01, *Deutscher Apothekerverband* (REG 2003, s. I-0000), undersökte domstolen huruvida ett förbud mot kommersiell import av läkemedel som köpts på distans från apotek i andra medlemsstater var förenligt med artikel 28 EG och följande artiklar. Frågan var huruvida ett sådant apoteks webbplats och den beskrivning av läkemedel som förekommer på denna webbplats utgör läkemedelsreklam som är förbjuden enligt nationella bestämmelser, i förevarande fall tyska bestämmelser, och förenligheten av dessa bestämmelser med artiklarna 28 EG och 30 EG.

Beträffande läkemedel för vilka det krävs godkännande i enlighet med direktiv 65/65²⁰, men för vilka detta inte har erhållits, ansåg domstolen att det omtvistade förbudet var förenligt med detta direktiv och att det inte uppkommer någon fråga avseende oförenlighet med artiklarna 28 EG och 30 EG. Avseende godkända läkemedel erinrade domstolen åter om de klassiska rättsfallen (domarna i de ovannämnda målen *Cassis de Dijon*, *Keck och Mithouard* och dom av den 26 juni 1997 i mål C-368/95, *Familiapress*, REG 1997, s. I-3689) rörande betydelsen av huruvida en åtgärd har en

²⁰ Rådets direktiv 65/65/EEG av den 26 januari 1965 om tillnärmning av bestämmelser som fastställs genom lagar eller andra författningar och som gäller farmaceutiska specialiteter (EGT P 22, s. 369; svensk specialutgåva, område 13, volym 1, s. 67).

faktisk eller potentiell effekt på handeln inom gemenskapen, för att fastställa dess förenlighet med dessa bestämmelser. Vad närmare beträffar det villkor som uppställs enligt rättsfallet *Keck*, för att bestämmelser rörande försäljningsformer inte skall utgöra åtgärder med motsvarande verkan som en kvantitativ importrestriktion, nämligen att åtgärden varken faktiskt eller rättsligt får påverka avsättningen av varor från andra medlemsstater på ett annat sätt än avsättningen av inhemska varor, konstaterade domstolen att villkoret inte var uppfyllt. Ett sådant förbud som det som är i fråga innebär nämligen att verksamheten försvåras mer för apotek utanför Tyskland än för apotek i Tyskland. Det står visserligen klart att detta förbud innebär att de tyska apoteken berövas ett ytterligare eller alternativt medel att nå den tyska slutkundsmarknaden för läkemedel. För dessa apotek kvarstår emellertid möjligheten att sälja läkemedlen i apotekslokalerna. För de apotek som inte är etablerade i Tyskland är Internet däremot ett viktigare medel att direkt nå denna marknad. Ett förbud som slår hårdare mot apotek utanför Tyskland skulle kunna medföra att marknadstillträdet för varor från andra medlemsstater försvåras i större utsträckning än vad som är fallet för inhemska varor. Förbudet i fråga utgör således en åtgärd med motsvarande verkan i den mening som avses i artikel 28 EG.

Vidare ansåg domstolen, vad gäller frågan huruvida förbudet kan anses vara motiverat enligt artikel 30 EG endast att argumenten om behovet av att kunden får personlig rådgivning och att denne skyddas när läkemedlen lämnas ut samt behovet av att kontrollera äktheten av läkarrecepten och att garantera en omfattande och behovsanpassad läkemedelsförsörjning var rimliga. Ingen av de åberopade motiveringarna ansågs kunna rättfärdiga ett absolut förbud mot distansförsäljning av receptfria läkemedel, med beaktande av att det Internetbaserade apoteket säkerställer en lika hög, eller högre, nivå på kundservicen än de traditionella apoteken. Däremot kan en sådan kontroll vara motiverad avseende receptbelagda läkemedel med beaktande av att det finns större risker med sådana läkemedel, och med hänsyn till systemet med fasta priser, som ingår i det tyska hälsovårdssystemet och tillämpas på dessa läkemedel. Med hänsyn till de risker som är förbundna med användningen av dessa läkemedel kan ett förbud mot distansförsäljning motiveras av behovet av att på ett effektivt och ansvarsfullt sätt kunna kontrollera äktheten av läkarrecept och att därigenom kunna säkerställa att läkemedlet lämnas ut antingen till kunden själv eller till en person som av kunden har getts befogenhet att hämta ut det. Artikel 30 EG kan således åberopas för att motivera ett sådant förbud. Detsamma gäller om det rör sig om import av läkemedel till en medlemsstat där läkemedlen är godkända och som ett apotek i en annan medlemsstat tidigare har förvärvat från grossister i importmedlemsstaten.

Vad gäller förenligheten av förbudet mot reklam för distansförsäljning av läkemedel med gemenskapsrätten uttalas i domen att ett sådant förbud inte kan vara motiverat för läkemedel som endast får säljas på apotek i den berörda medlemsstaten, i den mån som detta förbud avser receptfria läkemedel.

5.7. Slutligen bör dom av den 23 september 2003 i mål C-30/01, *kommissionen mot Förenade kungariket* (REG 2003, s. I-0000), nämnas. Denna dom rör ett fördragsbrott mot Förenade kungariket avseende icke-införlivande, vad gäller Gibraltar, av vissa direktiv som antagits med artiklarna 94 EG och 95 EG som rättslig grund. Domstolen godtog Förenade kungarikets argument och bekräftade att "den omständigheten att Gibraltar inte omfattas av gemenskapens tullområde medför att varken bestämmelserna i fördraget avseende fri rörlighet för varor eller de bestämmelser i gemenskapens sekundärrätt som, med avseende på den fria rörligheten för varor, har till syfte att säkerställa en tillnärmning av lagar och andra författningar i medlemsstaterna, i enlighet med artiklarna 94 EG och 95 EG, skall tillämpas på detta territorium" (punkt 59). Domstolen tillade att den omständigheten att de ifrågavarande direktiven inte skall tillämpas på Gibraltar förvisso kan äventyra enhetligheten inom andra områden av gemenskapens politik, men att denna omständighet inte kan medföra att de nämnda direktivens geografiska tillämpningsområde utvidgas bortom de gränser som uppställs i fördraget och i anslutningsakten för Förenade kungariket.

6. Fyra mål rörande den *gemensamma jordbrukspolitiken* skall uppmärksammas i denna rapport.

Vad gäller hälsoskyddspolitiken och nödåtgärder mot bovin spongiform encefalopati ogiltigförklarade domstolen i dom av den 22 maj 2003 i mål C-393/01, *Frankrike mot kommissionen* (REG 2003, s. I-5405), kommissionens beslut 2001/577²¹ om fastställande av det datum då avsändning från Portugal av nötköttsprodukter som omfattas av det datumbaserade exportsystemet får påbörjas genom tillämpning av artikel 22.2 i beslut 2001/376²². Domstolen konstaterade att kommissionen hade åsidosatt bestämmelserna i artiklarna 21 och 22 i beslut 2001/376 genom att anta det ifrågasatta beslutet utan att först ha genomfört de kontroller som krävdes för att garantera att sagda system, som är tillämpligt i fråga om sådana produkter som avses i artikel 11 i beslut 2001/376, fungerade på ett tillräckligt säkert sätt.

I dom av den 10 april 2003 i mål C-305/00, *Schulin* (REG 2003, s. I-3525), uttalade sig domstolen om tolkningen av artikel 14.3 sjätte strecksatsen i förordning nr 2100/94 om gemenskapens växtförädlarrätt²³ och artikel 8 i förordning nr 1768/95 om införande av genomförandebestämmelser för det undantag i jordbruket som föreskrivs i sagda

²¹ Kommissionens beslut 2001/577/EG av den 25 juli 2001 (EGT L 203, s. 27).

²² Kommissionens beslut 2001/376/EG av den 18 april 2001 om åtgärder som krävs med hänsyn till förekomsten av bovin spongiform encefalopati (BSE) i Portugal och om genomförande av en datumbaserad exportordning (EGT L 132, s. 17).

²³ Rådets förordning (EG) nr 2100/94 av den 27 juli 1994 om gemenskapens växtförädlarrätt (EGT L 227, s. 1; svensk specialutgåva, område 3, volym 60, s. 196).

artikel 14²⁴. Enligt domstolen skall inte de aktuella bestämmelserna tolkas så, att innehavaren av ett gemenskapsskydd för en växtförädlarrätt får begära de uppgifter som föreskrivs i nämnda bestämmelser av en jordbrukare, när rättsinnehavaren inte har några indikationer på att jordbrukaren för förökning på mark i sitt eget jordbruksföretag använder eller kommer att använda den skördeprodukt som han har erhållit genom att i det egna företaget använda förökningsmaterial av en sort, undantaget hybrider och syntetiska sorter, som omfattas av nämnda växtförädlarrätt och som tillhör en av de arter av lantbruksväxter som räknas upp i artikel 14.2 i förordning nr 2100/94.

I dom av den 9 september 2003 i mål C-137/00, *Milk Marque och National Farmers' Union* (REG 2003, s. I-0000), gavs domstolen möjlighet att förtydliga den rättspraxis som rör tillämpning av nationella konkurrensregler inom den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter. I målet inför den nationella domstolen hade en ekonomisk förening för lantbrukare väckt talan mot beslut som fattats av de engelska myndigheter som är behöriga i konkurrensfrågor. Den ekonomiska föreningen hävdade att myndigheterna i fråga hade handlat i strid med flera gemenskapsrättsliga bestämmelser när de förklarade sig ha behörighet att undersöka den verksamhet som bedrevs av dess medlemmar och när de rekommenderade eller vidtog åtgärder i syfte att hindra nämnda medlemmar från att ta ut ett högre pris för den egenproducerade mjölken.

Efter att ha bekräftat att de gemensamma organisationerna av marknaderna för jordbruksprodukter inte utesluter konkurrens, erinrade domstolen om att gemenskapsrättsliga konkurrensbestämmelser och nationell konkurrensrätt enligt fast rättspraxis skall tillämpas parallellt eftersom de båda rör konkurrensbegränsande förfaranden, men från olika utgångspunkter (dom av den 13 februari 1969 i mål 14/68, *Walt Wilhelm m.fl.*, REG 1969, s. 1, svensk specialutgåva, volym 1, s. 379, och av den 10 juli 1980 i de förenade målen 253/78 och 1/79-3/79, *Giry och Guerlain*, REG 1980, s. 2327). I detta hänseende uttalade domstolen att denna rättspraxis kan överföras till de gemensamma organisationerna av marknaderna för mjölk och mjölkprodukter inom vilka de nationella myndigheterna följaktligen i princip har behörighet att tillämpa nationell rätt.

Vidare hänförde sig domstolen till begränsningarna av denna behörighet och erinrade om att målen för den gemensamma jordbrukspolitiken har företräde framför målen för konkurrenspolitiken på grund av artikel 36 EG och klargjorde att de åtgärder som vidtagits av de nationella myndigheterna inte skall ha effekter som kan motverka funktionen av de mekanismer som inrättats genom den aktuella gemensamma organisationen. Avseende de omtvistade åtgärderna ansåg domstolen att endast den

²⁴ Kommissionens förordning (EG) nr 1768/95 av den 24 juli 1995 om införande av genomförandebestämmelser för det undantag i jordbruket som föreskrivs i artikel 14.3 i rådets förordning (EG) nr 2100/94 om gemenskapens växtförädlarrätt (EGT L 173, s. 14).

omständigheten att mejerikooperativets pris understeg riktpriiset på mjölk redan innan de nationella myndigheterna vidtog åtgärder inte var tillräcklig för att myndigheternas åtgärder i förhållande till kooperativet, vid tillämpning av den nationella konkurrensrätten, skall anses strida mot gemenskapsrätten. Vidare får enligt domstolen dessa åtgärder inte äventyra uppnåendet av målen för den gemensamma jordbrukspolitiken såsom dessa definieras i artikel 33.1 EG. När nationella myndigheter med ansvar för konkurrensfrågor agerar på området för den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter är de skyldiga att avstå från att vidta åtgärder som strider mot eller kan äventyra den gemensamma organisationen i fråga. Domstolen preciserade att de nationella myndigheterna med ansvar för konkurrensfrågor under alla förhållanden är skyldiga att göra en avvägning mellan eventuellt motstridiga mål i artikel 33 EG, utan att för den skull tillmätta något av dessa så stor vikt att förverkligandet av de andra omöjliggörs.

För det andra fastslog domstolen att riktprisets huvudsakliga funktion, vilket fastslås i artikel 3.1 i förordning nr 804/68²⁵ är att på gemenskapsnivå fastställa den eftersträlvade nivån på vilken jämvikt föreligger mellan, å ena sidan, målet att tillförsäkra jordbruksbefolkningen en skälig levnadsstandard och, å andra sidan, målet att tillförsäkra konsumenterna tillgång till varor till skäliga priser. Denna funktion utgör inte något hinder mot att nationella myndigheter med ansvar för konkurrensfrågor använder riktpriiset vid bedömningen av jordbruksföretags inflytande på marknaden, genom att jämföra variationerna i de priser som faktiskt tas ut med riktpriiset.

Därefter fastslog domstolen att reglerna i fördraget om fri rörlighet för varor inte utgör något hinder mot att de behöriga myndigheterna i en medlemsstat, inom ramen för tillämpningen av den nationella konkurrensrätten, förbjuder ett mejerikooperativ med en stark ställning på marknaden att sluta avtal med företag – inklusive sådana företag som befinner sig i andra medlemsstater – om förädling för kooperativets räkning av den mjölk som produceras av medlemmarna. För att komma fram till denna slutsats erinrade domstolen inledningsvis om att artikel 28 EG syftar till att förbjuda alla statliga åtgärder som kan hindra handeln inom gemenskapen men att medlemsstaterna emellertid har rätt att vidta åtgärder för att förhindra att vissa medborgare på ett otillbörligt sätt försöker undandra sig den nationella lagstiftningen genom att använda sig av de möjligheter som skapats genom fördraget. Enligt domstolen utgör inte restriktiva åtgärder, som avser varor vilka exporterats för att återimporteras i syfte att kringgå tillämpningen av åtgärder som antagits med stöd av nationell konkurrensrätt, åtgärder vars verkan motsvarar den som kvantitativa importrestriktioner har, i den mening som avses i artikel 28 EG. Vidare bekräftade domstolen att artikel 29 EG avser nationella åtgärder som särskilt har till syfte eller verkan att hindra exportflödet och därigenom skapa en skillnad i betingelserna för en medlemsstats utrikeshandel jämfört

²⁵ Rådets förordning (EEG) nr 804/68 av den 27 juni 1968 om den gemensamma organisationen av marknaden för mjölk och mjölkprodukter (EGT L 148, s. 13; svensk specialutgåva, område 3, volym 2, s. 52).

med dess inrikeshandel, så att den berörda medlemsstatens inhemska produktion eller inhemska marknad tillförsäkras en särskild fördel. Domstolen noterade att detta inte gäller åtgärder som är hänförliga till den nationella konkurrenspolitiken och syftar till att begränsa ett enda jordbrukskooperativs konkurrensbegränsande agerande och tillämpas på avtal om förädling såväl med företag inom den aktuella medlemsstaten som med företag i andra medlemsstater, utan att någon åtskillnad görs.

Slutligen fastslog domstolen att artiklarna 12 EG och 34.2 andra stycket EG inte utgör något hinder mot åtgärder i form av förbud att sluta avtal om förädling av mjölk för egen räkning i förhållande till ett mejerikooperativ med en stark ställning på marknaden som utnyttjar denna ställning på ett sätt som strider mot allmänintresset, även om stora vertikalt integrerade mejerikooperativ tillåts bedriva verksamhet i andra medlemsstater. Även om det är riktigt att medlemsstaterna i artikel 12 EG förbjuds att tillämpa nationell konkurrensrätt olika beroende på berörda parter nationalitet, omfattas nämligen inte eventuella skillnader i behandling som kan följa av olikheter mellan de olika medlemsstaternas lagstiftning av artikel 12 EG, så länge som lagstiftningen tillämpas på samtliga personer som omfattas av den enligt objektiva kriterier och utan hänsyn till nationalitet. Endast den omständigheten att stora vertikalt integrerade mejerikooperativ tillåts bedriva verksamhet i andra medlemsstater medför inte att vidtagandet av de aktuella åtgärderna kan anses vara diskriminerande på grund av nationalitet. Domstolen ansåg även att artikel 34.2 andra stycket EG endast är ett konkret uttryck för den allmänna likhetsprincipen.

Genom dom av den 30 september 2003 i mål C-239/01, *Tyskland mot kommissionen* (REG 2003, s. I-0000), ogiltigförklarade domstolen artikel 5.5 i förordning nr 690/2001²⁶, i den del varje berörd medlemsstat genom denna bestämmelse förpliktas att finansiera 30 procent av priset för det kött som köps upp enligt sagda förordning. För att komma fram till denna slutsats konstaterade domstolen dels att det i den ifrågasatta bestämmelsen föreskrivs att varje berörd medlemsstat skall finansiera en del av de stödåtgärder som vidtas genom den ifrågasatta förordningen, dels att förordning nr 1258/1999²⁷, på grundval av vilken den omtvistade förordningen antagits, inte innehåller någon bestämmelse som uttryckligen ger kommissionen befogenhet att avvika från den princip som följer av de grundläggande föreskrifterna och enligt vilka gemenskapen ensam skall finansiera samtliga gemenskapens stödåtgärder för nötköttsmarknaden.

7. Inom området för *den fria rörligheten för arbetstagare* uttalade sig domstolen i mål rörande anställning som kapten på fartyg där tjänsten innefattar myndighetsutövning (7.1), lojalitetspremie (7.2), tolkning av artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 (7.3), tillträde

²⁶ Kommissionens förordning (EG) nr 690/2001 av den 3 april 2001 om särskilda stödåtgärder för nötköttsmarknaden (EGT L 95, s. 8).

²⁷ Rådets förordning (EG) nr 1258/1999 av den 17 maj 1999 om finansiering av den gemensamma jordbrukspolitik (EGT L 160, s. 103).

till en tjänst inom den offentliga sjukvården (7.4), tredjelandsmedborgare som är gift med en brittisk medborgare (7.5), en medborgare från en medlemsstat som innehaft en tillfällig anställning (7.6) och tolkningen av artikel 3.2 första strecksatsen i förordning nr 1251/70 (7.7).

7.1. I dom av den 30 september 2003 i mål C-47/02, *Anker m.fl.* (REG 2003, s. I-0000), och i mål C-405/01, *Colegio de Oficiales de la Marina Mercante Espanola*, REG 2003, s. I-0000), fick domstolen möjlighet att tolka artikel 39.4 EG i förhållande till tyska och spanska bestämmelser enligt vilka tjänster som kapten på fartyg som används för sjöfart i liten skala och som kapten och förste styrman på fartyg som tillhör handelsflottan är förbehållna medborgare i den stat under vilkens flagg fartyget seglar.

Domstolen erinrade inledningsvis om att begreppet offentlig tjänst i den mening som avses i den ovannämnda artikeln omfattar anställningar som direkt eller indirekt innefattar myndighetsutövning och fullgörande av arbetsuppgifter som har till syfte att skydda statens eller annan offentlig verksamhets allmänna intressen och gjorde därefter en bedömning av de anställningar som var i fråga i förevarande mål.

Domstolen konstaterade att innehavaren av tjänsten genom de nationella bestämmelserna i fråga ges behörighet att utföra uppgifter som är kopplade till upprätthållande av säkerhet och som normalt åligger polisväsendet och går utöver de skyldigheter i fråga om upprätthållande av allmän säkerhet som åligger samtliga medborgare. Innehavaren av tjänsten har även behörighet att utföra vissa uppgifter av privat- och familjerättslig karaktär, vilka inte kan förklaras endast med att de är nödvändiga för att föra befäl över fartyget. Domstolen underströk vidare att den omständigheten att en kapten är anställd av en privatperson eller en privaträttslig juridisk person inte i sig leder till att ovannämnda artikel inte är tillämplig så länge det är klarlagt att kaptenen, vid fullgörandet av de offentliga uppdrag som anförtrots honom, representerar staten i syfte att skydda flaggstatens allmänna intressen. Domstolen underströk emellertid att undantaget från principen om fri rörlighet för arbetstagare rörande offentlig anställning endast omfattar sådan myndighetsutövning som är nödvändig för att skydda den berörda statens allmänna intressen. Dessa intressen hotas inte när befogenheterna i fråga endast utövas sporadiskt och i undantagsfall av medborgare i andra medlemsstater. Följaktligen drog domstolen slutsatsen att artikel 39.4 EG skall tolkas så, att en medlemsstat endast har rätt att förbehålla de egna medborgarna rätten att inneha de berörda tjänsterna om innehavaren av tjänsten faktiskt och regelmässigt utnyttjar sin behörighet att utöva offentlig makt. Det krävs dessutom att nämnda uppgifter inte utgör en alltför liten del av arbetsuppgifterna.

7.2. I den ovan i punkt 4.9 nämnda domen *Köbler* gavs domstolen tillfälle att tolka artikel 39 EG och artikel 7.1 i förordning nr 1612/68, rörande fri rörlighet för

arbetstagare inom gemenskapen²⁸, i förhållande till bestämmelser i en medlemsstat genom vilka staten i egenskap av arbetsgivare kunde bevilja ett särskilt tjänsteårstillägg till universitetsprofessorer som hade utövat sitt yrke under minst 15 år vid ett universitet i denna medlemsstat. Visserligen hade domstolen redan i den ovan i punkt 4.9 nämnda domen *Schöning-Kougebetopoulou* tolkat dessa artiklar i förhållande till ett tjänsteårstillägg, men hade ännu inte uttalat sig om tolkningen av dessa bestämmelser i relation till en lojalitetspremie.

Domstolen ansåg att bestämmelsen kan utgöra hinder för den fria rörligheten för arbetstagare, genom att det vid beviljandet av det särskilda tjänsteårstillägg som föreskrivs i denna bestämmelse inte finns någon möjlighet att beakta de tjänstgöringsperioder som en universitetsprofessor har fullgjort i en annan medlemsstat. Enligt nationell rätt utgör tillägget i fråga en premie för att belöna professorer vid medlemsstatens universitet för deras lojalitet gentemot deras enda arbetsgivare, det vill säga medlemsstaten. Domstolen undersökte således huruvida det faktum att tillägget utgör en lojalitetspremie enligt gemenskapsrätten kan anses tyda på att det grundas på tvingande hänsyn till allmänintresset som kan motivera det hinder för den fria rörligheten som tillägget medför. Det kan visserligen inte uteslutas att syftet att öka arbetstagarnas lojalitet gentemot sina arbetsgivare inom ramen för en politik för forskning eller universitetsundervisning kan utgöra ett tvingande hänsyn till allmänintresset, men domstolen ansåg att ett sådant syfte inte kan motivera det hinder som den bestämmelse som är i fråga i det förevarande fallet medför. Domstolen drog därav slutsatsen att de ovannämnda gemenskapsrättsliga bestämmelserna rörande fri rörlighet för arbetstagare måste tolkas på så sätt att de utgör hinder för detta tjänsteårstillägg som utgör en lojalitetspremie.

7.3. Genom dom av den 6 mars 2003 i mål C-466/00, *Kaba* (REG 2003, s. I-2219), gavs domstolen möjlighet att komplettera sin dom av den 11 april 2000 i mål C-356/98 (REG 2000, s. I-2623), som rörde samma sak. I den första domen fastslog domstolen att regler i en medlemsstat enligt vilka det för makar till migrerande arbetstagare som är medborgare i andra medlemsstater ställs som krav att de skall ha varit bosatta i denna medlemsstat i fyra år, trots att det enbart föreskrivs krav på bosättning under tolv månader för makar till personer som har sin hemvist i landet och som inte omfattas av några restriktioner i fråga om hur länge de får uppehålla sig i landet, inte utgör en diskriminering som strider mot artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen.²⁹ Domstolen svarade nekande på frågan huruvida svaret hade blivit annorlunda om domstolen hade beaktat att situationen enligt nationell rätt för dessa kategorier av personer, enligt den hänskjutande domstolen, är jämförbar på alla punkter, utom vad avser den tid som respektive make skall ha haft sitt hemvist i medlemsstaten för att ett permanent

²⁸ Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

²⁹ Ibidem.

uppehållstillstånd skall beviljas. Eftersom uppehållsrätten för en migrerande arbetstagare som är medborgare i en medlemsstat är underkastad ett krav på att personen i fråga fortsätter att vara arbetstagare eller, i förekommande fall, arbetssökande, utom i fall då han har uppehållsrätt på grundval av andra gemenskapsrättsliga bestämmelser, är hans situation inte jämförbar med den som gäller för en person som enligt en medlemsstats nationella bestämmelser inte är underställd några restriktioner avseende hur länge han kan vistas i denna medlemsstat och inte under sin vistelse är ålagd några villkor som kan jämföras med dem som föreskrivs i de gemenskapsrättsliga bestämmelser som ger medborgare i en medlemsstat rätt att uppehålla sig i en annan medlemsstat. Eftersom den uppehållsrätt som dessa två personkategorier har inte på alla punkter är jämförbara gäller samma sak för deras makar, framför allt när det undersöks vilken vistelseperiod som krävs innan de har rätt att erhålla permanent uppehållstillstånd i medlemsstaten i fråga.

7.4. I dom av den 9 september 2003 i mål C-285/01, *Burbaud* (REG 2003, s. I-0000), uttalade sig domstolen över en begäran om förhandsavgörande rörande ett mål beträffande en portugisisk medborgare som fick avslag på sin begäran om att upptas i sjukhusdirektörskåren inom den offentliga sektorn i Frankrike, med motiveringen att en förutsättning för att kunna upptas i denna yrkeskår är att man dessförinnan har avlagt slutexamen vid utbildningsanstalten École nationale de la santé publique (nedan kallad ENSP).

Efter att först ha analyserat frågan huruvida de arbetsuppgifter som utförs av sagda kår omfattas av tillämpningsområdet för direktiv 89/48³⁰ om en generell ordning för erkännande av examensbevis över behörighetsgivande högre utbildning som omfattar minst tre års studier, ansåg domstolen att ett fastställande av att man har klarat slutprovet för att antas till ENSP kan kvalificeras som ett utbildningsbevis som krävs för att ha rätt att utöva ett skyddat yrke. Den hänskjutande domstolen måste följaktligen verifiera huruvida detta skall jämföras med det examensbevis som utfärdats av utbildningsanstalten i Lissabon. Domstolen ansåg att om det visar sig att likvärdiga utbildningar ligger till grund för examensbevisen, är de franska myndigheterna enligt direktivet förhindrade att kräva att den portugisiska medborgaren skall genomgå utbildningen vid ENSP och avlägga den examen som äger rum i slutet av utbildningen. Genom detta rekryteringsförfarande beaktas inte specifika kvalifikationer avseende sjukhusadministration hos de kandidater som är medborgare i andra medlemsstater. Detta medför en nackdel för de senare och kan avskräcka dem från att utöva den rätt till fri rörlighet som de har i egenskap av arbetstagare. En sådan begränsning av en grundläggande frihet som garanteras av fördraget kan bara vara motiverad om det föreligger tvingande skäl av allmänintresse, såsom att välja ut de bästa kandidaterna på ett så objektivt sätt som möjligt. Det krävs vidare att denna begränsning inte går

³⁰ Rådets direktiv 89/48/EEG av den 21 december 1988 om en generell ordning för erkännande av examensbevis över behörighetsgivande högre utbildning som omfattar minst tre års studier (EGT L 19, s. 16; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 192).

utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta syfte. Domstolen ansåg emellertid att kravet, som åläggs kandidater som har de rätta kvalifikationerna, att genomgå uttagningsprovet till ENSP medför en nedflyttning som går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå syftet och kan därmed inte rättfärdigas med hänsyn till fördragets bestämmelser. Domstolen drog följaktligen slutsatsen att ett sådant uttagningsprov är oförenligt med EG-fördraget.

7.5. Dom av den 23 september 2003 i mål C-109/01, *Akrich* (REG 2003, s. I-0000), rör en marockansk medborgare som vid två tillfällen utvisats från Förenade kungariket och som därefter återkommit dit illegalt och där gift sig med en brittisk medborgare. Han utvisades åter till Dublin i augusti 1997, där hans fru bodde sedan juni 1997 och innehade en anställning från augusti 1997 till juni 1998. Med hänvisning till dom av den 7 juli 1992 i mål C-370/90, *Singh* (REG 1992, s. I-4265; svensk specialutgåva, volym 18, s. 19), enligt vilken en medlemsstat enligt gemenskapsrätten är skyldig att tillåta maken till en medborgare i den staten att resa in till och uppehålla sig inom denna stats territorium när medborgaren i den staten tillsammans med maken har begett sig till en annan medlemsstat för att där arbeta som anställd, i den mening som avses i artikel 39 EG, och därefter återvänt för att etablera sig, i den mening som avses i artikel 43 EG, i den stat där han eller hon är medborgare, begärde Akrich ett inresetillstånd i egenskap av make till en person med hemvist i Förenade kungariket. I detta hänseende underströk domstolen att gemenskapsrätten och särskilt förordning nr 1612/68 om arbetskraftens fria rörlighet³¹ endast avser den fria rörligheten inom gemenskapen och inte säger någonting om rätten för en medborgare i ett tredje land som är make till en medborgare i unionen att resa in i gemenskapen. För att kunna komma i åtnjutande av rättigheten att bosätta sig med unionsmedborgaren krävs enligt domstolen att denna make uppehåller sig lagligen i en medlemsstat när han flyttar till en annan medlemsstat dit medborgaren i unionen flyttar. Domstolen påpekade att samma sak gäller när en unionsmedborgare som är gift med en medborgare i tredje land återvänder till den medlemsstat där han är medborgare för att ta anställning där.

Avseende frågan om det missbruk av EG-rätten som makarna Akrich förmodades ha gjort, och som bestod i att de tillfälligt hade varit borta i syfte att skapa en rätt till bosättning för maken och att kringgå bestämmelserna i den brittiska lagstiftningen, erinrade domstolen om att avsikten hos de medborgare som söker arbete i en medlemsstat saknar betydelse för att bedöma parets rättsliga situation vid tidpunkten för återresan till den medlemsstat där arbetstagaren är medborgare. Ett sådant beteende kan inte utgöra missbruk i den mening som avses även om maken inte hade någon rätt att uppehålla sig i den medlemsstat som arbetstagaren var medborgare i vid den tidpunkt då paret bosatte sig i en annan medlemsstat. Domstolen ansåg att det skulle utgöra missbruk om de möjligheter som införts genom gemenskapsrätten till förmån för migrerande arbetstagare och deras make åberopades vid skenäktenskap

³¹ Se fotnot 28.

som ingåtts i syfte att kringgå nationella immigrationsbestämmelser. Domstolen påpekade avslutningsvis att när ett äktenskap är äkta och en unionsmedborgare som är gift med en medborgare i tredje land återvänder till den medlemsstat han är medborgare i, där maken inte åtnjuter rättigheter enligt gemenskapsrätten på grund av att han inte lagligt har befunnit sig inom en annan medlemsstats territorium, skall emellertid myndigheterna i den medlemsstat i vilken unionsmedborgaren är medborgare beakta rätten till skydd för familjeliv i den mening som avses i artikel 8 i konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna.

7.6. Dom av den 6 november 2003 i mål C-413/01, *Ninni-Orasche* (REG 2003, s. I-0000), avser en medborgare i en medlemsstat som under två och en halv månad hade haft en tillfällig anställning i två månader i en annan medlemsstat i vilken han inte var medborgare och som därefter ansökte om studiestöd i den senare medlemsstaten. Följaktligen uppkom frågan huruvida denna medborgare kunde anses ha uppnått status som arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG.

Efter att ha erinrat om att begreppet arbetstagare är ett gemenskapsrättsligt begrepp som inte skall tolkas restriktivt underströk domstolen att den omständigheten att en anställning varar en kort tid inte i sig utesluter att artikel 39 EG är tillämplig. En person som innehar den typ av anställning som var aktuell i förevarande mål kan betraktas som en arbetstagare, om inte verksamheten utövas i så pass liten omfattning att den framstår som ett marginellt komplement. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att bedöma huruvida så är fallet i det mål som är anhängiggjort vid den. Sökandens beteende före och efter anställningsperioden saknar betydelse när det skall fastställas huruvida sökanden har uppnått status som arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG.

I samma mål svarade domstolen vidare nekande på frågan huruvida en gemenskapsmedborgare som har status som migrerande arbetstagare i den mening som avses i artikel 39 EG skall anses vara frivilligt arbetslös i den mening som avses i relevant rättspraxis, enbart på grund av att hans anställningskontrakt, vilket från början var tidsbegränsat, har löpt ut.

7.7. I dom av den 9 januari 2003 i mål C-257/00, *Givane m.fl.*, REG 2003, s. I-345), tolkade domstolen artikel 3.2, första strecksatsen i förordning nr 1251/70 om arbetstagares rätt att stanna kvar inom en medlemsstats territorium efter att ha varit anställda där³², vari föreskrivs att familjemedlemmar till en arbetstagare som avlider under sitt yrkesverksamma liv, och innan han förvärvat rätten att stanna kvar inom värdmedlemsstatens territorium, skall ha rätt att varaktigt stanna kvar där, under

³² Kommissionens förordning (EEG) nr 1251/70 av den 29 juni 1970 om arbetstagares rätt att stanna kvar inom en medlemsstats territorium efter att ha varit anställda där (EGT L 142, s. 24; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 52).

förutsättning att den nämnde arbetstagaren hade bott utan avbrott inom denna medlemsstats territorium under minst två år. Domstolen fastslog att bosättningsperioden på två år utan avbrott skall ha ägt rum omedelbart före arbetstagarens död.

8. Avseende *fri rörlighet för tjänster* uttalade sig domstolen bland annat om de diskriminerande italienska avgifterna för inträde till museer (8.1), kravet på förhandstillstånd för ersättning av kostnader för vård som tillhandahållits i en annan medlemsstat än den där den berörda personen är sjukförsäkrad (8.2 och 8.3), skillnad i behandling av tjänstepensioner som tecknats i andra medlemsstater (8.4), förbud mot viss verksamhet rörande gränsöverskridande vadslagning utom om det föreligger ett förhandstillstånd (8.5 och 8.6) och begränsning av nivån på ersättningen för advokatkostnader till advokater som är etablerade i andra medlemsstater till det belopp som nationella advokater kan erhålla (8.7).

8.1. Inledningsvis konstaterade domstolen i dom av den 16 januari 2003 i mål C-388/01, *kommissionen mot Italien* (REG 2003, s. I-721), att de italienska bestämmelserna, i vilka det föreskrivs att förmånliga inträdesavgifter till museer, minnesmärken, konstsamlingar, arkeologiska utgrävningar, parker och trädgårdar, som klassificerats som offentliga minnesmärken, vilka lokala eller nationella decentraliserade myndigheter tillämpar, endast skall gälla för nationella medborgare eller för personer som är bosatta inom det område som hör till nämnda myndighet som förvaltar den aktuella kulturanläggningen och som har fyllt 60 eller 65 år, och genom att från dessa förmånliga avgifter undanta turister som är medborgare i andra medlemsstater eller personer som inte är bosatta i nämnda område, trots att de uppfyller samma objektiva åldersvillkor, är oförenliga med artiklarna 12 EG och 49 EG. Domstolen avgjorde utan svårighet detta mål i linje med tidigare rättspraxis, bland annat dom av den 15 mars 1994 i mål C-45/93, *kommissionen mot Frankrike* (REG 1994, s. I-911), i vilken den redan hade fastslagit att nationella bestämmelser om tillträde till museer i en medlemsstat, som innehåller en diskriminering till förfång för uteslutande utländska turister är förbjudna enligt artiklarna 12 EG och 49 EG. Domstolen framhöll dom av den 5 december 1989 i mål C-3/88, *kommissionen mot Italien* (REG 1989, s. 4035; svensk specialutgåva, volym 10, s. 269), och av den 29 april 1999 i mål C-224/97, *Ciola* (REG 1999, s. I-2517), och erinrade om att principen om likabehandling inte bara förbjuder öppen diskriminering på grund av nationalitet utan även all dold diskriminering, såsom en åtgärd som riskerar att till största delen vara till förfång för medborgare från de andra medlemsstaterna.

Vidare omfattas varken nödvändigheten av att bevara kongruensen i skattesystemet eller de ekonomiska hänsynstaganden som åberopats av den italienska regeringen av undantagen i artikel 46 EG, då det inte finns något sådant direkt samband mellan beskattning av något slag och tillämpningen av förmånliga inträdesavgifter till offentliga museer och minnesmärken. En medlemsstat kan inte heller åberopa förhållanden i sin interna rättsordning som grund för att underlåta att iaktta skyldigheter som följer av gemenskapsrätten.

8.2. Dom av den 13 maj 2003 i mål C-385/99, *Müller-Fauré och van Riet* (REG 2003, s. I-4509), följer den rättspraxis som fastslagits i dom av den 28 april 1998 i mål C-120/95, *Decker* (REG 1998, s. I-1831), och i mål C-158/96, *Kohll* (REG 1998, s. I-1931), samt av den 12 juli 2001 i mål C-157/99, *Smits och Peerbooms* (REG 2001, s. I-5473). Domen i detta mål skiljer sig emellertid från domarna i målen *Decker* och *Kohll* genom att den avser nationella socialförsäkringsbestämmelser som grundas på ett system med vårdförmåner, medan domarna i de ovannämnda målen rörde frågan om förenligheten med gemenskapsrätten av ett krav på att en person som omfattas av ett socialförsäkringssystem måste inhämta ett förhandstillstånd för att få ersättning för utgifter för läkarvård som utförts i en annan medlemsstat än den i vilken den försäkrade personen är sjukförsäkrad inom ramen för ett socialförsäkringssystem som är grundat på att de försäkrade ersätts för de utgifter för hälso- och sjukvård som de har haft.

I domen i målet *Müller-Fauré och van Riet* bekräftades inledningsvis det principiella ställningstagande som uttalats i domen i målet *Smits och Peerbooms*, enligt vilket nationell lagstiftning i vilken det krävs förhandstillstånd för att ersättning skall ges för sjukvårdskostnader som har uppstått i en annan medlemsstat än den i vilken den försäkrade personen är sjukförsäkrad, och detta förhandstillstånd endast utfärdas om det är medicinskt nödvändigt, utgör hinder för friheten att tillhandahålla tjänster.

Därefter, för att fastslå huruvida sådana bestämmelser är objektivt motiverade eller ej, görs i domen skillnad mellan sjukhusvård och vård utanför sjukhus.

Beträffande sjukhusvård ansåg domstolen att kravet på ett förhandstillstånd för att det nationella socialförsäkringssystemet skall utge ekonomisk ersättning för sjukhusvård i en annan medlemsstat än den där personen är sjukförsäkrad förefaller vara en åtgärd som är såväl nödvändig som rimlig för att inte äventyra ansträngningarna att planera genom avtalssystemet (domen i det ovannämnda målet *Smits och Peerbooms*). Genom nämnda planering eftersträvas nämligen dels ett säkerställande av att det finns tillräckligt omfattande och ständig tillgång till ett väl avvägt utbud av sjukhusvård av god kvalitet, dels ett säkerställande av en kontroll över kostnaderna och av att i möjligaste mån undvika allt slöseri med ekonomiska, tekniska och mänskliga resurser. Domstolen preciserade emellertid att, för att man skall ha rätt att tillämpa ett system med förhandstillstånd, måste villkoren för beviljande av ett sådant tillstånd vara motiverade med hänsyn till ovannämnda tvingande hänsyn och uppfylla proportionalitetskravet. Vidare får ett system med föregående myndighetstillstånd inte innebära att de nationella myndigheterna kan agera på ett sådant skönsmässigt sätt att de gemenskapsrättsliga bestämmelserna rörande den fria rörligheten för tjänster fräntas all ändamålsenlig verkan. Ett sådant system måste alltså grundas på objektiva kriterier som inte är diskriminerande och som är kända på förhand så att myndigheternas utrymme för skönsmässig bedömning begränsas och det förhindras att bedömningen blir godtycklig (domen i målet *Smits och Peerbooms*). Domstolen preciserade slutligen, fortfarande i linje med domen i målet *Smits och Peerbooms*, att villkoret att behandlingen skall vara nödvändig kan vara berättigat med hänsyn till artikel 49 EG, om det tolkas så, att tillstånd att undergå en behandling i en annan medlemsstat kan

avslås med den motiveringen enbart när en identisk behandling eller en behandling som är lika effektiv för patienten kan erhållas i tid i den stat i vilken den försäkrade personen är sjukförsäkrad vid en inrättning med vilken den försäkrade personens sjukförsäkring har ingått ett avtal.

Vad gäller vård som inte tillhandahålls på sjukhus konstaterade domstolen att det inte framgick av handlingarna i målet att ett avskaffande av kravet på förhandstillstånd för denna typ av vård skulle leda till att patienter sökte sig utomlands i en sådan omfattning att den ekonomiska balansen i socialförsäkringssystemet allvarligt skulle rubbas, och att den övergripande skyddsnivån för folkhälsan skulle vara hotad. Således tillhandahålls vården i allmänhet i närheten av patientens bostadsort, i en kulturmiljö som patienten känner och som ger denne möjlighet att bygga upp en förtrolig relation med den läkare som utför behandlingen. Dessa olika omständigheter kan begränsa den eventuella ekonomiska inverkan på det nationella socialförsäkringssystemet i fråga som ett avskaffande av kravet på förhandstillstånd när det gäller vård som tillhandahålls vid en utländsk läkarpraktik skulle medföra. Domstolen erinrade om att det ankommer på medlemsstaterna själva att bestämma hur omfattande sjukförsäkringen för de försäkrade personerna skall vara och konstaterade att i förevarande fall var det faktiska belopp som den försäkrade personen begärde ersättning för relativt litet (punkt 106) och drog slutsatsen att ett avskaffande av kravet på ett förhandstillstånd som sjukförsäkrarna utfärdar till de försäkrade personer som omfattas av nämnda kassor för att dessa personer skall kunna få hälsovård som tillhandahålls i en annan medlemsstat än den där personen är sjukförsäkrad inte kan vara till förfång för de väsentliga särdragen i sjukförsäkringssystemet i fråga. Systemet med ett sådant krav på förhandstillstånd är följaktligen oförenligt med artikel 59 EG.

8.3. Slutsatserna i detta rättsfall återfinns delvis i dom av den 23 oktober 2003 i mål C-56/01, *Inizan* (REG 2003, s. I-0000). Detta mål rör huruvida det system med förhandstillstånd som upprättats genom artikel 22.1 c i och 22.2 i förordning nr 1408/71³³ och villkoren för att den behöriga socialförsäkringsinstitutionen skall utfärda ett sådant tillstånd för att ersätta den försäkrade för vårdförmåner som utges för den behöriga institutionens räkning av institutionen på vistelse- eller bosättningsorten som ligger i en annan medlemsstat än den i vilken den försäkrade är sjukförsäkrad är förenligt med artiklarna 49 EG och 50 EG.

Efter att i enlighet med dom av den 28 april 1998 i mål C-158/96, *Kohll* (REG 1998, s. I-1931), samt domarna i de ovannämnda målen *Smits och Peerbooms*, och *Müller-Fauré och van Riet* ha bekräftat i vilka situationer artikel 49 EG utgör hinder för

³³ Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjer flyttar inom gemenskapen (EGT L 149, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 57) i dess ändrade lydelse enligt förordning (EG) nr 118/97 (EGT L 28, s. 1).

ett system med förhandstillstånd som upprättats enligt nationella bestämmelser, uttalade domstolen att eftersom denna bestämmelse inte på något sätt hindrar medlemsstaterna från att ersätta kostnader som har uppkommit i samband med vård som har utförts i en annan medlemsstat även om det saknas ett förhandstillstånd, och då den nationella institutionen inte kan vägra att meddela ett sådant tillstånd när de två villkor som anges i artikel 22.2 i förordning nr 1408/71 är uppfyllda, bidrar artikel 22 i denna förordning till att underlätta de försäkrades fria rörlighet.

Därefter undersöktes huruvida en nationell lagstiftnings villkor för utfärdande av förhandstillstånd för att ersättning skall ges för vård som tillhandahållits i en annan medlemsstat än den där den sjukförsäkrade personen är bosatt, var förenliga med artikel 22.1 c i och 22.2 i förordning nr 1408/71 samt artiklarna 49 EG och 50 EG.

Beträffande förordning nr 1408/71 noterade domstolen att bland dessa villkor är det villkor enligt vilket det krävs att vården, som patienten avser att erhålla i en annan medlemsstat än den där han är bosatt, inte kan ges i den senare medlemsstaten inom den tid som, med beaktande av hans aktuella hälsotillstånd och sjukdomens sannolika förlopp, där är normal för vården i fråga, inte uppfyllt så snart det visar sig att en identisk behandling eller en behandling som är lika effektiv för patienten kan erhållas i tid i den medlemsstat där denne är bosatt. Vid bedömningen av huruvida så är fallet, är den behöriga institutionen skyldig att ta hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet och därvid vederbörligen beakta inte bara patientens hälsotillstånd, och i förekommande fall hur svåra smärtor patienten har eller hur gravt handikappad denne är – vilket till exempel skulle kunna omöjliggöra utövande av yrkesverksamhet eller göra detta oerhört svårt – vid tidpunkten när tillstånd söks, utan också dennes sjukdomshistoria (se domarna i målen *Smits och Peerbooms* och *Müller-Fauré och van Riet*).

Beträffande artiklarna 49 EG och 50 EG upprepas i denna dom det som fastslagits i domarna i målen *Smits och Peerbooms* och *Müller-Fauré och van Riet*. Således uttalade domstolen att dessa bestämmelser inte utgör något hinder för en medlemsstats lagstiftning som dels innehåller ett krav på att den sjukkassa som den sjukförsäkrade personen tillhör skall ge tillstånd för att sjukvårdskostnader i en annan medlemsstat än den där nämnda kassa är belägen skall ersättas, dels för detta tillstånd uppställer ett villkor att det visas att den sjukförsäkrade personen inte kunde erhålla den vård som hans hälsotillstånd krävde i sistnämnda stat. Tillståndet kan emellertid endast vägras om en identisk behandling eller en behandling som är lika effektiv för patienten kan erhållas i tid i den medlemsstat där denne är bosatt.

8.4. I dom av den 26 juni 2003 i mål C-422/01, *Skandia och Ramstedt* (REG 2003, s. I-6817), uttalade sig domstolen angående frågan huruvida den svenska lagstiftning, enligt vilken det föreskrivs att en försäkring, för att den skall kunna anses utgöra en pensionsförsäkring och följaktligen ge arbetsgivaren en rätt att omedelbart dra av de premier som betalats i detta hänseende, måste tecknas i en försäkringsrörelse som är

etablerad i Sverige, medan däremot försäkringen, om den tecknas i en försäkringsrörelse som är etablerad i en annan medlemsstat betraktas som en kapitalförsäkring, med den följd att kostnaden för premien kan dras av först när pensionen utbetalas till den anställde, är förenlig med artikel 49 EG. Enligt domstolen utgör den ekonomiska olägenhet som arbetsgivaren får lida på grund av att avdragsrätten flyttas fram en skattemässig särbehandling som är oförenlig med artikel 49 EG. Denna särbehandling kan nämligen avskräcka dels svenska arbetsgivare från att teckna avtal om tjänstepensionsförsäkring hos bolag som är etablerade i en annan medlemsstat än Sverige, dels avskräcka dessa bolag från att tillhandahålla sina tjänster på den svenska marknaden. Domstolen godkände ingen av de grunder för rättfärdigande av detta system som den svenska regeringen lade fram, rörande kongruensen inom skattesystemet, skattekontrollernas effektivitet, strävan att bibehålla den berörda medlemsstatens skatteunderlag samt konkurrensneutraliteten.

8.5. I dom av den 6 november 2003 i mål C-243/01, *Gambelli* (REG 2003, s. I-0000), konstaterades att den italienska lagstiftning i vilken det föreskrivs straffsanktionerade förbud mot att utöva verksamhet avseende upptagande, mottagande, registrering och förmedling av vad, i synnerhet vid sportevenemang – inklusive verksamhet som bedrivs via Internet – i frånvaro av koncession eller tillstånd som beviljas av staten, var oförenlig med artiklarna 43 EG och 49 EG. I domen påpekades att verksamhet som består i att få invånarna i en medlemsstat att delta i vadhållning som anordnas i en annan medlemsstat är en verksamhet som är hänförlig till tjänster i den mening som avses i artikel 50 EG. Den rättspraxis som rör de tjänster som ett företag per telefon erbjuder potentiella mottagare som är etablerade i andra medlemsstater, och som personen i fråga tillhandahåller utan att förflytta sig från den medlemsstat i vilken han är etablerad (dom av den 10 maj 1995 i mål C-384/93, *Alpine Investments*, REG 1995, s. I-1141), överfördes på tjänster som erbjuds via Internet. Förbudet att ta emot sådana tjänster och förbudet för förmedlare att underlätta tillhandahållandet av vadhållningstjänster avseende sportevenemang som organiseras av ett tjänsteföretag vilket är etablerat i en annan medlemsstat än den där dessa förmedlare utövar sin verksamhet utgör en inskränkning av friheten att tillhandahålla tjänster. Detta gäller även om dessa förmedlare är etablerade i samma medlemsstat som mottagarna av dessa tjänster. De moraliska, religiösa eller kulturella betänkligheter samt de skadliga moraliska och finansiella följderna för den enskilde och samhället, som följer av spel och vadhållning kan vara omständigheter som rättfärdigar att de nationella myndigheterna ges ett tillräckligt utrymme för skönsmässiga bedömningar när det gäller att fastställa vad som krävs för att skydda konsumenterna och ordningen i samhället. För att vara berättigade måste inskränkningarna i etableringsfriheten och friheten att tillhandahålla tjänster motiveras av hänsyn till ett tvingande allmänintresse, ägnade att säkerställa förverkligandet av den målsättning som eftersträvas, och får inte gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå denna målsättning. Under alla omständigheter skall de tillämpas på ett icke-diskriminerande sätt.

8.6. I en annan dom rörande gränsöverskridande aspekter av spel och vadslagning, dom av den 13 november 2003 i mål C-42/02, *Lindman* (REG 2003, s. I-0000),

konstaterades att artikel 49 EG utgör hinder mot att en medlemsstat tillämpar regler enligt vilka lotterivinster från lotterier som anordnats i andra medlemsstater vid inkomstbeskattningen räknas som skattepliktig inkomst för vinnaren samtidigt som lotterivinster från lotterier som anordnats i ifrågavarande medlemsstat inte beskattas.

8.7. Dom av den 11 december 2003 i mål C-289/02, *AMOK* (REG 2003, s. I-0000), rörde frågan huruvida artiklarna 49 EG och 12 EG utgör hinder för en praxis i domstolarna att i ett nationellt förfarande besluta att kostnadsanspråken i en medlemsstat för tjänster som har tillhandahållits av en advokat som är etablerad i en annan medlemsstat i ett mål i den förstnämnda medlemsstaten och för tjänster som har tillhandahållits av en inhemsk advokat som arbetat i samråd med den advokaten högst kan uppgå till det belopp som det skulle ha kostat att anlita en inhemsk advokat. Domstolen konstaterade inledningsvis att det i artikel 50 tredje stycket EG föreskrivs att den som tillhandahåller en tjänst utomlands får utöva sin verksamhet i det land där tjänsten tillhandahålls "på samma villkor som landet uppställer för sina egna medborgare" och att denna bestämmelse hade förtydligats i direktiv 77/249³⁴ om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster, med undantag för eventuella villkor som kräver bosättning eller registrering hos en yrkesorganisation i denna stat. Härav följer att "gemenskapslagstiftaren således har ansett att alla villkor och regler som är i kraft i värdmedlemsstaten, förutom de som uttryckligen nämns som undantag, kan tillämpas på tjänster som advokater tillhandahåller över gränserna. Härav följer att även ersättningen för kostnader för en advokat som är etablerad i en medlemsstat kan regleras av bestämmelser som är tillämpliga på advokater etablerade i en annan medlemsstat. Denna slutsats är för övrigt den enda som innebär att principen om förutsägbarhet och därmed rättssäkerhet respekteras i förhållande till en part som deltar i ett mål och sålunda löper risken att tvingas bära motpartens kostnader om målet förloras" (punkt 30). Domstolen noterade dock att den omständigheten att den part som har vunnit en tvist inte heller kan få ersättning för kostnaderna för den vid den behöriga domstolen verkamma advokaten, med motiveringen att sådana kostnader inte betraktas som nödvändiga, kan göra det mindre attraktivt för advokater att tillhandahålla tjänster över gränserna. Detta kan nämligen ha en avskräckande effekt och skada konkurrensställningen för advokater från andra medlemsstater. Även om det till följd av vissa harmoniseringsåtgärder är obligatoriskt att anlita en advokat som är verksam vid den behöriga domstolen och parterna saknar möjlighet att påverka detta går det inte att på grundval av detta sluta sig till att de extra kostnader som detta medför, automatiskt och i samtliga fall skall drabba den part som har använt sig av den advokat som är etablerad i en annan medlemsstat, oberoende av om denna part har vunnit målet eller inte. Tvärtom innebär kravet på att anlita en advokat som är verksam vid den behöriga domstolen att de kostnader som detta ger upphov till är nödvändiga för att parterna skall företräddas på

³⁴ Rådets direktiv 77/249/EEG av den 22 mars 1977 om underlättande för advokater att effektivt begagna sig av friheten att tillhandahålla tjänster (EGT L 78, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 1, s. 196).

vederbörligt sätt i rätten. Att generellt utesluta dessa kostnader från det belopp som den tappande parten skall erlägga skulle straffa den vinnande parten, vilket skulle leda till att medborgarna avskräcktes från att använda sig av advokater som är etablerade i andra medlemsstater. Dessa advokaters frihet att tillhandahålla tjänster skulle därmed begränsas och den harmonisering inom området som påbörjats genom direktivet påverkas negativt.

9. Vad gäller *etableringsfrihet* kan man urskilja en målserie rörande ömsesidigt erkännande av universitetsexamina och yrkesutbildningar (9.1–9.3), en dom rörande ömsesidigt erkännande av körkort som utfärdats i andra medlemsstater (9.4) och en dom rörande förenligheten med gemenskapsrätten av en skyldighet enligt nederländsk rätt att uppge att ett bolag i formellt hänseende är ett utländskt bolag vid registreringen av bolaget i handelsregistret (9.5).

9.1. Dom av den 19 juni 2003 i mål C-110/01, *Tennah-Durez* (REG 2003, s. I-6239), rörde en ifrågasatt del av en läkares utbildning, som genomförts i Algeriet och som senare erkänts i Belgien och som den berörda personen försökte göra gällande i Frankrike. Domstolen inledde med att bekräfta att genom direktiv 93/16³⁵ om underlättande av läkares fria rörlighet och ömsesidigt erkännande av deras utbildnings- examens- och andra behörighetsbevis har ett automatiskt och ovillkorligt erkännande införts i den meningen att medlemsstaterna skall godkänna vissa utbildningsbevis som likvärdiga, utan att för den skull kunna kräva att de berörda skall uppfylla andra villkor än dem som föreskrivs i tillämpliga direktiv på området. Domstolen gjorde vidare en åtskillnad mellan detta system och det som införts genom direktiv 89/48³⁶, enligt vilket erkännandet inte är automatiskt utan gör det möjligt för medlemsstaterna att kräva att den berörda personen under vissa förutsättningar uppfyller ytterligare krav, däribland kravet att han eller hon slutför en anpassningstid. Avseende frågan i vilken mån den medicinska utbildningen kan utgöras av en utbildning som har erhållits i ett tredje land konstaterade domstolen att det inte krävs i direktivet att nämnda utbildning ges uteslutande eller till en viss del vid ett universitet i en medlemsstat eller under tillsyn av ett sådant universitet och att direktivets systematik inte heller utgör något hinder för att en del av den medicinska utbildning som leder till ett behörighetsbevis i medicin skall erkännas automatiskt har erhållits utanför gemenskapen, exempelvis inom ramen för ett utbytesprogram med ett universitet i ett tredje land. Enligt domstolen är ”det som ... är viktigt ...inte ... att veta var denna utbildning har genomförts, utan om den motsvarar de kvalitativa och kvantitativa krav som uppställs i direktiv 93/16”. Vidare ”är den behöriga myndigheten i den medlemsstat som utfärdar utbildningsbeviset ensam

³⁵ Rådets direktiv 93/16/EEG av den 5 april 1993 om underlättande av läkares fria rörlighet och ömsesidigt erkännande av deras utbildnings-, examens- och andra behörighetsbevis (EGT L 165, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 4, s. 102).

³⁶ Rådets direktiv 89/48/EEG av den 21 december 1988 om en generell ordning för erkännande av examensbevis över behörighetsgivande högre utbildning som omfattar minst tre års studier (EGT L 19, s. 16; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 192).

ansvarig för att se till att de utbildningskrav, såväl kvalitativa som kvantitativa, som uppställs i direktiv 93/16 iakttas fullt ut". Det utbildningsbevis som utfärdats utgör för dess innehavare ett "pass för läkare" som gör det möjligt att som läkare röra sig inom Europeiska unionen utan att läkarens yrkeskvalifikationer som intygas genom utbildningsbeviset kan ifrågasättas i värdmedlemsstaten, förutom under särskilda omständigheter som föreskrivs i gemenskapsrätten. Följaktligen kan, under förutsättning att den behöriga myndigheten i den medlemsstat som utfärdar utbildningsbeviset kan godkänna en medicinsk utbildning som har erhållits i ett tredje land och därmed anse att denna utbildning med giltig verkan uppfyller de utbildningsvillkor som uppställs i direktiv 93/16, nämnda utbildning beaktas vid bedömningen av huruvida ett utbildningsbevis i medicin skall utfärdas. I detta hänseende har det ingen betydelse att en del av utbildningen som har genomförts i tredje land och särskilt att större delen av utbildningen har genomförts i ett sådant land. Dels innehåller inte direktiv 93/16 någon hänvisning till eller ens antydning om ett sådant villkor, dels skulle ett krav på att en utbildning skall ha erhållits huvudsakligen inom gemenskapen inte alls bidra till rättssäkerheten, eftersom ett sådant begrepp kan tolkas på flera mycket olika sätt. Domstolen drog slutsatsen att utbildningen i fråga kan utgöras, även huvudsakligen, av en utbildning som har erhållits i ett tredje land, under förutsättning att den behöriga myndigheten i den medlemsstat som utfärdar utbildningsbeviset kan godkänna denna utbildning och därmed anse att utbildningen med giltig verkan bidrar till att de krav på läkarutbildningen som uppställs i nämnda direktiv uppfylls. Vad gäller frågan i vilken mån de nationella myndigheterna är bundna av ett intyg i vilket det anges att utbildningsbeviset i fråga uppfyller kraven som uppställs i direktivet noterade domstolen att systemet med automatiskt och ovillkorligt erkännande allvarligt skulle äventyras om medlemsstaterna hade möjlighet att göra en sådan skönsmässig bedömning. Om det emellertid skulle framkomma nya omständigheter som innebär att myndigheterna i värdmedlemsstaten allvarligt tvivlar på äktheten av det utbildningsbevis som har uppvisats för dem eller huruvida det är förenligt med tillämpliga bestämmelser, står det dem fritt att inlämna en ny begäran om kontroll hos myndigheterna i den medlemsstat som utfärdat utbildningsbeviset i fråga.

9.2. I dom av den 13 november 2003 i mål C-313/01, *Morgenbesser* (REG 2003, s. I-0000), gjorde domstolen en bedömning av huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för att myndigheterna i en medlemsstat vägrar att i ett register över personer som genomgår den praktiktjänstgöring som är nödvändig för att bli upptagen i advokatsamfundet skriva in en person som har erhållit ett examensbevis över juristutbildning i en annan medlemsstat, endast av det skälet att det inte rör sig om ett examensbevis över juristutbildning som har utfärdats eller godkänts av ett universitet i den förstnämnda medlemsstaten. Inledningsvis fastslog domstolen att direktiven 98/5³⁷ och 89/48 inte var tillämpliga i en sådan situation. Det första är inte tillämpligt på grund

³⁷ Europaparlamentets och rådets direktiv 98/5/EG av den 16 februari 1998 om underlättande av stadigvarande utövande av advokatyrket i en annan medlemsstat än den i vilken auktorisationen erhöles (EGT L 77, s. 36).

av att det endast gäller advokater som har alla kvalifikationer som krävs för yrket i sina ursprungsmedlemsstater och således inte är tillämpligt på personer som ännu inte har erhållit de nödvändiga yrkeskvalifikationerna för att utöva advokatyrket. Vad gäller direktiv 89/48 är det inte tillämpligt på tidsbegränsade verksamheter och verksamheter som utgör den praktiska delen av den utbildning som krävs för att bli behörig att utöva advokatyrket. Denna del kan inte kvalificeras som ett "reglerat yrke" i den mening som avses i detta direktiv. I domen konstateras vidare att gemenskapsrätten utgör hinder för att myndigheterna i en medlemsstat vägrar att i ett register över personer som genomgår den praktiktjänstgöring som är nödvändig för att bli upptagen i advokatsamfundet skriva in en person som har erhållit ett examensbevis om juristutbildning i en annan medlemsstat, endast av det skälet att det inte rör sig om ett examensbevis om juristutbildning som har utfärdats, godkänts eller erkänts som likvärdigt av ett universitet i den förstnämnda medlemsstaten. Förvisso kan ett erkännande, för akademiska eller civila ändamål, av att ett examensbevis som har erhållits i en första medlemsstat är likvärdigt vara relevant, och till och med avgörande, för att bli upptagen i advokatsamfundet i en andra medlemsstat (dom av den 28 april 1977 i mål 71/76, *Thieffry*, REG 1977, s. 765; svensk specialutgåva, volym 3, s. 359). Härav följer dock inte att det är nödvändigt att den behöriga myndigheten kontrollerar att det examensbevis som åberopas av den berörda personen är akademiskt likvärdigt med det examensbevis som normalt sett krävs av medborgarna i denna stat. Den berörda personens examensbevis, såsom i förevarande fall en "maîtrise en droit" som utfärdats av ett franskt universitet, skall således beaktas inom ramen för en helhetsbedömning av den utbildning, både akademisk och yrkesmässig, som personen kan göra gällande. I detta hänseende åligger det den behöriga myndigheten att, i enlighet med de principer som fastslogs av domstolen i dom av den 7 maj 1991 i mål C-340/89, *Vlassopoulou* (REG 1991, s. I-2357; svensk specialutgåva, volym 11, s. I-189), och av den 8 juli 1999 i mål C-234/97, *Fernández de Bobadilla* (REG 1999, s. I-4773), kontrollera huruvida och i vilken utsträckning de kunskaper som styrks genom det examensbevis som utfärdats i en annan medlemsstat och de kvalifikationer eller den yrkeserfarenhet som har förvärvats där samt den erfarenhet som har förvärvats i den medlemsstat där den berörda personen har ansökt om registrering skall anses motsvara, om så bara delvis, de krav som gäller för att få utöva den berörda verksamheten.

9.3. I dom av den 13 november 2003 i mål C-153/02, *Neri* (REG 2003, s. I-0000), konstaterade domstolen att en italiensk administrativ praxis, enligt vilken examensbevis avseende magisterexamen vilka har utfärdats av ett brittiskt universitet inte kan erkännas i Italien när den undervisning som ligger till grund för dessa examensbevis har givits i denna sistnämnda medlemsstat av en annan läroanstalt i enlighet med ett avtal mellan dessa båda läroanstalter, var oförenlig med artikel 43 EG. Enligt domstolen föreskrivs i artikel 43 EG att inskränkningar av etableringsfriheten skall avskaffas. Detta gäller varje åtgärd som innebär att det förbjuds, hindras eller blir mindre attraktivt att utöva denna frihet (dom av den 7 mars 2002 i mål C-145/99, *kommissionen mot Italien*, REG 2002, s. I-2235). Att utbildning som syftar till att ge studenterna möjlighet att få examensbevis som kan underlätta deras tillträde till

arbetsmarknaden inte erkänns i Italien kan avskräcka studenter från att genomgå denna undervisning och därmed allvarligt störa den berörda utbildningsanstalts utövning av sin ekonomiska verksamhet i denna medlemsstat. I den mån vägran att erkänna examensbevisen endast avser examensbevis som har utfärdats till italienska medborgare, framstår det vidare inte som om målet att säkerställa att universitetsutbildning håller en hög nivå uppnås. Vidare är en prövning från de nationella myndigheternas sida helt utesluten och därmed alla möjligheter att få examensbevisen erkända. Denna omständighet uppfyller inte proportionalitetskravet och går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det eftersträlvade syftet. Åtgärden kan följaktligen inte anses vara motiverad.

9.4. I dom av den 10 juli 2003 i mål C-246/00, *kommissionen mot Nederländerna* (REG 2003, s. I-7504), erinrade domstolen inledningsvis om att det i artikel 1.2 i direktiv 91/439³⁸ föreskrivs ett ömsesidigt erkännande av körkort som har utfärdats av andra medlemsstater. Detta erkännande skall enligt fast rättspraxis göras formlöst och skyldigheten att erkänna körkort "är klar och ovillkorlig och ... medlemsstaterna förfogar [inte] över något utrymme för skönsmässig bedömning avseende tillvägagångssätt för att uppfylla den" (punkt 61). I det aktuella fallet konstaterade domstolen att innehavaren av ett körkort, vilket har utfärdats av en annan medlemsstat, som är bosatt i Nederländerna sedan mer än ett år, anses göra sig skyldig till en överträdelse för vilken sanktionsavgift utgår när han kör ett fordon utan att ha registrerat sitt körkort i Nederländerna. I detta hänseende fastslog domstolen att när registrering av ett körkort som har utfärdats av en annan medlemsstat blir en skyldighet, skall registreringen anses utgöra en formalitet, och den strider följaktligen mot artikel 1.2 i direktivet.

Vidare preciserade domstolen att de åtgärder som vidtas av en medlemsstat för att använda den möjlighet som ges i direktivet att för innehavaren av ett körkort, vilket har utfärdats av en annan medlemsstat, tillämpa nationella bestämmelser om giltighetstid, hälsokontroller och skatter, och att på körkortet föra in all information som är nödvändig för administrativa syften, får inte göra det svårare eller mindre attraktivt för gemenskapens medborgare att utöva den fria rörligheten för personer och etableringsfriheten. Om detta likväl är fallet får inte åtgärderna tillämpas på ett diskriminerande sätt och de skall vara berättigade av hänsyn till allmänintresset, kunna säkerställa att det eftersträlvade målet uppnås och får inte gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta syfte.

9.5. Avslutningsvis undersöktes i dom av den 30 september 2003 i mål C-167/01, *Inspire Art* (REG 2003, s. I-0000), huruvida artiklarna 43 EG och 48 EG utgör hinder mot den förpliktelse som föreskrivs i nederländska bestämmelser att det vid registrering

³⁸ Rådets direktiv 91/439/EEG av den 29 juli 1991 om körkort (EGT L 237, s. 1; svensk specialutgåva, område 7, volym 4, s. 22).

i handelsregistret av en filial till ett bolag som är etablerat i en annan medlemsstat, i vilken bolaget inte utövar någon egentlig verksamhet, i syfte att omfattas av bestämmelser som är mindre strikta än de regler som gäller i den stat i vilken filialen är etablerad, måste uppges att det är ett "bolag som i formellt hänseende är ett utländskt bolag", vilket leder till att ytterligare skyldigheter åläggs denna filial i jämförelse med de skyldigheter som åligger ett sådant bolag för vilket man vid registrering inte var tvungen att uppges denna benämning. Domstolen konstaterade först att de nederländska bestämmelserna i stor utsträckning visserligen är förenliga med direktiv 89/666³⁹ om krav på offentlighet i filialer som har öppnats i en annan medlemsstat än i den där den har sitt säte (elfte bolagsrättsdirektivet, nedan kallat elfte direktivet), men att detta inte automatiskt medför att de sanktionsåtgärder som föreskrivs i de nederländska bestämmelserna för åsidosättande av dessa åtgärder är förenliga med gemenskapsrätten. Medlemsstaterna är enligt artikel 10 EG skyldiga att vidta alla lämpliga åtgärder som är ägnade att säkerställa gemenskapsrättens räckvidd och verkan. För detta ändamål skall medlemsstaterna ombesörja att överträdelser av gemenskapsrätten beivras enligt regler motsvarande de regler som gäller för liknande överträdelser av nationell rätt. Påföljderna skall vara effektiva, stå i rimlig proportion till överträdelsen samt vara avskräckande (dom av den 21 september 1989 i mål 68/88, *kommissionen mot Grekland*, REG 1989, s. 2965, av den 10 juli 1990 i mål C-326/88, *Hansen*, REG 1990, s. I-2911, av den 26 oktober 1995 i mål C-36/94, *Siesse*, REG 1995, s. I-3573, och av den 27 februari 1997 i mål C-177/95, *Ebony Maritime och Loten Navigation*, REG 1997, s. I-1111).

Domstolen noterade därefter att skillnaderna mellan de nationella lagstiftningarna angående offentlighet när det gäller filialer kan inkräkta på utövandet av etableringsfriheten och noterade att den harmonisering som genom det elfte direktivet genomförts av reglerna om offentliggörande är uttömmande. Följaktligen utgör artikel 2 i elfte direktivet hinder för den nederländska lagstiftningen, enligt vilken en filial till ett bolag som bildats enligt den nationella lagstiftningen i en annan medlemsstat åläggs skyldigheter avseende offentliggörande som inte föreskrivs i ovannämnda direktiv. Det rör sig om skyldigheten att i handelsregistret ange att bolaget är ett bolag som i formellt hänseende är ett utländskt bolag, att i värdstatens handelsregister ange datumet för den första registreringen i det utländska handelsregistret och införa uppgifter om bolagsmannen samt lämna in ett revisorsintyg på att bolaget uppfyller villkoren avseende tecknat och inbetalat minimikapital samt eget kapital, eller skyldigheten att förse samtliga handlingar som härrör från bolaget med uppgiften "bolag som i formellt hänseende är ett utländskt bolag".

Domstolen erinrade avseende artiklarna 43 EG och 48 EG om att den omständigheten att bolaget bildades i syfte att undandra sig den nederländska bolagsrätten inte

³⁹ Rådets elfte direktiv 89/666/EEG av den 21 december 1989 om krav på offentlighet i filialer som har öppnats i en medlemsstat av vissa typer av bolag som lyder under lagstiftningen i en annan stat (EGT L 395, s. 36; svensk specialutgåva, område 17, volym 1, s. 99).

utesluter att etableringsfriheten gäller för bolagets öppnande av en filial i Nederländerna. Den frågan skiljer sig från frågan huruvida en medlemsstat får vidta åtgärder för att hindra att vissa av dess medborgare på ett otillbörligt sätt försöker undandra sig den nationella lagstiftningen (dom av den 9 mars 1999 i mål C-212/97, REG 1999, s. I-1459). Att tillämpa Nederländernas regler om minimikapital och ansvaret för styrelseledamöterna i utländska bolag när dessa bedriver sin verksamhet uteslutande eller nästan uteslutande i Nederländerna, så att vissa regler som är avsedda att användas när ett bolag med begränsat ansvar bildas i denna stat blir tillämpliga vid bildandet av en filial i Nederländerna, leder till att dessa bolag hindras från att utnyttja sin rätt till etableringsfrihet enligt fördraget. Vad gäller frågan om en möjlig motivering uttalas i domen att varken artikel 46 EG, borgenärsskyddet, förhindrandet av otillbörligt utnyttjande av etableringsfriheten, upprätthållandet av lojala handelstransaktioner eller en effektiv skattekontroll kan motivera det hinder för den genom fördraget garanterade etableringsfriheten som blir följden av bestämmelser i den nederländska lagstiftningen i fråga. Artiklarna 43 EG och 48 EG utgör således hinder för en sådan nationell lagstiftning.

10. Inom området för *fri rörlighet för kapital* skall fyra mål uppmärksammas. De två första rör de villkor som två medlemsstater ställer för överlåtelse av statliga andelar i företag (10.1) och de två sista rör nationella bestämmelser om förhandstillstånd för förvärv av obebodda fastigheter och nationella bestämmelser som reglerar förvärv av fastigheter (10.2 och 10.3).

10.1. Två domar av den 13 maj 2003 i mål C-463/00, *kommissionen mot Spanien* (REG 2003, s. 4581) och i mål C-98/01, *kommissionen mot Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland* (REG 2003, s. I-4641, nedan kallat BAA), följer andan i de så kallade golden shares-domarna som meddelades året innan (dom av den 4 juni 2002 i mål C-367/98, *kommissionen mot Portugal*, REG 2002, s. I-4731, i mål C-483/99, *kommissionen mot Frankrike*, REG 2002, s. I-4781, och i mål C-503/99, *kommissionen mot Belgien*, REG 2002, s. I-4809). I den första domen undersöktes det spanska systemet för avyttring av offentligt ägande i vissa företag, enligt vilket det krävs ett förhandstillstånd för att fatta beslut i handelsföretag rörande upplösning, fission eller fusion av företaget, avyttring eller pantsättning av tillgångarna eller ägarandelar i bolag som är nödvändiga för att fullfölja bolagsändamålet, ändring av bolagsändamålet, avyttring av bolagskapitalet som innebär en minskning av statens ägarandel och förvärv av andelar i företag som medför att statens andel i bolagskapitalet minskar. I den andra domen undersöktes de aspekter av privatiseringen av British Airports Authority som gällde begränsningar avseende möjligheten att förvärva röstberättigade aktier i detta bolag och överlåtelse av bolagets tillgångar, kontroll av dotterbolag och bolagets likvidation. I enlighet med den rättspraxis som följer av de ovannämnda rättsfallen underkände domstolen argumentet att det inte rörde sig om en diskriminerande behandling av medborgare från andra medlemsstater med motiveringen att förbudet i artikel 56 EG går längre än att enbart eliminera skillnader i behandlingen av aktörer på finansmarknaderna som grundas på nationalitet. Begränsningarna i fråga påverkar situationen som sådan för en person

som vill förvärva en andel i ett företag, och de kan således medföra att investerare i andra medlemsstater avstår från att göra sådana investeringar och påverkar följaktligen tillträdet till marknaden. I domen i målet *BAA* konstaterade domstolen dessutom att dessa begränsningar inte heller utgör en normal tillämpning av bolagsrätten eftersom medlemsstaten agerade i egenskap av offentlig myndighet. Härav följer att bestämmelserna i fråga utgör en restriktion av kapitalrörelserna i den mening som avses i artikel 56 EG och att Förenade kungariket genom att bibehålla dessa bestämmelser har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt denna bestämmelse. I domen i målet *kommissionen mot Spanien* undersökte domstolen, när den väl hade konstaterat att det förelåg en begränsning av kapitalrörelserna (punkt 62), huruvida begränsningen kunde anses vara motiverad. I detta hänseende bekräftade domstolen sin ovannämnda rättspraxis, enligt vilken medlemsstaternas farhågor kan motivera att de behåller ett visst inflytande över privatiserade företag som tidigare varit offentliga, men enligt vilken rättspraxis medlemsstaterna inte kan ges rätt att återropa sina egendomsordningar i den mening som avses i artikel 295 EG, till stöd för inskränkningar i de friheter som föreskrivs i fördraget när inskränkningarna är ett resultat av att medlemsstatens aktieinnehav i ett privatiserat företag är förbundet med privilegier. En sådan motivering kan enbart följa av de hänsyn som uppges i artikel 58.1 EG eller av ett tvingande allmänintresse. Dessutom måste de nationella bestämmelserna, för att anses motiverade, vara ägnade att säkerställa att det eftersträfvade målet uppnås och de skall, för att uppfylla proportionalitetskravet, inte gå utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål. Så är inte fallet i förevarande situation. Domstolen konstaterade att det saknas objektiva och precisa kriterier, som gör det möjligt att säkerställa att bestämmelserna i fråga inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå en trygg försörjning i krissituationer avseende olje-, telekommunikations- och elektricitetssektorerna och, följaktligen, kontrollera det mycket vidsträckta utrymmet för skönsmässig bedömning som myndigheten har i denna fråga.

10.2 I domen i det tidigare nämnda (se punkt 3.1) målet *Salzmann* undersökte domstolen dels huruvida artikel 56.1 EG utgör hinder för nationella bestämmelser enligt vilka det krävs ett administrativt förhandstillstånd för fastighetsförvärv och i vilka det fastslås att, utom i de fall när fastigheten förvärvas för uppförande av en fritidsbostad, tillstånd skall beviljas vid förvärv av obebyggda fastigheter när förvärvaren gör sannolikt att han inom en rimlig tid kommer att använda fastigheten i enlighet med detaljplanen eller för offentliga, allmännyttiga eller kulturella syften och, för det fall det skulle fastslås att artikel 56.1 EG utgör hinder för sådana bestämmelser, om förfarandet omfattas av det undantag som föreskrivs i artikel 70 i Österrikes anslutningsakt. Även om varje medlemsstat enligt artikel 295 EG ansvarar för ordningen för fast egendom, omfattas denna ordning enligt domstolen ändå av fördragets grundläggande bestämmelser (dom av den 1 juni 1999 i mål C-302/97, *Konle*, REG 1999, s. I-3099). Nationella bestämmelser, genom vilka förvärv av fast egendom i vissa områden regleras i syfte att förbjuda inrättandet av fritidsbostäder i vissa områden, skall därför stå i överensstämmelse med fördragets bestämmelser om fria kapitalrörelser. Det omtvistade förfarandet med förhandstillstånd utgör i sig en begränsning av de fria kapitalrörelserna (se dom av den 5 mars 2002 i de förenade

målen C-515/99, C-519/99–C-524/99 och C-526/99–C-540/99, *Reisch m.fl.*, REG 2002, s. I-2157, punkt 32) och omfattas alltså av förbudet i artikel 56.1 EG. Avseende frågan huruvida en sådan åtgärd ändå kan godtas om det syfte som eftersträvas är av allmänintresse, bekräftades i domen den rättspraxis som följer av de ovannämnda målen *Reisch* och *Konle*, enligt vilka sådana hinder för inrättandet av fritidsbostäder i ett visst geografiskt område som en medlemsstat föreskrivit i syfte att av lokaliseringsspolitiska syften värna om en permanent befolkning och en ekonomisk verksamhet som är oberoende i förhållande till turistbranschen kan anses bidra till syften av allmänintresse. Eftersom förvärvaren är skyldig att förete bevisning för hur den egendom som förvärvas kommer att användas i framtiden, har emellertid den behöriga myndigheten ett vidsträckt handlingsutrymme som liknar en befogenhet att företa en skönsmässig bedömning, vilket kan medföra att bestämmelserna tillämpas på ett diskriminerande sätt. Inte heller är proportionalitetsvillkoret uppfyllt. Ett förfarande som endast består i en enkel förklaring kan, om det åtföljs av lämpliga juridiska instrument, såsom domstolen redan har fastställt göra det möjligt att undanröja kravet på förhandstillstånd utan att de syften som den offentliga myndigheten eftersträvar blir lidande, så att tillståndsförfarandet inte kan anses utgöra en åtgärd som är absolut nödvändig för att uppnå det detaljplaneringssyfte som eftersträvas med de nationella bestämmelserna.

10.3. I dom av den 23 september 2003 i mål C-452/01, *Ospelt och Schlössle Weissenberg* (REG 2003, s. I-0000), som i huvudsak var analogt men som rörde en transaktion mellan medborgare i Liechtenstein som avsåg en fastighet i Österrike och var villkorad med ett myndighetstillstånd, upprepar domstolen att räckvidden för nationella bestämmelser genom vilka förvärv av fast egendom regleras måste bedömas mot bakgrund av bestämmelserna om kapitalrörelser. Domstolen uppger vidare att de regler som i likhet med artikel 40 i EES-avtalet och bilaga XII till detta innehåller förbud mot begränsningar av den fria rörligheten för kapital och mot diskrimineringar som de innehåller, såvitt avser förhållandena mellan stater som är parter till EES-avtalet, är identiska med de gemenskapsrättsliga bestämmelser som gäller för förhållandena mellan medlemsstaterna och därför skall tolkas på ett enhetligt sätt i medlemsstaterna. Det skulle strida mot målet att uppnå en enhetlig tillämpning av reglerna om fri rörlighet för kapital inom EES om en stat som Österrike, som är part till detta avtal, efter sin anslutning till Europeiska unionen och på grundval av artikel 57 EG kunde bibehålla en lagstiftning som utgör en begränsning av denna frihet i förhållande till en annan stat som är part till avtalet. Härav följer att nationella regler genom vilka förvaltningsrättsliga hinder för transaktioner med jord- och skogsbruksfastigheter uppställs – när fråga är om en transaktion mellan medborgare i stater som är parter till EES-avtalet – skall bedömas mot bakgrund av artikel 40 i samma avtal och bilaga XII till detta, vilka bestämmelser har samma rättsliga räckvidd som de i sak identiska bestämmelserna i artikel 56 EG.

Vad gäller frågan huruvida bestämmelserna om fri rörlighet för kapital utgör hinder för ett förfarande med förhandstillstånd för sådana förvärv påpekar domstolen att ett sådant förfarande kan godtas på vissa villkor avseende icke-diskriminering, avseende

att det mål som eftersträvas skall vara av allmänintresse och avseende proportionalitet. För det första har någon diskriminering inte styrkts. För det andra eftersträvas genom de ifrågavarande nationella bestämmelserna sådana mål av allmänintresse – att en jordbruksbefolkning skall kunna finnas kvar, att uppnå en spridning av fastighetsägandet som gör det möjligt att utveckla en livskraftig jordbruksnäring och ett välbalanserat underhåll av mark och landskap och att främja en lämplig användning av tillgänglig mark, syften som motsvarar de mål som uppställts för den gemensamma jordbrukspolitiken – som kan motivera begränsningar av den fria rörligheten för kapital. Vad för det tredje beträffar villkoret avseende proportionalitet, kan inte själva grundtanken bakom ett system med förhandstillstånd kritiseras om det syftar till att säkerställa att de fastigheter som är avsedda för jordbruk skall fortsätta att användas på detta sätt och att jordbruk med tillfredsställande villkor kontinuerligt skall bedrivas på fastigheten. Ett villkor att förvärvaren under alla omständigheter själv måste bedriva jordbruk på fastigheten inom ramen för en jordbruksrörelse och även skall vara bosatt på fastigheten går emellertid utöver vad som är nödvändigt för att uppnå de mål av allmänintresse som eftersträvas och skulle därför anses vara oförenligt med den fria rörligheten för kapital.

11. På området för *transportpolitik* kan först nämnas dom av den 11 september 2003 i mål C-445/00, *Österrike mot rådet* (REG 2003, s. I-0000) avseende systemet med miljöpoäng för transport med tung lastbil genom Österrike.

För det första slår domstolen fast att bestämmelserna i förordning nr 2012/200⁴⁰, som syftar till att permanent införa principen om spridning av minskningen av miljöpoängen över flera år, är oförenliga med punkt 3 i bilaga 5 till protokoll 9 till Österrikes anslutningsakt, i vilken det föreskrivs att antalet miljöpoäng, vid minskning, skall fastställas för "det närmast följande året". Som domstolen erinrar om utgör nämligen "[p]rotokoll och bilagor till en anslutningsakt ... en del av primärrätten som, såvida inte annat stadgas i anslutningsakten, endast tillfälligt kan sättas ur kraft, ändras eller upphävas enligt de förfaranden som föreskrivs för ändring av de ursprungliga fördragen" (punkt 62).

Vad beträffar de bestämmelser i samma förordning i vilka det föreskrivs att den minskning av antalet miljöpoäng, som följer av att det i artikel 11 i protokoll 9 till Österrikes anslutningsakt föreskrivna gränsvärdet för transporter överskreds år 1999 sprids över åren 2000–2003 konstaterar domstolen att rådet, när det ställs inför en situation som kännetecknas av att ansvariga nationella myndigheter har lämnat tillförlitliga statistiska uppgifter för sent, har fog att sprida minskningen av miljöpoängen utöver slutet av året efter det år då ett sådant överskridande har konstaterats, eftersom i annat fall en minskning av antalet miljöpoäng enbart under de resterande månaderna

⁴⁰ Rådets förordning (EG) nr 2012/2000 av den 21 september 2000 om ändring av bilaga 4 till 1994 års anslutningsakt, protokoll 9 och förordning (EG) nr 3298/94 vad gäller systemet med miljöpoäng för transport med tung lastbil genom Österrike (EGT L 241, s. 18).

hade fått den oproportionerliga effekten att praktiskt taget all transittrafik av gods på väg genom Österrike skulle ha stoppats, vilket hade stridit mot gemenskapsrättens grundläggande principer. Domstolen klargör dock att en spridning över flera år strider mot protokollet. Domstolen slår dessutom fast att förordningens bestämmelse om fördelning av miljöpoäng mellan medlemsstaterna är rättsstridig av samma anledning.

Slutligen uppger domstolen, beträffande den beräkningsmetod för minskning av antalet miljöpoäng som fastställts genom den omtvistade förordningen och som grundas på det faktiska utsläppet av kväveoxider per lastbil utan att beakta de illegala transporter, att nämnda metod är förenlig med såväl ordalydelsen som andan i protokoll 9 till Österrikes anslutningsakt. I protokollet är det nämligen den genomsnittliga nivån för lastbilars utsläpp av kväveoxider som avses, och inte en fiktiv beräkning av ett antal miljöpoäng. En beräkningsmetod som i praktiken består i att dividera det totala antalet använda miljöpoäng med det totala antalet registrerade transporter är enligt domstolen däremot inte förenlig med punkterna 2 och 3 i bilaga 5 till nämnda protokoll när det totala antalet använda miljöpoäng inte alls påverkas av de transporter för vilka transportörerna borde ha använt miljöpoäng, men inte gjorde det (så kallade illegala transporter), medan de illegala transporter medtagits i det totala antalet utförda transporter. Domstolen beslutade i vart fall att verkningarna av de ogiltigförklarade bestämmelserna i förordningen skall anses vara bestående.

12. Två målserier på *konkurrensrättens* område förtjänar att uppmärksammas. Den första avser regler tillämpliga på företag (12.1.) och den andra avser statligt stöd (12.2.).

12.1. Nedan redogörs för fyra domar ur den första serien.

12.1.1. I dom av den 9 september 2003 i mål C-198/01, *Consortio Industrie Fiammiferi* (REG 2003, s. I-0000), fick domstolen anledning att uttala sig om räckvidden av artikel 81 EG då företag förfar på ett sätt som strider mot artikel 81.1 EG och detta förfarande föreskrivs eller underlättas av nationell lagstiftning som rättfärdigar eller förstärker effekterna härav, särskilt vad gäller fastställande av priser och uppdelning av marknader.

Domstolen anser att en nationell konkurrensmyndighet, som har till uppgift att säkerställa att artikel 81 EG efterlevs, i ett sådant fall är skyldig att underlåta att tillämpa denna nationella lagstiftning. Eftersom denna bestämmelse jämförd med artikel 10 EG medför en skyldighet för medlemsstaterna att träda tillbaka, skulle nämligen den ändamålsenliga verkan av gemenskapens konkurrensregler minska om myndigheten i fråga vid en undersökning enligt artikel 81 EG av företags förfaranden inte hade rätt att fastställa att en nationell åtgärd strider mot artiklarna 10 EG och 81 EG och om myndigheten därför inte underlät att tillämpa den.

De nationella konkurrensmyndigheternas skyldighet att inte tillämpa en dylik konkurrenshämmande lag får dock inte leda till att de berörda företagen utsätts för straffrättsliga eller administrativa sanktionsåtgärder för ett tidigare förfarande, om detta förfarande föreskrevs i lag. I annat fall skulle den allmänna gemenskapsrättsliga principen om rättssäkerhet åsidosättas. Härav följer att myndigheten inte kan vidta sanktionsåtgärder mot de berörda företagen för tidigare förfaranden när dessa förfaranden ålagts företagen genom denna nationella lagstiftning. Den kan vidta sådana åtgärder mot dem för förfaranden som daterar sig från tiden efter det beslut genom vilket åsidosättandet av artikel 81 fastställdes, så snart beslutet blivit definitivt i förhållande till dem.

Domstolen framhåller slutligen att den nationella konkurrensmyndigheten i vart fall kan vidta sanktionsåtgärder mot de berörda företagen för tidigare förfaranden om dessa endast underlättats eller uppmuntrats av den nationella lagstiftningen och härvid vederbörligen skall beakta den specifika karaktären av den lagstiftning som företagen agerat under. När graden av sanktionsåtgärd skall fastställas, kan de berörda företagens beteenden härvid bedömas mot bakgrund av att nationell lagstiftning utgjorde en förmildrande omständighet.

12.1.2. I dom av den 18 september 2003 i mål C-338/00 P, *Volkswagen mot kommissionen* (REG 2003, s. I-0000), ogillade domstolen Volkswagenkoncernens överklagande av förstainstansrättens dom av den 6 juli 2000 i mål T-62/98 (REG 2000, s. II-2707), genom vilken rätten delvis ogillade talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att ålägga böter för överträdelse av artikel 81 EG. Domstolen upprepar i sin dom, i enlighet med sin rättspraxis i dom av den 24 oktober 1995 i mål C-70/93, *Bayerische Motorenwerke* (REG 1995, s. I-3439), att en åtgärd som syftar till att avskärma marknaderna i medlemsstaterna inte kan omfattas av bestämmelserna i förordning nr 123/85⁴¹ angående de förpliktelser som en leverantör lagligen kan åta sig inom ramen för ett återförsäljaravtal. Trots att förordningen ger biltillverkarna stora möjligheter att skydda sina distributionsnät tillåter den nämligen inte att de vidtar åtgärder som bidrar till att avskärma marknaderna.

Domstolen anser vidare att förstainstansrätten korrekt har tillämpat rättspraxis (se bland annat domen i det ovannämnda målet *Bayerische Motorenwerke* och dom av den 17 september 1985 i de förenade målen 25/84 och 26/84, Ford, REG 1985, s. 2725), enligt vilken "en uppmaning som en biltillverkare riktar till sina återförsäljare, med vilka den har avtal, inte utgör en sådan ensidig rättsakt som inte omfattas av tillämpningsområdet för artikel 81.1 EG, utan är ett avtal enligt denna bestämmelse när den är en del av en helhet av pågående affärsförbindelser, som regleras av ett

⁴¹ Kommissionens förordning (EEG) nr 123/85 av den 12 december 1984 om tillämpning av fördragets artikel [81] på vissa grupper av försäljnings- och serviceavtal för motorfordon (EGT L 15, s. 16; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 56), som från och med den 1 oktober 1995 ersatts av kommissionens förordning (EG) nr 1475/95 av den 28 juni 1995 (EGT L 145, s. 25).

dessförinnan träffat allmänt avtal". Biltillverkarens policy med kvotering av leveranserna till återförsäljarna i syfte att hindra återexporten utgör nämligen inte en ensidig åtgärd, utan ett avtal i den mening som avses i nämnda artikel, när biltillverkaren för att införa policyn använder bestämmelserna i återförsäljaravtalet, bland annat bestämmelsen om möjlighet att begränsa leveranserna till återförsäljarna, och därigenom påverkar de sistnämndas affärsstrategi.

12.1.3. I dom av den 25 september 2003 i mål C-170/02 P, *Schlüsselverlag J.S. Moser m.fl. mot kommissionen* (REG 2003, s. I-0000) överklagades förstainstansrättens beslut av den 11 mars 2002 i mål T-3/02 (REG 2002, s. II-1473), genom vilket förstainstansrätten avvisade en talan om fastställelse av kommissionens passivitet, bestående i att denna rättsstridigt underlåtit att meddela beslut om en företagskoncentrations förenlighet med den gemensamma marknaden.

Domstolen framhåller för det första att kommissionen inte kan underlåta att beakta klagomål från företag som står utanför en företagskoncentration som kan ha en gemenskapsdimension. Det förhållandet att en sådan koncentration genomförs till gagn för klagandenas konkurrenter är nämligen av sådant slag att klagandenas ställning på den eller de berörda marknaderna kan ändras omedelbart. Domstolen anser vidare att kommissionen inte med framgång kan göra gällande att den inte är skyldig att avgöra själva principfrågan om sin behörighet som kontrollmyndighet, mot bakgrund av att den enligt artikel 21 i förordning nr 4064/89⁴² om kontroll av företagskoncentrationer, med förbehåll för domstolens prövningsrätt, är ensam behörig att fatta beslut enligt förordningen. Om kommissionen efter en ansökan från utomstående företag skulle vägra att formellt ta ställning till frågan huruvida en företagskoncentration som inte anmälts till kommissionen omfattas av tillämpningsområdet för denna förordning, skulle den omöjliggöra för dessa företag att dra fördel av vissa processrättsliga skyddsregler som gemenskapslagstiftningen ger dem. Kommissionen skulle samtidigt beröva sig själv en möjlighet att kontrollera om de företag som deltar i en företagskoncentration med en gemenskapsdimension faktiskt iakttar anmälningsskyldigheten. Klagandeföretagen skulle inte heller kunna väcka talan om ogiltigförklaring av kommissionens underlåtenhet att vidta åtgärder, vilken är av sådant slag att den går dem emot. Slutligen anser domstolen att det inte finns något skäl som gör det befogat för kommissionen att i detta avseende frigöra sig från skyldigheten att i den goda förvaltningssedens intresse genomföra en omsorgsfull och opartisk undersökning av de klagomål som riktats till den. Den omständigheten att klagomål enligt förordning nr 4064/89 inte utreds på villkor som kan jämföras med vad som gäller för de klagomål som omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 17⁴³ medför inte att kommissionen är befriad från skyldigheten att pröva sin egen behörighet och att dra

⁴² Rådets förordning (EEG) nr 4064/89 av den 21 december 1989 om kontroll av företagskoncentrationer (EGT L 395, s. 1; svensk specialutgåva, annex, s. 16).

⁴³ Rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, Första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar [81] och [82] (EGT L 13, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8).

erforderliga konsekvenser. Kommissionen är inte heller befriad från skyldigheten att med ett motiverat svar besvara klagomål som avser att denna behörighet åsidosatts.

För det andra konstaterar domstolen att det i förevarande fall när de klagande bolagen framförde sitt klagomål till kommissionen hade gått nästan fyra månader sedan den nationella myndigheten beslutade att godkänna att företagskoncentrationen genomfördes. Domstolen framhåller att rättssäkerhetskraven och kravet på kontinuerlig gemenskapsverksamhet, som ligger till grund för såväl artikel 230 femte stycket EG som artiklarna 4, 6, 10.1, 10.3 och 10.6 i förordning nr 4064/89, skulle åsidosättas om kommissionen med stöd av artikel 232 andra stycket EG kunde anmodas att efter utgången av en skälig frist uttala sig om huruvida en företagskoncentration som inte anmälts var förenlig med den gemensamma marknaden. Företag hade på så sätt kunnat få kommissionen att ifrågasätta ett beslut som behöriga nationella myndigheter fattat avseende en företagskoncentration, och detta även efter det att de nationella rättsmedlen i den berörda medlemsstatens rättsordning var uttömda. Domstolen drar slutsatsen att en tidsfrist på fyra månader räknat från den nationella myndighetens beslut angående genomförandet av företagskoncentrationen inte kan anses vara skälig. Eftersom det således är uppenbart att klagandenas passivitetstalan inte kunde tas upp till sakprövning, ogillar domstolen överklagandet.

12.1.4. I dom av den 22 maj 2003 i mål C-462/99, *Connect Austria Gesellschaft für Telekommunikation m.fl.* (REG 2003, s. I-5197), begärdes förhandsavgörande av två frågor inom ramen för en tvist mellan ett österrikiskt telekommunikationsföretag och den nationella regleringsmyndigheten för tilldelning av licenser för tillhandahållande av telekommunikationstjänster angående tilldelning till ett offentligt företag, som redan innehar en licens för tillhandahållande av tjänster för digitala mobiltelefoninät inom ett frekvensområde, av kompletterande frekvenser inom ett annat frekvensområde utan uttag av någon ny avgift.

Domstolen uttalade sig först angående frågan rörande tolkning av artikel 5a.3 i direktiv 90/387⁴⁴ om upprättandet av den inre marknaden för teletjänster genom att tillhandahålla öppna nät. Enligt denna bestämmelse skall medlemsstaterna säkerställa att det finns lämpliga möjligheter för en part som påverkas av ett beslut som har fattats av den nationella regleringsmyndigheten för tilldelning av licenser för tillhandahållande av telekommunikationstjänster att överklaga hos ett av parterna oberoende organ. Enligt en bestämmelse i den österrikiska grundlagen får dock talan om att den österrikiska nationella regleringsmyndigheten Telekom-Control-Kommissions beslut är rättsstridiga inte tas upp till sakprövning, eftersom det i nämnda bestämmelse inte finns några uttryckliga föreskrifter om sådan prövning.

⁴⁴ Rådets direktiv 90/387/EEG av den 28 juni 1990 om upprättandet av den inre marknaden för teletjänster genom att tillhandahålla öppna nät (EGT L 192, s. 1; svensk specialutgåva, område 13, volym 19, s. 212).

Domstolen anser att kraven på en tolkning av nationell rätt som är förenlig med direktiv 90/387 och på ett effektivt skydd av enskildas rättigheter innebär att de nationella domstolarna är skyldiga att kontrollera om enskilda enligt de relevanta nationella bestämmelserna kan få tillgång till rättsmedel för att överklaga den nationella regleringsmyndighetens beslut, och om dessa rättsmedel uppfyller kriterierna i artikel 5a.3 i nämnda direktiv. Kan den nationella rätten inte tillämpas på ett sådant sätt att kraven i nämnda artikel tillgodoses, är en nationell domstol – som uppfyller nämnda krav och som skulle ha varit behörig att pröva överklaganden av den nationella regleringsmyndighetens beslut, om det inte hade varit för en sådan bestämmelse som den i målet vid den nationella domstolen, enligt vilken denna uttryckligen saknar behörighet – skyldig att inte tillämpa den nationella bestämmelsen.

Domstolen besvarade därefter frågan huruvida artiklarna 82 EG och 86.1 EG, artikel 2.3 och 2.4 i direktiv 96/2⁴⁵ samt artiklarna 9.2 och 11.2 i direktiv 97/13⁴⁶ skall tolkas på så sätt att de utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken det är tillåtet att utan uttag av någon ny avgift tilldela kompletterande frekvenser inom ett frekvensområde till ett offentligt företag med dominerande ställning, som redan innehar en licens för tillhandahållande av samma telekommunikationstjänster inom ett annat frekvensområde, trots att en ny operatör på den ifrågavarande marknaden varit tvungen att erlägga en avgift för att få en licens för att tillhandahålla tjänster inom det första frekvensområdet. Domstolen besvarade frågan jakande.

Domstolen anser emellertid inte att dessa bestämmelser utgör något hinder för sådan lagstiftning om avgiften som tas ut av det offentliga företaget för dess licens, inbegripet den senare tilldelningen, utan ytterligare avgifter av kompletterande frekvenser framstår som ekonomiskt likvärdig med den avgift som tas ut av den nya operatören. Vad särskilt gäller artikel 2.3 och 2.4 i direktiv 96/2 understryker domstolen att dessa bestämmelser inte utgör något hinder för lagstiftning enligt vilken det är tillåtet att tilldela ett begränsat spektrum av kompletterande frekvenser efter utgången av en treårsperiod räknat från beviljandet av DCS 1800-licensen eller att göra så innan nämnda tidsperiod har löpt ut om det offentliga företag som innehar en GSM 900-licens inte har kapacitet att ta emot nya kunder, även om de utnyttjar alla ekonomiskt möjliga tekniska lösningar.

12.2. På området för *statligt stöd* skall fyra mål nämnas.

12.2.1. Dom av den 3 juli 2003 i de förenade målen C-83/01 P, C-93/01 P och C-94/01 P, *Chronopost – La Poste – République française* (REG 2003, s. I-7018),

⁴⁵ Kommissionens direktiv 96/2/EG av den 16 januari 1996 om ändring av direktiv 90/388/EEG med avseende på mobil- och personkommunikation (EGT L 20, s. 59).

⁴⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 97/13/EG av den 10 april 1997 om gemensamma ramar för allmän auktorisation och individuella tillstånd på teletjänstområdet (EGT L 117, s. 15).

meddelades till följd av en talan som en branschorganisation för expresspostföretag väckt mot ett beslut av kommissionen genom vilket det fastställdes att det system för logistik- och försäljningsstöd som La Poste gett till ett privat bolag, som har hand om La Postes expresspostverksamhet, inte utgör statligt stöd. Förstainstansrätten ogiltigförklarade beslutet i dom av den 14 december 2000 i mål T-613/97, *Ufex m.fl.* (REG 2000, s. II-4055) med motiveringen att kommissionen borde ha undersökt om La Postes totala kostnader för att ge logistik- och försäljningsstöd överensstämde med de faktorer som ett företag som agerar under normala marknadsvillkor skulle ha beaktat i samband med fastställandet av ersättningen för tillhandahållna tjänster.

Förstainstansrättens dom överklagades till domstolen, som anser att förstainstansrätten i sin bedömning inte tar hänsyn till att ett sådant företag som La Poste befinner sig i en situation som skiljer sig mycket från situationen för ett privat företag som bedriver sin verksamhet på normala marknadsvillkor. La Poste var nämligen tvungen att skaffa sig en betydande infrastruktur och stora tillgångar som gjorde att den kunde tillhandahålla en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse i den mening som avses i artikel 86 EG, även inom glest befolkade områden, där taxorna inte täckte kostnaderna för tillhandahållandet av den ifrågavarande tjänsten. Inrättandet och underhållet av detta nät grundas sålunda inte på en rent affärsmässig logik. Domstolen konstaterar vidare att logistik- och försäljningsstödet är oskiljaktigt förenat med detta nät eftersom det just består i att bereda tillgång till nätet, som saknar motsvarighet på marknaden.

Domstolen drar således slutsatsen att eftersom det inte går att jämföra La Postes situation med situationen för en privat företagskoncern som inte har monopolställning, skall det med nödvändighet hypotetiska kriteriet normala marknadsvillkor, vilka gör det möjligt att avgöra huruvida ett offentligt företags tillhandahållande av ett logistik- och försäljningsstöd till sitt privata dotterbolag kan utgöra statligt stöd, bedömas i förhållande till tillgängliga uppgifter om objektiva och kontrollerbara omständigheter. Detta företags kostnader för att tillhandahålla sådant stöd kan utgöra sådana objektiva och kontrollerbara omständigheter. På denna grundval kan det uteslutas att dotterbolaget har fått något statligt stöd om det för det första kan slås fast att den begärda ersättningen vederbörligen täcker alla ytterligare rörliga kostnader som förorsakats av tillhandahållandet, en normal avgift för täckande av fasta kostnader som följer av utnyttjandet av postnätet, liksom en normal avkastning på eget kapital i den utsträckning som det egna kapitalet används för dotterbolagets konkurrensutsatta verksamhet, och om det för det andra inte finns något som tyder på att dessa faktorer har undervärderats eller fastställts godtyckligt.

12.2.2. Dom av den 24 juli 2003 i mål C-280/00, *Altmark Trans och Regierungspräsidium Magdeburg* (REG 2003, s. I-7810) gäller frågan huruvida offentligt stöd som syftar till att möjliggöra linjetrafik inom ramen för stads-, förorts- och regional trafik skall klassificeras som statligt stöd i den mening som avses i EG-fördraget. Domstolen undersöker inledningsvis villkoret att handeln mellan medlemsstaterna skall kunna påverkas och framhåller att detta villkor inte är beroende

av om de tillhandahållna trafiktjänsterna är av lokal eller regional art eller är beroende av det aktuella trafikområdets betydelse. Domstolen erinrar därefter om sin rättspraxis enligt vilken fördelar som det mottagande företaget inte skulle ha erhållit enligt normala marknadsmässiga villkor anses utgöra statligt stöd och understryker att nämnda offentliga stöd inte omfattas av denna bestämmelse i de fall då stödet skall anses utgöra ersättning som motsvarar ett vederlag för tjänster som det mottagande företaget har tillhandahållit för att fullgöra allmän trafikplikt. Domstolen anger fyra villkor som skall vara uppfyllda för att en sådan ersättning skall anses vara för handen. För det första skall det mottagande företaget faktiskt ha ålagts skyldigheten att tillhandahålla allmännyttiga tjänster, och dessa skyldigheter skall vara klart definierade. För det andra skall de kriterier på grundval av vilka ersättningen beräknas vara fastställda i förväg på ett objektivt och öppet sätt. För det tredje får ersättningen inte överstiga vad som krävs för att täcka hela eller delar av de kostnader som har uppkommit i samband med skyldigheterna att tillhandahålla allmännyttiga tjänster, med hänsyn tagen till de intäkter som därvid har erhållits och till en rimlig vinst på grundval av fullgörandet av dessa skyldigheter. För det fjärde skall, när det företag som ges ansvaret för att tillhandahålla de allmännyttiga tjänsterna inte har valts ut efter ett offentligt upphandlingsförfarande, storleken av den nödvändiga ersättningen ha fastställts på grundval av en undersökning av de kostnader som ett genomsnittligt och välskött företag som är utrustat med transportmedel som är lämpliga för att fullgöra den allmänna trafikplikt som ålagts det skulle ha åsamkats vid fullgörandet av trafikplikten, med hänsyn tagen till de intäkter som därvid skulle ha erhållits och till en rimlig vinst på grund av fullgörandet av trafikplikten.

12.2.3. I dom av den 21 oktober 2003 i de förenade målen C-261/01 och C-262/01, *van Calster et Cleeren* och *Openbare Slachthuis* (REG 2003, s. I-0000), avgjorde domstolen genom förhandsavgörande ett antal frågor rörande en stödåtgärd som innehåller ett avgiftssystem som särskilt och uteslutande är avsett att finansiera stödet. Domstolen framhåller inledningsvis att det är tänkbart att ett statligt stöd i egentlig mening inte påverkar handeln mellan medlemsstaterna väsentligt och därför kan anses tillåtet, men att dess störande verkningar kan förvärras av en finansieringsmetod som medför att den sammantagna åtgärden blir oförenlig med den inre marknaden och det gemensamma intresset. Den anser dessutom att kommissionen, när en avgift som särskilt är avsedd att finansiera ett stöd strider mot andra bestämmelser i fördraget, exempelvis artiklarna 23 EG och 25 EG eller artikel 90 EG, inte kan förklara det stödprogram som avgiften utgör en del av förenligt med den gemensamma marknaden. Av detta följer att metoden för att finansiera ett stöd kan medföra att hela det stödprogram som finansieras på detta sätt är oförenligt med den gemensamma marknaden. Följaktligen kan prövningen av en stödåtgärd inte ske utan att verkningarna av dess finansieringsmetod beaktas, och medlemsstaten är följaktligen skyldig att i ett sådant fall inte bara anmäla förslaget till stöd i egentlig mening, utan även stödets finansieringsmetod.

Härav följer att när en stödåtgärd vars finansieringsmetod utgör en del av stödåtgärden har genomförts utan att anmälningsskyldigheten har fullgjorts är de nationella

domstolarna skyldiga att dra alla konsekvenserna av detta i enlighet med nationell rätt, både vad gäller giltigheten av de rättsakter genom vilka stödåtgärderna i fråga genomförs och vad gäller återbetalning av det stöd som beviljats, och således i princip skyldiga att besluta om återbetalning av avgifter som särskilt tagits ut för att finansiera stödet.

12.2.4. Dom av den 8 maj 2003 i de förenade målen C-328/99 och C-399/00, *Republiken Italien och SIM 2 Multimedia mot kommissionen* (REG 2003, s. I-4035), rör dels fallet med ett bolag, Seleco, som var verksamt på marknaden för hemelektronik och vars aktier delvis ägdes av Friula, som var ett finansbolag som helt kontrollerades av regionen Friuli-Venezia Giulia, och av Ristrutturazione Elettronica (REL), som var ett bolag kontrollerat av det italienska industri-, handels- och hantverksministeriet, dels fallet med bolaget Multimedia, som Seleco hade bildat.

Den första fråga som domstolen undersökte var huruvida REL:s och Friulas åtgärder för rekapitaliseringarna av Seleco skulle klassificeras som statligt stöd.

Beträffande frågan huruvida Friulas transaktioner har utförts med statliga medel framhåller domstolen inledningsvis de finansiella tillgångarna i ett privaträttsligt bolag som detta, vilket till 87 procent ägs av en sådan offentlig sammanslutning som nämnda region, kan anses vara statliga medel i den mening som avses i artikel 87.1 EG. Den omständigheten att den offentliga sammanslutningens insats gjordes med egna medel är utan betydelse i detta avseende, eftersom det för att medlen skall klassificeras som statligt stöd är tillräckligt att de fortlöpande kontrolleras av staten och således kan disponeras av behöriga offentliga myndigheter.

Domstolen erinrar därefter om att det följer av principen om likabehandling av privata och offentliga företag att kapital som staten direkt eller indirekt ställer till ett företags förfogande under omständigheter som motsvarar normala marknadsvillkor inte kan kvalificeras som statligt stöd, varpå domstolen gör en bedömning av huruvida, under liknande omständigheter, en privat investerare, som till sin storlek kan jämföras med de organ som förvaltar den offentliga sektorn, skulle ha gjort lika stora kapitaltillskott, med beaktande av i synnerhet tillgänglig information och den utveckling som förefaller trolig vid tidpunkten för tillskotten. Eftersom det rör sig om en komplicerad ekonomisk bedömning, avser domstolens prövning endast en kontroll av att reglerna för handläggning och för motivering har följts, att de faktiska omständigheter som lagts till grund för det omtvistade valet är materiellt riktiga, att bedömningen av dessa omständigheter inte är uppenbart oriktig och att det inte har förekommit maktmissbruk, varvid domstolen i förevarande fall finner att kommissionen med rätta har kunnat göra bedömningen att REL:s och Friulas åtgärder för rekapitalisering av Seleco utgjorde statligt stöd.

Det andra problemet som domstolen uppmärksammar är frågan rörande återkrav av statligt stöd från Multimedia. Fråga uppkommer nämligen om även detta bolag skall

betraktas som mottagare av stödet. Seleco hade bildat detta bolag, överfört sina mest vinstgivande verksamhetsdelar till bolaget och blivit dess enda ägare. Seleco hade därefter sålt två tredjedelar av sina aktier i Multimedia, varpå den sista tredjedelen köptes av ett privat företag vid en exekutiv försäljning inom ramen för Selecos konkurs.

Domstolen konstaterar att möjligheten för ett företag i ekonomiska svårigheter att vidta skuldsaneringsåtgärder inte kan uteslutas *a priori* på grund av krav på återbetalning av stöd som är oförenligt med den gemensamma marknaden. Om det emellertid vore tillåtet för ett företag i svårigheter, som står i begrepp att försättas i konkurs, att utan vidare, under tiden som det formella undersökningsförfarandet pågår avseende det stöd som enskilt angår företaget, bilda ett dotterbolag till vilket företaget därefter överför de mest lönsamma delarna av sin produktion innan undersökningsförfarandet avslutats, skulle möjlighet medges för varje företag att undandra tillgångar från moderbolaget vid återkrav av stöd, vilket skulle riskera att medföra att återkravet av stödet helt eller delvis frångavs sin verkan. För att förhindra att de positiva effekterna av beslutet att återkräva stödet omintetgörs och snedvridningen av konkurrensen på marknaden fortsätter, kan kommissionen kräva att återkravet inte skall begränsas till det ursprungliga företaget utan utvidgas till att även gälla det företag som fortsätter det ursprungliga företagets verksamhet med utnyttjande av överförda produktionsmedel i den utsträckning vissa omständigheter vid överföringen gör att en ekonomisk kontinuitet kan konstateras mellan de båda företagen.

I förevarande fall anser domstolen emellertid att det ifrågasatta beslutets motivering är otillräcklig med avseende på artikel 253 EG, särskilt vad gäller påståendet att det skulle sakna relevans att aktierna i Multimedia har köpts till ett pris som förefaller överensstämma med marknadspriset, även om detta är ett förhållande som borde ha beaktats i förevarande fall. Domstolen konstaterar att kommissionen inte alls uttalar sig om priset på överföringen, fastän den själv har nämnt denna faktor i det ifrågasatta beslutet som något som måste beaktas. Kommissionen har endast gjort gällande att priset för överlåtelsen av verksamhetsgrenen multimedia har påverkats och anpassats efter risken för att parterna skulle ställas inför ett förfarande enligt artikel 88.2 EG och på sikt bli återbetalningsskyldiga för stöd som bedömdes vara rättsstridigt, men har inte framställt något konkret bevis för att den edsvurna experten beaktade en sådan risk vid sin uppskattning av värdet av nämnda verksamhetsgren. Till svar på kommissionens påstående att försäljningspriset inte är relevant i förevarande mål, eftersom det rör sig om en aktietransaktion, konstaterar domstolen vidare att även om det är riktigt att en försäljning som en aktieägare gör till en utomstående av aktier i ett företag som mottagit rättsstridigt stöd inte har någon betydelse för skyldigheten att återkräva stödet, så är situationen inte densamma i förevarande fall. Det rör sig nämligen om en försäljning av aktier i Multimedia, gjord av Seleco som har bildat detta företag och som kan notera aktiernas försäljningspris som en tillgång. Det kan följaktligen inte uteslutas att Seleco har behållit värdet av det mottagna stödet genom att dess aktier sålts till ett marknadsmässigt pris. Domstolen drar slutsatsen att kommissionens beslut på denna punkt skall upphävas.

13. På området för *handelspolitiska skyddsåtgärder* skall två domar uppmärksammas (13.1 och 13.2).

13.1. I dom av den 30 september 2003 i mål C-76/01 P, *Eurocoton* (REG 2003, s. I-0000), har ett överklagande anhängiggjorts vid domstolen av förstainstansrättens beslut av den 29 november 2000 i mål T-213/97 (REG 2000, s. II-3727), i vilket förstainstansrätten avvisade en talan om ogiltigförklaring av Europeiska unionens råds ”beslut” att inte anta ett förslag av kommissionen till förordning om införande av en slutgiltig antidumpningstull på import av bomullstyg från vissa tredje länder.

Vad inledningsvis beträffar frågan huruvida talan kan väckas mot rättsakten i fråga, anser domstolen att underlåtenheten att anta kommissionens förslag till förordning om införande av en slutgiltig antidumpningstull tillsammans med utgången av den femtonmånadersfrist som föreskrivs i artikel 6.9 i grundförordningen nr 384/96⁴⁷ om skydd mot dumpad import, som innebar att rådets ställningstagande slutgiltigt befästes under den sista fasen i antidumpningsförfarandet, uppvisar alla kännetecken på att vara en rättsakt mot vilken talan kan väckas i den mening som avses i artikel 230 EG, eftersom den har haft tvingande rättsverkningar som kunnat påverka intressen hos de företag som i egenskap av representanter för gemenskapsindustrin framställt klagomål vilket initierat antidumpningsundersökningen. Domstolen upphäver därför förstainstansrättens dom.

Vad därefter beträffar frågan huruvida rådet har åsidosatt motiveringsskyldigheten genom att inte ange skälen till att förslaget till förordning inte antogs slår domstolen fast att det, från den tidpunkt då rådet enligt artikel 9.4 i grundförordning nr 384/96 om skydd mot dumpad import ”skall ... införa en slutgiltig antidumpningstull” om det av de faktiska omständigheter som slutligen konstateras framgår att dumpning och därav följande skada föreligger och att gemenskapens intresse kräver ett ingripande enligt artikel 21 i samma förordning, för att motiveringsskyldigheten skall uppfyllas krävs att det framgår av den rättsakt genom vilken rådet beslutar att inte anta ett förslag till förordning om införande av slutgiltiga antidumpningstullar att dumpning eller motsvarande skada inte föreligger, eller att gemenskapens intresse inte kräver ett ingripande av rådet. Därför ogiltigförklaras rådets beslut.

13.2. I dom av den 9 januari 2003 i mål C-76/00 P, *Petrotub och Republica mot rådet* (REG 2003, s. I-79), har ett överklagande anhängiggjorts vid domstolen av förstainstansrättens dom av den 15 december 1999 i de förenade målen T-33/98 och T-34/98 (REG 1999, s. II-3837) genom vilken förstainstansrätten ogillade en talan som två rumänska bolag hade väckt om ogiltigförklaring av rådets förordning (EG)

⁴⁷ Rådets förordning (EG) nr 384/96 av den 22 december 1995 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EGT L 56, s. 1).

nr 2320/97 om införande av slutgiltiga antidumpningstullar på import av vissa sömlösa rör av järn eller olegerat stål med ursprung i bland annat Rumänien.⁴⁸

Petrotub har för det första gjort gällande att förstainstansrätten har gjort en felaktig rättstillämpning genom att anse att motiveringsskyldigheten hade iakttagits trots att den omtvistade förordningen inte innehöll någon förklaring till varför rådet för att fastställa förekomsten av en dumpningsmarginal valde den asymmetriska metoden i stället för den andra symmetriska metoden.

Domstolen ger Petrotub rätt och framhåller för det första att det av själva rubriken till artikel 2.11 i grundförordning nr 384/96⁴⁹ om skydd mot dumpad import framgår att någon av de symmetriska metoderna normalt skall användas och att den asymmetriska metoden endast får användas om två villkor är uppfyllda, nämligen dels att mönstret för exportpriserna väsentligen skiljer sig åt mellan olika inköpare, regioner eller tidsperioder, dels att de symmetriska metoderna inte gör det möjligt att till fullo återspegla den dumpning som förekommit. För det andra anser domstolen att det är nödvändigt att beakta artikel 2.4.2 i 1994 års antidumpningskod⁵⁰, eftersom det i denna bestämmelse föreskrivs att en förklaring skall ges till varför olikheter, i fråga om hur exportpriserna fastställts, mellan olika köpare och regioner eller över olika tidsperioder inte kan beaktas på ett lämpligt sätt vid tillämpning av de symmetriska metoderna. Enligt domstolen antog gemenskapen grundförordningen för att uppfylla sina internationella skyldigheter enligt 1994 års antidumpningskod, och genom artikel 2.11 i grundförordning nr 384/96 om skydd mot dumpad import avsåg den således att fullgöra sina särskilda förpliktelser enligt artikel 2.4.2 i nämnda kod. Den omständigheten att det i artikel 2.11 i grundförordningen inte närmare anges att en sådan förklaring som krävs enligt artikel 2.4.2 i 1994 års antidumpningskod skall ges av en gemenskapsinstitution som tillämpar den asymmetriska metoden kan inte bero på förekomsten av artikel 253 EG. Då gemenskapen har införlivat artikel 2.4.2 kan det nämligen anses som om den särskilda motiveringsskyldigheten som föreskrivs i denna bestämmelse ingår i den allmänna motiveringsskyldigheten avseende gemenskapsrättsakter som föreskrivs i fördraget.

Vad beträffar Republicas överklagande biföll domstolen detta med motiveringen att förstainstansrätten har gjort en felaktig rättstillämpning genom att anse att rådet i den

⁴⁸ Rådets förordning (EG) nr 2320/97 av den 17 november 1997 om införande av slutgiltiga antidumpningstullar på import av vissa sömlösa rör av järn eller olegerat stål med ursprung i Ungern, Polen, Ryssland, Tjeckiska republiken, Rumänien och Slovakiska republiken, om upphävande av förordning (EEG) nr 1189/93 och om avslutande av förfarandet vad gäller sådan import med ursprung i Republiken Kroatien (EGT L 322, s. 1).

⁴⁹ Rådets förordning (EG) nr 384/96 av den 22 december 1995 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EGT L 56, s. 1).

⁵⁰ Avtalet om tillämpning av artikel VI i det allmänna tull- och handelsavtalet 1994 (EGT L 336, 1994, s. 103; svensk specialutgåva, område 11, volym 38, s. 105).

omtvistade förordningen tillräckligt motiverat sin vägran att utesluta kompensationsaffärerna från beräkningsunderlaget vid fastställandet av normalvärdet.

Fastställelse av normalvärdet utgör nämligen enligt domstolen ett av de viktigaste skedena innan det kan fastställas huruvida det förekommer dumpning. I detta avseende framgår det av artikel 2.1 första och tredje styckena i grundförordningen om skydd mot dumpad import att de priser mellan parter som sinsemellan tillämpar ett kompensationsarrangemang i princip inte får användas för att fastställa normalvärdet, förutom om det undantagsvis fastställs att de inte påverkas av förhållandet mellan parterna. Rådet har således i sin förordning om införande av slutgiltiga antidumpningstullar på import inte uppfyllt sin motiveringsskyldighet, eftersom den endast anger att "det konstaterades att kompensationsaffärer faktiskt förekom vid normal handel". "Ett sådant kategoriskt påstående, vilket endast motsvarar en hänvisning till gemenskapsrättsakterna, innehåller inte någon förklarande omständighet som kan upplysa de berörda parterna och gemenskapsdomstolen om varför rådet ansett att priserna vid nämnda kompensationsaffärer inte påverkades av detta förhållande" (punkt 87) och "gör det ... inte möjligt för de berörda parterna att få kännedom om huruvida det är med rätta som dessa priser undantagsvis har beaktats vid beräkningen av normalvärdet, eller om denna sistnämnda omständighet kan utgöra en felaktighet som påverkar den omtvistade förordningens lagenlighet" (punkt 88).

14. På området för *varumärkesrätt* har domstolen meddelat en rad domar, vilka avser begreppet verkligt bruk av varumärket (14.1), bevisbördan för varumärkeskonsumtion (14.2), kriterierna för bedömning av tredimensionella varumärkens särskiljningsförmåga (14.3), möjligheten att använda en färg som varumärke (14.4), begreppet varumärken som endast består av kännetecknen eller upplysningar vilka visar varornas egenskaper (14.5), omfattningen av skyddet för ett känt varumärke i den mening som avses i artikel 5.2 i direktiv 89/104⁵¹ (14.6) och slutligen tolkningen av förordning nr 40/94⁵² om gemenskapsvarumärken med avseende på användning av ett andra språk vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken, mönster och modeller) (nedan kallad harmoniseringsbyrån) (14.7).

14.1. I dom av den 11 mars 2003 i mål C-40/01, *Ansul* (REG 2003, s. I-2439), tolkade domstolen begreppet verkligt bruk av varumärket i artiklarna 12.1 och 10.2 i direktiv 89/104. Domstolen konstaterar inledningsvis med hänvisning till dom av den 20 november 2001 i de förenade målen C-414/99–C-416/99, *Zino Davidoff och Levi Strauss*, (REG 2001, s. I-8691), att gemenskapslagstiftaren har avsett att samma

⁵¹ Rådets första direktiv 89/104/EEG av den 21 december 1988 om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar (EGT L 40, s. 1; svensk specialutgåva, område 13, volym 17, s. 178).

⁵² Rådets förordning (EG) nr 40/94 av den 20 december 1993 om gemenskapsvarumärken (EGT L 11, s. 1; svensk specialutgåva, område 17, volym 2, s. 3).

krav på verkligt bruk för att bibehålla rättigheterna till varumärket skall gälla i samtliga medlemsstater, så att den garanterade skyddsnivån för varumärket inte varierar beroende på vilken lagstiftning som är i fråga (punkt 29) och att begreppet skall tolkas enhetligt (punkt 31). Verkligt bruk innebär att märket faktiskt används (punkt 31) och innebär en användning som inte är fiktiv och som inte enbart har till syfte att bibehålla rätten till varumärket (punkt 36). "Användningen av varumärket måste således avse varor och tjänster som redan marknadsförs eller som kommer att marknadsföras inom en nära framtid och vars marknadsföring företaget har förberett för att vinna kunder, särskilt i samband med reklamkampanjer ... Slutligen skall det vid bedömningen av huruvida kravet på verkligt bruk av varumärket är uppfyllt tas hänsyn till samtliga omständigheter och förhållanden som kan styrka att märket faktiskt utnyttjas kommersiellt, i synnerhet till sådan användning som anses vara berättigad i den berörda ekonomiska sektorn", och i förekommande fall vilken slags vara eller tjänst det är fråga om, vad som kännetecknar den aktuella marknaden och i vilken omfattning och hur ofta märket har använts. Det är således inte alltid nödvändigt att användningen av varumärket är kvantitativt betydande för att kravet på verkligt bruk skall anses vara uppfyllt, medan det på vissa villkor anses föreligga ett verkligt bruk av varumärket när detta används för redan marknadsförda varor som märket har registrerats för och som inte längre utbjuds till ny försäljning. Detta är fallet i synnerhet när innehavaren använder varumärket för att sälja reservdelar som ingår i sammansättningen eller strukturen hos varorna eller för varor eller tjänster som har ett direkt samband med de redan marknadsförda varorna och som är ägnade att tillgodose kundernas behov.

14.2. I dom av den 8 april 2003 i mål C-244/00, *Van Doren* (REG 2003, s. I-3051), undersökte domstolen frågan huruvida en nationell bestämmelse, som innebär att den som påstås ha gjort intrång i ensamrätten till ett varumärke har bevisbördan för att varumärkesrätten har konsumtionserats, är förenlig med direktiv 89/104 och artiklarna 28 EG och 30 EG. Domstolen konstaterar inledningsvis att det i förevarande mål inte står klart var varorna fördes ut på marknaden för första gången, till skillnad från i de ovannämnda målen *Zino Davidoff och Levi Strauss*, där domstolen slog fast att det ankommer på den näringsidkare som åberopar samtycke att bevisa att varumärkesinnehavaren samtycker till att varorna förs ut på marknaden inom EES, vilket medför konsumtion av varumärkesrätten. Domstolen erinrar om att artiklarna 5–7 i direktivet medför en fullständig harmonisering av de regler som anger vilka rättigheter som är knutna till ett varumärke. Det framgår av dessa bestämmelser att ensamrätten upphör när varumärkesinnehavaren antingen har samtyckt till att en vara förs ut på marknaden inom EES, eller när varumärkesinnehavaren själv fört ut den på marknaden inom EES. Härav följer att en nationell bestämmelse enligt vilken konsumtion av varumärkesrätten utgör en invändning som den som påstås ha gjort intrång kan åberopa till sitt försvar gentemot varumärkesinnehavaren, så att den part som åberopar konsumtion i princip skall bevisa att villkoren härför är uppfyllda (punkt 35), är förenlig med dessa bestämmelser. De krav som följer av artiklarna 28 EG och 30 EG kan emellertid medföra att denna bevisregel måste anpassas, särskilt när den ger varumärkesinnehavaren möjlighet att avskärma de nationella marknaderna, vilket är fallet när varumärkesinnehavaren – som i målet vid den nationella domstolen i

förevarande fall – saluför sina varor inom EES med hjälp av ett exklusivt distributionssystem. För det fall den som påstås ha gjort intrång lyckas visa att det föreligger en sådan risk om han åläggs bevisbördan, ankommer det på varumärkesinnehavaren att styrka att varorna ursprungligen fördes ut på marknaden utanför EES av honom själv eller med hans samtycke. Om varumärkesinnehavaren kan styrka detta, ankommer det på den som påstås ha gjort intrång att bevisa att innehavaren har samtyckt till fortsatt saluföring av varorna inom EES.

14.3. Dom av den 8 april 2003 i de förenade målen C-53/01–C-55/01, *Linde m.fl.* (REG 2003, s. I-3161) gäller kriterierna för bedömning av tredimensionella varumärkens särskiljningsförmåga. Domstolen erinrar om att ett tredimensionellt tecken kan utgöra ett varumärke (dom av den 18 juni 2002 i mål C-299/99, *Philips*, REG 2002, s. I-5475) om det kan återges grafiskt och har särskiljningsförmåga. Enligt domen i det ovannämnda målet *Philips* skiljer sig inte kriterierna för bedömningen av särskiljningsförmågan hos tredimensionella varumärken från de som skall tillämpas på andra kategorier av varumärken. Enligt i artikel 3.1 e i direktiv 89/104⁵³ föreligger emellertid registreringshinder för tecken som endast består av en form som följer av varans art. Även om varken direktivets systematik eller lydelsen av artikel 3.1 b i direktivet tyder på att strängare kriterier skall tillämpas vid bedömningen av särskiljningsförmågan hos tredimensionella varumärken som består av en varas form än de som gäller för andra slags varumärken, kan det icke desto mindre i praktiken vara svårare att visa särskiljningsförmågan hos ett sådant märke än att visa särskiljningsförmågan hos ett ord- eller figurmärke. Denna svårighet, som kan vara ett skäl att avslå ansökningar om registrering av sådana varumärken, utesluter emellertid inte att dessa kan förvärva särskiljningsförmåga till följd av det bruk som görs av dem, och således beviljas registrering enligt artikel 3.3 i direktivet.

Till svar på frågan huruvida artikel 3.1 c i direktivet⁵⁴ skall tillämpas vid bedömningen av tredimensionella varumärken som består av en varas form noterade rätten att alla de registreringshinder som anges i denna bestämmelse skall tillämpas oberoende av varandra, varför bestämmelsen skall tillämpas vid bedömningen av tredimensionella varumärken som består av en varas form. Vad slutligen beträffar frågan huruvida hänsyn skall tas till marknadens intresse av att hålla en varas form tillgänglig för konkurrenterna om det endast är artikel 3.1 e i direktivet som skall tillämpas på tredimensionella varumärken erinrar domstolen om att vart och ett av registreringshindren skall tolkas mot bakgrund av det allmänintresse som ligger bakom det. Syftet med det registreringshinder som föreskrivs i den bestämmelsen att förhindra att skyddet för varumärken ger dess innehavare en ensamrätt till de tekniska lösningar

⁵³ Se fotnot 51.

⁵⁴ Enligt denna bestämmelse får varumärken som endast består av tecken eller upplysningar vilka i handeln visar varornas eller tjänsternas art, kvalitet, kvantitet, avsedda användning, värde, geografiska ursprung, tiden för deras framställande eller andra egenskaper hos varorna eller tjänsterna inte registreras, och om registrering har skett skall de kunna ogiltigförklaras.

eller användbara egenskaper hos en vara som användare sannolikt skulle kräva hos konkurrenternas varor. Artikel 3.1 c i direktivet är vidare avsedd att främja en målsättning av allmänintresse, nämligen att hindra att sådana tecken eller upplysningar förbehålls ett enda företag genom att de registreras som varumärke. Härav följer att vid bedömningen i varje enskilt fall av det registreringshinder som anges i artikel 3.1 c i direktivet skall det allmänintresse som ligger till grund för denna bestämmelse beaktas, det vill säga att säkerställa att alla tredimensionella varumärken som består av en varas form och som endast består av tecken eller upplysningar som visar egenskaper hos varan eller tjänsten i den mening som avses i den bestämmelsen kan användas fritt av alla, och att dessa inte skall registreras i andra fall än de som avses i artikel 3.3 i direktivet.

14.4. I dom av den 6 maj 2003 i mål C-104/01, *Libertel* (REG 2003, s. I-3793) undersöks frågan huruvida och under vilka förhållanden en färg kan utgöra ett varumärke i den mening som avses i artiklarna 2 och 3 i direktiv 89/104. Domstolen konstaterar inledningsvis att en färg kan utgöra ett varumärke under förutsättning att den utgör ett kännetecken som kan återges grafiskt och som är ägnat att särskilja ett företags varor eller tjänster från andra företags.

Med hänsyn till det begränsade antal färger som målgruppen, bestående av en normalt informerad samt skäligen uppmärksam och upplyst genomsnittskonsument, kan särskilja samt till den målsättning av allmänintresse som artikel 3.1 c i direktiv 89/104 syftar till att främja, nämligen att tecken och upplysningar som beskriver egenskaper hos de varor eller tjänster som registreringsansökan avser kan användas fritt av alla (dom av den 4 maj 1999 i de förenade målen C-108/97 och C-109/97, *Windsurfing Chiemsee*, REG 1999, s. I-2779, och domen i de ovannämnda målen *Linde m.fl.*), skulle varumärkesregistrering av färger i sig ge upphov till en mycket vidsträckt ensamrätt, som inte skulle vara förenlig med ett system med sund konkurrens, i synnerhet eftersom den skulle kunna medföra att en enskild näringsidkare erhöi en orättmätig konkurrensfördel (punkt 54). Det finns således ett allmänt intresse av att inte otillbörligen begränsa tillgången på färger för andra aktörer som utbjuder varor eller tjänster av samma slag som dem som registreringsansökan avser (55), och detta intresse skall beaktas vid bedömningen av vilken särskiljningsförmåga en viss färg kan ha i egenskap av varumärke.

Vad beträffar frågan under vilka förhållanden en färg kan anses ha sådan särskiljningsförmåga att den enligt artikel 3.1 b och 3.3 i direktivet kan registreras som varumärke, erinrar domstolen inledningsvis om varumärkets grundläggande funktion, som är att för konsumenten garantera ursprunget i fråga om en vara eller tjänst som marknadsförs under varumärket, så att denne utan risk för förväxling kan särskilja dem från varor eller tjänster som har ett annat ursprung (dom av den 29 september 1998 i mål C-39/97, *Canon*, REG 1998, s. I-5507, och av den 4 oktober 2001 i mål C-517/99, *Merz & Krell*, REG 2001, s. I-6959). Sådan särskiljningsförmåga före bruk är tänkbar endast i undantagsfall, och särskilt när registrering av ett varumärke söks för ett mycket begränsat antal varor eller tjänster och den relevanta marknaden är mycket

särpräglad. Sådan särskiljningsförmåga kan emellertid förvärfas till följd av bruk av färgen, i synnerhet efter det att målgruppen på normalt sätt fått bekanta sig med varan eller tjänsten. Domstolen drar två slutsatser av det anförda. För det första kan en färg i sig, utan begränsningar i rummet, ha särskiljningsförmåga för vissa varor eller tjänster i den mening som avses i artikel 3.1 b och 3.3 i direktivet, under förutsättning att den, i synnerhet, kan återges grafiskt på ett sätt som är klart, precist, fullständigt i sig själv, lättillgängligt, tydligt, beständigt och objektivt. Det sistnämnda villkoret är inte uppfyllt genom att den ifrågavarande färgen enbart återges på papper, men det kan uppfyllas om denna färg beskrivs genom en internationellt erkänd färgidentifieringskod. För det andra kan en färg anses ha särskiljningsförmåga i den mening som avses i artikel 3.1 b och 3.3 i direktivet, under förutsättning att varumärket enligt målgruppens uppfattning är ägnat att utvisa att den vara eller tjänst som registreringsansökan avser härrör från ett visst företag och att denna vara eller tjänst kan särskiljas från andra företags varor eller tjänster.

Med hänsyn till det anförda konstaterar domstolen dessutom att den omständigheten att ansökan om registrering av en färg som varumärke avser ett stort antal varor eller tjänster är relevant, både vid bedömningen av om färgen har särskiljningsförmåga och vid bedömningen av om registreringen är förenlig med det ovan beskrivna allmänna intresset.

Vad slutligen beträffar frågan huruvida den myndighet som är behörig att registrera varumärken vid bedömningen av om ett varumärke har särskiljningsförmåga skall göra en abstrakt eller en konkret bedömning uppger domstolen att denna bedömning skall vara konkret och göras med beaktande av alla relevanta omständigheter i det aktuella fallet, i förekommande fall inbegripet det bruk som gjorts av det kännetecken som varumärkesansökan avser.

14.5. I dom av den 23 oktober 2003 i mål C-191/01 P, *Wrigley* (REG 2003, s. I-0000), uttalar sig domstolen inom ramen för ett överklagande om begreppet varumärken som endast består av kännetecken eller upplysningar vilka visar varornas egenskaper, i den mening som avses i artikel 7.1 c i förordning nr 40/94⁵⁵, enligt vilken ett sådant varumärke inte får registreras. Förbudet i denna bestämmelse mot att registrera sådana kännetecken eller upplysningar som varumärken är enligt domstolen avsett att främja en målsättning av allmänintresse, nämligen att kännetecken och upplysningar som beskriver egenskaper hos de varor eller tjänster som registreringsansökan avser skall kunna användas fritt av alla. Denna bestämmelse hindrar således att sådana tecken eller upplysningar förbehålls ett enda företag genom att de registreras som varumärke (domarna i de ovannämnda målen *Windsurfing Chiemsee* och *Linde m.fl.*). För att harmoniseringsbyrån skall kunna vägra registrering med stöd av denna bestämmelse är det tillräckligt att dessa kännetecken och upplysningar kan användas

⁵⁵ Se fotnot 52.

för att beskriva varor eller tjänster. Registrering av ett ordmärke skall således vägras om åtminstone en av dess potentiella betydelser avser en egenskap hos de berörda varorna eller tjänsterna. Att, som förstainstansrätten har gjort, anse att registreringshindret inte var tillämpligt på ordkombinationen Doublemint, eftersom den "inte [kan] karakteriseras som endast beskrivande", är detsamma som att tolka bestämmelsen i fråga så, att den utgör hinder för registrering av varumärken som "endast beskriv[er]" de varor eller tjänster som registreringsansökan avser eller deras egenskaper. Förstainstansrätten tillämpade sålunda ett kriterium som inte föreskrivs i förordning nr 40/94⁵⁶ utan att kontrollera huruvida nämnda ordkombination kan användas av andra näringsidkare för att visa en egenskap hos de varor eller tjänster som dessa tillhandahåller och felbedömde därmed bestämmelsens innebörd. Domstolen anser att harmoniseringsbyrån haft fog att anföra att den överklagade domen innebär felaktig rättstillämpning och upphäver domen.

14.6. I dom av den 23 oktober 2003 i mål C-408/01, *Adidas* (REG 2003, s. I-0000), som meddelades inom ramen för en begäran om förhandsavgörande, uttalar sig domstolen angående omfattningen av skyddet för ett känt varumärke i den mening som avses i artikel 5.2 i direktiv 89/104.⁵⁷ Till svar på den första frågan, som avser huruvida medlemsstaterna vid införlivandet av denna bestämmelse har rätt att föreskriva ett skydd för det kända varumärket, när det yngre varumärket eller tecknet som är identiskt med det kända varumärket, eller som liknar detta, är ämnat att användas eller används för varor eller tjänster som är identiska med de varor eller tjänster som täcks av det kända varumärket eller liknar dessa, erinrar domstolen om sin rättspraxis i dom av den 9 januari 2003 i mål C-292/00, *Davidoff* (REG 2003, s. I-389), och uppger att det kända varumärket skall tillerkännas ett skydd som, vid användning av ett tecken för identiska eller liknande varor eller tjänster, åtminstone är lika omfattande som när ett tecken används för varor eller tjänster som är av annan art. En medlemsstat skall således bevilja ett skydd för identiska eller liknande varor eller tjänster som åtminstone är lika omfattande som för varor eller tjänster av annan art.

Domstolen gör därefter en bedömning av frågan huruvida det skydd som ges i nämnda bestämmelse är villkorat av att det konstateras att det föreligger en sådan grad av likhet mellan det kända varumärket och tecknet att det hos den berörda allmänheten finns en risk för förväxling mellan dessa. Domstolen erinrar om att det i artikel 5.2 i direktivet föreskrivs ett skydd för kända varumärken som inte kräver att det föreligger en sådan risk. Nämnda bestämmelse är nämligen tillämplig i situationer där det särskilda villkoret för skydd är att användningen av det omtvistade tecknet utan skälig anledning drar otillbörlig fördel av eller är till förfång för varumärkets särskiljningsförmåga eller renommé (dom av den 22 juni 2000 i mål C-425/98, *Marca Mode*, REG 2000, s. I-4861). För att det skall föreligga likhet mellan varumärket och

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Se fotnot 51.

tecknet förutsätts att det finns visuella, ljudmässiga eller begreppsmässiga likheter, medan de intrång som åsyftas i bestämmelsen i fråga, när de äger rum, är följden av ett visst mått av likhet mellan varumärket och tecknet, som medför att den berörda allmänheten förknippar tecknet med varumärket, det vill säga de får uppfattningen att det finns ett samband mellan tecknet och varumärket även om de inte förväxlar dem (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 september 1999 i mål C-375/97, *General Motors*, REG 1999, s. I-5421).

Vad slutligen beträffar frågan vilken relevans den nationella domstolens bedömning av de faktiska omständigheterna, enligt vilken bedömning det omtvistade tecknet uppfattas av allmänheten endast som en utsmyckning, har för frågan om likheten mellan det kända varumärket och tecknet, anser domstolen att allmänheten under sådana omständigheter antagligen inte får uppfattningen att det finns ett samband med ett registrerat varumärke, vilket innebär att ett av villkoren för det skydd som ges i artikel 5.2 i direktivet inte är uppfyllt.

14.7. Dom av den 9 september 2003 i mål C-361/01 P, *Kik* (REG 2003, s. I-0000), rör slutligen en ansökan om varumärkesregistrering som var avfattad på nederländska och i vilken det som andra språk också angavs nederländska, som inte är ett av harmoniseringsbyråns fem språk.

Domstolen framhöll i domen om överklagande för det första att det var korrekt av förstainstansrätten att dra slutsatsen att förordning nr 40/94 om gemenskapsvarumärken⁵⁸ inte på något sätt kan medföra särbehandling på grund av språk, eftersom förordningen just säkerställer att handläggningsspråket skall vara det språk på vilket ansökan har ingetts. Domstolen drar denna slutsats efter att ha konstaterat att handläggningsspråket vid harmoniseringsbyrån enligt artikel 115.4 i förordning nr 40/94 skall vara det språk på vilket ansökan om registrering av ett gemenskapsvarumärke har ingetts. Det andra språk som den sökande har valt kan dock användas när harmoniseringsbyrån sänder skriftliga meddelanden till denne. Av bestämmelsen följer att möjligheten att använda det andra språket i skriftliga meddelanden utgör ett undantag från principen att handläggningsspråket skall användas och att uttrycket skriftliga meddelanden följaktligen skall tolkas restriktivt. Eftersom ärendet omfattar samtliga handlingar som skall upprättas under handläggningen av en ansökan skall uttrycket handlingar i ärendet anses omfatta alla handlingar som krävs eller föreskrivs i gemenskapslagstiftningen för handläggning av en ansökan om registrering av ett gemenskapsvarumärke, och de handlingar som erfordras under handläggningen, vare sig det rör sig om underrättelser, begäran om rättelse, begäran om upplysningar eller andra handlingar. Alla dessa handlingar skall således upprättas av harmoniseringsbyrån på det språk på vilket ansökan har ingetts. Till skillnad från handlingarna i ärendet utgör de skriftliga meddelanden som avses i

⁵⁸ Se fotnot 52.

artikel 115.4 andra meningen i nämnda förordning alla meddelanden som med hänsyn till sitt innehåll inte kan jämföras med en handling i ärendet, exempelvis de handlingar som utgör foljebrev till de handlingar i ärendet som harmoniseringsbyrån översänder eller de handlingar varigenom harmoniseringsbyrån översänder information till sökandena.

Domstolen undersöker därefter den skyldighet som enligt artikel 115.3 åligger den som ansöker om registrering av ett gemenskapsvarumärke att "ange ett andra språk, som skall vara ett av byråns språk, och som den sökande kan godkänna som handläggningsspråk vid eventuella invändnings-, upphävande- eller ogiltighetsförfaranden" och slår fast att skyldigheten inte strider mot icke-diskrimineringsprincipen. Språkreglerna för ett organ som harmoniseringsbyrån är nämligen resultatet av en strävan att uppnå erforderlig jämvikt mellan de ekonomiska aktörernas intressen och samhällets intressen vad gäller handläggningskostnaderna, men även jämvikt mellan intressena för dem som ansöker om registrering av gemenskapsvarumärken och andra ekonomiska aktörers intresse av att få tillgång till översättningar av de handlingar genom vilka rättigheter beviljas eller av förfaranden som involverar flera ekonomiska aktörer, såsom de invändnings-, upphävande- och ogiltighetsförfaranden som avses i förordning nr 40/94. När rådet angav vilka av gemenskapens officiella språk som kan användas som handläggningsspråk vid invändnings-, upphävande- eller ogiltighetsförfaranden för det fall parterna inte kan enas om vilket språk som skall användas, agerade det därför i det berättigade syftet att finna en lämplig lösning på det språkproblem som uppkommer vid sådan oenighet. När rådet begränsade de språk som kan användas till de språk som är vanligast förekommande i Europeiska gemenskapen gjorde det vidare ett lämpligt och proportionerligt val, även om det därigenom behandlade de officiella språken olika.

15. På området för *tillnärmning av lagstiftning* har domstolen avgjort mål angående förfarandet för att behålla nationella åtgärder som avviker från ett direktiv om harmonisering (15.1), om vilseledande reklam (15.2) och om skydd för personuppgifter (15.3), två mål angående nya livsmedel och livsmedelsingredienser (15.4), ytterligare ett rörande godkännande för försäljning av läkemedel (15.5), ett mål om nationella bestämmelser som är strängare än de som finns i direktiv 97/69⁵⁹ (15.6) och slutligen två mål angående tolkningen av direktiv 90/435⁶⁰ (15.7.1 och 15.7.2).

15.1. I dom av den 20 mars 2003 i mål C-3/00, *Danmark mot kommissionen* (REG 2003, s. I-2643), prövade domstolen för första gången en talan som en

⁵⁹ Kommissionens direktiv 97/69/EG av den 5 december 1997 om anpassning till tekniska framsteg för tjugotredje gången av rådets direktiv 67/548/EEG om tillnärmning av lagar och andra författningar om klassificering, förpackning och märkning av farliga ämnen (EGT L 343, s. 19).

⁶⁰ Rådets direktiv 90/435/EEG av den 23 juli 1990 om ett gemensamt beskattningssystem för moderbolag och dotterbolag hemmahörande i olika medlemsstater (EGT L 225, s. 6; svensk specialutgåva, område 9, volym 2, s. 25).

medlemsstat väckt mot kommissionen på grund av dennas vägran att tillåta bibehållandet av nationella åtgärder som avviker från ett direktiv som antagits med stöd av artikel 95 EG. Danmark hade i målet i fråga yrkat att ett beslut av kommissionen, enligt vilket vissa anmälda nationella bestämmelser, som rörde användning av sulfiter, nitriter och nitrater i livsmedel och som avvek från direktiv 95/2⁶¹, inte godtogs.

Domstolen erinrar om att bibehållandet av redan befintliga nationella bestämmelser som avviker från en åtgärd för tillnärmning av lagstiftning enligt artikel 95 EG måste vara motiverat med hänsyn till väsentliga behov enligt artikel 30 EG eller motiverat vad avser miljö- eller arbetsmiljöskydd, medan införandet av nya nationella bestämmelser måste grunda sig på nya vetenskapliga belägg med anknytning till miljöskydd eller arbetsmiljöskydd för att lösa ett problem som är specifikt för den medlemsstaten och som har uppkommit efter beslutet om harmoniseringsåtgärden. I förevarande fall godtar inte domstolen den danska regeringens argument att kommissionen har gjort en felaktig tolkning av artikel 95.4 EG, varvid domstolen konstaterar att kommissionen i det omtvistade beslutet har undersökt huruvida det förelåg ett särskilt problem i Konungariket Danmark endast såsom utgörande en relevant omständighet för det beslut som skulle fattas och inte behandlat förekomsten av en sådan situation som ett villkor för att godkänna att de redan existerande nationella undantagsbestämmelserna bibehålls. Domstolen anser dock att "[e]n medlemsstat kan ... grunda en begäran om att få behålla redan existerande nationella bestämmelser på en annorlunda bedömning av hälsoriskerna än den som gemenskapslagstiftaren gjorde i samband med vidtagandet av den harmoniseringsåtgärd som de nationella bestämmelserna avviker ifrån. Härvid ankommer det på den medlemsstat som framställt begäran att visa att nämnda nationella bestämmelser säkerställer en högre hälsoskyddsnivå än vad åtgärden för gemenskapsharmonisering gör och att de inte överskrider vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål" (punkt 64). I detta avseende gör domstolen bedömningen att det "[m]ot bakgrund av osäkerheten i bedömningar om risker för folkhälsan, bland annat beträffande användning av livsmedelstillsatser, ... rätteligen [kan] göras olika bedömningar av dessa risker utan att dessa nödvändigtvis måste vara grundade på olika eller nya vetenskapliga fakta" (punkt 63).

15.2. I dom av den 8 april 2003 i mål C-44/01, *Pippig Augenoptik* (REG 2003, s. I-3095), meddelade domstolen förhandsavgörande av fyra frågor rörande tolkningen av direktiv 84/450, i dess lydelse enligt direktiv 97/55⁶². I målet vid den nationella domstolen hade ett företag begärt att den nationella domstolen skulle förplikta en konkurrent att upphöra med jämförande reklam.

⁶¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 95/2/EG av den 20 februari 1995 om andra livsmedelstillsatser än färgämnen och sötningsmedel (EGT L 61, s. 1).

⁶² Rådets direktiv 84/450/EEG av den 10 september 1984 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om vilseledande reklam (EGT L 250, s. 17; svensk specialutgåva, område 15, volym 4, s. 211), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 97/55/EG av den 6 oktober 1997 om ändring av direktiv 84/450/EEG om vilseledande reklam så att detta omfattar jämförande reklam (EGT L 290, s. 18).

Domstolen erinrar inledningsvis om att det, för att jämförande reklam skall föreligga, är tillräckligt att det finns ett meddelande som pekar ut en konkurrent eller varor och tjänster som tillhandahålls av denne, även om det bara sker indirekt (dom av den 25 oktober 2001 i mål C-112/96, *Toshiba Europe*, REG 2001, s. I-7945, punkterna 30 och 31). Det saknas därför skäl att vad gäller bestämmelserna i direktivet göra åtskillnad mellan jämförelsens olika uppgifter, det vill säga uppgifter om annonsörens erbjudande, konkurrentens erbjudande och om förhållandet mellan dessa två erbjudanden. I detta avseende klargör domstolen att direktivet, som har säkerställt en uttömmande harmonisering av de villkor på vilka jämförande reklam är tillåten i medlemsstaterna, utgör hinder mot att strängare nationella bestämmelser om skydd mot vilseledande reklam tillämpas på jämförande reklam såvitt avser jämförelsens utformning och innehåll.

Vad beträffar iakttagandet av de villkor på vilka jämförande reklam är tillåten slår domstolen fast att "även om det i princip står annonsören fritt att ange märket på konkurrerande varor i en jämförande reklam ankommer det emellertid på den nationella domstolen att pröva om det, under speciella omständigheter som kännetecknas av hur viktigt märket är för köparens val och om det föreligger en betydande skillnad i renommé mellan de jämförda varornas märken, kan vara vilseledande att utelämna det märke som åtnjuter störst renommé" (punkt 56). Vidare uppger domstolen att artikel 3a.1 i direktivet inte utgör något hinder för att de jämförda varorna införskaffas genom olika distributionskanaler. Domstolen tillägger vidare att denna bestämmelse, under förutsättning att villkoren för att jämförande reklam skall vara tillåten är uppfyllda, varken utgör hinder för att annonsören gör ett testköp hos en konkurrent redan innan annonsörens eget erbjudande börjar gälla eller för att det i jämförande reklam, förutom en konkurrents namn, även återges hans firmalogotyp och en bild av hans butiksfasad. Slutligen klargör domstolen att en prisjämförelse för det första inte medför misskreditering av en konkurrent, vare sig på grund av att prisskillnaden mellan de jämförda varorna är större än den genomsnittliga prisskillnaden eller på grund av antalet jämförelser.

15.3. I dom av den 6 november 2003 i mål C-101/01, *Lindqvist* (REG 2003, s. I-0000), uttalade sig domstolen inom ramen för ett förhandsavgörande angående tolkningen av direktiv 95/46⁶³. Målet i den nationella domstolen var ett brottmål mot en svensk medborgare, som var anklagad för att olagligen på sin webbplats på Internet ha offentliggjort personuppgifter beträffande ett visst antal personer som, i likhet med henne själv, arbetade ideellt i en församling i svenska kyrkan.

Beträffande tillämpningen av direktivet i förevarande fall slår domstolen fast att omnämnandet av olika personer – med namn eller på annat sätt – på en hemsida på Internet utgör en "behandling av personuppgifter som helt eller delvis företas på

⁶³ Se fotnot 4.

automatisk väg” i den mening som avses i direktiv 95/46. Vidare tillägger domstolen att sådan behandling av personuppgifter som vidtas vid utövning av ideell eller religiös verksamhet inte omfattas av något av de undantag från tillämpningen av direktivet som nämns i artikel 3.

Vidare behandlar domstolen uttrycket ”överföring av personuppgifter till tredje land” i den mening som avses i artikel 25 i direktivet och konstaterar att kapitel IV i direktivet inte innehåller några bestämmelser om Internetanvändning. Med hänsyn till det stadium på vilket Internets utveckling befann sig vid den tidpunkt då direktivet utarbetades kan det därför inte presumeras att gemenskapslagstiftaren hade för avsikt att med tanke på framtiden låta begreppet ”överföring av uppgifter till tredje land” omfatta fall där en person som befinner sig i en medlemsstat ”lägger ut personuppgifter på en hemsida som är lagrad hos den som tillhandahåller honom servertjänster, vilken är etablerad i samma medlemsstat eller i en annan medlemsstat, varvid uppgifterna blir åtkomliga för alla som kopplar upp sig på Internet, inklusive personer i tredje land” (punkt 71).

Vad beträffar direktivets förenlighet med den allmänna principen om yttrandefrihet, eller andra fri- och rättigheter, som har en motsvarighet i artikel 10 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, uppger domstolen att direktivet inte i sig utgör en begränsning av nämnda princip, men att det ankommer på de nationella myndigheter och domstolar som skall tillämpa de nationella bestämmelser genom vilka direktiv 95/46 har införlivats att garantera en rättvis balans mellan de rättigheter och skyldigheter som är i fråga, inklusive de grundläggande rättigheter som skyddas genom gemenskapens rättsordning.

Domstolen drar slutsatsen att de åtgärder som medlemsstaterna vidtar för att säkerställa skyddet av personuppgifter skall stå i överensstämmelse med såväl bestämmelserna i direktiv 95/46 som med dess målsättning att upprätthålla en balans mellan det fria flödet av personuppgifter och skyddet för privatlivet. Däremot hindrar ingenting att en medlemsstat utökar räckvidden av den nationella lagstiftning varigenom bestämmelserna i direktiv 95/46 har införlivats till att omfatta områden som inte ingår i direktivets tillämpningsområde, såvida ingen annan gemenskapsrättslig bestämmelse utgör hinder för detta.

Vidare skall nämnas att domstolen i domen i det ovannämnda målet *Österreichischer Rundfunk m.fl.* (se punkt 4.1) erinrar om att direktiv 95/46⁶⁴ antogs med stöd av artikel 95 EG och att tillämpligheten av direktivet därför inte ”beror ... på huruvida det i de konkreta situationer som är i fråga i målen vid de nationella domstolarna finns ett tillräckligt samband med utövandet av de grundläggande friheter som garanteras i

⁶⁴ Ibidem.

fördraget och, särskilt, i de nämnda målen med den fria rörligheten för arbetstagare. Motsatt tolkning skulle nämligen innebära en risk för att gränserna för det nämnda direktivets tillämpningsområde skulle bli synnerligen osäkra och vaga, vilket skulle motverka direktivets huvudsakliga syfte, vilket är tillnärmning av bestämmelser i medlemsstaternas lagar och andra författningar i syfte att undanröja de hinder för att den inre marknaden skall fungera som följer just av att det föreligger skillnader mellan de olika nationella lagstiftningarna” (punkt 42).

15.4. I dom av den 9 september 2003 i mål C-236/01, *Monsanto Agricoltura Italia m. fl.* (REG 2003, s. I-0000), fick domstolen tillfälle att inom ramen för ett förhandsavgörande uttala sig om tolkningen och giltigheten av vissa bestämmelser i förordning nr 258/97 om nya livsmedel.⁶⁵ Målet vid den nationella domstolen rörde en talan som företag verksamma inom området för bioteknik på jordbruks- och livsmedelsområdet hade väckt mot en åtgärd som italienska myndigheter hade vidtagit för att tillfälligt uppskjuta handeln med och användningen av vissa transgena produkter i Italien. De italienska myndigheterna ansåg bland annat att de livsmedel som sökandena ville saluföra och för vilka dessa hade gjort en ansökan enligt det förenklade förfarande som föreskrivs i artikel 5 i förordning nr 258/97 inte stod ”i huvudsaklig överensstämmelse” med befintliga livsmedel och att det därför inte tycktes vara riktigt att tillämpa nämnda förfarande.

Domstolen gör inledningsvis en tolkning av begreppet huvudsaklig överensstämmelse och slår fast att det inte är uteslutet att nya livsmedel med skillnader i sammansättningen som inte har någon inverkan på människors hälsa skall anses uppfylla villkoret huvudsaklig överensstämmelse med befintliga livsmedel. Vidare anger domstolen att begreppet huvudsaklig överensstämmelse inte i sig innefattar någon riskutvärdering. I stället anger begreppet ett tillvägagångssätt för hur det nya livsmedlet skall jämföras med sin traditionella motsvarighet. Syftet med denna jämförelse är att kontrollera huruvida någon riskutvärdering skall göras avseende det nya livsmedlet särskilt vad avser livsmedlets sammansättning och specifika egenskaper. Domstolen slår därför fast att ”om villkoret huvudsaklig överensstämmelse inte är uppfyllt innebär det inte nödvändigtvis att det ifrågavarande livsmedlet är farligt, utan bara att en [sådan] utvärdering bör göras” (punkt 77). Domstolen drar slutsatsen att ”enbart förekomsten av en viss mängd rester av transgena proteiner i nya livsmedel inte hindrar att dessa livsmedel kan anses stå i huvudsaklig överensstämmelse med befintliga livsmedel och därför inte heller mot att det förenklade förfarandet tillämpas för att släppa ut nämnda nya livsmedel på marknaden” (punkt 84). Domstolen preciserar dock att detta inte gäller om det på grundval av vetenskapliga rön som finns tillgängliga vid den första utvärderingen går att fastställa att det föreligger en risk för att potentiellt farliga effekter kan uppkomma för människors hälsa och att det ankommer på den nationella domstolen att pröva om detta villkor är uppfyllt.

⁶⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 258/97 av den 27 januari 1997 om nya livsmedel och nya livsmedelsingredienser (EGT L 43, s. 1).

Vidare uttalar sig domstolen angående vilken inverkan frågan huruvida det var riktigt att tillämpa det förenklade förfarandet har på medlemsstaternas befogenhet att med beaktande av försiktighetsprincipen vidta sådana åtgärder som de som är föremål för prövning i målet vid den nationella domstolen. I detta avseende anger domstolen att det förenklade förfarandet inte innebär att kommissionen lämnar något medgivande och att en medlemsstat därför inte först behöver ifrågasätta lagenligheten av ett sådant medgivande innan den vidtar dylika åtgärder. Vad beträffar skyddsåtgärder som en medlemsstat vidtar enligt skyddsbestämmelsen slår domstolen fast att de inte med giltig verkan kan motiveras med en rent hypotetisk inställning till en risk, som endast grundas på antaganden som ännu inte har belagts vetenskapligt. Dylika skyddsåtgärder kan nämligen endast vidtas om de grundats på en riskutvärdering som är så fullständig som möjligt med beaktande av de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet, och om det av dessa omständigheter framgår att det är nödvändigt att vidta åtgärderna för att säkerställa att de nya livsmedlen inte utgör någon fara för konsumenterna. Vad gäller den berörda medlemsstatens bevisbörda konstaterar domstolen att de skäl som framkommit vid en riskutvärdering och som medlemsstaten åberopar å ena sidan inte får vara av generell karaktär, men att den första utvärderingen inom ramen för det förenklade förfarandet av de nya livsmedlens oskadlighet å andra sidan är begränsad och att de åtgärder som grundas på skyddsbestämmelsen huvudsakligen är av tillfällig natur. Domstolen finner därför att medlemsstaten fullgör sin bevisbörda om den grundar sig på indicier som påvisar förekomsten av en specifik risk som dessa nya livsmedel kan medföra.

Domstolen slår också fast att skyddsbestämmelsen utgör ett särskilt uttryck för försiktighetsprincipen och att villkoren för tillämpningen av denna bestämmelse därför skall tolkas så att försiktighetsprincipen beaktas i vederbörlig omfattning. Det är således möjligt att vidta sådana skyddsåtgärder även om det visar sig vara omöjligt att företa en vetenskaplig riskutvärdering som är så fullständig som möjligt med beaktande av de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet på grund av att de tillgängliga vetenskapliga uppgifterna inte är tillräckliga. För att dylika åtgärder skall få vidtas krävs att det av den riskutvärdering som de nationella myndigheterna har tillgång till framgår specifika indicier. Utan att den vetenskapliga osäkerheten undanröjs skall det av dessa indicier vara möjligt att på grundval av de mest tillförlitliga tillgängliga vetenskapliga data och på grundval av de senaste resultaten från den internationella forskningen skäligen sluta sig till att det är nödvändigt att vidta åtgärderna för att förhindra att nya livsmedel släpps ut på marknaden som medför potentiella risker för människors hälsa.

Slutligen finner domstolen att det inte har framkommit någon omständighet som kan påverka giltigheten av artikel 5 i förordning nr 258/97 med avseende på möjligheten att tillämpa det förenklade förfarandet trots att det förekommer rester av transgena proteiner i de nya livsmedlen. Domstolen konstaterar särskilt att det förenklade förfarandet inte får tillämpas om det är möjligt att identifiera faror för människors hälsa eller miljön och att det i sådant fall krävs en mer ingående utvärdering av riskerna inom ramen för det normala förfarandet och slår därefter fast att den omtvistade bestämmelsen i tillräcklig omfattning säkerställer en hög skyddsnivå vad gäller

människors hälsa och miljön. Med avseende på iakttagandet av försiktighetsprincipen och proportionalitetsprincipen konstaterar domstolen att det förenklade förfarandet är tillämpligt endast beträffande vissa nya livsmedelsslag och då villkoret huvudsaklig överensstämmelse är uppfyllt och att det dessutom såväl på nationell nivå som på gemenskapsnivå är möjligt att genom olika efterkommande förfaranden göra en omprövning av erkännandet av att villkoret huvudsaklig överensstämmelse är uppfyllt.

15.5. I domen i det ovannämnda målet *kommissionen mot Artegoda m.fl.* fastställer domstolen en dom av förstainstansrätten, genom vilken denna har ogiltigförklarat ett antal beslut av kommissionen om återkallande av godkännande för försäljning av humanläkemedel som innehåller vissa hungerdämpande ämnen.⁶⁶ Domstolen finner att förstainstansrätten med rätta har slagit fast att kommissionen saknade behörighet att anta de omtvistade besluten. Det var nämligen ostridigt att de omtvistade besluten hade antagits med stöd endast av artikel 15a i direktiv 75/319⁶⁷, som endast skall tillämpas på sådana godkännanden för försäljning som beviljats enligt bestämmelserna i kapitel III i nämnda direktiv, medan de godkännanden för försäljning som återkallats genom de omtvistade besluten inledningsvis hade beviljats i rent nationella förfaranden. Domstolen konstaterar vidare att ändringen av vissa villkor i de ursprungliga godkännandena för försäljning genom ett beslut av kommissionen från år 1996 inte kan likställas med ett godkännande som beviljats enligt bestämmelserna i kapitel III i direktiv 75/319.

15.6. Fortfarande på området för tillnärmning av lagstiftning tog domstolen i dom av den 21 januari 2003 i mål C-512/99, *Tyskland mot kommissionen* (REG 2003, s. I-845), som meddelades inom ramen för en talan om ogiltigförklaring, ställning till verkningarna i tiden av artikel 95 EG med anledning av en tvist om den tyska regeringens införande av strängare nationella bestämmelser än dem som finns i direktiv 97/69⁶⁸ angående klassificering och märkning av vissa cancerogena fibrer. Den sökande regeringen gjorde gällande att dess begäran om att få göra undantag från bestämmelserna i direktivet, som hade givits in med stöd av artikel 100a.4 i EG-fördraget (nu artikel 95 EG i ändrad lydelse), vilken var tillämplig vid tidpunkten för omständigheterna i målet, borde ha avgjorts på grundval av samma bestämmelse, medan kommissionen avslog begäran på grundval av artikel 95.6 EG. Vidare gjorde sökanden gällande att kommissionen hade åsidosatt sin samarbetskyldighet enligt artikel 10 EG och gjort en felaktig bedömning av villkoren för tillämpning av artikel 95.5 EG.

⁶⁶ Dom av den 26 november 2002 i de förenade målen T-74/00, T-76/00, T-83/00–T-85/00, T-132/00, T-137/00 och T-141/00, *Artegoda m.fl. mot kommissionen* (REG 2002, s. II-4945).

⁶⁷ Rådets andra direktiv 75/319/EEG av den 20 maj 1975 om tillnärmning av bestämmelser som fastställts genom lagar eller andra författningar och som gäller farmaceutiska specialiteter (EGT L 147, s. 13; svensk specialutgåva, område 13, volym 4, s. 98), i dess lydelse enligt rådets direktiv 93/39/EEG av den 14 juni 1993 (EGT L 214, s. 22; svensk specialutgåva, område 13, volym 24, s. 178).

⁶⁸ Se fotnot 59.

Domstolen påpekar att Amsterdamfördraget innebar ändringar av kapitlet om tillnärmning av lagstiftning utan att det föreskrevs några övergångsbestämmelser (punkt 38) och att den rättsliga ordning som föreskrivs i den gamla artikel 100a i EG-fördraget skiljer sig från den som föreskrivs i den nuvarande artikel 95 EG. Till skillnad från i artikel 100a i EG-fördraget görs det i artikel 95 EG åtskillnad mellan nationella bestämmelser som existerade före harmoniseringen och bestämmelser som en medlemsstat önskar införa. De förstnämnda skall motiveras av väsentliga behov enligt artikel 30 EG eller avse miljö- eller arbetsmiljöskydd, och de sistnämnda skall grundas på nya vetenskapliga belägg med anknytning till dessa frågor. Förfarandet för godkännande av ett undantag inleds genom att ansökan anmäls till kommissionen och avslutas genom att kommissionen antar ett slutligt beslut. Ingen ny rättslig situation har uppkommit förrän den sista delen i detta förfarande har slutförts, då det, genom kommissionens godkännande eller förbud, uppkommer en rättsakt som kan ha verkningar på den tidigare rättsliga situationen (dom av den 1 juni 1999 i mål C-319/97, *Kortas*, REG 1999, s. I-3143). Eftersom en ny regel i avsaknad av övergångsbestämmelser är omedelbart tillämplig på de framtida verkningarna av en situation som har uppkommit under en gammal regels giltighetstid, var det riktigt att anta det ifrågasatta beslutet på grundval av artikel 95.6 EG.

Beträffande frågan huruvida kommissionen har iakttagit sin samarbetsskyldighet enligt artikel 10 EG noterar domstolen att den sökande regeringen inte kunde vara ovetande om att nya bestämmelser om tillnärmningen av lagstiftning trädde i kraft och att den skall anses ha känt till att kommissionens beslut med nödvändighet skulle antas i enlighet med den nya rättsliga grunden i artikel 95 EG. Härav följer att kommissionen på intet sätt var skyldig att meddela denna regering att anmälan avseende de omtvistade bestämmelserna skulle bedömas mot bakgrund av nämnda artikel.

Slutligen anser domstolen inte heller att kommissionen har gjort en felaktig bedömning av villkoren för att tillämpa artikel 95.5 EG. Den tyska regeringen har nämligen underlåtit att anmäla skälen till att anta de omtvistade bestämmelserna, vilket är ett av de kumulativa kraven i artikel 95.5 EG.

15.7. I dom av den 18 september 2003 i mål C-168/01, *Bosal* (REG 2003, s. I-0000), och av den 25 september 2003 i mål C-58/01, *Océ van der Grinten* (REG 2003, s. I-0000), tolkade domstolen direktiv 90/435⁶⁹ om ett gemensamt beskattningssystem för moderbolag och dotterbolag hemmahörande i olika medlemsstater.

15.7.1. I domen i målet *Bosal* slog domstolen fast att detta direktiv, tolkat mot bakgrund av artikel 43 EG, utgör hinder för en nationell bestämmelse som, vid fastställande av skatt på inkomsten i ett moderbolag som är etablerat i en medlemsstat, villkorar avdragsrätten för kostnader för andel i kapitalet i ett dotterbolag i en annan

⁶⁹ Se fotnot 60.

medlemsstat av att sådana kostnader indirekt genererar skattepliktiga inkomster i den medlemsstat där moderbolaget är etablerat. Domstolen konstaterar inledningsvis att det enligt artikel 4.2 i direktivet står varje medlemsstat fritt att föreskriva att kostnader för innehav av sådan andel inte får dras av från moderbolagets skattepliktiga inkomster och att denna frihet inte är förenad med några villkor. Domstolen drar inledningsvis slutsatsen att en nationell lag som innebär ett införande av denna möjlighet är förenlig med direktivet. Vid prövningen av huruvida denna möjlighet har utövats med beaktande av artikel 43 EG konstaterar domstolen emellertid inledningsvis att det omtvistade villkoret utgör ett hinder för bildande av dotterbolag i andra medlemsstater, eftersom sådana dotterbolag normalt inte genererar några skattepliktiga inkomster i Nederländerna. Villkoret motverkar vidare ändamålet med direktivet, vilket är att eliminera den nackdel som uppkommer för bolagskoncerner vid tillämpning av skattebestämmelser som varierar beroende på om moderbolaget har dotterbolag i den medlemsstat där moderbolaget har sitt säte eller i en annan medlemsstat. Det är inte heller styrkt att det finns något direkt samband mellan å ena sidan att moderbolag i Nederländerna ges en skattefördel och å andra sidan skattesystemet för moderbolagens dotterbolag när dessa är etablerade i den medlemsstaten, varför kongruensen i skattesystemet inte kan åberopas. Slutligen är inte de förutsättningar för tillämpning av territorialprincipen på beskattning som anges i dom av den 15 maj 1997 i mål C-250/95, *Futura Participations och Singer* (REG 1997, s. I-2471) uppfyllda i förevarande fall.

15.7.2. I det andra målet på området, *Océ van der Grinten*, hade en tvist uppstått beträffande en skatt i storleksordningen 5 procent som enligt det dubbelbeskattningsavtal som år 1980 ingicks mellan Förenade kungariket och Nederländerna tas ut på summan av dels de utdelningar som betalas ut av dotterbolaget med säte i Förenade kungariket till dess moderbolag med säte i Nederländerna, dels det partiella skattetillgodohavande som denna utdelning ger rätt till, när vinster betalas ut i form av utdelningar. Domstolen anser att den del av skatten som tas ut på utdelningar från ett inhemskt dotterbolag till dess moderbolag utomlands utgör en sådan källskatt som enligt artikel 5 i direktivet är förbjuden vid vinstutdelning mellan bolag inom samma multinationella koncern. I denna del har skatten nämligen sådana egenskaper som enligt dom av den 8 juni 2000 i mål C-375/98, *Epson Europe* (REG 2000, s. I-4243), och av den 4 oktober 2001 i mål C-294/99, *Athinaïki Zythopoiia* (REG 2001, s. I-6797), kännetecknar en källskatt. Dels belastar den sålunda direkt utdelningar i den stat där de sker eftersom utdelningarna ingår i skatteunderlaget, dels utlöses den av betalningen av utdelningarna. Det saknar i detta avseende betydelse om skatten tas ut endast om ett skattetillgodohavande beviljas, eftersom skattetillgodohavandet enligt dubbelbeskattningsavtalet tillerkänns i samband med utbetalningen av utdelningar. Den del av skatten på 5 procent som är tillämplig på utdelningar är slutligen proportionell i förhållande till deras värde eller belopp. Det saknar i detta avseende betydelse att det aktieägende moderbolaget slutligen erhåller ett sammanlagt belopp som är större än de utdelningar som den erhåller från sitt dotterbolag. Det skulle nämligen räcka med en högre skattesats för att göra nämnda

belopp lägre än utdelningarna, och den enhetliga tolkningen av gemenskapsrätten kan inte vara avhängig av den procentsats vartill den aktuella skatten fastställs.

Den del av skatten som tillämpas på skattetillgodohavandet uppvisar däremot inte samma kännetecken som en källskatt på vinstutdelning, eftersom den inte belastar de vinster som delas ut av dotterbolaget. Skattetillgodohavandet utgör nämligen inte en inkomst av värdepapper, utan ett skatteinstrument som syftar till att undvika dubbelbeskattning på utdelningar vid gränsöverskridande transaktioner. Den partiella minskningen av skattetillgodohavandet med den skatt på 5 procent som belastar den påverkar inte heller den skattemässiga neutraliteten för en sådan transaktion, eftersom den inte tillämpas på utdelningar och inte minskar deras värde för det moderbolag till vilka de utbetalas.

Domstolen konstaterar dock att den omtvistade skatten är tillåten enligt artikel 7.2 i direktivet. Enligt denna bestämmelse är det nämligen för det första tillåtet för medlemsstater att göra undantag från principförbudet mot källskatt på vinster som delas ut av dotterbolaget och att beskatta vinstutdelningar hos moderbolaget, om den bestämmelse enligt vilken beskattning skall ske är en beståndsdel i en uppsättning nationella eller avtalsgrundade bestämmelser som har till syfte att minska ekonomisk dubbelbeskattning av utdelningar (vilket i princip är fallet med bilaterala dubbelbeskattningsavtal) och som rör betalning av skattekrediter till förmån för dem som mottar utdelning. För det andra har den omtvistade skatten införts i direkt anslutning till betalningen av ett skattetillgodohavande, och skattesatsen har inte fastställts till en sådan nivå att verkningarna av denna minskning av den ekonomiska dubbelbeskattningen av utdelningar bortfaller, varför direktivets syfte att åstadkomma skattemässig neutralitet inte motverkas, även om skatten utgör en källskatt. Domstolen konstaterar slutligen att den omständigheten att artikel 7.2 införts i direktivet bör betraktas som en teknisk justering och inte utgör en väsentlig ändring som kräver nytt samråd med parlamentet och Ekonomiska och sociala kommittén, eftersom artikeln endast gör det möjligt att bibehålla en fortsatt tillämpning av särskilda nationella eller avtalsgrundade system om de överensstämmer med syftet med direktivet. Bestämmelsens giltighet kan således inte ifrågasättas.

16. På området för *offentlig upphandling* fick domstolen i dom av den 27 februari 2003 i mål C-327/00, *Santex* (REG 2003, s. I-1877), tillfälle att förtydliga sin rättspraxis avseende frågan huruvida sådana nationella bestämmelser som innehåller preklusionsfrister inom vilka prövning av beslut av de upphandlande myndigheter som avses i direktiv 89/665⁷⁰ måste begäras är förenliga med direktivet. I detta avseende

⁷⁰ Rådets direktiv 89/665/EEG av den 21 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar för prövning av offentlig upphandling av varor och bygg- och anläggningsarbeten (EGT L 395, s. 33; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 48).

erinrar domstolen om sin rättspraxis (dom av den 12 december 2002 i mål C-470/99, *Universale-Bau m.fl.*, REG 2002, s. I-11617, punkt 79), i vilket den fastslog att direktivet i fråga inte utgör något hinder för nationella bestämmelser i vilka det föreskrivs att prövning av ett beslut av en upphandlande myndighet måste begäras inom en föreskriven tidsfrist och att alla oegentligheter under upphandlingsförfarandet som åberopas till stöd för begäran om prövning måste åberopas inom samma tidsfrist vid äventyr av preklusion, under förutsättning att den ifrågavarande fristen är skälig. Med tillämpning av nämnda rättspraxis konstaterar domstolen dels att en preklusionsfrist om 60 dagar förefaller skälig, dels att en sådan frist, som löper från den dag då rättsakten offentliggjordes eller från den dag som den berörda personen fick full kännedom om den, även är förenlig med effektivitetsprincipen. Man kan dock enligt domstolen "inte utesluta att tillämpningen av fristen i fråga, med hänsyn till de särskilda omständigheterna i [målet vid den nationella domstolen], kan utgöra ett åsidosättande av den nämnda principen" (punkt 57). Domstolen förtydligar att de behöriga nationella domstolarna – när en upphandlande myndighet har agerat på ett sådant sätt att det har blivit omöjligt eller orimligt svårt att utöva de gemenskapsrättsliga rättigheterna – enligt direktiv 89/665 är skyldiga att till prövning ta upp sådana grunder för en talan avseende beslutet i fråga som går ut på att meddelandet om upphandling är oförenligt med gemenskapsrätten samt att härvid, i förekommande fall, utnyttja den i nationell rätt föreskrivna möjligheten att underlåta att tillämpa nationella preklusionsbestämmelser enligt vilka det inte längre är möjligt att åberopa en sådan rättsstridighet efter det att fristen för talan avseende meddelandet om upphandling har löpt ut.

17. På området för *socialrätt* har domstolen bland annat avgjort ett mål angående social trygghet (17.1), fyra mål avseende principen om likabehandling av kvinnor och män (17.2), ett mål om skyddet för arbetstagares säkerhet och hälsa (17.3) och två mål angående skydd för arbetstagares rättigheter vid företagsövergång (17.4).

17.1. I dom av den 25 februari 2003 i mål C-326/00, *IKA* (REG 2003, s. I-1703), uttalade sig domstolen angående tolkningen av förordning nr 1408/71⁷¹ med avseende på betalning av en pensionärs utgifter för sjukvård under en vistelse i en annan medlemsstat när pensionären under vistelsen hastigt insjuknat och den ifrågavarande vården därför varit omedelbart nödvändig. I detta avseende konstaterar domstolen att det i förordning nr 1408/71 föreskrivs olika regler för pensionärer och för arbetstagare. Bland annat har arbetstagare under vistelse i en annan medlemsstat enligt förordningen i fråga rätt till vårdförmåner endast på villkor att "hälsotillstånd[et] kräver omedelbara förmåner under [denna] vistelse" (punkt 31), utan att motsvarande villkor gäller för pensionärer. Denna skillnad kan enligt domstolen förklaras av gemenskapslagstiftarens önskan att främja pensionärernas rörelsefrihet. Domstolen

⁷¹ Rådets förordning (EEG) nr 1408/71 av den 14 juni 1971 om tillämpningen av systemen för social trygghet när anställda, egenföretagare eller deras familjer flyttar inom gemenskapen, i dess ändrade och uppdaterade lydelse enligt rådets förordning (EEG) nr 2001/83 av den 2 juni 1983 (EGT L 230, s. 6; svensk specialutgåva, område 5, volym 3, s. 13) och följande ändringar.

tillägger vidare att den rätt till vårdförmåner som tillkommer pensionärer enligt förordning nr 1408/71 inte endast kan gälla när vård blivit nödvändig på grund av en plötsligt uppkommen sjukdom. I synnerhet medför inte den omständigheten att den vård som erfordras till följd av den försäkrades försämrade hälsa under dennes vistelse i en annan medlemsstat än den där han är bosatt kan ha samband med ett redan existerande sjukdomstillstånd som den försäkrade känt till, såsom en kronisk sjukdom, att denne inte skulle ha rätt att åtnjuta vårdförmåner enligt artikel 31 i förordning nr 1408/71. Slutligen slår domstolen fast att artikel 31 i förordning nr 1408/71 utgör hinder mot att en medlemsstat föreskriver att de vårdförmåner som denna bestämmelse skall säkerställa endast skall ges efter ett förfarande för godkännande.

Beträffande den praktiska tillämpningen av förordningen i fråga erinrar domstolen om att principen är att kostnaderna skall återbetalas till institutionen på vistelseorten av institutionen på bosättningsorten. Domstolen anger dock att det, när det förefaller som om institutionen på vistelseorten felaktigt har underlåtit att tillhandahålla sådana vårdförmåner, och institutionen på bosättningsorten, efter att ha fått kännedom om denna underlåtenhet, i sin tur har underlåtit att underlätta den bestämmelsens korrekta tillämpning, ankommer på institutionen på bosättningsorten att, utan att detta påverkar det eventuella ansvar som institutionen på vistelseorten kan ha, direkt ersätta den försäkrade för de vårdkostnader denne haft. Domstolen tillägger vidare att förordning nr 1408/71 i ett sådant fall utgör hinder mot att en medlemsstat som villkor för en sådan återbetalning föreskriver att den endast skall ske efter ett godkännande i efterhand, som i sin tur endast ges när det visas att den sjukdom som nödvändiggjort ifrågasatt vård uppstått plötsligt under vistelsen och därmed förorsakat ett omedelbart vårdbehov.

17.2. Frågan huruvida det är förenligt med den gemenskapsrättsliga principen om likabehandling av kvinnor och män att begränsa värnplikten till att omfatta endast män prövades av domstolen i dom av den 11 mars 2003 i mål C-186/01, *Dory* (REG 2003, s. I-2479).

Domstolen definierar inledningsvis på vilka villkor nämnda princip är tillämplig på verksamhet som rör organisationen av försvarsmakten. I avsaknad av ett generellt förbehåll i fördraget som utesluter alla sådana åtgärder från gemenskapsrättens tillämpningsområde som vidtas med hänvisning till allmän säkerhet, är "[m]edlemsstaternas åtgärder på detta område ... inte helt undantagna från gemenskapsrätten enbart på grund av att åtgärderna vidtas med hänvisning till den allmänna säkerheten eller det nationella försvaret" (punkt 30). I detta avseende erinrar domstolen om att direktiv 76/207⁷² är tillämpligt i fråga om tillgång till anställning inom försvarsmakten och att det ankommer på domstolen att pröva om de åtgärder som de

⁷² Rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT L 39, s. 40; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 191).

nationella myndigheterna har vidtagit inom sitt utrymme för skönsmässig bedömning faktiskt syftar till att säkerställa allmän säkerhet och om de är ändamålsenliga och nödvändiga för att uppnå det målet. Enligt domstolen kan nämligen "medlemsstaternas beslut om organisationen av försvarsmakten inte helt ... undantas från gemenskapsrättens tillämpningsområde. Detta gäller särskilt när det är fråga om efterlevnaden av principen om likabehandling av kvinnor och män i samband med anställningsförhållanden, bland annat i fråga om tillgång till militära yrken" (punkt 35). Domstolen konstaterar dock att gemenskapsrätten inte reglerar de beslut som medlemsstaterna fattar beträffande den militära organisationen i syfte att försvara sitt territorium eller sina väsentliga intressen och att "[d]et ankommer ... på medlemsstaterna, som skall besluta om lämpliga åtgärder för att säkerställa inre och yttre säkerhet, att besluta om organisationen av försvarsmakten" (punkt 36, se i detta avseende dom av den 26 oktober 1999 i mål C-273/97, *Sirdar*, REG 1999, s. I-7403, punkt 15, och av den 11 januari 2000 i mål C-285/98, *Kreil*, REG 2000, s. I-69, punkt 15).

Med tillämpning av dessa principer slår domstolen fast att Förbundsrepubliken Tysklands beslut att delvis säkra landets försvar med hjälp av en värnplikt är ett sådant militärorganisatoriskt beslut på vilket gemenskapsrätten inte är tillämplig och att "[d]et är riktigt att den omständigheten att värnplikten endast omfattar män normalt medför en försening i yrkeskarriären för de berörda, även om värnplikten innebär att vissa av dem som inkallas till tjänstgöring får möjlighet att skaffa en kompletterande utbildning eller att senare starta en karriär inom försvarsmakten" (punkt 40), men att den omständigheten "[a]tt yrkeskarriären för dem som inkallas till värnplikt försenas ... emellertid [är] en oundviklig följd av medlemsstatens militärorganisatoriska beslut. Detta innebär inte att beslutet skall anses omfattas av gemenskapsrätten" (punkt 41). I detta avseende tillägger domstolen att "[d]et skulle ... utgöra ett ingrepp i medlemsstaternas behörighetssfär om det förhållandet att beslutet har negativa återverkningar på tillgången till anställning medförde att den berörda medlemsstaten var tvungen att antingen utvidga värnplikten till att omfatta kvinnor, och således ålägga dem samma nackdelar i fråga om tillgång till anställning, eller att avskaffa värnplikten" (punkt 43).

I dom av den 20 mars 2003 i mål C-187/00, *Kutz-Bauer* (REG 2003, s. I-2741), tolkar domstolen direktiv 76/207⁷³ med avseende på ett kollektivavtal som är tillämpligt på offentliga tjänstemän och som ger manliga och kvinnliga anställda rätt till deltidsarbete på grund av ålder. Denna bestämmelse gav endast rätt till deltidsarbete på grund av ålder fram till den tidpunkt då det är möjligt att för första gången göra gällande sin rätt till full ålderspension enligt det lagstadgade systemet för pensionsförsäkring. Domstolen slår fast att direktivet utgör hinder för ett avtal som innehåller sådana villkor "när den grupp personer som kan begära en sådan pension vid 60 års ålder nästan

⁷³ Ibidem.

uteslutande består av kvinnor, medan den grupp personer som först från och med 65 års ålder kan erhålla en sådan pension nästan uteslutande består av män, såvida inte denna bestämmelse kan motiveras av objektiva skäl som saknar samband med all diskriminering på grund av kön” (punkt 63).

Vidare erinrar domstolen om sin rättspraxis enligt vilken en nationell domstol, som skall tillämpa gemenskapsrättsliga bestämmelser, är skyldig att säkerställa att dessa regler ges full verkan genom att med stöd av sin egen behörighet, om det behövs, underlåta att tillämpa varje nationell lagbestämmelse som strider mot gemenskapsrätten (dom av den 9 mars 1978 i mål 106/77, *Simmenthal*, REG 1978, s. 629, punkt 24; svensk specialutgåva, volym 4, s. 75), och klargör att ”[s]ådana överväganden [också] gör sig ... gällande när det är fråga om en bestämmelse i ett kollektivavtal som strider mot gemenskapsrätten. Det skulle nämligen vara oförenligt med själva gemenskapsrättens natur om den nationella domstol som är behörig att tillämpa denna rättsordning inte medgavs rätt att just vid tidpunkten för denna rättstillämpning göra allt som är nödvändigt för att hindra tillämpningen av bestämmelser i ett kollektivavtal som kan utgöra hinder för gemenskapsbestämmelsernas fulla verkan” (punkterna 73 och 74).

I dom av den 23 oktober 2003 i de förenade målen C-4/02 och C-5/02, *Schönheit och Becker* (REG 2003, s. I-0000), slog domstolen fast att artikel 141 EG utgör hinder för en lagstiftning som kan medföra en nedsättning av pensionsbeloppet för tjänstemän inom nationella förvaltningar som arbetat deltid under åtminstone en del av sin karriär när denna kategori tjänstemän omfattar en betydligt större andel kvinnor än män, såvida inte lagstiftningen grundas på sakliga skäl som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön.

Domstolen tillade vidare att nationell lagstiftning som leder till att ålderspensionsbeloppet för en arbetstagare minskas med mer än vad som följer av att perioder med deltidsarbete beaktas proportionellt kan inte anses objektivt motiverad av det faktum att pensionen i sådant fall utgör en motprestation för en mindre arbetsinsats eller att den syftar till att undvika att deltidsanställda tjänstemän ges en förmånligare behandling än heltidsanställda tjänstemän.

I dom av den 9 september 2003 i mål C-25/02, *Katharina Rinke* (REG 2003, s. I-0000), prövade domstolen huruvida kravet enligt direktiven 86/457⁷⁴ och 93/16⁷⁵ att vissa delar av den särskilda utbildningen i allmänmedicin, vilken måste ha genomgåts för att den berörde skall kunna få titeln allmänpraktiserande läkare, skall ha genomgåts på heltid utgör indirekt diskriminering på grund av kön i den mening som avses i direktiv 76/207 och, om svaret är jakande, hur normkonflikten mellan direktiv 76/207 å

⁷⁴ Rådets direktiv 86/457/EEG av den 15 september 1986 om en särskild utbildning i allmänmedicin (EGT L 267, s. 26).

⁷⁵ Se fotnot 35.

ena sidan och direktiven 86/457 och 93/16 å andra sidan skall lösas. Domstolen konstaterar omedelbart att regeln att utbildningen på deltid skall omfatta vissa utbildningsperioder på heltid inte utgör en direkt diskriminering. Beträffande frågan huruvida regeln utgör en indirekt diskriminering av kvinnliga arbetstagare, det vill säga enligt rättspraxis om den faktiskt missgynnar en mycket högre procentandel kvinnor än män, och om den inte är befogad av sakliga skäl som helt saknar samband med diskriminering på grund av kön, konstaterar rätten att det framgår av de statistikuppgifter som rätten har tillgång till att procentandelen kvinnor som arbetar deltid är betydligt högre än procentandelen yrkesverksamma män som utövar sin yrkesverksamhet på deltid. Domstolen prövar därför huruvida det omtvistade kravet är befogad av sakliga skäl som helt saknar samband med en diskriminering på grund av kön och konstaterar att så är fallet. Genom artikel 5.1 i direktiv 86/457 och artikel 34.1 i direktiv 93/16 har gemenskapslagstiftaren nämligen bedömt att en lämplig förberedelse för det faktiska utövandet av verksamhet som allmänpraktiserande läkare kräver ett visst antal perioder med utbildning på heltid, både när det gäller den del som genomförs på sjukhus eller klinik och den del som genomförs vid en godkänd allmänläkarpraktik eller på en godkänd institution inom primärvården. Lagstiftaren har rimligen kunnat anse att denna åtgärd gör det möjligt för läkaren att förvärva nödvändig erfarenhet genom att följa patienternas sjukdomsbild, såsom denna utvecklas över tiden, och skaffa sig tillräcklig erfarenhet från olika situationer som kan uppkomma i synnerhet på en allmänläkarpraktik.

17.3. I dom av den 9 september 2003 i mål C-151/02, *Jaeger* (REG 2003, s. I-0000), fick domstolen anledning att förtydliga sin rättspraxis avseende begreppet arbetstid i direktiv 93/104⁷⁶ med avseende på läkares jourtjänstgöring (se dom av den 3 oktober 2000 i mål C-303/98, *Simap*, REG 2000, s. I-7963). Målet vid den nationella domstolen rörde frågan huruvida den tid som motsvaras av den jourtjänstgöring som staden Kiel organiserar i det sjukhus den driver skulle anses vara arbetstid eller viloperiod. Jourtjänstgöringen var organiserad så, att läkaren i fråga skulle befinna sig på kliniken och utföra sina tjänster vid behov samt förfogade över ett rum med en säng på sjukhuset.

Domstolen konstaterar inledningsvis att jourtjänstgöring som fullgörs enligt ett system med fysisk närvaro på sjukhus i sin helhet skall anses vara arbetstid i den mening som avses i direktiv 93/104. Det avgörande kriteriet för att kunna anse att de karakteristiska dragen i begreppet arbetstid föreligger är nämligen enligt domstolen att läkarna är skyldiga att vara fysiskt närvarande på den av arbetsgivaren anvisade platsen och att stå till dennes förfogande för att omedelbart kunna utföra sina arbetsuppgifter vid behov. Denna slutsats ändras enligt domstolen inte endast av det skälet att arbetsgivaren låter läkaren förfoga över en vilosal. Direktivet utgör därför hinder för att tillämpa en medlemsstats lagstiftning, enligt vilken den tid under vilken arbetstagaren

⁷⁶ Direktiv 93/104/EG av den 23 november 1993 om arbetstidens förläggning i vissa avseenden (EGT L 307, s. 18).

inte utför något arbete vid sådan jourtjänstgöring anses vara en viloperiod och som "innebär, i förekommande fall genom kollektivavtal eller en på sådant avtal grundad företagsöverenskommelse, att kompensation endast utgår för de perioder vid jourtjänstgöring under vilka arbetstagaren faktiskt har utfört arbetsuppgifter" (punkt 103).

Slutligen slår domstolen fast följande: "För att en förkortning av den dagliga viloperioden om elva timmars sammanhängande ledighet, som sker i samband med att jourtjänstgöring fullgörs efter den normala arbetstiden, skall kunna omfattas av undantagsbestämmelserna i artikel 17.2.2.1 c i i direktivet, förutsätts att de berörda arbetstagarna beviljas motsvarande kompensationsledighet, vilken skall följa omedelbart efter respektive arbetsperiod. En sådan förkortning av den dagliga viloperioden kan inte i något fall leda till att den maximala veckoarbetstiden enligt artikel 6 i direktivet överskrids" (punkt 103).

17.4. I dom av den 6 november 2003 i mål C-4/01, *Martin m.fl.* (REG 2003, s. I-0000), fick domstolen anledning att inom ramen för en begäran om förhandsavgörande uttala sig beträffande tolkningen av artikel 3 i direktiv 77/187⁷⁷. Domstolen klargör inledningsvis att rättigheter vid uppsägning eller förtidspensionering enligt avtal med arbetsgivaren omfattas av uttrycket "rättigheter och skyldigheter" i nämnda bestämmelse. I detta avseende understryker domstolen att förmåner vid förtidspensionering liksom förmåner som syftar till att förbättra villkoren vid förtidspensionering, vilka vid förtidspensionering enligt en överenskommelse mellan arbetsgivaren och arbetstagaren beviljas arbetstagare som uppnått en viss ålder, inte skall anses vara sådana ålders-, invaliditets- eller efterlevandeförmåner på grund av kompletterande pensionssystem för ett eller flera företag som avses i artikel 3.3 i direktivet.

Vidare slår domstolen fast att artikel 3 i direktivet skall tolkas så, att skyldigheter vid beviljande av förtidspensionering som följer av ett anställningsavtal, ett anställningsförhållande eller ett kollektivavtal som binder överlåtaren i förhållande till berörda arbetstagare övergår på förvärvaren på de villkor och med de begränsningar som anges i denna artikel, även när dessa skyldigheter har sitt ursprung i offentliga föreskrifter eller bestämmelser om deras genomförande återfinns i sådana föreskrifter och oberoende av det förfarande som fastställts för detta genomförande.

Domstolen tillägger dessutom att artikel 3 i direktivet utgör hinder för att förvärvaren föreslår arbetstagarna i en övertagen enhet mindre förmånliga villkor för förtidspensionering än dem som överlåtaren tillämpade, och för att arbetstagarna

⁷⁷ Rådets direktiv 77/187/EEG av den 14 februari 1977 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om skydd för arbetstagares rättigheter vid överlåtelse av företag, verksamheter eller delar av verksamheter (EGT L 61, s. 26; svensk specialutgåva, område 5, volym 2, s. 91).

godtar dessa villkor när de endast utgör en anpassning till de villkor som förvärvaren tillämpar för övriga anställda, om inte de mer förmånliga villkor som överlåtaren tillämpade följde av ett kollektivavtal som inte längre, med beaktande av villkoren i artikel 3.2 i direktivet, är rättsligt bindande i förhållande till arbetstagarna i den enhet som övergått.

Slutligen slår domstolen fast att när förvärvaren, i strid med en tvingande rättsregel (ordre public) enligt artikel 3 i direktiv 77/187, föreslagit arbetstagarna i en övertagen enhet förtidspensionering på mindre förmånliga villkor än dem som de hade rätt till i anställningsförhållandet med överlåtaren och dessa arbetstagare godtagit ett sådant erbjudande om förtidspension, skall förvärvaren ersätta dem på ett sådant sätt att de erhåller den förtidspension som de hade rätt till i anställningsförhållandet med överlåtaren.

I dom av den 20 november 2003 i mål C-340/01, *Abler m.fl.* (REG 2003, s. I-0000), erinrar domstolen om att tillämpningsområdet för direktiv 77/187⁷⁸ omfattar samtliga fall när det som ett led i avtalsförhållanden sker ett byte av den fysiska eller juridiska person som är ansvarig för verksamhetens drift och som därför har en arbetsgivares skyldigheter gentemot de anställda i företaget, oberoende av om äganderätten till de materiella tillgångarna har överförts eller inte. Domstolen slår därför fast att direktivet är tillämpligt på en situation där en beställare, som genom avtal har uppdragit åt en första entreprenör att sköta hela storköksdriften på ett sjukhus säger upp detta avtal och ingår ett nytt avtal avseende utförandet av samma uppgifter med en andra entreprenör, när den andra entreprenören använder stora delar av de materiella tillgångar som dessförinnan nyttjades av den första entreprenören och som successivt ställts till deras förfogande av beställaren, även om den andra entreprenören skulle ha uttryckt avsikten att inte överta de anställda från den första entreprenören.

18. På området *miljö* skall nämnas att domstolen i dom av den 16 oktober 2003 i mål C-182/02, *Ligue pour la protection des oiseaux m. fl.* (REG 2003, s. I-0000), inom ramen för ett förhandsavgörande uttalar sig om tolkningen av direktiv 79/409⁷⁹ och därvid slår fast att "[a]rtikel 9.1 c i direktivet tillåter att en medlemsstat medger undantag från de datum för inledande och avslutande av jakt som har fastställts med beaktande av målsättningsarna som räknas upp i artikel 7.4 i direktivet" (punkt 12). Domstolen uttalar därvid att jakt på vilda fåglar i rekreationssyfte under de perioder som avses i artikel 7.4 i direktivet kan jämföras med sådan förnuftig användning av vissa fåglar i litet antal som medges i artikel 9.1 c i direktivet och att samma sak gäller för fångst och överlåtelse av vilda fåglar, också när detta sker före datumen för jaktens

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar (EGT L 103, s. 1; svensk specialutgåva, område 15, volym 2, s. 161).

inledande, i syfte att använda dem som lockfåglar eller för nöjesändamål på mässor och marknader.

Domstolen klargör emellertid att jakt kan beviljas med stöd av nämnda artikel 9 på villkor att det inte finns någon annan lämplig lösning. Detta villkor är enligt domstolen inte uppfyllt om det tillstånd att jaga som beviljats med stöd av undantaget endast har till syfte att förlänga jaktperioderna för vissa fågelarter på områden där dessa befann sig under de jaktperioder som fastställts i enlighet med artikel 7 i direktivet. Vidare erinrar domstolen om att jakten skall bedrivas under strängt kontrollerade förhållanden och på selektiv grund och endast skall avse vissa fåglar i litet antal. Det sistnämnda villkoret är enligt domstolen "inte ... uppfyllt om den jakt som beviljats med stöd av undantagsbestämmelsen är sådan att en garanti saknas för att populationerna av de berörda arterna bibehålls på en tillfredsställande nivå" (punkt 17). Domstolen framhåller slutligen att de bestämmelser genom vilka jakt beviljas på grundval av artikel 9 i direktivet skall innehålla uppgifter om vilka arter som berörs av undantagen, vilka medel, arrangemang eller metoder som tillåts vid fångst eller dödande, villkoren vad gäller risker samt för vilka tider och områden dessa undantag får tillåtas, den myndighet som har befogenhet att förklara att de föreskrivna villkoren är uppfyllda och att besluta om vilka medel, arrangemang och metoder som får användas, inom vilka gränser och av vem, samt den kontroll som kommer att ske.

19. På området för *rättsliga och inre angelägenheter* har domstolen för första gången uttalat sig om tolkningen av Schengenavtalet. I dom av den 11 februari 2003 i de förenade målen C-187/01 och C-385/01, *Gözütok och Brügge* (REG 2003, s. I-1345), besvarar domstolen nämligen inom ramen för ett förhandsavgörande två frågor om tolkningen av principen *non bis in idem* i artikel 54 i konventionen om tillämpning av Schengenavtalet (nedan kallad konventionen) med anledning av nationella förfaranden som gjorde det möjligt att lägga ned brottmål efter erläggandet av en penningssumma som fastställts av åklagarmyndigheten utan inblandning av en domstol. I detta avseende konstaterar domstolen att "ett straffrättsligt förfarande läggs ned, genom ett beslut från en myndighet som deltar i den straffrättsliga förvaltningen inom den berörda nationella rättsordningen" (punkt 28) inom ramen för ett förfarande av detta slag och att "det illegala beteende som den brottsmisstänkte anklagats för påförs straff genom att de verkningar som enligt den tillämpliga nationella lagen följer av ett förfarande av denna art är villkorade av att den brottsmisstänkte förpliktar sig att uppfylla vissa skyldigheter som föreskrivs av åklagarmyndigheten" (punkt 29). Domstolen drar slutsatsen att när ett straffrättsligt förfarande definitivt har lagts ned, måste den berörda personens ansvar för de gärningar som han anklagas för anses ha "prövats genom lagakraftäggande dom" i den mening som avses i artikel 54 i konventionen och att när de skyldigheter som har ålagts den brottsmisstänkte har fullgjorts måste dessutom det straff som utgör del av det förfarande som medför att åtal inte längre kan väckas anses ha "avtjänats" i den mening som avses i samma bestämmelse.

Denna tolkning förändras enligt domstolen inte av de omständigheterna att någon domstol inte medverkar i ett sådant förfarande och att det beslut som fattas i anslutning

till förfarandet inte har form av en dom, eftersom sådana processuella och formella omständigheter inte påverkar verkningarna av förfarandet. I detta avseende understryker domstolen att principen *non bis in idem*, i avsaknad av harmonisering eller tillnärmning av den straffrättsliga lagstiftningen i medlemsstaterna vad gäller förfaranden som medför att åtal inte längre kan väckas, och oavsett om principen tillämpas på förfaranden som medför att åtal inte längre kan väckas och som genomförts med eller utan medverkan av domstol eller om de tillämpas på domar, med nödvändighet förutsätter att det råder ett ömsesidigt förtroende mellan medlemsstaterna vad gäller deras respektive straffrättsliga system och att var och en av dem godtar att den gällande straffrätten i övriga medlemsstater tillämpas, även om en tillämpning av den egna nationella rätten skulle leda till ett annat resultat. En medlemsstats tillämpning av nämnda princip på sådana förfaranden som medför att åtal inte längre kan väckas som har genomförts i en annan medlemsstat utan medverkan av någon domstol kan inte heller villkoras med att det inte heller i den förstnämnda medlemsstatens rättsordning får finnas något krav på medverkan av en domstol.

Domstolen konstaterar slutligen att tillämpningen av artikel 54 i konventionen på straffrättsliga uppgörelser inte kan medföra någon risk för att brottsoffers rättigheter skadas, eftersom principen *non bis in idem* enligt nämnda bestämmelse endast har som verkan att en person vars ansvar prövats genom lagakraftvägande dom i en medlemsstat inte får utsättas för nya straffrättsliga åtgärder avseende samma gärningar i en annan medlemsstat och inte utgör hinder för brottsoffret eller någon annan person som skadats av den brottsmisstänktes handlingar att väcka eller fullfölja en civilrättslig talan och att yrka ersättning för den skada som han vållats.

20. På rättsområdet för gemenskapens *yttre förbindelser* skall nämnas dom av den 8 maj 2003 i mål C-438/00, *Deutscher Handballbund* (REG 2003, s. I-4135) angående associeringsavtalet mellan gemenskapen och Slovakien⁸⁰. Domstolen slår i domen fast att artikel 38.1 första strecksatsen i nämnda avtal utgör hinder för tillämpningen på en professionell idrottsman med slovakiskt medborgarskap, som är lagligen anställd av en i en medlemsstat etablerad klubb, av en bestämmelse antagen av ett idrottsförbund i samma stat, enligt vilken klubbar vid mästerskapstävlingar och cupspel endast får sätta in ett begränsat antal spelare från tredje länder som inte är parter i avtalet om det Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

För att komma fram till denna slutsats understryker domstolen inledningsvis att den tidigare i dom av den 29 januari 2002 i mål C-162/00, *Pokrzeptowicz-Meyer* (REG 2002, s. I-1049), har konstaterat en direkt effekt hos artikel 37 i

⁸⁰ Europaavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Slovakien, å andra sidan, som har slutits och godkänts på gemenskapens vägnar genom rådets och kommissionens beslut 94/909/EKSG, EG, Euratom av den 19 december 1994 (EGT L 359, s. 1; svensk specialutgåva, område 11, volym 40, s. 3).

associeringsavtalet mellan gemenskapen och Polen⁸¹. Eftersom lydelsen i de nämnda artiklarna 37 och 38 är identisk, och eftersom det inte är någon skillnad mellan de två associeringsavtalen beträffande det syfte och det sammanhang i vilket de antagits, måste även artikel 38 tillerkännas sådan effekt. Domstolen behandlar därefter frågan huruvida artikeln är tillämplig på bestämmelser antagna av ett idrottsförbund och erinrar om vissa lärdomar från dom av den 15 december 1995 i mål C-415/93, *Bosman* (REG 1995, s. I-4921), av vilken det framgår att diskrimineringsförbudet i EG-fördragets bestämmelser om fri rörlighet för arbetstagare inte bara är tillämpligt på rättsakter utfärdade av offentliga myndigheter, utan även på de regler som utfärdats av idrottsförbund i vilka villkoren för professionella idrottsmäns utövande av förvärvsarbete slås fast. Domstolen hänvisar därefter till domen i målet *Pokrzeptowicz-Meyer*, där den slog fast att rätt till likabehandling enligt artikel 37 har samma omfattning som den rättighet som i liknande ordalag har fastställts för gemenskapsmedborgare genom artikel 39 EG och drar slutsatsen att den tolkning av nämnda artikel 39 som har gjorts i domen i målet *Bosman* är överförbar på artikel 38 i associeringsavtalet mellan gemenskapen och Slovakien och att artikeln således är tillämplig på av ett idrottsförbund antagna bestämmelser. Beträffande räckvidden av icke-diskrimineringsprincipen i nämnda artikel 38 konstaterar domstolen slutligen att diskrimineringsförbudet på grund av nationalitet dels är tillämpligt endast på slovakiska medborgare som redan är lagligen anställda inom en medlemsstats territorium, dels endast gäller arbetsförhållanden, avlönning eller avskedande. Eftersom den idrottsbestämmelse som är i fråga har en direkt inverkan på deltagandet i mästerskapstävlingar för en professionell idrottsman, det vill säga på det väsentliga syftet med hans verksamhet, rör den anställningsvillkor.

21. Vad slutligen gäller *Brysselkonventionen* (konvention av den 27 september 1968 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område) skall endast en dom nämnas. Det rör sig om dom av den 9 december 2003 i mål C-116/02, *Gasser* (REG 2003, s. I-0000), som avsåg tolkningen av artikel 21 i konventionen, enligt vilken varje domstol utom den vid vilken talan först väckts självantall skall låta handläggningen av målet vila till dess att det har fastställts att den domstol vid vilken talan först väckts är behörig, om talan väcks vid domstolar i olika konventionsstater rörande samma sak och målen gäller samma parter, i två särskilda fall, nämligen dels när behörigheten för den domstol vid vilken talan väckts senare har gjorts gällande med stöd av en prorogationsklausul, dels när handläggningstiderna allmänt sett är orimligt långa i domstolarna i den konventionsstat där talan först väckts.

⁸¹ Artikel 37.1 första strecksatsen i Europaavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater, å ena sidan, och Polen, å andra sidan, som har slutits och godkänts i gemenskapens namn genom rådets och kommissionens beslut 93/743/Euratom, EKSG, EG av den 13 december 1993 (EGT L 348, s. 1; svensk specialutgåva, område 11, volym 26, s. 3).

Beträffande det första fallet svarar domstolen nekande på frågan huruvida den domstol vid vilken talan väckts senare med avvikelse från artikel 21 kan avgöra tvisten utan att den domstol vid vilken talan först väckts har förklarat sig obehörig. Domstolen framhöll därvid att den processuella regel som återfinns i artikeln uppenbarligen uteslutande bygger på den kronologiska ordning i vilken talan har anhängiggjorts.

Även beträffande det andra fallet vägrade domstolen att tillåta undantag från föreskrifterna i artikel 21 och uppgav att en tolkning enligt vilken undantag från artikeln får göras i ett sådant fall är uppenbart oförenlig med såväl ordalydelsen som strukturen och syftet med konventionen.

B – Domstolens sammansättning

(Rangordning den 10 oktober 2003)

Första raden, från vänster till höger:

Avdelningsordförandena J.N. Cunha Rodrigues, C. Gulmann och P. Jann, domstolens ordförande V. Skouris, avdelningsordföranden C.W.A. Timmermans, förste generaladvokaten A. Tizzano samt domaren A. Rosas.

Andra raden, från vänster till höger:

Domaren F. Macken, generaladvokaten D. Ruiz-Jarabo Colomer, domarna J.-P. Puissochet och D.A.O. Edward, generaladvokaten F.G. Jacobs, domaren A.M. La Pergola, generaladvokaten P. Léger samt domaren R. Schintgen.

Tredje raden, från vänster till höger:

Generaladvokaten L.M. Poiares P. Maduro, domaren K. Lenaerts, generaladvokaten C. Stix-Hackl, domarna S. von Bahr och N. Colneric, generaladvokaten L.A. Geelhoed, domaren R. Silva de Lapuerta, generaladvokaten J. Kokott samt justitiesekreteraren R. Grass.

1. Domstolens ledamöter

(i rangordning efter ålder i ämbetet)

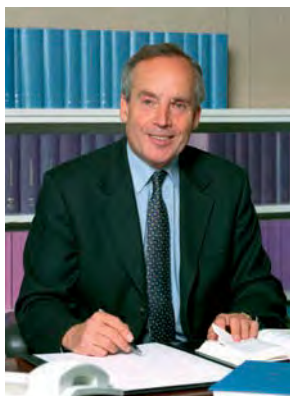
Vassilios Skouris

Född 1948; juristexamen, Berlins fria universitet (1970); juris doktor i konstitutionell rätt och förvaltningsrätt, Hamburgs universitet (1973); biträdande professor i Hamburg (1972–1977); professor i offentlig rätt, Bielefelds universitet (1978); professor i offentlig rätt, Thessalonikis universitet (1982); inrikesminister (1989 och 1996); ledamot av styrelsen för Kretas universitet (1983–1987); direktör för Centrum för internationell och europeisk ekonomisk rätt, Thessaloniki (från 1997); ordförande i Grekiska föreningen för europeisk rätt (1992–1994); ledamot av Grekiska nationalkommittén för forskning (1993–1995); ledamot av Anställningsenheten för tjänstemän till den offentliga förvaltningen (1994–1996); medlem av Vetenskapliga rådet vid Akademien för europeisk rätt i Trier (sedan 1995); ledamot av styrelsen för den grekiska Nationella domarhögskolan (1995–1996); ledamot av det Vetenskapliga rådet vid utrikesdepartementet (1997–1999); ordförande i det grekiska Ekonomiska och sociala rådet (1998); domare vid domstolen sedan den 8 juni 1999; ordförande för domstolen sedan den 7 oktober 2003.

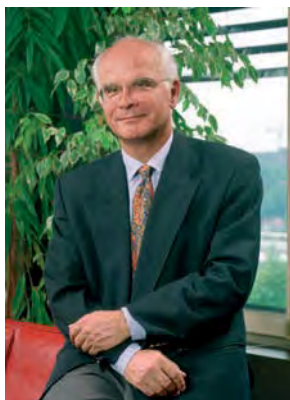

Gil Carlos Rodríguez Iglesias

Född 1946; lektor och därefter professor (universiteten i Oviedo och Freiburg im Breisgau, universiteten Autónoma i Madrid och Complutense i Madrid samt universiteten i Extremadura och Granada); professur i internationell offentlig rätt vid universitetet i Granada; ledamot av kuratoriet för Max-Planck-institutet för internationell offentlig rätt och komparativ rätt i Heidelberg; hedersdoktor vid universitetet i Turin, universitetet Babes-Bolyai i Cluj-Napoca (Rumänien), universitetet i Saarland och vid universitetet i Oviedo; hedersmedlem vid Gray's Inn (London), vid King's Inn (Dublin), i Society of Advanced Legal Studies (London) samt i Academia Asturiana de Jurisprudencia; domare vid domstolen sedan den 31 januari 1986; ordförande för domstolen från den 7 oktober 1994 till den 6 oktober 2003.

Francis G. Jacobs, QC

Född 1939; barrister; tjänsteman vid sekretariatet vid Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna; rättssekreterare hos generaladvokat J.P. Warner; professor i Europarätt (King's College, London); författare till ett flertal arbeten om Europarätt; generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 1988.

Claus Christian Gulmann

Född 1942; tjänsteman vid justitieministeriet; rättssekreterare hos domaren Max Sørensen; professor i folkrätt och gemenskapsrätt samt dekanus för rättsvetenskapliga fakulteten vid Köpenhamns universitet; advokat; ordförande och ledamot av skiljedomstolar; ledamot av förvaltningsdomstol i andra instans; generaladvokat vid domstolen från den 7 oktober 1991 till den 6 oktober 1994; domare vid domstolen sedan den 7 oktober 1994.

David Alexander Ogilvy Edward

Född 1934; advokat (Skottland); Queen's Counsel (Skottland); generalsekreterare och därefter skattmästare vid Faculty of Advocates; ordförande för den rådgivande kommittén för advokatsamfunden i Europeiska gemenskapen; Salvesenprofessuren rörande europeiska institutioner och direktör för Europainstitutet, University of Edinburgh; rådgivande expert knuten till House of Lords Select Committee on the European Communities; Honorary Bencher, Gray's Inn, London; domare vid förstainstansrätten från den 25 september 1989 till den 9 mars 1992; domare vid domstolen sedan den 10 mars 1992.

Antonio Mario La Pergola

Född 1931; professor i författningsrätt, offentlig rätt samt komparativ rätt vid universiteten i Padova, Bologna och Rom; ledamot av domarkårens högsta råd (1976–1978); ledamot av och ordförande i författningsrådet (1986–1987); EG-minister (1987–1989); ledamot av Europaparlamentet (1989–1994); domare vid domstolen från den 7 oktober till den 31 december 1994; generaladvokat från den 1 januari 1995 till den 14 december 1999; domare vid domstolen sedan den 15 december 1999.

Jean-Pierre Puissochet

Född 1936; ledamot av Conseil d'Etat (Frankrike); direktör och därefter generaldirektör för rättstjänsten vid Europeiska gemenskapernas råd (1968–1973); generaldirektör för Agence nationale pour l'emploi (1973–1975); förvaltningsdirektör för Industriministeriet (1977–1979); rättschef vid OECD (1979–1985); direktör för Institut international d'administration publique (1985–1987); jurisconsulte, rättschef vid utrikesministeriet (1987–1994); domare vid domstolen sedan den 7 oktober 1994.

Philippe Léger

Född 1938; ämbetsman i justitieministeriet (1966–1970); chef och senare sakkunnig i kabinettet hos ministern för livskvalitet 1976; sakkunnig i justitieministerns kabinett (1976–1978); byråchef vid justitieministeriets avdelning för brottmål och nådeansökningar (1978–1983); ledamot av Cour d'appel de Paris (1983–1986); vice kabinettsschef i justitieministeriet (1986); ordförande i Tribunal de grande instance de Bobigny (1986–1993); direktör för justitieministerns kabinett och generaladvokat vid Cour d'appel de Paris (1993–1994); assisterande professor vid Université de René Descartes (Paris V) (1988–1993); generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 1994.

Peter Jann

Född 1935; juris doktor vid universitetet i Wien (1957); utnämning till domare och tjänstgöring vid det federala justitieministeriet (1961); domare i tryckfrihetsfrågor vid Straf-Bezirksgericht i Wien (1963–1966); presstalesman vid det federala justitieministeriet (1966–1970), därefter tjänstgöring vid ministeriets avdelning för internationella ärenden; rådgivare vid justitieutskottet och presstalesman vid parlamentet (1973–1978); utnämning till domare i Författningsdomstolen (1978); ständig referent i nämnda domstol till slutet av år 1994; domare vid domstolen sedan den 19 januari 1995.

Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer

Född 1949; domare; ledamot av Consejo General del Poder Judicial (domarkårens högsta råd); professor; kabinettschef hos ordföranden för domarkårens högsta råd; ad hoc-domare vid Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna; domare vid Tribunal Supremo sedan 1996; generaladvokat vid domstolen sedan den 19 januari 1995.

Melchior Wathelet

Född 1949; vice premiärminister; försvarsminister (1995); borgmästare i Verviers; vice premiärminister; justitieminister och ekonomiminister (1992–1995); vice premiärminister; justitie- och medelklassminister (1988–1991); parlamentsledamot (1977–1995); juristexamen och ekonomexamen (universitetet i Liège); Master of Laws (Harvard University, Förenta staterna); professor vid Université catholique de Louvain; domare vid domstolen från den 19 september 1995 till den 6 oktober 2003.

Romain Schintgen

Född 1939; expediteschef vid Arbetsministeriet; ordförande för Ekonomiska och sociala rådet; styrelseledamot i Société nationale de crédit et d'investissement och i Société européenne des satellites; regeringsuppdrag som ledamot av Europeiska socialfondskommittén, Rådgivande kommittén för arbetstagares fria rörlighet och styrelsen för Europeiska stiftelsen för förbättring av levnads- och arbetsvillkor; domare vid förstainstansrätten från den 25 september 1989 till den 11 juli 1996; domare vid domstolen sedan den 12 juli 1996.

Siegbert Alber

Född 1936; ledamot i Bundestag (1969–1980); ledamot i den parlamentariska församlingen vid Europarådet och i Väst europeiska unionens församling (VEU) (1970–1980); ledamot av Europaparlamentet (1977–1997); ledamot i och senare ordförande (1993–1994) för utskottet för rättsliga frågor och medborgarrätt; talesman för rättspolitik för Europeiska folkpartiets grupp (PPE); ordförande för delegationen för förbindelser med de baltiska staterna samt för de underutskott som handlägger frågor om dataskydd och om giftiga och farliga ämnen; vice ordförande för Europaparlamentet (1984–1992); professor emeritus vid Europainstitutet, Sarre-universitet; generaladvokat vid domstolen från den 7 oktober 1997 till den 6 oktober 2003.

Jean Mischo

Född 1938; studier i juridik och statsvetenskap vid universiteten i Montpellier, Paris och Cambridge; handläggare vid kommissionens rättstjänst och därefter förste handläggare vid två av kommissionsledamöternas kanslier; legationssekreterare vid Storhertigdömet Luxemburgs utrikesministerium, avdelningen för diplomatiska tvister och fördrag; Luxemburgs biträdande ständige representant vid Europeiska gemenskaperna; direktör för politiska ärenden vid utrikesministeriet; generaladvokat vid EG-domstolen från den 13 januari 1986 till den 6 oktober 1991; generalsekreterare vid utrikesministeriet; generaladvokat vid domstolen från den 19 december 1997 till den 6 oktober 2003.

Fidelma O'Kelly Macken

Född 1945; invald i Irlands advokatsamfund (1972); juridisk rådgivare i patent- och varumärkesrätt (1973–1979); Barrister (1979–1995) och Senior Counsel (1995–1998) vid Irlands advokatsamfund; medlem av Englands och Wales advokatsamfund; domare vid Irlands High Court (1998); föreläsare i "Rättsliga system och metoder" samt Averil Deverell-föreläsare i handelsrätt vid Trinity College, Dublin; Bencher (dekanus) vid Honorable Society of King's Inns; domare vid domstolen sedan den 6 oktober 1999.

Ninon Colneric

Född 1948; studier i Tübingen, München och Genève; därefter vetenskaplig forskning i London, juris doktor vid universitetet i München; domare vid Arbeitsgericht Oldenburg; behörighet från universitetet i Bremen att undervisa i arbetsrätt, rättssociologi och socialrätt; tillförordnad professor vid juridiska fakulteten vid universiteten i Frankfurt och Bremen; ordförande för Landesarbeitsgericht Schleswig-Holstein (1989); deltog som sakkunnig i projektet European Expertise Service (EU) för att reformera arbetsrätten i Kirgizistan (1994–1995); professor emeritus i arbetsrätt, särskilt europeisk arbetsrätt, vid universitetet i Bremen; domare vid domstolen sedan den 15 juli 2000.

Stig von Bahr

Född 1939; har tjänstgjort hos Riksdagens ombudsmän och inom regeringskansliet, samt vid departement, bland annat som departementsråd i Finansdepartementet; utnämndes till kammarrättsråd vid kammarrätten i Göteborg 1981 och till regeringsråd 1985; har medverkat i ett stort antal offentliga utredningar främst på det skatterättsliga området och på redovisningsområdet; har varit ordförande i bland annat Kommittén om inflationskorrigerad inkomstbeskattning, Redovisningskommittén och Utredningen om reglerna för beskattning av ägare i fåmansföretag; har därtill varit bland annat ordförande i Bokföringsnämnden och styrelseledamot i Domstolsverket respektive Finansinspektionen; har publicerat ett stort antal artiklar, främst på det skatterättsliga området; domare vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

Antonio Tizzano

Född 1940; diverse undervisningsuppgifter vid italienska universitet; juridisk rådgivare vid Italiens ständiga representation vid Europeiska gemenskaperna (1984–1992); advokat vid Corte di cassazione (Italiens högsta allmänna domstol) och andra högre domstolar; ledamot av den italienska delegationen vid internationella förhandlingar och vid regeringskonferenser, bland annat de som avsåg Europeiska enhetsakten och Fördraget om Europeiska unionen; ansvarig för diverse publikationer; ledamot av den grupp oberoende experter som utsågs att granska Europeiska kommissionens finanser (1999); professor i europeisk rätt, chef vid institutionen för internationell och europeisk rätt vid universitetet i Rom; generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

José Narciso da Cunha Rodrigues

Född 1940; diverse domarämbeten (1964–1977); ansvarig för diverse uppdrag för regeringen i syfte att genomföra och samordna studier om reformeringen av domstolsväsendet; regeringens representant vid Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter och vid Europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (1980–1984); expert vid Europarådets styrkommitté för mänskliga rättigheter (1980–1985); ledamot av utredningen avseende revidering av strafflagen och straffprocesslagen; Procurador-Geral da República (ungefär motsvarande Justitiekansler) (1984–2000); ledamot av övervakningskommittén för Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (OLAF) (1999–2000); domare vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

Christiaan Willem Anton Timmermans

Född 1941; rättssekreterare vid Europeiska gemenskapernas domstol (1966–1969); tjänsteman vid Europeiska gemenskapernas kommission (1969–1977); doktor i juridik (universitetet i Leiden); professor i europeisk rätt vid universitetet i Groningen (1977–1989); tillförordnad domare vid appellationsdomstolen i Arnhem; ansvarig för diverse publikationer; tillförordnad generaldirektör vid Europeiska gemenskapernas kommissions rättstjänst (1989–2000); professor i europeisk rätt vid universitetet i Amsterdam; domare vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

Leendert Adrie Geelhoed

Född 1942; forskningsassistent vid universitetet i Utrecht (1970–1971); rättssekreterare vid Europeiska gemenskapernas domstol (1971–1974); chefsrådgivare vid justitieministeriet (1975–1982); ledamot av den rådgivande kommittén för regeringspolitik (1983–1990); diverse undervisningsuppgifter; generalsekreterare vid ekonomiministeriet (1990–1997); generalsekreterare vid ministeriet för allmänna angelägenheter (1997–2000); generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

Christine Stix-Hackl

Född 1957; juris doktor vid universitetet i Wien; postuniversitära studier i EG-rätt (Collège d'Europe i Brygge); medlem av Österrikes diplomatiskakår sedan 1982; expert på EU-frågor hos utrikesministeriets juridiske rådgivare (1985–1988); rättstjänsten vid Europeiska gemenskapernas kommission (1989); chef för Rättstjänsten för EU-frågor vid utrikesministeriet (1992–2000, befullmäktigad diplomatisk tjänsteman); förhandlare vid förhandlingarna om EES och vid Österrikes anslutning till EU; ombud för Österrike vid EG-domstolen sedan 1995; Österrikes generalkonsul i Zürich (2000); undervisning och publicering; generaladvokat vid domstolen sedan den 7 oktober 2000.

Allan Rosas

Född 1948; juris doktor vid Åbo universitet (Finland); juris professor vid Åbo universitet (1978–1981) och vid Åbo akademi (Åbo) (1981–1996); ordförande för Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo akademi (1985–1995); diverse internationella och nationella akademiska ansvarsfulla befattningar; medlem i lärda sällskap; samordnare av flera internationella och nationella forskningsprojekt och forskningsprogram inom bland annat följande områden: gemenskapsrätt, internationell rätt, mänskliga och grundläggande rättigheter, konstitutionell rätt samt komparativ offentlig förvaltning; företrädare för den finska regeringen som medlem i eller rådgivare åt de finska delegationerna vid olika internationella konferenser och sammanträden; sakkunnig i frågor rörande finsk rätt, bland annat i juridiska regerings- eller riksdagsutskott i Finland samt vid Förenta nationerna, Unesco, Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och Europarådet; sedan år 1995 juridisk chefsrådgivare vid Europeiska kommissionens rättstjänst, med ansvar för yttre förbindelser; sedan mars år 2001 biträdande generaldirektör för Europeiska kommissionens rättstjänst; domare vid domstolen sedan den 17 januari 2002.

Koen Lenaerts

Född 1954; juris kandidat och juris doktor (Katholieke Universiteit i Leuven); Master of Laws, Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979–1983), sedermera professor i Europarätt vid Katholieke Universiteit i Leuven (sedan år 1983); rättssekreterare vid EG-domstolen (1984–1985); professor vid Collège d'Europe i Brygge (1984–1989); advokat i Bryssel (1986–1989); gästprofessor vid Harvard Law School (1989); domare vid förstainstansrätten sedan den 25 september 1989 till den 6 oktober 2003; domare vid EG domstolen sedan den 7 oktober 2003.

Rosario Silva de Lapuerta

Född 1954; juris kandidatexamen (Complutenseuniversitetet i Madrid); abogado del Estado i Málaga; abogado del Estado vid rättsavdelningen vid transport-, turist- och kommunikationsministeriet och senare vid rättsavdelningen vid utrikesministeriet; abogado del Estado-Jefe vid avdelningen för gemenskapsrättsliga tvister och biträdande generaldirektör vid tjänsten för gemenskapsrätt och internationell rätt vid Abogacía General del Estado (justitieministeriet); medlem av kommissionens grupp för betänkande om gemenskapens framtida rättssystem; chef för den spanska delegationen i sammanslutningen "Ordförandeskapets vänner" för reformen i Nicefördraget av gemenskapens rättssystem och för rådets ad hoc-grupp "EG-domstolen"; professor i gemenskapsrätt vid Escuela Diplomática i Madrid; biträdande redaktör för tidskriften Noticias de la Unión Europea; domare vid Europeiska gemenskapernas domstol sedan den 7 oktober 2003.

Juliane Kokott

Född 1957; studier i juridik (universiteten i Bonn och Genève); juris kandidatexamen (universitetet i Washington); juris doktor (universitetet i Heidelberg, 1985, universitetet i Harvard, 1990); gästprofessor vid universitetet i Berkeley (1991); professor i tysk och utländsk offentlig rätt, internationell rätt och Europarätt vid universitetet i Düsseldorf (1994); domarsuppleant för den tyska regeringen vid den internationella domstolen för förlikning och skiljeförfarande som inrättats av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE); vice ordförande för den rådgivande kommittén för global förändring (WBGU, 1996); professor i internationell rätt, internationell affärsrätt och Europarätt vid universitetet i St. Gallen (1999); direktör för Institutet för europeisk och internationell affärsrätt vid universitetet i St. Gallen (2000); tillförordnad direktör för programmet för specialisering i affärsrätt vid universitetet i St. Gallen (2001); generaladvokat vid EG-domstolen sedan den 7 oktober 2003.

Luís Miguel Poiares Pessoa Maduro

Född 1967; juris kandidatexamen (universitetet i Lissabon, 1990); assistent (Institut universitaire européen, 1991); juris doktor (Institut universitaire européen i Florens, 1996); gästprofessor (Collège de l'Europe i Natolin, Ortega och Gassetinstitutet i Madrid, portugisiska katolska universitetet, Institutet för europastudier i Macao); professor (Universidade Nova i Lissabon, 1997); Fulbright Visiting Research Fellow (universitetet i Harvard, 1998); ställföreträdande direktör för akademien för internationell handelsrätt; biträdande redaktör (Hart Series on European Law and Integration, European Law Journal) och ledamot av redaktionskommittéer för flera juridiska tidskrifter; generaladvokat vid EG-domstolen från och med den 7 oktober 2003.

Roger Grass

Född 1948; examen från Institut d'études politiques de Paris och högre offentligrättsliga studier; biträdande allmän åklagare vid Tribunal de Grande Instance de Versailles; avdelningsdirektör vid domstolen; generalsekreterare för allmänna åklagarämbetet vid Cour d'appel de Paris; justitieministerns kabinett; rättssekreterare hos domstolens ordförande; justitiesekreterare vid domstolen sedan den 10 februari 1994.

2. Ändringar i domstolens sammansättning år 2003

Domstolens sammansättning ändrades år 2003 enligt följande:

Den 6 oktober, vid utgången av deras förordnanden, lämnade ordföranden Gil Carlos Rodríguez Iglesias, domaren Melchior Wathelet, generaladvokaten Siegbert Alber och generaladvokaten Jean Mischo domstolen. De ersattes av domarna Rosario Silva de Lapuerta och Koen Lenaerts samt av generaladvokaterna Juliane Kokott och Luís Miguel Poiares Pessoa Maduro.

Den 7 oktober 2003 valde domarna domaren Vassilios Skouris till ordförande för domstolen.

3. Rangordning

från den 1 januari till den 6 oktober 2003

G.C. Rodríguez Iglesias, domstolens ordförande
J.-P. Puissochet, ordförande på tredje och sjätte avdelningarna
M. Wathelet, ordförande på första och femte avdelningarna
R. Schintgen, ordförande på andra avdelningen
J. Mischo, förste generaladvokat
C.W.A. Timmermans, ordförande på fjärde avdelningen
F.G. Jacobs, generaladvokat
C. Gulmann, domare
D.A.O. Edward, domare
A.M. La Pergola, domare
P. Léger, generaladvokat
P. Jann, domare
D. Ruiz-Jarabo Colomer, generaladvokat
S. Alber, generaladvokat
V. Skouris, domare
F. Macken, domare
N. Colneric, domare
S. von Bahr, domare
A. Tizzano, generaladvokat
J.N. Cunha Rodrigues, domare
L.A. Geelhoed, generaladvokat
C. Stix-Hackl, generaladvokat
A. Rosas, domare

R. Grass, justitiesekreterare

från den 10 oktober till den 31 december 2003¹

V. Skouris, domstolens ordförande
P. Jann, ordförande på första avdelningen
C.W.A. Timmermans, ordförande på andra avdelningen
C. Gulmann, ordförande på femte avdelningen
A. Tizzano, förste generaladvokat
J.N. Cunha Rodrigues, ordförande på fjärde avdelningen
A. Rosas, ordförande på tredje avdelningen
F.G. Jacobs, generaladvokat
D.A.O. Edward, domare
A.M. La Pergola, domare
J.-P. Puissochet, domare
P. Léger, generaladvokat
D. Ruiz-Jarabo Colomer, generaladvokat
R. Schintgen, domare
F. Macken, domare
N. Colneric, domare
S. von Bahr, domare
L.A. Geelhoed, generaladvokat
C. Stix-Hackl, generaladvokat
R. Silva de Lapuerta, domare
K. Lenaerts, domare
J. Kokott, generaladvokat
L.M. Poiares P. Maduro, generaladvokat

R. Grass, justitiesekreterare
liere

¹ Den första protokollära ordningen år 2003 upphörde att gälla den 6 oktober (då vissa ledamöters förordnanden löpte ut, bland annat förordnandet för ordföranden Rodríguez Iglesias). Den andra protokollära ordningen började att gälla först den 10 oktober, då ordförandena för avdelningarna sammansatta av tre domare valdes.

4. Domstolens tidigare ledamöter

Pilotti, Massimo, domare (1952–1958), ordförande 1952–1958
Serrarens Petrus, Josephus Servatius, domare (1952–1958)
Riese, Otto, domare (1952–1963)
Delvaux, Louis, domare (1952–1967)
Rueff, Jacques, domare (1952–1959 och 1960–1962)
Hammes, Charles Léon, domare (1952–1967), ordförande 1964–1967
Van Kleffens, Adrianus, domare (1952–1958)
Lagrange, Maurice, generaladvokat (1952–1964)
Roemer, Karl, generaladvokat (1953–1973)
Rossi, Rino, domare (1958–1964)
Donner, Andreas Matthias, domare (1958–1979), ordförande 1958–1964
Catalano, Nicola, domare (1958–1962)
Trabucchi, Alberto, domare (1962–1972), därefter generaladvokat (1973–1976)
Lecourt, Robert, domare (1962–1976), ordförande 1967–1976
Strauss, Walter, domare (1963–1970)
Monaco, Riccardo, domare (1964–1976)
Gand, Joseph, generaladvokat (1964–1970)
Mertens de Wilmars, Josse J., domare (1967–1984), ordförande 1980–1984
Pescatore, Pierre, domare (1967–1985)
Kutscher, Hans, domare (1970–1980), ordförande 1976–1980
Dutheillet de Lamothe, Alain Louis, generaladvokat (1970–1972)
Mayras, Henri, generaladvokat (1972–1981)
O'Dalaigh, Cearbhall, domare (1973–1974)
Sørensen, Max, domare (1973–1979)
Mackenzie Stuart, Alexander, J., domare (1973–1988), ordförande 1984–1988
Warner, Jean-Pierre, generaladvokat (1973–1981)
Reischl, Gerhard, generaladvokat (1973–1981)
O'Keeffe, Aindrias, domare (1975–1985)
Capotorti, Francesco, domare (1976), därefter generaladvokat (1976–1982)
Bosco, Giacinto, domare (1976–1988)
Touffait, Adolphe, domare (1976–1982)
Koopmans, Thymen, domare (1979–1990)
Due, Ole, domare (1979–1994), ordförande 1988–1994
Everling, Ulrich, domare (1980–1988)
Chloros, Alexandros, domare (1981–1982)
Sir Gordon Slynn, generaladvokat (1981–1988), därefter domare (1988–1992)
Rozès, Simone, generaladvokat (1981–1984)
Verloren van Themaat, Pieter, generaladvokat (1981–1986)
Grévisse, Fernand, domare (1981–1982 och 1988–1994)
Bahlmann, Kai, domare (1982–1988)
Mancini, G. Federico, generaladvokat (1982–1988), därefter domare (1988–1999)
Galmot, Yves, domare (1982–1988)
Kakouris, Constantinos, domare (1983–1997)
Lenz, Carl Otto, generaladvokat (1984–1997)

Darmon, Marco, generaladvokat (1984–1994)
Joliet, René, domare (1984–1995)
O'Higgins, Thomas Francis, domare (1985–1991)
Schockweiler, Fernand, domare (1985–1996)
Mischo, Jean, generaladvokat (1986–1991 och 1997–2003)
De Carvalho Moithinho de Almeida, José Carlos, domare (1986–2000)
Da Cruz Vilaça, José Luis, generaladvokat (1986–1988)
Rodríguez Iglesias, Gil Carlos, domare (1986–2003), ordförande 1994–2003
Diez de Velasco, Manuel, domare (1988–1994)
Zuleeg, Manfred, domare (1988–1994)
Van Gerven, Walter, generaladvokat (1988–1994)
Tesauro, Giuseppe, generaladvokat (1988–1998)
Kapteyn, Paul Joan George, domare (1990–2000)
Murray, John L., domare (1991–1999)
Cosmas, Georges, generaladvokat (1994–2000)
Hirsch, Günter, domare (1994–2000)
Elmer, Michael Bendik, generaladvokat (1994–1997)
Ragnemalm, Hans, domare (1995–2000)
Sevón, Leif, domare (1995–2002)
Fennelly, Nial, generaladvokat (1995–2000)
Wathelet, Melchior, domare (1995–2003)
Ioannou, Krateros, domare (1997–1999)
Alber, Siegbert, generaladvokat (1997–2003)
Saggio, Antonio, generaladvokat (1998–2000)

– Ordförande

Pilotti, Massimo (1952–1958)
Donner, Andreas Matthias (1958–1964)
Hammes, Charles Léon (1964–1967)
Lecourt, Robert (1967–1976)
Kutscher, Hans (1976–1980)
Mertens de Wilmars, Josse J. (1980–1984)
Mackenzie, Stuart Alexander John (1984–1988)
Due, Ole (1988–1994)
Rodríguez Iglesias, Gil Carlos (1994–2003)

– Justitiesekreterare

Van Houtte, Albert (1953–1982)
Heim, Paul (1982–1988)
Giraud, Jean-Guy (1988–1994)

Kapitel II

Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt

A – Förstainstansrättens verksamhet år 2003

av ordföranden Bo Vesterdorf

Genom statistikuppgifterna för förstainstansrättens rättskipande verksamhet år 2003 bekräftas att antalet nya mål stadigt har ökat (466 mål jämfört med 411 mål år 2002), att antalet avgjorda mål förblir konstant (339 mål jämfört med 331 mål år 2002) och följaktligen att antalet anhängiggjorda mål har ökat.

Ökningen av antalet registrerade mål kan konstateras på samtliga rättsområden. Proportionellt sett utgör (förutom särskilda förfaranden) gemenskapens personalmål och immaterialrättsliga mål mer än 50 procent av de mål som anhängiggörs vid förstainstansrätten. Registreringen av gemenskapsvarumärken medför ett alltfjämt ökande antal mål, 100 nya mål år 2003 jämfört med 83 nya mål år 2002.¹ Det är dock personalmålen som, med 124 nya mål detta år, utgör den största delen av förstainstansrättens verksamhet.

Utöver detta tillkommer en icke mätbar men likväl uppenbar faktor. De mål som anhängiggörs vid förstainstansrätten blir alltmer komplexa och kräver en djupare analys från domarnas sida av handlingar som upprättats av specialiserade advokater.

Sammantagna motiverar dessa faktorer, av vilka framgår att antalet anhängiggjorda mål har ökat – och närmar sig gränsen 1000 mål, till fullo att vissa reformer av det rättsliga systemet har inletts som möjliggörs av Nice-fördraget, bland annat möjligheten att upprätta särskilda rättsinstanser med uppgift att i första instans pröva och avgöra vissa grupper av ärenden på särskilda områden (artikel 225 a EG).

Ett första steg i denna riktning togs redan i november 2003 då kommissionen framlade ett förslag till rådets beslut om upprättandet av Europeiska gemenskapernas personaldomstol. Lagstiftningsförfarandet pågår ännu.

Den genomsnittliga längden av de mål som avgjordes år 2003 (bortsett från personalmålen och de immaterialrättsliga målen) är jämförbar med förra årets genomsnittliga längd, trots att vissa konkurrensmål avgjordes genom ett förfarande för skyndsam handläggning.

Det kan slutligen konstateras att antalet fall där ansökan om skyndsam handläggning framställts har minskat påtagligt, från 25 ansökningar år 2002 till 13 ansökningar år 2003. Totalt sett, vad beträffar ansökningar om skyndsam handläggning och

¹ Det skall påpekas att talan ännu inte har väckts mot ett beslut som fattats av en överklagandenämnd vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken, mönster och modeller) på området för gemenskapsmönster eller gemenskapsmodeller.

ansökningar om interimistiskt förfarande (39 ansökningar om interimistiskt förfarande ingavs år 2003), är situationen mycket lik den som förelåg år 2001. Under sistnämnda år registrerades 12 ansökningar om skyndsam handläggning² och 37 ansökningar om interimistiskt förfarande. Mål av brådskande art är med andra ord hädanefter ett stående inslag.

Utvecklingen av rättspraxis innefattas i den följande redogörelsen som har delats upp i tre delar efter mål som rör rättsakters lagenlighet (I), skadeståndsmål (II) och förfaranden där det ingivits en ansökan om interimistiska åtgärder (III). Den gör inte anspråk på att vara uttömmande och hänsyn tas till varje måltyps frekvens.

I. Rättsakters lagenlighet

För att en talan skall kunna prövas krävs att den kan upptas till sakprövning. De mål där frågan huruvida talan om ogiltigförklaring kan upptas till sakprövning har uppkommit (B) skall följaktligen behandlas före de mål som berör den materiella rättens huvudsakliga aspekter (C–J). De senare presenteras inom ramen för det område som de tillhör. Samtliga rättsområden som omfattas av förstainstansrättens behörighet kommer inte att behandlas och följande redogörelse är således inte uttömmande.

Vissa processuella frågor kommer för första gången att tas upp under en särskild rubrik (A), eftersom de klargöranden som vissa beslut innebär bör uppmärksammas.

A. Processuella aspekter

1. Anförande av en rättslig grund ex officio

Genom dom av den 28 januari 2003 i mål T-147/00, *Laboratoires Servier mot kommissionen* (REG 2003, s. II-85; överklagad till domstolen under målnummer C-156/03 P), ogiltigförklarade förstainstansrätten ett beslut om återkallelse av godkännande för försäljning av vissa läkemedel på grundval av en grund som den enligt tvingande rätt skall pröva på eget initiativ. Härvid erinrade förstainstansrätten om att bristande behörighet för den institution som har antagit den ifrågasatta rättsakten är en ogiltighetsgrund som gemenskapsdomstolen enligt tvingande rätt skall pröva på eget initiativ. Förhållandet mellan gemenskapsdomstolarnas behörighet att på eget initiativ pröva en grund och rättsgrundens karaktär av tvingande rätt bekräftades i dom av den 25 februari 2003 i mål T-183/00, *Strabag Benelux mot rådet* (REG 2003, s. II-135, punkt 37; överklagad till domstolen under målnummer C-186/03 P), och av den 23 september 2003 i mål T-308/01, *Henkel mot harmoniseringsbyrån – LHS (UK) (KLEENCARE)* (REG 2003, s. I-0000, punkt 34).

² Möjligheten att avgöra ett mål i sak i enlighet med ett förfarande för skyndsam handläggning föreskrivs i förstainstansrättens rättegångsregler från den 1 februari 2001.

2. Omfattningen av intervenienternas rättigheter

I stadgan för domstolen föreskrivs att genom yrkanden i interventionsansökan får endast en av parternas yrkanden biträdas och i förstainstansrättens rättegångsregler föreskrivs att intervenienten måste godta målet sådant det föreligger vid tidpunkten för hans intervention (artikel 116.3). Frågan har uppkommit huruvida den som tillåts att intervensera har rätt att anföra en grund som inte har anförts av den part vars yrkande den stöder. I dom av den 3 april 2003 i mål T-114/02, *BaByliss mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1288) (nedan kallad domen i målet BaByliss), och i mål T-119/02, *Royal Philips Electronics mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1442) (nedan kallad domen i målet Philips), lämnade förstainstansrätten det tydligt negativa svaret att även om det inte föreligger hinder för att intervenienten framför nya eller andra argument än dem som framförs av den part vilken han stödjer, för att hans intervention inte skall begränsas till en upprepning av de argument som framförts i ansökan, kan det inte medges att dessa bestämmelser gör det möjligt för honom att ändra eller förvränga föremålet för talan som definieras i ansökan genom att anföra nya grunder.

3. Rättegångskostnader

Att omnämna en fråga om rättegångskostnader i en årsrapport är ytterst ovanligt. Betydelsen av vad förstainstansrätten fastställde, i dom av den 30 september 2003 i de förenade målen T-191/98 och T-212/98–T-214/98, *Atlantic Container Line m.fl. mot kommissionen* (REG 2003, s. I-0000) (nedan kallad domen i målet TACA), bör emellertid betonas, i avsaknad av en tvingande rättslig reglering som innebär en begränsning av omfattningen av de handlingar som får inges till stöd för en talan om ogiltigförklaring.

Även om förstainstansrätten delvis upptog talan om ogiltigförklaring i detta mål till prövning, fastslog den att vardera parten skulle bära sina rättegångskostnader, eftersom sökandena genom att ha ingivit omfattande handlingar på så sätt i onödan ökat kommissionens rättegångskostnader. Det påpekades att de fyra ansökningar med tillhörande bilagor som ingivits av sökandena var osedvanligt voluminösa eftersom var och en av dem innehöll nästan 500 sidor och bilagorna motsvarade ett hundratal pärmar samt att det i ansökningarna åberopades ett orimligt stort antal grunder som, i de flesta fall, saknade fog.

B. Upptagande till sakprövning av talan som väckts i enlighet med artikel 230 EG

Enligt artikel 230 fjärde stycket EG får "[varje] fysisk eller juridisk person ... väcka talan mot ett beslut som är riktat till honom eller mot ett beslut som, även om det utfärdats i form av en förordning eller ett beslut riktat till en annan person, direkt och personligen berör honom".

1. Rättsakter mot vilka talan om ogiltig förklaring kan väckas

Vid fastställandet av huruvida en rättsakt kan vara föremål för en talan om ogiltigförklaring skall avseende fästas vid dess innehåll, och inte dess form. Vidare skall det kontrolleras om rättsakten har bindande rättsverkningar som kan påverka sökandens intressen genom att väsentligen förändra dess rättsliga situation.

Det är mot bakgrund av dessa två regler som förstainstansrätten vid ett flertal tillfällen har bestridit att vissa rättsakter är rättsstridiga.

För det första fastställde förstainstansrätten att kommissionens beslut att väcka talan mot vissa amerikanska cigarettillverkare vid en federal domstol i Amerikas förenta stater inte utgjorde rättsstridiga rättsakter. Genom dom av den 15 januari 2003 i de förenade målen T-377/00, T-379/00, T-380/00, T-260/01 och T-272/01, *Philip Morris International m.fl. mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1; överklagad till domstolen under målnummer C-131/03 P och C-146/03 P), fastslog nämligen förstainstansrätten att ett beslut att väcka talan vid domstol inte i sig förändrar den ifrågavarande rättsliga situationen, utan endast innebär att ett förfarande som har till syfte att uppnå en förändring av detta förhållande genom ett domstolsavgörande inleds. Samtidigt som den angav att en talan som väcks vid domstol enligt gällande rätt kan få vissa följder, ansåg den att ett beslut att väcka talan vid domstol inte i sig förändrar de skyldigheter som åligger parterna i tvisten. Dessa skyldigheter fastställs nämligen slutgiltigt endast genom avgörande av den domstol vid vilken talan har väckts. Den betonade att detta resonemang inte endast är tillämpligt på talan som väcks vid gemenskapsdomstolarna, utan även på talan som väcks vid en domstol i medlemsstaterna samt i tredje land, såsom Förenta staterna.

För det andra berördes i ett mål frågan huruvida den förklaring som parlamentets talman avgav vid sammanträdet i plenum den 23 oktober 2000, enligt vilken i enlighet med artikel 12.2 i akten om allmänna direkta val av företrädare i Europaparlamentet,³ som utgör en bilaga till rådets beslut av den 20 september 1976, "parlamentet förklarar ... att det har mottagit och beaktat den franska regeringens underrättelse om att J.-M. Le Pen har skilts från sitt uppdrag som ledamot", utgjorde en rättsstridig rättsakt. Denna fråga besvarades nekande. I dom av den 10 april 2003 i mål T-353/00, *Le Pen mot parlamentet* (REG 2003, s. II-1731; överklagad till domstolen under målnummer C-208/03 P), fastslog förstainstansrätten att Europaparlamentets uppgift i enlighet med artikel 12.2 första stycket i ovannämnda rättsakt endast är att beakta den fastställelse av att sökandens plats är vakant som de nationella myndigheterna redan har gjort. Följaktligen fastslogs att den förklaring som parlamentets talman hade avgivit inte var avsedd att ha några egna rättsverkningar som skiljde sig från rättsverkningarna av dekretet av den 31 mars 2000, i vilket den franske premiärministern fastställde att

³ EGT L 278, s. 5.

sökandens uppdrag som ledamot av Europaparlamentet skulle upphöra då denne inte längre är valbar.

För det tredje framgår det av dom av den 17 juni 2003 i mål T-52/00, *Coe Clerici Logistics mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), att kommissionens skrivelse om att inte vidta åtgärder med anledning av ett företags klagomål, som var grundat på artiklarna 82 EG och 86 EG, i princip inte utgör en rättsakt mot vilken talan om ogiltigförklaring kan väckas. Förstainstansrätten erinrade om att utövandet av det utrymme för skönsmässig bedömning som medges i artikel 86.3 EG av huruvida statliga åtgärder är förenliga med reglerna i fördraget inte är förenat med någon skyldighet för kommissionen att ingripa och följaktligen har de fysiska eller juridiska personer som begär att denna institution skall ingripa (enligt denna bestämmelse i fördraget) i princip inte rätt att väcka talan mot kommissionens beslut att inte använda sig av de befogenheter som den har enligt denna artikel. I det ifrågavarande fallet fastslog förstainstansrätten att sökanden saknade behörighet att väcka talan om ogiltigförklaring mot den rättsakt genom vilken kommissionen beslutat att inte använda sig av de befogenheter den har enligt artikel 86.3 EG. Eftersom sökanden emellertid under förhandlingen hade åberopat förstainstansrättens dom av den 30 januari 2002 i mål T-54/99, *max.mobil mot kommissionen* (REG 2002, s. II-313; överklagad till domstolen under målnummer C-141/02 P) (vilken kommenterats i *Årsrapport 2002*), tillade förstainstansrätten att "[o]m den ifrågasatta rättsakten skall betraktas som ett beslut att avslå klagomålet" i den mening som avses i ovannämnda dom, skall sökanden anses vara behörig att väcka talan i egenskap av klagande och mottagare av beslutet. Att talan kunde prövas i det ifrågavarande fallet hade ingen betydelse för utgången i målet, eftersom förstainstansrätten ogillade talan.

För det fjärde har förstainstansrättens beslut av den 9 juli 2003 i mål T-219/01, *Commerzbank mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), i mål T-250/01, *Dresdner Bank mot kommissionen*, och i mål T-216/01, *Reisebank mot kommissionen* (publiceras inte i rättsfallssamlingen), sitt ursprung i bestridandet av förhørsombudets beslut, som fattades i enlighet med artikel 8 i kommissionens beslut 2001/462/EG, EKG av den 23 maj 2001 om kompetensområdet för förhørsombudet i vissa konkurrensförfaranden.⁴ Förhørsombudets beslut innebar att ett flertal banker som var föremål för administrativa undersökningar – som avsåg att fastställa att de hade ingått i en konkurrensbegränsande samverkan som stred mot artikel 81 EG – hindrades från att få tillgång till information om de omständigheter som hade lett till att vissa av de administrativa förfaranden, även de ifrågasatta av kommissionen, som inletts mot andra banker kunde avslutas. I de tre målen ansåg förstainstansrätten att eftersom förhørsombudets beslut i sig endast hade en begränsad verkan var det inte av sådan art att det kunde motivera att förevarande mål togs upp till sakprövning redan innan det administrativa förfarandet hade avslutats. Härav följer att ett eventuellt åsidosättande av sökandens rätt till försvar, som kan leda till att det administrativa förfarandet förklaras vara rättsstridigt, endast kan göras gällande med framgång inom ramen för en

⁴ EGT L 162, s. 21.

prövning av en talan mot det slutgiltiga beslut genom vilket en överträdelse av artikel 81 EG fastställs.

Slutligen fick förstainstansrätten möjlighet att, på området för statligt stöd, närmare fastställa rättspraxis beträffande huruvida beslut att inleda ett formellt granskningsförfarande som föreskrivs i artikel 88.2 EG kan angripas. Till skillnad från beslut att inleda det formella granskningsförfarandet beträffande åtgärder som provisoriskt klassificerats som nytt stöd som hade självständiga rättsverkningar i förhållande till det slutgiltiga beslut som de föregick (förstainstansrättens dom av den 30 april 2002 i de förenade målen T-195/01 och T-207/01, *Government of Gibraltar mot kommissionen*, REG 2002, s. II-2309, och av den 23 oktober 2002 i de förenade målen T-269/99, T-271/99 och T-272/99, *Territorio Histórico de Guipúzcoa m.fl. mot kommissionen*, REG 2002, s. II-4217, och i de förenade målen T-346/99, T-347/99 och T-348/99, *Territorio Histórico de Álava m.fl. mot kommissionen*, REG 2002, s. II-4259, se *Årsrapport 2002*), innebär beslutet att inleda ett formellt granskningsförfarande som låg till grund för beslutet av den 2 juni 2003 i mål T-276/02, *Forum 187 mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), att det omtvistade belgiska systemet – system som gäller för samordningscentren – klassificerades som ett befintligt stöd. Förstainstansrätten konstaterade att ett sådant beslut inte hade självständiga rättsverkningar som i fråga om nytt stöd följer av den uppskjutande verkan av artikel 88.3 sista meningen EG och att klassificeringen av det ifrågavarande systemet var av provisorisk karaktär. Mot bakgrund härav fastslog förstainstansrätten att det omtvistade beslutet inte var rättsstridigt, eftersom det inte hade några rättsverkningar.

2. Berättigat intresse av att få saken prövad

En talan om ogiltigförklaring av en fysisk eller juridisk person kan endast upptas till prövning om sökanden har ett intresse av att få en ifrågasatt rättsakt ogiltigförklarad. Även om det berättigade intresset inte uttryckligen anges i artikel 230 EG, framgår det av fast rättspraxis att det är sökanden som måste lägga fram bevis för att den har ett berättigat intresse av att få saken prövad, och förstainstansrätten har betonat att det rör sig om det väsentliga och främsta villkoret för varje talan vid domstol (förstainstansrättens beslut av den 30 april 2003 i mål T-167/01, *Schmitz-Gotha Fahrzeugwerke mot kommissionen*, REG 2003, s. II-1875) och att om det inte föreligger något berättigat intresse, finns det inte någon anledning att göra en bedömning av om sökanden är direkt eller personligen berörd av det omtvistade beslutet i den mening som avses i artikel 230 fjärde stycket EG (dom av den 18 december 2003 i mål T-326/99, *Olivieri mot kommissionen och Europeiska läkemedelsmyndigheten*, REG 2003, s. II-0000).

Det skall röra sig om ett faktiskt intresse och det skall bedömas den dag talan väcks. Om det intresse som sökanden påstår att han har rör en framtida rättslig ställning måste han visa att ingreppet i den rättsliga ställningen redan vid denna tidpunkt är säkert. Den sökande har inte ett berättigat intresse som väcker talan om

ogiltigförklaring av ett beslut avseende en medlemsstat som innebär att denna medlemsstat skall återkräva statligt stöd från olika bolag eftersom, till skillnad från sökandens påståenden, detta beslut inte innebär att sökanden har ett solidariskt betalningsansvar för det omtvistade stödet (beslutet i det ovannämnda målet *Schmitz-Gotha Fahrzeugwerke*).

Inte heller den sökande som väcker talan om ogiltigförklaring av ett beslut som kommissionen har antagit om godkännande av saluföring av ett läkemedel har ett berättigat intresse, om det har visat sig att den vetenskapliga information som denne har givit Europeiska läkemedelsmyndigheten har motiverat att det vetenskapliga utvärderingsförfarandet återupptagits och vidare att de utretts och beaktats inom ramen för detta förfarande (domen i det ovannämnda målet *Olivieri mot kommissionen*).

3. Talerätt

Talerätt anses den sökande ha som visar att den omtvistade rättsakten, som inte är riktad till honom, direkt och personligen berör honom.

Enligt fast rättspraxis gäller följande. För att en gemenskapsåtgärd direkt skall beröra en enskild sökande skall den vidtagna gemenskapsåtgärden direkt inverka på den berörda partens rättsliga ställning, ha en rent automatisk karaktär när den genomförs och endast följa av gemenskapslagstiftningen utan att några mellanliggande regler tillämpas. I flera avgöranden som meddelades under år 2003 tillämpades denna tolkning (beslut av den 6 maj 2003 i mål T-45/02, *DOW AgroSciences mot parlamentet och rådet*, REG 2003, s. II-0000, domen i målet *Philips*, och dom av den 30 september 2003 i mål T-243/01, *Sony Computer Entertainment Europé mot kommissionen*, och i de förenade målen T-346/02 och T-347/02, *Cableuropa m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000).

Tonvikten skall emellertid huvudsakligen läggas på hur sökandena berörs individuellt. Det skall erinras om att efter det att domstolen bekräftade sin tolkning av uttrycket person som berörs personligen genom dom av den 25 juli 2002 i mål C-50/00 P, *Unión de Pequeños Agricultores mot rådet* (REG 2002, s. I-6677), har förstainstansrätten prövat huruvida talan om ogiltigförklaring har kunnat tas upp till prövning, med hänsyn till domstolens tolkning. Den följde därvid inte den avvikande tolkning som den tidigare gjort i dom av den 3 maj 2002 i mål T-177/01, *Jégo-Quéré mot kommissionen* (REG 2002, s. II-2365; överklagad till domstolen under målnummer C-263/02 P) (se *Årsrapport 2002*).

Det var följaktligen med hänvisning till vad som fastslogs i domstolens dom av den 15 juli 1963 i mål 25/62, *Plaumann mot kommissionen* (REG 1963, s. 197, s. 223; svensk specialutgåva, volym 1, s. 181), som förstainstansrätten bedömde begreppet person som är personligen berörd. En fysisk eller juridisk person kan endast göra anspråk på att vara personligen berörd av en rättsakt som inte riktar sig till honom, om

denna rättsakt angår honom på grund av vissa egenskaper som är utmärkande för honom eller på grund av en faktisk situation som särskiljer honom från alla andra personer, och som därigenom försätter honom i en ställning som motsvarar den som gäller för en person som ett beslut är riktat till.

För att underlätta framställningen, kommer det att göras åtskillnad mellan omtvistade rättsakter som utgör verkliga beslut och rättsakter med allmän giltighet.

a) *Beslut*

a.1) Beslut om godkännande på området för företagskoncentrationer

Vid ett flertal tillfällen har förstainstansrätten ansett att talan om ogiltigförklaring av beslut om godkännande av företagskoncentrationer, som väckts av juridiska personer som inte utgjorde en del av koncentrationen, kunde tas upp till sakprövning (domen i målet *BaByliss*, dom av den 8 juli 2003 i mål T-374/00, *Verband der freien Rohrwerke m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000, och av den 30 september 2003 i mål T-158/00, *ARD mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000).

I januari 2002 godkände kommissionen, utan att inleda den andra etappen av undersökningen, på vissa villkor SEB:s förvärv av vissa av Moulinex tillgångar. BaByliss och Philips överklagade detta beslut till förstainstansrätten. I domen i målet BaByliss prövade förstainstansrätten huruvida talan kunde upptas till sakprövning och bedömde att BaByliss, till vilket beslutet inte var riktat, var direkt och personligen berört av denna rättsakt. Härvid fastställde förstainstansrätten att i) BaByliss hade deltagit aktivt i förfarandet genom att inge skrivelser och ge synpunkter till kommissionen, ii) BaByliss ställning som potentiell konkurrent på oligopolistiska marknader vilka bland annat kännetecknas av att hinder uppstår mot inträde till följd av den stora märkestroheten och av svårigheten att få tillträde till detaljhandeln, och iii) BaByliss intresse av att överta Moulinex eller åtminstone vissa av dess tillgångar, vilket stod klart genom att flera anbud hade lagts. Det kan således konstateras att en potentiell konkurrent till parterna i en företagskoncentration, under vissa omständigheter, har rätt att väcka talan om ogiltigförklaring av ett beslut om godkännande beträffande oligopolistiska marknader.

Kommissionens beslut av den 21 mars 2000 att, på vissa villkor, utan att den andra etappen inleddes, godkänna den koncentration varigenom BSKyB tillsammans med KVV förvärvade gemensam kontroll över KirchPayTV – som är verksamt på marknaden för betal-TV i Tyskland – överklagades av ARD – ett bolag verksamt på marknaden för gratis-TV. Genom domen i det ovannämnda målet *ARD mot kommissionen*, fastslog förstainstansrätten att ARD, utöver att det var direkt berört av det omtvistade beslutet, även var personligen berört. Härvid beaktade förstainstansrätten att ARD hade deltagit aktivt i det administrativa förfarandet, då det uppmanades av kommissionen att inkomma med yttranden och då dessa yttranden

därefter hade viss inverkan på innehållet i det omtvistade beslutet liksom vad gäller åtagandenas karaktär och, vidare en inverkan på ARD:s ställning. ARD var inte verksamt på de marknader på vilka företag i monopolställning får sin ställning förstärkt genom en koncentration, utan endast på angränsande marknader i tidigare eller senare marknadsled.

a.2) Beslut om hänskjutande till en nationell myndighet på området för företagskoncentrationer

Artikel 9 i förordning nr 4064/89⁵ innebär, under vissa förutsättningar, att hänskjutande till medlemsstaternas behöriga myndigheter för en prövning av en anmäld koncentration möjliggörs. I två domar har talan om ogiltigförklaring av ett beslut om hänskjutande till en nationell myndighet i enlighet med denna bestämmelse ansetts kunna upptas till sakprövning. Bakgrunden till det första målet var kommissionens beslut att till de franska konkurrensmyndigheterna hänskjuta granskningen av företagskoncentrationen mellan SEB och Moulinex, vad beträffar de franska marknaderna för små elektriska hushållsapparater, för att den nationella lagstiftningen skulle tillämpas (domen i målet *Philips*). I det andra målet hade granskningen av den företagskoncentration som avsåg en fusion mellan Vía Digital och Sogecable hänskjutits till de spanska myndigheterna (domen i det ovannämnda målet *Cableuropa m.fl. mot kommissionen*).

Av dessa domar framgår att individualiseringen av sökandena bland annat kan hänföras till två kategorier av omständigheter.

För det första anses sökanden vara personligen berörd av beslutet om hänskjutande när den skulle ha varit det av ett beslut om godkännande som kommissionen skulle ha antagit i avsaknad av hänskjutande. Det kan således konstateras att om ärendet inte hade hänskjutits till nationella myndigheter skulle sökandena ägt rätt att bestrida de bedömningar som kommissionen gjort av koncentrationens verkningar på de berörda marknaderna i den berörda medlemsstaten. Egenskapen av konkurrent (potentiell konkurrent i domen i målet *BaByliss* och verklig konkurrent i domen i målet *Cableuropa m.fl. mot kommissionen*) och sökandens aktiva deltagande i det förfarande som föregick hänskjutandet, utgör relevanta omständigheter vid bedömningen.

För det andra anses sökanden vara personligen berörd av beslutet om hänskjutande när detta beslut innebär att den inte har sådana processrättsliga garantier som enligt artikel 18.4 i förordning nr 4064/89 tillerkänns dem som har ett tillräckligt stort intresse (domen i målet *Cableuropa m.fl. mot kommissionen*).

⁵ Rådets förordning (EEG) nr 4064/89 av den 21 december 1989 om kontroll av företagskoncentrationer (EGT L 395, s. 1; svensk specialutgåva, annex, s. 16).

b) *Rättsakter med allmän giltighet*

b.1) Förordning

I domen i det ovannämnda målet *Sony Computer Entertainment Europe mot kommissionen*, fastslog förstainstansrätten att talan om ogiltigförklaring av kommissionens förordning om klassificering av vissa varor i Kombinerade nomenklaturen kunde upptas till sakprövning. I förevarande fall konstaterade förstainstansrätten, vilket även tidigare hade fastslagits, att kommissionens förordningar beträffande klassificeringen av särskilda varor i Kombinerade nomenklaturen har allmän giltighet. Mot bakgrund av ett flertal omständigheter ansåg den likväl att bolaget Sony Computer Entertainment Europe var personligen berört av en sådan förordning eftersom den låg till grund för det administrativa förfarandet som ledde fram till antagandet av förordningen beträffande tullklassificeringen av den produkt som detta bolag importerar till gemenskapen – konsolen PlayStation®2 – och detta bolag var det enda företag vars rättsliga situation påverkades på grund av att förordningen antogs. Vidare fanns det inte, åtminstone när den ifrågasatta förordningen trädde i kraft, andra varor som hade samma egenskaper och sökanden var den enda auktoriserade importören av denna produkt i gemenskapen.

b.2) Direktiv

Direktiv 2002/2⁶ innebär att ett nytt system för märkningen av foderblandningar för djur införs, vilket är avsett att ge en så detaljerad information som möjligt om fodersammansättningen. Ett djurfoderföretag, *Établissement Toulorge*, väckte talan dels om ogiltigförklaring av detta direktiv, dels om ersättning för påstådd skada. I beslut av den 21 mars 2003 i mål T-167/02, *Établissements Toulorge mot parlamentet och rådet* (REG 2003, s. II-1114), ansåg förstainstansrätten att talan inte kunde upptas till sakprövning, eftersom sökanden inte kunde anses vara personligen berörd av direktivet.

Mot bakgrund av att direktivets normativa karaktär inte utesluter att en berörd ekonomisk aktör tillerkänns rätten att väcka talan om direktivets lagenlighet, ansåg förstainstansrätten likväl att sökanden, i förevarande fall, inte hade visat att den var personligen berörd av det omtvistade direktivet. Att de formler som används vid tillverkningen av foderblandningarna avslöjas, påverkar inte sökandens ställning, utan utgör en skyldighet som i samma utsträckning åligger samtliga tillverkare av foderblandningar. Utan att pröva frågan huruvida sökanden berördes direkt av direktivet, avvisade förstainstansrätten således talan.

⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/2/EG av den 28 januari 2002 om ändring av rådets direktiv 79/373/EEG om avyttring av foderblandningar och om upphävande av kommissionens direktiv 91/357/EEG (EGT L 63, s. 23).

Samma resonemang fördes när förstainstansrätten fastslog att grundaren av en webbsida på Internet inte var personligen berörd av Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/58/EG av den 12 juli 2002 om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation⁷ (beslut av den 6 maj 2003 i mål T-321/02, *Vannieuwenhuyze-Morin mot parlamentet och rådet*, REG 2003, s. II-0000).

b.3) Beslut

Trots dess beteckning kan ett "beslut" anses utgöra en rättsakt med allmän giltighet. Såsom det fastslogs genom beslutet i det ovannämnda målet *DOW AgroSciences mot parlamentet och rådet*, kan inte Europaparlamentets och rådets beslut nr 455/2001/EG av den 20 november 2001 om upprättande av en lista över prioriterade ämnen på vattenpolitikens område och om ändring av direktiv 2000/60/EG,⁸ trots sin benämning, anses utgöra ett beslut i den mening som avses i artikel 230 fjärde stycket EG, eftersom det har antagits av parlamentet och rådet till följd av medbeslutandeförfarandet (artikel 251 EG) och därmed har allmän karaktär såsom föreskrivs i detta direktiv och ordalydelsen ändras genom en bilaga.

I detta beslut ansågs inte den talan som väckts av flera bolag som var verksamma på området för tillverkning och saluföring av de två ämnen som avsågs i detta beslut kunna upptas till sakprövning. Förstainstansrätten ansåg att de sökanden inte kunde anses vara personligen berörda av ett sådant beslut, som inte hade gjort gällande något åsidosättande av någon exklusiv rättighet av immaterialrättslig karaktär avseende de ämnen som identifierades i den omtvistade rättsakten eller något åsidosättande av specifika rättigheter, som inte visade att detta beslut hade orsakat dem osedvanlig skada och att deras särskilda situation inte skulle beaktas vid antagandet av rättsakten.

C. Konkurrensregler tillämpliga på företag

Det har återigen avgjorts ett flertal mål på konkurrensrättens område. De har avsett dels tillämpningen av artiklarna 81 EG och 82 EG, dels företagskoncentrationer.

Det skall framför allt framhållas att den omfattande domen i målet *TACA*, efter meddelandet av dom av den 28 februari 2002 i mål T-395/94, *Atlantic Container Line m.fl. mot kommissionen* (REG 2002, s. II-875 om Trans-Atlantic Agreement (nedan kallat TAA) (se *Årsrapport 2002*), i mål T-86/95, *Compagnie générale maritime m.fl. mot kommissionen* (REG 2002, s. II-1011, om FEFC-avtalet, se *Årsrapport 2002*), och av den 19 mars 2003 i mål T-213/00, *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* (REG 2003,

⁷ EGT L 201, s. 37.

⁸ EGT L 331, s. 1.

s. II-927, om FETTCSA-avtalet, överklagad till domstolen under målnummer C-236/03 P), liksom beslut av den 4 juni 2003 i mål T-224/99, *European Council of Transport Users m.fl. mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), innebär en avslutning av de mål som avser lagenligheten av samordnade förfaranden avseende linjekonferenser mot bakgrund av rådets förordning (EEG) nr 4056/86 om fastställande av tillämpningsföreskrifter för artiklarna [81] och [82] i fördraget avseende sjötransporter⁹. I domen i målet *TACA* (en akronym för Trans-Atlantic Conference Agreement, ett avtal som ingicks i juli 1994 mellan de femton rederier som var parter i TAA och vars innehåll till viss del förbjöds av kommissionen i dess beslut av den 19 oktober 1994¹⁰), ansåg förstainstansrätten att talan inte kunde bifallas på de grunder som hade anförts av sökandena avseende åsidosättanden av artikel 81 EG och att talan delvis kunde bifallas på de grunder som avsåg artikel 82 EG. På grund av dess betydelse kommer hänvisningar att göras till denna dom under de flesta av följande rubriker.

1. Rättspraxis på området för artiklarna 81 EG och 82 EG

a) *Den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet*

De avtal och förfaranden som avses i artiklarna 81 EG och 82 EG är endast förbjudna under förutsättning att de har ingåtts eller genomförts av ett eller flera "företag". I dom av den 4 mars 2003 i mål T-319/99, *FENIN mot kommissionen* (REG 2003, s. II-360, överklagad till domstolen under målnummer C-205/03 P), preciserade förstainstansrätten att begreppet företag inte omfattar enheter som endast bedriver verksamhet avseende inköp av varor som skall användas inom ramen för en icke-ekonomisk verksamhet.

FENIN (Federación Nacional de Empresas de Instrumentación Científica, Médica, Técnica y Dental) är en sammanslutning till vilken majoriteten av de företag som säljer sjukvårdsprodukter i Spanien är anslutna och av vilken de organ som ansvarar för det spanska nationella hälso- och sjukvårdssystemet (SNS) köper de sjukvårdsprodukter som därefter används på spanska sjukhus. Den 26 augusti 1999 avslog kommissionen ett klagomål av FENIN om att de organ som ansvarar för SNS hade gjort sig skyldiga till missbruk av dominerande ställning, i och med att dessa organ betalade sina skulder med ett dröjsmål på i genomsnitt 300 dagar.

⁹ Rådets förordning (EEG) nr 4056/86 om fastställande av tillämpningsföreskrifter för artiklarna [81] och [82] i fördraget avseende sjötransporter (EGT L 378, s. 4), i vilken linjekonferenser i artikel 1 definieras som en grupp rederier som tillhandahåller internationell linjetrafik för transport av last på en eller flera rutter inom angivna geografiska gränser och som har någon typ av avtal eller arrangemang som innebär att de tillämpar enhetliga eller gemensamma fraktsatser och andra villkor som de kommit överens om för sin linjetrafik.

¹⁰ Kommissionens beslut 94/980/EG av den 19 oktober 1994, om ett förfarande för tillämpning av artikel 81 EG (IV/34.446 – Trans-Atlantique Agreement) (EGT L 376, s. 1).

I den dom som meddelades avseende den talan om ogiltigförklaring som väckts av FENIN, inledde förstainstansrätten med att erinra om att begreppet företag enligt fast rättspraxis, i gemenskapens konkurrensrätt, omfattar varje enhet som bedriver ekonomisk verksamhet, oavsett enhetens rättsliga form och oavsett hur den finansieras. Förstainstansrätten angav närmare att utmärkande för begreppet ekonomisk verksamhet är verksamhet som består i att erbjuda varor eller tjänster på en viss marknad och inte inköpsverksamhet som sådan. Vid bedömningen av inköpsverksamhetens art finns det inte någon anledning att särskilja den verksamhet som avser inköp av en produkt från den senare användningen av den produkt som köparen förvärvat, eftersom inköpsverksamhetens art avgörs av huruvida den senare användningen av den köpta produkten är av ekonomisk karaktär.

Förstainstansrätten erinrade därefter om att enheter som fyller en funktion av uteslutande social karaktär, som bygger på solidaritetsprincipen och inte har något som helst vinstsyfte, enligt domstolens rättspraxis inte utgör företag (domstolens dom av den 17 februari 1993 i de förenade målen C-159/91 och C-160/91, *Poucet och Pistre*, REG 1993, s. I-637; svensk specialutgåva, volym 14, s. I-27).

Vid tillämpning av dessa principer på omständigheterna i förevarande fall, konstaterade förstainstansrätten att SNS finansieras genom sociala avgifter och andra statliga bidrag, att de som är anslutna tillhandahåller tjänster gratis enligt ett heltäckande skydd, och att SNS därmed drivs i enlighet med principen om solidaritet. Förstainstansrätten ansåg följaktligen att SNS organ varken skulle anses utgöra företag i den mening som avses i artiklarna 81 EG och 82 EG när de administrerar SNS eller i samband med inköpsverksamheten i samband med denna administration. Talan kunde således inte vinna bifall.

b) *Konkurrensförfarande och rimlig tidsfrist*

Som en följd av ett klagomål som ingavs år 1991, påfördes genom kommissionens beslut av den 26 oktober 1999¹¹ Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie (nedan kallade FEG och TU) böter på 4 400 000 respektive 2 150 000 euro på grund av överträdelser av artikel 81 EG. Från det att klagomålet inlämnades till att det omtvistade beslutet antogs förlöt mer än åtta år. Under det administrativa förfarandet framförde FEG och TU klagomål om att förfarandet var alltför omfattande och långvarigt. Kommissionen hänvisade till skyldigheten att anta beslut på konkurrensområdet inom en rimlig tidsfrist (domstolens dom av den 17 december 1998 i mål C-185/95 P, *Baustahlgewebe mot kommissionen*, REG 1998, s. I-8417, och förstainstansrättens dom av den 22 oktober 1997 i de förenade målen T-213/95 och T-18/96, *SCK och FNK mot kommissionen*, REG 1997, s. II-1739), och erkände, i det omtvistade beslutet, att

¹¹ Kommissionens beslut 2000/117/EG av den 26 oktober 1999 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget (Ärende IV/33.884 – Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie) (FEG och TU) (EGT L 39, s. 1).

förfarandet hade pågått under lång tid och nedsatte de böter som ålagts med 100 000 euro.

FEG och TU gjorde vid förstainstansrätten gällande att kommissionens åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist skulle medföra att det omtvistade beslutet ogiltigförklarades eller åtminstone en ytterligare nedsättning av böterna. Sökandena påtalade svårigheterna att försvara sig på grund av den tid som förflutit och den osäkerhet som rådde om hur ärendet skulle avgöras.

Genom dom av den 16 december 2003 i de förenade målen T-5/00 och T-6/00, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied och Technische Unie mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), ogillade förstainstansrätten talan. Den ansåg att även om kommissionen var skyldig att meddela ett avgörande inom en rimlig tidsfrist, utgjorde inte överskridandet av denna tidsfrist nödvändigtvis en grund för att ogiltigförklara beslutet, vilket skulle innebära att förfarandet avslutades. Rättspraxis enligt PVC II-målen (förstainstansrättens dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 till T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, *Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen*, REG 1999, s. II-931; se Årsrapport 1999) bekräftades genom att förstainstansrätten ansåg att den omständigheten att den rimliga tidsfristen överskreds av kommissionen endast kunde utgöra grund för ogiltigförklaring då det fastställts att åsidosättandet av denna princip var till men för de berörda företagens rätt till försvar. Härvid framhöll förstainstansrätten att det vid tillämpningen av principen om en rimlig tidsfrist skall skiljas mellan utredningsskedet, innan meddelandet om anmärkningar skickas, och resten av det administrativa förfarandet. Eftersom inget anfördes gentemot de berörda parterna i förstnämnda skede, kunde inte förlängningen av detta skede innebära en inskränkning av rätten till försvar. Vad beträffar resten av det administrativa förfarandet, ansåg förstainstansrätten att de 23 månader som förflöt från det att sammanträdet med parterna hölls till dess att det omtvistade beslutet fattades, var en ansevärd tidsutdräkt som berodde på kommissionens underlåtenhet att agera.

Förstainstansrätten angav därefter emellertid att rätten till försvar inte hade påverkats av längden av denna del av förfarandet. Härvid angavs bland annat att, så länge som preskription enligt förordning nr 2988/74¹² inte hade inträtt, det förhållandet att denna av sökandena påstådda osäkerhet avseende utgången för deras vidkommande och avseende skadan på deras renommé förelegat under längre tid följde av förfarandet enligt förordning nr 17 som sådant och utgjorde inte i sig ett åsidosättande av rätten till försvar.

¹²

Rådets förordning (EEG) nr 2988/74 av den 26 november 1974 om preskriptionstider i fråga om förfaranden och verkställande av påföljder enligt Europeiska ekonomiska gemenskapens transport- och konkurrensregler (EGT L 319, s. 1; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 48).

Förstainstansrätten ogillade även talan i den del som den avsåg nedsättning på grund av att det administrativa förfarandet pågått under lång tid, eftersom sökandena inte hade åberopat någon omständighet som kunde motivera att förstainstansrätten inom ramen för sin fulla prövningsrätt skulle medge en nedsättning av bötesbeloppet utöver vad som redan medgivits av kommissionen.

c) *Artikel 81 EG*

c.1) Förbjuden samverkan

– Horisontell samverkan

Horisontell samverkan som gäller fastställande av priser är uttryckligen förbjuden enligt artikel 81.1 EG. Kommissionens beslut om fastställande av och sanktionsåtgärder avseende sådan samverkan har bekräftats.

För det första innebär domen i det ovannämnda målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* att kommissionens beslut av den 16 maj 2000¹³ bekräftas i den mån som det därigenom fastställdes att avtalet mellan rederier som trafikerade traden mellan Nordeuropa och Fjärran Östern, Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreement om att inte lämna rabatter på offentliggjorda tariffer för avgifter och tilläggsavgifter beträffande vissa tjänster utgjorde en överträdelse av artikel 81.1 EG och av artikel 2 i förordning nr 1017/68¹⁴ och att detta avtal inte uppfyllde kraven för undantag enligt artikel 81.3 och enligt artikel 5 i förordning nr 1017/68. Endast artikeln om böter ogiltigförklarades.

Härvid är det tillräckligt att påpeka att förstainstansrätten, liksom kommissionen dessförinnan, ansåg att ett avtal som ingåtts mellan medlemmarna i en linjekonferens och fristående rederier, enligt vilket rabatter på avgifter och tilläggsavgifter förbjuds, skall anses vara ett horisontellt avtal om gemensamt fastställande av priser. Sådana avtal är inte endast förbjudna enligt artikel 81.1 a EG och artikel 2 a i förordning nr 1017/68, utan även enligt syftet med förordning nr 4056/86.

Genom de fem domarna av den 11 december 2003 i mål T-56/99, *Marlines mot kommissionen*, i mål T-59/99, *Ventouris mot kommissionen*, i mål T-61/99, *Adriatica di Navigazione mot kommissionen*, i mål T-65/99, *Srintzis Lines Shipping mot kommissionen*, och i mål T-66/99, *Minoan Lines mot kommissionen*, REG 2003,

¹³ Kommissionens beslut 2000/627/EG av den 16 maj 2000 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget (IV/34-018 – Far East Trade Tariff Charges and Surcharges Agreement (FETTCSA)) (EGT L 268, s. 1).

¹⁴ Rådets förordning (EEG) nr 1017/68 av den 19 juli 1968 om tillämpning av konkurrensregler på transporter på järnväg, landsväg och inre vattenvägar (EGT L 175, s. 1; svensk specialutgåva, område 7, volym 1, s. 54).

s. II-0000, bekräftades kommissionens beslut från år 1998 om fastställande av konkurrensbegränsande samverkan i strid med artikel 81 EG inom sjötransportsektorn mellan Grekland och Italien.¹⁵ I detta beslut konstaterade kommissionen att det förelåg ett flertal avtal och samordnade förfaranden om de priser som skulle tillämpas på färjetrafiken med rorofartyg mellan Patras (Grekland) och Ancona (Italien) och om de biljettpreiser för lastbilar som skulle tillämpas på linjerna från Patras till Bari (Italien) respektive Brindisi (Italien). De sju bolag som var delaktiga i överträdelsen ålades böter på ett belopp om cirka 9 000 000 euro. Fem av de sju bolag som drabbades av kommissionens sanktionsåtgärder ansökte om ogiltigförklaring av beslutet och om en nedsättning av bötesbeloppet. Med undantag från de böter som ålades Ventouris och Adriatica, som nedsattes på grund av att en oriktig bedömning hade gjorts av hur grov och hur omfattande överträdelsen var, ogillades talan i samtliga fall.

Förstainstansrätten ansåg att de omständigheter som låg till grund för kommissionens bedömning hade styrkts. Till skillnad från sökandenas påståenden, ansåg förstainstansrätten att det ifrågavarande konkurrensbegränsande beteendet inte hade ålagts av de grekiska myndigheterna och att sökandena följaktligen inte berövades friheten att fastställa sin prispolitik. Förstainstansrätten bekräftade även att dessa avtal snedvrider konkurrensen på den gemensamma marknaden.

Dessutom ansåg förstainstansrätten att kommissionen inte överskred sina befogenheter när den utförde undersökningar i lokaler som tillhörde ett annat företag än det företag till vilket beslutet var riktat. Förstainstansrätten beaktade den omständigheten att dessa lokaler användes av det andra företaget för dess affärsverksamhet och att de således kunde likställas med affärslokaler tillhörande det företag till vilket beslutet om undersökning var riktat.

Förstainstansrätten förklarade dessutom att kommissionen på ett korrekt sätt tillskrivit ett bolag ett annat bolags handlingar och initiativ där det andra bolaget var en juridisk person skild från det första bolaget, då de båda bolagen var huvudman respektive mellanman och utgjorde en ekonomisk enhet.

– Vertikala begränsningar

Vad beträffar de vertikala begränsningarna ogiltigförklarade förstainstansrätten två kommissionsbeslut med tillämpning av fast rättspraxis, enligt vilken ett företags ensidiga agerande, utan ett annat företags uttryckliga eller underförstådda medverkan, inte omfattas av artikel 81.1 EG.

För det första ogiltigförklarade förstainstansrätten, genom dom av den 3 december 2003 i mål T-208/01, *Volkswagen mot kommissionen* (REG 2003,

¹⁵ Kommissionens beslut 1999/271/EG av den 9 december 1998 om ett förfarande enligt artikel [81 EG] (IV/34.466 Greek Ferries) (EGT L 109, s. 24).

s. II-0000), kommissionens beslut¹⁶, i vilket kommissionen ansåg att Volkswagen hade begått en överträdelse mot artikel 81.1 i EG-fördraget, eftersom företaget hade fastställt försäljningspriserna för den nya modellen Volkswagen Passat genom att uppmana sina tyska återförsäljare att inte sälja denna modell till ett lägre pris än det rekommenderade priset och att endast bevilja begränsade rabatter eller inga rabatter alls.

För det första erinrade förstainstansrätten om den rättspraxis enligt vilken kommissionen inte rätteligen kan konstatera att ett ensidigt agerande från en tillverkares sida och som vidtagits inom ramen för dennes kontraktsförhållanden med sina återförsäljare, i själva verket utgör grunden för ett konkurrensbegränsande avtal, om den inte styrker att det finns ett uttryckligt eller underförstått samtycke från återförsäljarna till tillverkarens förhållningssätt.

Förstainstansrätten framhöll därefter att kommissionen i förevarande fall inte hade bevisat att återförsäljarna verkligen samtyckte till Volkswagens uppmaningar när de fick kännedom om dem. Kommissionen ansåg att sådan bevisning inte var nödvändig, eftersom återförsäljarna vid tecknandet av återförsäljaravtalet underförstått i förväg gav sitt samtycke till dessa uppmaningar.

Förstainstansrätten konstaterade slutligen att det inte hade bestridits att det återförsäljaravtal som återförsäljarna hade ingått var förenligt med gemenskapens konkurrensrätt. Förstainstansrätten fastslog således att kommissionens ståndpunkt innebär att en återförsäljare som har undertecknat ett återförsäljaravtal som är förenligt med konkurrensrätten, vid tidpunkten för undertecknandet och genom denna underskrift, skall anses i förväg ha godtagit en senare rättsstridig utveckling av detta avtal, även om återförsäljaren inte kunde förutse en sådan utveckling, just på grund av att detta avtal var förenligt med konkurrensrätten. Eftersom en samstämmig vilja hos Volkswagen och dess återförsäljare inte hade styrkts, ogiltigförklarade förstainstansrätten kommissionens beslut varigenom Volkswagen hade ålagts böter på ett belopp om 30 960 000 euro.

Samma principer tillämpades i domen av den 21 oktober 2003 i mål T-368/00, *General Motors Nederland och Opel Nederland mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000, överklagad till domstolen under målnummer C-551/03 P), men medförde i detta mål endast en nedsättning av de böter som ålagts av kommissionen.

Opel Nederland vars affärsverksamhet omfattar försäljning, import, export och grossistförsäljning av motorfordon och reservdelar av märket Opel i Nederländerna, hade ingått återförsäljaravtal med omkring 150 auktoriserade återförsäljare. De

¹⁶ Kommissionens beslut 2001/711/EG av den 29 juni 2001 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget (Ärende COMP/F-2/36.693 – Volkswagen) (EGT L 262, s. 14).

gemenskapsrättsliga bestämmelserna på området för försäljning av motorfordon¹⁷ innebär inte att det är tillåtet att tillverkaren eller importören förbjuder återförsäljarna att leverera varor till slutkonsumenter, deras bemyndigade mellanhänder eller andra återförsäljare som tillhör tillverkarens eller importörens säljorganisation. Med tillämpning av dessa principer ålade kommissionen genom beslut av den 20 september 2000¹⁸ bolaget Opel Nederland att betala böter på ett belopp om 43 000 000 euro, eftersom detta bolag hade antagit en allmän strategi som syftade till att begränsa eller hindra all exportförsäljning från Nederländerna. Denna strategi bestod av tre delar, nämligen för det första en strategi med begränsade leveranser, för det andra en restriktiv bonuspolicy och för det tredje ett direkt exportförbud utan åtskillnad.

Genom sin dom bekräftade förstainstansrätten huvudsakligen kommissionens beslut. Förstainstansrätten ansåg emellertid att det inte var tillräckligt styrkt av kommissionen att Opel Nederland hade informerat återförsäljarna om åtgärden avseende begränsade leveranser, som dessförinnan hade beslutats av dess ledning, och att, *a fortiori*, denna åtgärd skulle ha kommit att bli en del av den avtalsmässiga förbindelsen mellan Opel Nederland och dess återförsäljare.

Däremot ansåg förstainstansrätten det vara tillräckligt styrkt av kommissionen att Opel Nederlands restriktiva bonuspolicy utgjorde en del av en helhet av pågående affärsförbindelser som reglerades av ett dessförinnan träffat allmänt avtal och således utgjorde ett avtal i den mening som avses i artikel 81.1 EG. Vidare åtog sig de ifrågavarande återförsäljarna, efter uppmaningar från Opel Nederland, att inte längre bedriva exportförsäljning.

Även om överträdelsen med rätta definierades som "mycket grov", fastslog förstainstansrätten att grundbeloppet på 40 000 000 euro skulle nedsättas med hänsyn till att det inte var visat att den åtgärd som avsåg leveransbegränsningar existerat, vilket innebär att det totala bötesbeloppet kom att uppgå till 35 475 000 euro.

I dom av den 23 oktober 2003 i mål T-65/98, *Van den Bergh Foods mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000, överklagad till domstolen under målnummer C-552/03 P), uttalade sig förstainstansrätten om huruvida avtal, enligt vilka Van den Bergh Foods (nedan kallat HB), den största tillverkaren av glass i Irland, skulle tillhandahålla sina irländska detaljhandlare frysdiskar som var avsedda för individuellt förpackad lösglass under förutsättning att de användes enbart för förvaring av glass tillverkad av HB, var förenliga med artiklarna 81 EG och 82 EG. Kommissionen fastslog i ett beslut av

¹⁷ Kommissionens förordning (EEG) nr 123/85 av den 12 december 1984 om tillämpning av fördragets artikel [81 EG] på vissa grupper av försäljnings- och serviceavtal för motorfordon (EGT L 15, 1985, s. 16; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 56), som nu har ersatts av kommissionens förordning (EG) nr 1475/95 av den 28 juni 1995 (EGT L 145, s. 25).

¹⁸ Kommissionens beslut 2001/146/EG av den 20 september 2000 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget (Ärende COMP/36-653 Opel) (EGT L 59, s. 1).

den 11 mars 1998¹⁹ att dessa avtal innebar ett åsidosättande av artiklarna 81 EG och 82 EG.

Vid prövningen av en grund som avsåg att det gjorts en uppenbart oriktig bedömning och att artikel 81.1 EG åsidosatts, konstaterade förstainstansrätten att den ifrågavarande exklusivitetsklausulen formellt inte utgjorde någon exklusiv inköpsförpliktelse, eftersom den inte utgjorde något hinder för detaljhandlarna att sälja glass av andra märken än HB, men däremot för att lagra glass av andra märken i frysdiskarna. Förstainstansrätten fastslog därför att det skulle prövas huruvida denna klausul i praktiken medförde en ensamrätt till vissa försäljningsställen och huruvida kommissionens bedömning av graden av avskärmning var korrekt. Förstainstansrätten skulle vidare pröva huruvida avskärmningen var så omfattande att den innebar en överträdelse av artikel 81.1 EG.

Med hänvisning till fast rättspraxis, erinrade förstainstansrätten dessutom om att det, för att kunna bedöma avskärmningens omfattning, skulle prövas huruvida alla liknande avtal på den relevanta marknaden och övriga omständigheter i dessa avtals ekonomiska och rättsliga sammanhang visade att avtalens kumulativa verkan var att hindra nya konkurrenters tillträde till denna marknad och, om detta skulle besvaras jakande, huruvida de omtvistade avtalen bidrog till den kumulativa verkan (domstolens dom av den 28 februari 1991 i mål C-234/89, *Delimitis*, REG 1991, s. I-935, punkterna 23 och 24; svensk specialutgåva, volym II, s. I-65, och förstainstansrättens dom av den 8 juni 1995 i mål T-7/93, *Langnese-Iglo mot kommissionen*, REG 1995, s. II-1533, punkt 99).

Förstainstansrätten tillämpade därefter dessa principer genom att i detalj utreda verkningarna av den omtvistade klausulen. Den konstaterade bland annat att tillhandahållandet av en frysdisk "utan kostnad", populariteten hos HB:s varor, omfattningen av HB:s sortiment och de fördelar som försäljningen av företagets varor var förknippade med utgjorde mycket viktiga faktorer för detaljhandlarna när de undersökte möjligheterna att installera ytterligare en frysdisk för försäljning av ytterligare ett sortiment, eller att säga upp avtalet med HB.

Förstainstansrätten fastslog även att en stor del av detaljhandlarna skulle föra ett större sortiment om exklusivitetsklausulerna i tillverkarnas distributionsavtal upphörde.

Slutligen konstaterade förstainstansrätten att även om de avtal som HB hade ingått endast rörde cirka 40 procent av det totala antalet försäljningsställen på marknaden, beaktade kommissionen verkningarna av konkurrensen på samtliga berörda avtal, där samtliga tillverkare omfattades, vilka var tillämpliga på 83 procent av

¹⁹ Kommissionens beslut 98/531/EG av den 11 mars 1998 om ett förfarande enligt artiklarna 85 och 86 i EG-fördraget (Ärende nr IV/34.073, IV/34.395 och IV/35.436 – Van den Bergh Foods Limited) (EGT L 246, s. 1).

försäljningsställena på den relevanta marknaden. Det innebar att de distributörer som önskade vara verksamma på marknaden, kunde komma att välja att avstå på grund av att de först måste införskaffa en uppsättning frysdiskar.

Mot bakgrund av det ovanstående fastslog förstainstansrätten att de avtal som HB träffat kunde påverka konkurrensen och väsentligt bidrog till en avskärmning av marknaden.

c.2) Undantag

Villkoren för ett undantag från förbudet mot ett konkurrensbegränsande avtal, i enlighet med kommissionens bedömning, prövades av förstainstansrätten i domen i det ovannämnda målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* och i domen i målet *TACA*.

CMA CGM m.fl. hade till stöd för talan om ogiltigförklaring gjort gällande ett flertal grunder avseende avsaknad av eller felaktig definition av marknaderna.

Förstainstansrätten erinrade om att det inte är nödvändigt att göra en exakt avgränsning av alla marknader i fråga för att fastställa om ett avtal uppfyller de fyra villkor för beviljande av individuellt undantag som anges i artikel 81.3 EG och artikel 5 i förordning nr 1017/68. För att kontrollera att det fjärde villkoret som föreskrivs i artikel 81.3 b EG och artikel 5 b i ovannämnda förordning är uppfyllt förutsätts visserligen att kommissionen undersöker huruvida avtalet i fråga kan leda till att konkurrensen begränsas för en betydande del av produkterna i fråga eller transportmarknaden i fråga. Det skall emellertid erinras om att de fyra villkoren för att bevilja undantag är kumulativa och det är således tillräckligt att ett av villkoren inte är uppfyllt för att en begäran om undantag skall avslås. Eftersom kommissionen hade konstaterat att de tre första villkoren för beviljande av ett individuellt undantag inte var uppfyllda och att det inte är nödvändigt att uttala sig om det fjärde villkoret, konstaterade förstainstansrätten att kommissionen i förevarande fall inte var skyldig att först göra en definition av alla marknaderna i fråga för att kontrollera om avtalet i fråga kunde omfattas av ett individuellt undantag. För att fastställa om de tre första villkoren är uppfyllda skall det beaktas vilka konkurrensfördelar som avtalet medför, inte särskilt för den relevanta marknaden utan för varje marknad på vilken avtalet i fråga kan ha gynnsamma verkningar.

Bakgrunden till domen i målet *TACA* var tecknandet av Trans-Atlantic Conference Agreement (nedan kallat TACA) genom vilket de femton rederier som var parter i TAA avsåg att besvara de klagomål som kommissionen framfört gentemot sistnämnda avtal. Två rederier som inte trafikerade Atlanten (Hanjin och Hyundai), anslöt sig senare till TACA.

TACA omfattar i likhet med TAA transatlantiska rutter i västlig-östlig och östlig-västlig riktning mellan Nordeuropa och Förenta staterna. TACA innehåller bestämmelser om fastställande av priser på sjötransporttjänster, om fastställande av priser på kombinerade landtransporttjänster, om fastställande av villkor för ingående av serviceavtal med avlastare och av innehållet i nämnda avtal (serviceavtal är avtal i vilka en avlastare åtar sig att genom konferensen (konferensserviceavtal) eller genom en enskild eller flera bortfraktare (individuellt serviceavtal) tillhandahålla en minsta mängd gods över en fastställd period och bortfraktaren eller konferensen förbinder sig att hålla en fastställd servicenivå), om fastställande av ersättning till speditörerna när de företräder avlastarna och organiserar varutransporterna, förhandlar om de villkor som skall gälla för transporterna samt utför visst administrativt arbete.

TACA anmälades till kommissionen i syfte att erhålla undantag enligt artikel 81.3 EG.

I beslut av den 16 september 1998²⁰ (nedan kallat TACA-beslutet) fastslog kommissionen för det första att ovannämnda bestämmelser i det ifrågavarande avtalet inte omfattades av undantaget, förutom beträffande fastställande av priser för sjötransporter som omfattades av gruppundantaget i artikel 3 i förordning nr 4056/86, för det andra att parterna i TACA hade en kollektiv dominerande ställning på den ifrågavarande marknaden och att de hade missbrukat denna dominerande ställning, och ålade för det tredje var och en av parterna i TACA böter på grund av att de överträtt artikel 82 EG.

Vid förstainstansrätten gjorde sökandena bland annat gällande att det var rättsstridigt att anse att bestämmelserna i TACA, förutom de som avsåg fastställande av priser för sjötransporter som omfattas av gruppundantaget i artikel 3 i förordning nr 4056/86, inte omfattades av undantaget.

Vad för det första beträffar avtalet om fastställande av priser för landtransporttjänster fastslogs det redan i förstainstansrättens dom i det ovannämnda målet *Compagnie générale maritime m.fl. mot kommissionen* att ett sådant avtal inte kan omfattas av gruppundantaget i artikel 3 i förordning nr 4056/86, eftersom detta undantag endast avser sjötransporter, och inte kan omfattas av ett individuellt undantag. I stället kan andra mindre restriktiva avtal såsom ett avtal som innefattar "no below cost rule" (regel enligt vilken priset för en landtransport inte kan vara lägre än kostnaderna för samma transport) vara möjligt. Mot bakgrund härav, frånföll sökandena denna grund vid förhandlingen.

Vad vidare beträffar det avtal som avsåg villkor för ingående av serviceavtal och av innehållet i nämnda avtal, konstaterade förstainstansrätten att, till skillnad från vad

²⁰ Kommissionens beslut 1999/243/EG av den 16 september 1998 om ett förfarande enligt artiklarna [81 EG] och [82 EG] (IV/35.134 - Trans-Atlantic Conference Agreement) (EGT L 95, s. 1).

sökandena gjorde gällande, TACA-beslutet inte innebar något förbud för linjekonferenser med tillämpning av artikel 81 EG att ingå konferensens serviceavtal och fritt bestämma innehållet i dessa avtal. Eftersom det genom de flesta av sökandenas grunder avsågs att bestrida ett sådant förbud som förelåg i TACA-beslutet, ogillades talan i den mån som sökandena hade åberopat grunder avseende förekomsten av ett sådant förbud.

Vad slutligen beträffar avtalet om ersättning till speditörerna, bekräftade förstainstansrätten att ett sådant horisontellt avtal om fastställande av priser inte omfattas av gruppundantaget i förordning nr 4056/86 genom vilken avtal om införande av enhetliga och gemensamma fraktsatser gynnas. Härvid påpekade förstainstansrätten särskilt att föremålet för det ifrågavarande avtalet inte var ersättning för sjötransporttjänster, utan ersättning för särskilda tjänster som inte kan likställas med de förra tjänsterna.

c.3) Böter på grund av överträdelse av artikel 81 EG

Det bötesbelopp som åläggs av kommissionen på grund av överträdelse av artikel 81 EG bestrids vanligtvis av de företag som drabbas av sanktionsåtgärden. Invändningarna avser bland annat den metod som använts eller bedömningen avseende hur grov och varaktig överträdelsen är, förmildrande eller försvårande omständigheter, eller samarbete med kommissionen. Sådana invändningar har inneburit att förstainstansrätten har kunnat uttala sig om vilka kriterier som skall beaktas vid fastställandet av bötesbeloppet.

Dessa klarlägganden återfinns huvudsakligen i Lysinmålen (dom av den 9 juli 2003 i mål T-220/00, *Cheil Jedang mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000, i mål T-223/00, *Kyowa Hakko Kogyo och Kyowa Hakko Europe mot kommissionen*, i mål T-224/00, REG 2003, s. II-0000, *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000 (överklagad till domstolen under målnummer C-397/03 P), och i mål T-230/00, *Daesang och Sewon Europe mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000). Vissa av de företag mot vilka sanktionsåtgärder vidtagits på grund av att de har deltagit i en samverkan på lysinmarknaden, inriktade sig på olika aspekter avseende fastställandet av bötesbeloppet i talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut av den 7 juni 2000.²¹ Det skall erinras om att kommissionen genom detta beslut konstaterade att det förelåg ett flertal avtal mellan företag i hela EES-området om priser, försäljningsvolym och utbyte av individuella uppgifter om försäljningsvolym för syntetiskt lysin – aminosyra som används som tillskott i vissa djurfoder – för perioden juli 1990 till juni 1995 och ålade företagen böter härför på ett belopp om ungefär 110 000 000 euro. Härvid tillämpade kommissionen vid

²¹ Kommissionens beslut 2001/418/EG av den 7 juni 2000 om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget och artikel 53 i EES-avtalet (Ärende COMP/36.545/F3 – Aminosyror) (EGT L 152, 2000, s. 24).

beräkningen av böternas storlek den metod som angivits i meddelandet med riktlinjer för beräkning av böter²² liksom meddelandet om samarbete från år 1996.²³

Vissa av förstainstansrättens bedömningar utgör endast bekräftelser av redan fastslagna principer (bland annat i de så kallade fjärrvärmemålen, se *Årsrapport 2002*), men andra bedömningar bidrar till att klarlägga hur de kriterier som återfinns i riktlinjerna skall tillämpas och innebär att den domstolsprövning som gjorts av kommissionens bedömningar av i vilken utsträckning som företagen har samarbetat under det administrativa förfarandet bekräftas. Dessutom har de inneburit att förstainstansrätten har kunnat fastställa räckvidden av principen om *non bis in idem*, enligt vilken en person inte får dömas till flera påföljder för samma överträdelse. Det skall påpekas att det bötesbelopp på drygt 81 000 000 euro som hade ålagts sökandena nedsattes till ungefär 74 000 000 euro.

Generellt sett kan det konstateras att det följer av lysinmålen att de faktiska omständigheter som kommissionen har kunnat grunda sig på vid fastställandet av böter inte längre kan överklagas till förstainstansrätten om sökanden uttryckligen erkänt dessa omständigheter under det administrativa förfarandet (domen i målet *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*). Härvid är det oväsentligt huruvida det uttryckliga erkännandet har lett till en nedsättning av bötesbeloppet med anledning av samarbetet med kommissionen eller inte.

Vissa delar av domen i det ovannämnda målet *General Motors Nederland och Opel Nederland mot kommissionen*, genom vilken det omtvistade beslutet delvis ogiltigförklarades och de böter som ålagts följaktligen nedsattes, skall framhåvas.

Slutligen skall det påpekas att de böter som ålagts av kommissionen i dess beslut som ledde till domarna av den 11 december 2003 i de ovannämnda målen *Marlines mot kommissionen*, *Ventouris mot kommissionen*, *Adriatica di Navigazione mot kommissionen*, *Srintzis Lines Shipping mot kommissionen*, och *Minoan Lines mot kommissionen*, endast nedsattes beträffande rederierna Ventouris och Adriatica. I dessa fall hade kommissionen gjort en oriktig bedömning av hur grova överträdelserna var och av deras omfattning vid fastställandet av bötesbeloppet. Förstainstansrätten ansåg att eftersom kommissionen i sitt beslut konstaterade att det förelåg två separata överträdelser – i förhållande till de olika berörda linjerna – kunde den inte, av hänsyn till skälighet och proportionalitet, ålägga samma påföljder för de företag som endast deltagit i en av överträdelserna (Ventouris och Adriatica, för linjen Patras-Bari och Patras-Brindisi) som för de företag som deltagit i båda överträdelserna.

²² Riktlinjer för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 och artikel 65.5 i EKSG-fördraget (EGT C 9, 1998, s. 3).

²³ Kommissionens meddelande om befrielse från eller nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 207, s. 4). Det skall dock framhållas att detta meddelande, från år 1996, år 2002 ersattes av kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 45, s. 3).

Förstainstansrätten beaktade dessa företags storlek och hur starkt trafikerade de berörda linjerna var.

– Riktlinjer

Det skall för det första erinras om att kommissionen vid tillämpningen av förordning nr 17²⁴ har befogenhet att företa skönsmässiga bedömningar när den fastställer bötesbeloppet för att därigenom kunna främja att företagen iakttar konkurrensreglerna, att kommissionen vid varje tillfälle kan anpassa bötesnivån efter vad konkurrenspolitiken kräver (se bland annat domen i det ovannämnda målet *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*) och att den har rätt att bestämma bötesbeloppet till en nivå som förstärker dess avskräckande verkan. Mot bakgrund härav konstaterade förstainstansrätten likväl att denna institution inte kan avvika från regler som den själv har ålagt sig och som är avsedda att i enlighet med fördragets bestämmelser ange de kriterier som den har för avsikt att tillämpa inom ramen för sitt utrymme för skönsmässig bedömning av hur grov en överträdelse är (samma dom). Den har inte möjlighet att avvika från riktlinjerna i ett visst avseende, påpekade förstainstansrätten i domen i det ovannämnda målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen*²⁵, förutom om den särskilt anger de skäl som rättfärdigar att inte följa dem, vilket den inte hade gjort beträffande ett av företagen mot vilket sanktionsåtgärder vidtagits.

Såsom framgår av riktlinjerna, skall man utgå från ett grundbelopp som fastställs på grundval av överträdelsens allvar och varaktighet. Vid bedömningen av överträdelsens allvar²⁶ beaktar kommissionen överträdelsens art, dess konkreta påverkan på marknaden, om den är mätbar, och omfattningen av den relevanta geografiska marknaden.

Vad beträffar överträdelsens art, bekräftade förstainstansrätten i domen i målet *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen* att en prisöverenskommelse mellan konkurrenter beträffande en vara i EES-området och försäljningskvoter för denna marknad utgör en mycket allvarlig överträdelse, eftersom sådant agerande innebär att företagets självständighet äventyras.²⁷ Även en

²⁴ Rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar [81] och [82] (EGT 13, s. 204; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 8).

²⁵ I denna dom medgav förstainstansrätten att kommissionen kan stödja sig analogt på riktlinjerna för att beräkna bötesbeloppen inom ramen för en tillämpning av förordningarna nr 4056/86 och nr 1017/68.

²⁶ Enligt riktlinjerna delas överträdelserna in i tre kategorier, nämligen mindre allvarliga överträdelser, allvarliga överträdelser och mycket allvarliga överträdelser.

²⁷ I domen i målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* ansåg förstainstansrätten att kvalificeringen av prisavtalet som en allvarlig överträdelse är en mindre strikt kvalificering på grund av att det saknas bevis för att prisnivån påverkats och att överträdelsens eventuellt skadliga följder antagligen varit kortvariga.

överträdelse som hade till syfte att avskärma den inre marknaden klassificerades av förstainstansrätten som mycket allvarlig, eftersom den motverkade gemenskapens mest grundläggande mål (domen i det ovannämnda målet *General Motors Nederland och Opel Nederland mot kommissionen*).

Även genom domen i målet *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen* bekräftas kommissionens bedömning av kartellens faktiska påverkan på den berörda marknaden, nämligen, i förevarande fall att priserna steg mer än vad de annars skulle ha gjort och att försäljningsvolymerna begränsades. Härvid angav förstainstansrätten att kommissionen, för att kunna bedöma en kartells påverkan på priserna, måste pröva huruvida överenskommelserna faktiskt gjort det möjligt för de inblandade företagen att uppnå en högre prisnivå än den som skulle ha gällt om den konkurrensbegränsande samverkan inte existerat och vidare beakta alla objektiva förutsättningar på den berörda marknaden, samt dess ekonomiska och rättsliga sammanhang.

Sökandena önskade även få klarhet i frågan huruvida kommissionen, utan att åsidosätta proportionalitetsprincipen och riktlinjerna, kunde beakta dess globala omsättning, och inte dess omsättning som kan hänföras till försäljningen av den ifrågavarande produkten inom EES-området. Förstainstansrätten skulle följaktligen pröva huruvida kommissionen hade gjort en riktig bedömning av ett av de kriterier som återfinns i riktlinjerna (artikel 1 A fjärde stycket), nämligen den ekonomiska förmågan för de företag som begått överträdelsen att vålla andra aktörer betydande skada. När det gäller en bedömning av de berörda företagens verkliga inflytande på den berörda marknaden, ansåg förstainstansrätten att den totala omsättningen, till skillnad från marknadsandelar, inte innebär att dess påverkan på denna marknad kan fastställas. Förstainstansrätten konstaterade dessutom att det inte framgick av beslutet att kommissionen, såsom den var skyldig, hade fastställt omfattningen av varje företags överträdelse, vilket den del av företagets omsättning som härrör från de varor som är föremål för överträdelsen kan ge en god anvisning om. Att kommissionen inte följde riktlinjerna innebar emellertid inte att förstainstansrätten konstaterade att kommissionen inom ramen för sin fria prövningsrätt hade åsidosatt proportionalitetsprincipen. Härvid ansåg förstainstansrätten, som grundade sin bedömning på de uppgifter som lämnats i kommissionens beslut, att beaktandet av sökandenas omsättning på den globala lysinmarknaden inte utgjorde ett åsidosättande av proportionalitetsprincipen, eftersom omsättningen på lysinmarknaden inom EES-området ansågs vara väsentlig eller betydande beroende på om den uppgick till 20 procent (domarna i de ovannämnda målen *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*, *Kyowa Hakko Kogyo och Kyowa Hakko Europe mot kommissionen*, och *Daesang och Sewon Europé mot kommissionen*) respektive till mellan 30 procent och 40 procent (domen i det ovannämnda målet *Cheil Jedang mot kommissionen*) av den ifrågavarande globala omsättningen.

Vad beträffar beaktandet av överträdelsens varaktighet, framhöll förstainstansrätten att om kommissionen i sitt beslut angav att den har ökat grundbeloppet med 10 procent per år, kan den inte öka grundbeloppet med 30 procent för ett företag som har deltagit i den konkurrensbegränsande samverkan under mindre än tre år. Mot bakgrund av det kriterium som kommissionen tillämpat, satte förstainstansrätten inom ramen för den fria prövningsrätten ned påslaget på utgångsbeloppet i fråga om Cheil Jedang (domen i det ovannämnda målet *Cheil Jedang mot kommissionen*).

Förstainstansrätten underströk likväl, såsom det fastslagits i domen i målet *General Motors Nederland och Opel Nederland mot kommissionen*, att gemenskapsdomstolen i sin bedömning av böterna inte är bunden av riktlinjerna. Den har därvidlag full prövningsrätt.

– Förmildrande eller försvårande omständigheter

I riktlinjerna anges att försvårande omständigheter (såsom en ledande eller anstiftande roll i samband med överträdelsen) eller förmildrande omständigheter (såsom ett företags passiva roll (se domen i det ovannämnda målet *Cheil Jedang mot kommissionen*)) för företagen, kan beaktas för att öka eller sätta ned grundbeloppet.

Det skall för det första påpekas att räckvidden för en punkt i riktlinjerna avseende att "överenskommelserna i praktiken inte har tillämpats", vilket anges med avseende på förmildrande omständigheter, har preciserats på så sätt att den inte avser endast de fall när en kartell i dess helhet inte har genomförts, utan det enskilda företags uppträdande (domarna i de ovannämnda målen *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen* och *Cheil Jedang mot kommissionen*).

Förstainstansrätten fastslog därefter att de procentsatser som fastställts för att beakta försvårande eller förmildrande omständigheter enligt riktlinjernas lydelse skulle tillämpas på böternas grundbelopp, vilket fastställts utifrån överträdelsens allvar och varaktighet, och inte på ett belopp som motsvarar en ökning som tidigare utförts på grund av överträdelsens varaktighet eller på ett belopp som följer av en första ökning eller minskning till följd av en försvårande eller förmildrande omständighet. Eftersom kommissionen inte hade tillämpat denna metod, ändrade förstainstansrätten genom tillämpning av denna metod bötesbeloppen i målen *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*, och *Daesang och Sewon Europe mot kommissionen*.

– Meddelandet om samarbete

De villkor på vilka företag som samarbetar med kommissionen under dess undersökning av ett kartellärende kan befrias från böter eller beviljas nedsättning av de

böter som annars skulle ha ålagts dem, anges i kommissionens meddelande om samarbete av år 1996.²⁸

Omfattningen av nedsättningen av böter som kommissionen har beviljat med hänvisning till meddelandet om samarbete har givit upphov till tvister. Ett flertal företag har hävdats att deras hjälp motiverar en större nedsättning av bötesbeloppet.

Förstainstansrätten satte ned böterna för Daesang, eftersom den ansåg att kommissionen felaktigt hade motsatt sig en nedsättning av bötesbeloppet för detta företag emedan ingenting hade anförts som lagligen kunde motivera denna vägran. Härvid preciserades att ett samarbete under en undersökning som inleds av kommissionen om huruvida gemenskapens konkurrensregler åsidosatts, som inte är mer omfattande än det som följer av företagets skyldigheter enligt artikel 11.4 och 11.5 i förordning nr 17, inte berättigar till en nedsättning av böterna. En nedsättning av böterna är motiverad när företaget har lämnat upplysningar som går långt utöver vad kommissionen kan kräva med stöd av artikel 11 i förordning nr 17. Den omständigheten att en begäran om upplysningar enligt artikel 11.1 i förordning nr 17 sänts till det företag som har samarbetat kan inte i sig innebära att företaget inte har rätt till en betydande nedsättning på mellan 50 och 75 procent enligt avsnitt C i meddelandet om samarbete, i synnerhet som en begäran om upplysningar är en mindre tvingande åtgärd än en undersökning som genomförts på grundval av ett beslut (domen i det ovannämnda målet *Daesang och Sewon Europe mot kommissionen*).

Även domen i målet *Archer Daniels Midland och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen* är av intresse, eftersom förstainstansrätten, trots att den konstaterade att sökanden inte uppfyllde de villkor som ställs i meddelandet om samarbete för att ha rätt till ytterligare nedsättning av de böter som ålagts, ansåg att tillhandahållande av vissa upplysningar till kommissionen borde belönas då det utgjorde en sådan förmildrande omständighet som återfinns i riktlinjerna. Den beviljade följaktligen en ytterligare nedsättning av grundbeloppet för böterna med 10 procent.

– Principen *non bis in idem*

Som svar på invändningar från flera sökanden om att kommissionen har åsidosatt principen om förbud mot dubbla påföljder för samma överträdelse genom att vägra att från de böter som den ålagt göra avdrag för de böter som sökandena redan ålagts i Förenta staterna och Kanada, fastslog förstainstansrätten att kommissionen inte har åsidosatt principen *non bis in idem* genom att ålägga företag böter för deltagande i en konkurrensbegränsande samverkan mot vilka sanktionsåtgärder redan vidtagits av

²⁸ Detta meddelande har nämnts ovan i fotnot 21. Detta meddelande från år 1996 har ersatts av kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EGT C 45, 2002, s. 3).

amerikanska och kanadensiska myndigheter (domarna i de ovannämnda målen *Kyowa Hakko Kogyo Co. och Kyowa Hakko Europe mot kommissionen*, och *Archer Daniels Midland Company och Archer Daniels Midland Ingredients mot kommissionen*).

Förstainstansrätten erinrade om att denna allmänna gemenskapsrättsliga princip, på konkurrensrättens område, innebär ett förbud mot att ett företag på nytt hålls ansvarigt eller att kommissionen på nytt inleder ett förfarande enligt konkurrensreglerna mot företaget, avseende ett konkurrensbegränsande uppträdande som företaget redan har bötfällts för eller som företaget har frikänts från ansvar för genom ett tidigare beslut av kommissionen som inte längre kan överklagas.

Den preciserade dessutom att denna princip enligt gemenskapsrätten emellertid inte utgör hinder för dubbla påföljder, varav den ena beslutas av en medlemsstat och den andra inom gemenskapen, när det rör sig om två parallella förfaranden med olika ändamål. Ett allmänt krav på skälighet innebär dock att kommissionen, då den slår fast bötesbeloppet, är skyldig att beakta de påföljder som företaget redan ålagts för samma sak, när dessa påföljder har ålagts för överträdelser av en medlemsstats regler för samordnade förfaranden vilka följaktligen blivit begångna inom gemenskapens geografiska område.

Mot bakgrund av nämnda regler, fastslog förstainstansrätten att principen *non bis in idem* inte skall tillämpas när det är uppenbart att de förfaranden som aktualiserats och de påföljder som ålagts av kommissionen, respektive av myndigheter eller domstolar i ett tredjeland tjänar olika ändamål. Denna slutsats stöds genom att omfattningen av denna princip, enligt artikel 4 i protokoll nr 7 till Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, är begränsad till en stats territorium och genom att det för närvarande inte finns något i folkrätten som hindrar olika staters myndigheter eller domstolar att lagföra eller bestraffa en person på grund av samma omständigheter.

Kommissionen är dessutom skyldig i enlighet med allmänna skälighetshänsyn att vid fastställandet av böter beakta tidigare påföljder som har ålagts för överträdelser av en medlemsstats regler för samordnade förfaranden vilka följaktligen blivit begångna inom gemenskapens geografiska område, mot bakgrund av dels det nära sambandet mellan nationella marknader i medlemsstaterna och den gemensamma marknaden, dels systemet för kompetensfördelning mellan gemenskapen och medlemsstaterna i fråga om karteller inom samma geografiska område, det vill säga den gemensamma marknaden. Någon sådan situation föreligger emellertid inte om de tidigare påföljdsbesluten antogs gentemot ett företag av myndigheter eller domstolar i ett tredjeland på grund av ett åsidosättande av deras konkurrensregler, och kommissionen har följaktligen inte någon skyldighet, vid fastställandet av böter som ålagts nämnda företag på grund av åsidosättande av gemenskapens konkurrensrätt, att beakta ovannämnda beslut.

– Rimlig tidsfrist och preskription

Såsom erinras i domen i det ovannämnda målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* är det en allmän gemenskapsrättslig princip som sammanhänger med principen om god förvaltning att kommissionen skall handla inom rimlig tid då den fattar beslut efter administrativa förfaranden inom området för konkurrenspolitiken. Kommissionen kan således inte uppskjuta sitt ställningstagande på obestämd tid, och för att slå vakt om rättssäkerheten och ett adekvat rättsskydd är den skyldig att fatta ett beslut eller att, för det fall en sådan begärts, utfärda en administrativ skrivelse inom rimlig tid. Förstainstansrätten erinrade i denna dom dessutom om att även om överskridande av en rimlig tidsfrist, särskilt då det medför att de berörda parternas rätt till försvar åsidosätts, rättfärdigar ogiltigförklaring av ett beslut i vilket det fastställs att konkurrensreglerna överträtts, är så inte fallet då det bötesbelopp som åläggs enligt detta beslut har bestritts, eftersom kommissionens befogenhet att ålägga böter regleras i förordning nr 2988/74,²⁹ enligt vilken det föreskrivs en preskriptionstid i detta avseende. Genom denna förordning inrättades nämligen heltäckande bestämmelser i vilka det i detalj fastställs inom vilka frister kommissionen har rätt att ålägga företag som är föremål för förfaranden med tillämpning av de gemenskapsrättsliga konkurrensreglerna böter, utan att gå emot det grundläggande kravet på rättssäkerhet. I artikel 2.3 i samma förordning föreskrivs att preskriptionstiden under alla omständigheter utlöper efter tio år när preskriptionstiden avbrutits enligt artikel 2.1 i denna förordning. Detta innebär att kommissionen inte under obestämd tid kan dröja med att fatta sitt beslut om böter, eftersom den då riskerar att preskriptionstiden löper ut. Mot bakgrund av dessa bestämmelser kan inte något övervägande som avser kommissionens skyldighet att utöva sin befogenhet att ålägga böter inom en rimlig tid godtas. Denna institution är emellertid inte förhindrad att, inom sitt utrymme för skönsmässig bedömning, vid fastställandet av bötesbeloppet göra en sådan nedsättning efter en skälighetsbedömning, om den finner att, trots att preskriptionsfristen iakttagits, förfarandet pågått under en alltför lång tidsperiod.

Det framgår av samma dom att en begäran om upplysningar, i den mening som avses i artikel 11.1 i förordning nr 17, med giltig verkan kan avbryta den femåriga preskriptionstid som föreskrivs i artikel 1.1 b i förordning nr 2988/74, under förutsättning att den är nödvändig för att få till stånd en förundersökning eller ett förfarande beträffande en överträdelse. Eftersom det inte hade visats att begäran i vissa fall var nödvändig, konstaterade förstainstansrätten att kommissionen hade ålagt böter den 16 maj 2000, trots att den femåriga preskriptionstid som föreskrivs i förordningen, som löpte på nytt från och med den 24 mars 1995, hade löpt ut. Den ogiltigförklarade således beslutet till den del det däri ålades böter.

²⁹

Rådets förordning (EEG) nr 2988/74 av den 26 november 1974 om preskriptionstider i fråga om förfaranden och verkställande av påföljder enligt Europeiska ekonomiska gemenskapens transport- och konkurrensregler (EGT L 319, s. 1; svensk specialutgåva, område 8, volym 1, s. 48).

d) Artikel 82 EG

d.1) Dominerande ställning och missbruk

Under år 2003 har förstainstansrätten i fyra domar uttalat sig om de materiella villkoren för att tillämpa artikel 82 EG.

För det första ansåg förstainstansrätten i domen i det ovannämnda målet *Van den Bergh Foods mot kommissionen* att de avtal som nämnts ovan och som utgjorde en överträdelse av artikel 81 EG även utgjorde en överträdelse av artikel 82 EG, på grund av HB:s dominerande ställning på den irländska marknaden för individuellt förpackad lösglass.

För det andra har förstainstansrätten i domen av den 17 december 2003 i mål T-219/99, *British Airways mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), gjort flera förtydliganden beträffande de allmänna villkoren för att tillämpa artikel 82 EG.

Förstainstansrätten underströk först att artikel 82 EG är tillämplig både på de företag som konstateras ha en dominerande ställning i förhållande till sina leverantörer och på de företag som kan ha en dominerande ställning i förhållande till sina kunder.

Därefter angav förstainstansrätten att missbruk av en dominerande ställning som sker på en dominerad branschmarknad, men som får effekter på en annan marknad där det berörda företaget inte har en dominerande ställning, kan omfattas av artikel 82 EG, om den andra marknaden har ett tillräckligt nära samband med den första marknaden.

För det tredje har förstainstansrätten i domen av den 30 september 2003 i mål T-203/01, *Michelin mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), och senare i domen i det ovannämnda målet *British Airways mot kommissionen*, gjort flera förtydliganden beträffande under vilka förhållanden ett handelsbruk som innefattar rabatter och som tillämpas av ett företag med dominerande ställning kan anses utgöra missbruk.

Domen i målet *Michelin mot kommissionen* avsåg ett beslut av den 20 juni 2001,³⁰ i vilket kommissionen fastställde att Michelin hade missbrukat sin dominerande ställning på den franska marknaden för nya ersättningsdäck och på marknaden för regummerade däck. Kommissionen hade kritiserat Michelins affärs- och prisstrategi gentemot sina återförsäljare, vilken grundades på ett komplicerat system av bonuserbjudanden, rabatter eller diverse ekonomiska förmåner. Kommissionen ansåg särskilt att vissa kvantitativa rabatter (mängdåterbäring) och vissa rabatter som fastställdes utifrån kvaliteten på återförsäljarens service till kunderna (servicebonus),

³⁰ Kommissionens beslut 2002/405/EG av den 20 juni 2001 om ett förfarande enligt artikel 82 i EG-fördraget (COMP/E-2/36.041/PO – Michelin) (EGT L 143, 2002, s. 1).

vilka inte erhöles på fakturan utan betalades ut året efter referensperioden, utgjorde missbruk. Detsamma gällde ett avtal om professionellt samarbete och teknisk assistans mellan Michelin och dess återförsäljare (den så kallade klubben för Michelins vänner).

Vid prövningen av Michelins talan undersökte förstainstansrätten vart och ett av de handelsbruk som kommissionen i sitt beslut hade ansett utgöra missbruk.

Vid analysen av de rabatter som Michelin tillämpade stödde sig förstainstansrätten på domstolens och förstainstansrättens rättspraxis i fråga om lojalitetsrabatter³¹ för att allmänt erinra om att det är nödvändigt, för att bedöma huruvida ett mängdrabattssystem eventuellt utgör ett fall av missbruk, dels att bedöma samtliga omständigheter, särskilt kriterierna och sättet för beviljandet av rabatterna, dels att undersöka huruvida syftet med rabatten, genom att ge en förmån som inte baseras på någon ekonomisk motprestation som berättigar till den, är att frånta eller inskränka köparens möjlighet att välja sina inköpskällor, att hindra konkurrenternas tillträde till marknaden, att gentemot handelspartnerna tillämpa olika villkor för likvärdiga prestationer eller att stärka den dominerande ställningen genom att snedvrda konkurrensen.

På grundval av dessa principer undersökte förstainstansrätten de rabatter som Michelin tillämpade och konstaterade att den omtvistade rabatten beräknades på återförsäljarens totala omsättning för Michelins produkter och att den referensperiod som tillämpades för rabatten var på ett år. Förstainstansrätten påpekade att ett mängdåterbäringsystem, som har stora variationer mellan rabattsatserna längst ned och högst upp på skalan och en ettårig referensperiod och där rabatten bestäms på grundval av den totala omsättningen under referensperioden, har drag av ett rabattsystem med syftet att knyta återförsäljarna nära till sig.

Förstainstansrätten hänvisade vidare till fast rättspraxis, enligt vilken rabatter som beviljas av ett företag i dominerande ställning måste vägas upp av en ekonomiskt motiverad motprestation för att inte omfattas av förbudet i artikel 82 EG,³² och den kontrollerade huruvida så var fallet i förevarande mål. Den konstaterade att Michelin inte hade lämnat några konkreta uppgifter i det avseendet. Förstainstansrätten slog

³¹ Domstolens dom av den 16 december 1975 i de förenade målen 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 och 114/73, *Suiker Unie m.fl. mot kommissionen* (REG 1975, s. 1663), av den 13 februari 1979 i mål 85/76, *Hoffmann-La Roche mot kommissionen* (REG 1979, s. 461; svensk specialutgåva, volym 4, s. 315), av den 9 november 1983 i mål 322/81, *Michelin mot kommissionen* (REG 1983, s. 3461; svensk specialutgåva, volym 7, s. 351), och av den 29 mars 2001 i mål C-163/99, *Portugal mot kommissionen* (REG 2001, s. I-2613); förstainstansrättens dom av den 1 april 1993 i mål T-65/89, *BPB Industries och British Gypsum mot kommissionen* (REG 1993, s. II-389; svensk specialutgåva, volym 14, s. 1).

³² Domarna i de ovannämnda målen *Michelin mot kommissionen*, punkt 85, *Portugal mot kommissionen*, punkt 52, och förstainstansrättens dom av den 7 oktober 1999 i mål T-228/97, *Irish Sugar mot kommissionen*, REG 1999, s. II-2969, punkt 114.

därför fast att det var riktigt av kommissionen att konstatera att det system som Michelin tillämpade stred mot artikel 82 EG.

Därefter analyserade förstainstansrätten den servicebonus som Michelin tillämpade, vilken var ytterligare ett incitament för att uppmuntra återförsäljarna att förbättra sin utrustning och sin efterköpsservice och vilken grundades på ett system med poäng som beviljades som ersättning för att vissa åtaganden fullgjorts. Förstainstansrätten ansåg att ett rabattsystem som tillämpas av ett företag i dominerande ställning, där företaget – som i förevarande fall – har ett icke försumbart utrymme för skönmässig bedömning vad gäller återförsäljarens möjligheter att komma i åtnjutande av rabatten, måste anses orättvist och anses innebära att företaget missbrukar sin dominerande ställning på marknaden i den mening som avses i artikel 82 EG. Förstainstansrätten ansåg även att denna bonus, förutom att det fanns inslag av orättvisa, även medförde ett krav på lojalitet, eftersom den omfattade bland annat beviljandet av ytterligare poäng för det fall återförsäljaren mottog leveranser av en procentandel nya Michelinprodukter som fastställdes i förhållande till den regionala marknadsandelen för dessa produkter. Slutligen ansåg förstainstansrätten att det även var korrekt av kommissionen att konstatera att möjligheten för en återförsäljare att få ytterligare en poäng om han lät regummera Michelinäckstommarna hos Michelin, gjorde att återförsäljaren lockades att i första hand låta Michelin regummera däcken, vilket följaktligen medförde kopplade försäljningar.

Slutligen analyserade förstainstansrätten "klubben för Michelins vänner", vilken bestod av återförsäljare av däck som ville ingå ett närmare partnerskap med Michelin. I enlighet med detta avtal deltog Michelin i återförsäljarens ekonomiska satsning genom att bland annat bidra till investeringar och utbildning. I gengäld skulle återförsäljarna fullgöra vissa åtaganden rörande marknadsandelarna, hålla ett visst lager av Michelinäck och framhäva detta märke. Kommissionen ansåg att detta avtal gav Michelin rätt till en ovanligt stor inblick i de anslutna återförsäljarnas verksamhet och att det omfattade viss praxis som medförde kopplade försäljningar. Förstainstansrätten ansåg att det var riktigt av kommissionen att anse att dessa olika kännetecknen för klubben utgjorde missbruk från Michelins sida.

För att bemöta en grund som avsåg att det inte hade gjorts någon undersökning av de konkreta ekonomiska verkningarna av det kritiserade ågerandet, angav förstainstansrätten att det, för att fastställa en överträdelse av artikel 82 EG, inte är nödvändigt att styrka att beteendet i fråga har haft konkreta verkningar. Det räcker att visa att missbruket av företaget i dominerande ställning tenderar att inskränka konkurrensen eller, med andra ord, att beteendet har eller kan ha sådana verkningar.

Detta underströks även av förstainstansrätten i domen i målet *British Airways mot kommissionen*. Den 14 juli 1999 fattade kommissionen ett beslut,³³ i vilket den ansåg

³³ Kommissionens beslut 2000/74/EG av den 14 juli 1999 om ett förfarande enligt artikel 82 i EG-fördraget (IV/D-2/34.780 – Virgin/British Airways) (EGT L 30, 2000, s. 1).

att British Airways var den dominerande köparen på den brittiska marknaden för resebyråtjänster för flygresor. Resebyråerna tillhandahöll flygbolagen vissa tjänster som avsåg marknadsföring och administrativt stöd. I utbyte mot dessa tjänster fick resebyråerna provision från flygbolagen i proportion till biljettförsäljningen.

British Airways hade slutit avtal med vissa resebyråer om bland annat en resultatbonus, vilken beräknades på hur omfattande försäljningen för British Airways var per sektor och vilken var progressiv samt beräknades på hur mycket resebyrån ökat intäkterna från försäljningen av British Airways-biljetter.

Efter att ha konstaterat att det fanns ett obestridligt samband mellan de tjänster som resebyråerna i Förenade kungariket tillhandahöll och de transporttjänster som tillhandahölls på den brittiska lufttransportmarknaden, och att British Airways hade en dominerande ställning på marknaderna för resebyråtjänster för flygresor, ansåg förstainstansrätten att det bonussystem som kommissionens beslut avsåg faktiskt utgjorde missbruk.

Förstainstansrätten slog till att börja med fast att det system som British Airways hade inrättat var diskriminerande. Förstainstansrätten konstaterade i det syftet att varje gång resebyråerna i Förenade kungariket uppnådde försäljningsökningens målen för British Airways-biljetter ökade provisionssatsen inte bara på de British Airways-biljetter som sålts efter det att försäljningsmålet nåtts utan även på alla British Airways-biljetter som resebyråerna sålt under den aktuella referensperioden, vilket kunde medföra att olika provisionssatser tillämpades på de intäkter på exakt samma belopp som två resebyråer fått från försäljningen av British Airways-biljetter.

Förstainstansrätten drog därefter slutsatsen att det av domstolens och förstainstansrättens rättspraxis rörande rabatter allmänt framgår att alla rabattsystem som skapar lojalitet och som tillämpas av ett företag med dominerande ställning syftar till att hindra kunderna från att göra sina inköp hos konkurrenterna, vilket strider mot artikel 82 EG, oavsett om rabattsystemet är diskriminerande eller ej, och att samma sak gäller ett resultatbonussystem som skapar lojalitet och som tillämpas av en köpare som har en dominerande ställning i förhållande till sina tjänsteleverantörer.

I detta fall konstaterade förstainstansrätten att de rabatter som British Airways tillämpade faktiskt skapade lojalitet. De provisionssatser som tillämpades kunde nämligen, med beaktande av sin progressiva karaktär med en mycket påtaglig margineffekt, öka exponentiellt från en referensperiod till en annan. British Airways fem största konkurrenter på den brittiska marknaden för resebyråtjänster för flygresor hade vidare inte förmåga att ge resebyråerna samma förmåner, eftersom de inte kunde erhålla tillräckligt stora intäkter för att införa ett liknande bonussystem och motverka den uteslutningseffekt som systemet medförde för dem på den brittiska marknaden för resebyråtjänster för flygresor.

Förstainstansrätten angav därefter att British Airways inte hade lyckats visa att den lojalitet som resultatbonussystemen skapade grundades på en ekonomiskt motiverad motprestation och i synnerhet att bolagets resultatbonussystem utgjorde en motprestation för effektivitetsvinster eller kostnadsbesparingar till följd av den försäljning av British Airways-biljetter som skett efter det att försäljningsmålen uppnåtts.

För det fjärde innehåller domen i målet *TACA* vissa förtydliganden beträffande den kollektiva karaktär som en dominerande ställning kan ha. Sökandena hävdade i det avseendet i huvudsak att även om *TACA* fungerade så att en enhetlig eller gemensam tariff tillämpades så ägnade sig *TACA*-parterna åt intern konkurrens, vilket uteslöt att de kunde ha en kollektiv dominerande ställning. Förstainstansrätten konstaterade i det avseendet att det faktiskt förekom viss konkurrens mellan *TACA*-parterna, inte bara i fråga om tjänster utan även i fråga om pris, bland annat genom serviceavtal (varigenom det beviljades en rabatt på tariffen i utbyte mot ett åtagande avseende en viss minsta mängd) och oberoende åtgärder. Förstainstansrätten ansåg dock att denna konkurrens var relativt begränsad och att den inte var tillräcklig för att kunna ifrågasätta den kollektiva karaktär som följde av tillämpningen av en enhetlig eller gemensam tariff, samt andra band mellan *TACA*-parterna till följd av linjekonferensavtalet.

Beträffande *TACA*-parternas dominerande ställning ansåg förstainstansrätten att nivån på de marknadsandelar som *TACA*-parterna innehade under den aktuella perioden, nämligen minst 56 procent under tre år i följd, ledde till en "stark förmodan" om en dominerande ställning, oavsett vilka uppgifter som användes (sökandenas eller kommissionens uppgifter). I det avseendet angav förstainstansrätten att gränsen för att det skall föreligga en dominerande ställning vid tillämpningen av artikel 82 EG på en kollektiv ställning är densamma som i fråga om en individuell ställning, i motsats till vad sökandena hade gjort gällande. Förstainstansrätten konstaterade visserligen att kommissionens analys av den potentiella konkurrensen och av de priser som tillämpades av *TACA* var bristfällig i vissa avseenden. Den ansåg dock att förmodan om en dominerande ställning utifrån *TACA*-parternas marknadsandelar trots detta bekräftades tillräckligt av andra faktorer som angavs i *TACA*-beslutet, som bland annat avvikelser i marknadsandel jämfört med de huvudsakliga konkurrenterna, det faktum att *TACA*-parterna hade 70 procent av den tillgängliga kapaciteten, *TACA*-parternas roll som prisledare (medan konkurrenterna följde dessa priser) och *TACA*-parternas kapacitet att diskriminera avlastarna genom priserna med hänsyn till varornas värde.

Medlemmarna i *TACA* hade anklagats för att ha missbrukat sin kollektiva dominerande ställning på två sätt under åren 1994–1996: dels genom att i vissa avseenden begränsa tillgången till och innehållet i serviceavtal (det första missbruket), dels genom att ha vidtagit vissa åtgärder för att uppmuntra potentiella konkurrenter att hellre bli medlemmar i *TACA* än att gå in på den transatlantiska traden som oberoende aktörer, vilket medförde att konkurrensstrukturen på marknaden i fråga ändrades (det andra missbruket).

Förstainstansrätten bekräftade i huvudsak det första missbruket, efter att först ha klargjort missbrukets exakta omfattning, bland annat efter de förklaringar som kommissionen hade lämnat under förhandlingen. Förstainstansrätten konstaterade således att det första missbruket inte bara avsåg den praxis som hade begränsat tillgången till individuella serviceavtal och innehållet i dessa (som även ansågs vara konkurrensbegränsande), utan dessutom viss praxis rörande *konferensens* serviceavtal, det vill säga skyldigheten att iaktta bestämmelserna i TACA rörande varaktighet, mångsidiga klausuler, villkorsklausuler och storleken på avtalsviten.

Förstainstansrätten underkände de skäl som sökandena hade anfört för att motivera den praxis som utgjorde det första missbruket, med undantag för det skäl som hade åberopats för att motivera att information om villkoren i individuella serviceavtal lämnades ut.

I det avseendet medgav nämligen förstainstansrätten att lagstiftningen i Förenta staterna ålade TACA-parterna att anmäla sina individuella serviceavtal till Federal Maritime Commission, som offentliggjorde de "väsentliga villkoren" i dessa. Förstainstansrätten konstaterade att detta offentliggörande medförde att innehållet i individuella serviceavtal blev allmänt känt och följaktligen tillgängligt för såväl avlastare som bortfraktare. Mot denna bakgrund ansåg förstainstansrätten att TACA-parterna inte kunde förebrås för att ha kommit överens om att "avslöja" innehållet i dessa avtal. Enligt rättspraxis kan nämligen utbyte av offentlig information inte anses strida mot fördragets konkurrensregler.

Förstainstansrätten godtog däremot inte att amerikansk lagstiftning kunde åberopas för att motivera annan praxis som utgjorde det första missbruket, såsom förbudet mot individuella serviceavtal eller förbudet mot villkorsklausuler. I det avseendet underströk förstainstansrätten att sådan praxis inte krävdes enligt denna lagstiftning, utan endast var tillåten eller till och med gynnad i denna, något som inte medför att fördragets konkurrensregler inte skall tillämpas.

Beträffande det andra missbruket noterade förstainstansrätten först att även om det, enligt rättspraxis i målet *Continental Can*,³⁴ kan utgöra missbruk att förstärka en dominerande ställning, så var det inte sådant missbruk som konstaterats i detta fall. Kommissionen hade nämligen inte förebrått TACA-parterna för att de godtagit att nya medlemmar anslutit sig till konferensen, utan endast för att de vidtagit vissa specifika respektive allmänna åtgärder för att uppmuntra potentiella konkurrenter att ansluta sig till TACA. De specifika åtgärder som TACA vidtagit bestod i att Hanjin fått viss konfidentiell information från TACA-parterna och att TACA-parterna hade uttryckt en vilja att låta Hanjin skaffa sig viss lastkapacitet på traden i fråga och att Hyundai hade tillåtits att omedelbart delta i konferensens pågående serviceavtal. De allmänna

³⁴ Domstolens dom av den 21 februari 1973 i mål 6/72, *Europemballage Corporation och Continental Can Company mot kommissionen* (REG 1973, s. 215; svensk specialutgåva, volym 2, s. 89).

åtgärderna följde av att det hade ingåtts ett stort antal serviceavtal med dubbla fraktsatser och att de tidigare strukturerade TAA-medlemmarna (i huvudsak de traditionella medlemmarna i konferensen) inte konkurrerade om serviceavtal för en viss kategori fraktgods.

Vad beträffar de specifika åtgärderna drog förstainstansrätten, efter att i detalj ha undersökt omständigheterna kring Hanjins och Hyundais anslutning till TACA, slutsatsen att kommissionen inte på ett tillfredsställande sätt hade styrkt att det var dessa åtgärder som hade föranlett de båda rederierna att bli medlemmar i konferensen, och inte rent affärsmässiga överväganden. I det avseendet underströk förstainstansrätten bland annat att kommissionen inte hade förklarat varför de specifika åtgärderna inte utgjorde ett tillvägagångssätt som möjliggjorde för Hanjin och Hyundai att utöva verksamhet som omfattas av gruppundantaget för linjekonferenser och följaktligen ansluta sig till TACA på samma villkor som befintliga medlemmar.

I det avseendet konstaterade förstainstansrätten att kommissionen hade åsidosatt TACA-parternas rätt till försvar, genom att till stöd för sina anmärkningar ha använt handlingar som talade mot företagen som den erhölet efter det administrativa förhöret, utan att ge dem tillfälle att yttra sig. Förstainstansrätten framhöll att även om handlingarna i fråga härrörde från TACA (det rörde sig om handlingar som upprättats av TACA eller av dess medlemmar och som lämnats av TACA-parterna själva som svar på begäran om upplysningar) och de således kände till innehållet i dessa, borde kommissionen ha gett dem tillfälle att yttra sig beträffande handlingarnas relevans och bevisvärde, eftersom varken meddelandet om anmärkningar eller ordalydelsen i de framställningar med begäran om upplysningar som ledde till att handlingarna ingavs eller innehållet i handlingarna hade gjort det möjligt för TACA-parterna att sluta sig till vilka slutsatser som kommissionen avsåg att dra av dessa. Följaktligen tillät inte förstainstansrätten dessa handlingar som bevisning för de specifika åtgärderna, och den konstaterade att åtgärderna i fråga inte hade styrkts eftersom den enda bevisningen för dessa var handlingarna i fråga.

Vad beträffar de allmänna åtgärderna ansåg förstainstansrätten att för att sådana åtgärder skall kunna anses utgöra åtgärder som "uppmuntrat" potentiella konkurrenter att ansluta sig till TACA, måste de med nödvändighet haft den verkan att de potentiella konkurrenterna anslöt sig till konferensen. Den omständigheten att en åtgärd som betecknas som uppmuntran att ansluta sig till konferensen inte åtföljs av någon anslutning visar nämligen att denna åtgärd i realiteten inte utgör någon uppmuntran att ansluta sig till konferensen. I detta fall konstaterade förstainstansrätten att det inte framgick av någon uppgift i målet att de enda två rederier som anslöt sig till konferensen under den period som överträdelserna pågick, nämligen Hanjin och Hyundai, hade fattat detta beslut på grund av de allmänna åtgärder som identifierades i beslutet.

Av dessa skäl ogiltigförklarade förstainstansrätten följaktligen TACA-beslutet till den del TACA-parterna ansågs på ett otillbörligt sätt ha ändrat marknadsstrukturen.

d.2) Böter

Ännu en gång finns det anledning att hänvisa till domen i målet *TACA*. Kommissionen hade visserligen inte påfört böter för överträdelser av artikel 81 EG, men den hade däremot påfört var och en av TACA-parterna böter för två överträdelser av artikel 82 EG, på ett sammanlagt belopp av 273 miljoner euro. Med beaktande av konstaterandet rörande det andra missbrukets rättsstridighet, prövade förstainstansrätten enbart de böter som påförts för det första missbruket, vid sidan av den omständigheten att de underrättade varandra om innehållet i de individuella serviceavtalen.

– Immunitet mot böter

Förstainstansrätten prövade först om böterna omfattades av den immunitet mot böter som föreskrivs i artikel 19 i förordning nr 4056/86.

Förstainstansrätten undersökte bestämmelsens ordalydelse och syfte och underkände därefter kommissionens påstående att immuniteten endast gäller överträdelser av artikel 81 EG och inte överträdelser av artikel 82 EG. Även om förstainstansrätten medgav att immuniteten skall tolkas restriktivt, konstaterade den att det i artikel 19 i förordning nr 4056/86 uttryckligen föreskrivs att immuniteten kan vara tillämplig på överträdelser av artikel 82 EG. Immuniteten kan visserligen endast åberopas för handlingar som anmälts i syfte att erhålla ett undantag med stöd av artikel 81.3 EG och endast "inom gränserna för den verksamhet som beskrivs i anmälan". Detta innebär dock inte att enbart överträdelser av artikel 81 EG kan omfattas därav. Förstainstansrätten noterade nämligen att enligt rättspraxis kan konkurrensbegränsande avtal som anmälts för att erhålla ett undantag klassificeras av kommissionen som missbruk om de avser företag med dominerande ställning.

Förstainstansrätten ansåg vidare att en tillämpning av bestämmelsen om immunitet mot böter vid överträdelser av artikel 82 EG är förenlig med det syfte som eftersträvas med denna bestämmelse, eftersom ett företag med dominerande ställning som anmäler avtal som kan anses utgöra missbruk självt påtalar en möjlig överträdelse av artikel 82 EG, vilket underlättar kommissionens uppgift. Eftersom samtliga de otillbörliga åtgärder som hörde till det första missbruket hade anmälts till kommissionen drog förstainstansrätten slutsatsen att de böter som påförts till följd därav skulle upphävas.

Förstainstansrätten noterade emellertid att denna immunitet inte gällde hela det bötesbelopp som hade påförts för det första missbruket. Böterna hade nämligen

påförts inte bara med tillämpning av förordning nr 4056/86, utan även med tillämpning av förordning nr 1017/68 vad beträffar landaspekterna av åtgärderna i fråga om serviceavtal. I sin dom av den 28 februari 2002 i mål T-18/97, *Atlantic Container Line m.fl. mot kommissionen* (REG 2002, s. II-1125), hade dock förstainstansrätten slagit fast att det i förordning nr 1017/68 inte föreskrivs några regler om immunitet och att några sådana regler inte kan utläsas av någon allmän gemenskapsrättslig princip.

Förstainstansrätten prövade följaktligen lagenligheten av den del av böterna som hade påförts med tillämpning av förordning nr 1017/68.

– Uppdelning i grupper

Förstainstansrätten konstaterade först att den metod som använts i detta fall vid beräkningen av bötesbeloppen överensstämde med tillämpliga bestämmelser, eftersom TACA-beslutet var ett av de första besluten i vilka man tillämpade de riktlinjer för beräkning av böter som kommissionen publicerat.

I likhet med det ärende som föranledde domen i det ovannämnda målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* hade kommissionen fastställt bötesbeloppet efter att ha delat upp TACA-parterna i fyra skilda grupper. Kommissionen avsåg att därigenom beakta de avsevärda skillnaderna i storlek mellan TACA-parterna.

I domen i målet *CMA CGM m.fl. mot kommissionen* ansåg förstainstansrätten att uppdelningen i fyra grupper som gjorts av kommissionen inte var objektivt motiverad och inte i sig hängde samman på något sätt. I det målet ansågs uppdelningen av sökandena i grupper strida mot principen om likabehandling eller i vart fall sakna en tillräcklig motivering.

I domen i målet *TACA* konstaterade däremot förstainstansrätten att uppdelningen i grupper som gjorts av kommissionen var motiverad, eftersom den var konsekvent genom att kommissionen hade avgränsat varje grupp med utgångspunkt i storleken på den mest betydande TACA-parten genom successiva nedsättningar med halva storleken av detta företags storlek.

– Förmildrande omständigheter

Inom ramen för sin fulla prövningsrätt drog förstainstansrätten emellertid slutsatsen att det inte borde ha påförts några böter i detta fall med anledning av den praxis som hörde till det första missbruket.

I det avseendet underkände förstainstansrätten kommissionens påstående att TACA-parterna inte kunde åberopa några förmildrande omständigheter. Förstainstansrätten noterade nämligen följande:

- TACA-parterna hade samarbetat med kommissionen genom att anmäla samtliga åtgärder i fråga, trots att en sådan anmälan inte var obligatorisk för att erhålla ett undantag enligt förordningarna nr 4056/86 och nr 1017/68.
- TACA-beslutet utgjorde det första beslut i vilket kommissionen hade gjort en direkt bedömning av huruvida linjekonferensernas praxis i fråga om serviceavtal var lagenlig.
- Hur denna praxis skulle behandlas i rättsligt hänseende gav upphov till komplicerade frågor, vilket framgår av svårigheten att fastställa beslutets exakta räckvidd i det avseendet.
- Det missbruk som blir följden av praxis i fråga om serviceavtal utgör inte en klassisk form av missbruk i den mening som avses i artikel 82 EG.
- TACA-parterna hade rimliga skäl att tro att kommissionen inte skulle ålägga dem böter, särskilt med hänsyn till att det inte hade påförts några böter i flera tidigare beslut i vilka kommissionen hade klassificerat ett anmält avtal som missbruk.

2. Förordning nr 4064/89

a) *Talan om ogiltigförklaring av ett beslut om godkännande*

- Målen *BaByliss* och *Philips*

I januari 2002 godkände kommissionen, utan att inleda den andra etappen av undersökningen, SEB:s förvärv av vissa av Moulinex tillgångar, på villkor att SEB bland annat upplät en exklusiv licens under en period av fem år för försäljning under varumärket Moulinex av samtliga små elektriska hushållsapparater i nio medlemsstater där konkurrensproblem hade konstaterats och att det var förbjudet för SEB att använda detta varumärke under ytterligare tre år. Beslutet avsåg inte den franska marknaden, eftersom kommissionen hade beviljat de franska myndigheternas begäran om partiellt hänskjutande.

BaByliss och Philips väckte talan vid förstainstansrätten om ogiltigförklaring av kommissionens villkorade beslut om godkännande. Genom domarna i målen *BaByliss* och *Philips* har rättspraxis utvecklats i flera aspekter.

I sak bekräftades det, för det första, i domarna i målen *BaByliss* och *Philips* att kommissionen har rätt att under etapp 1 godta åtaganden som parterna till en företagskoncentration har ingett inom den treveckorsfrist som föreskrivs i tillämplig lagstiftning (artikel 18.1 i kommissionens förordning (EG) nr 447/98 av den 1 mars 1998 om anmälningar, tidsfrister och förhör enligt förordning nr 4064/89³⁵), men som senare ändrats efter denna frist. Denna frist är nämligen bindande för

³⁵ EGT L 61, s. 1.

parterna i koncentrationen och syftar till att förhindra att åtaganden läggs fram inom en tidsfrist som inte ger kommissionen tillräckligt med tid att bedöma dem eller att samråda med tredje man. Fristen är däremot inte bindande för kommissionen, vilket medför att om kommissionen anser sig ha tillräckligt med tid för att pröva de ändringar i åtagandena som gjorts efter denna frist och den återstående fristen är tillräcklig för att genomföra nämnda bedömning och samråd med tredje man, måste kommissionen kunna tillåta koncentrationen med beaktande av de ändrade åtagandena.

För det andra preciserade förstainstansrätten villkoren för att inleda etapp 2. I det avseendet slog den fast att kommissionen, när den ställs inför allvarliga tvivel beträffande koncentrationens förenlighet med den gemensamma marknaden, inte har någon befogenhet att göra en skönsmässig bedömning vad gäller beslutet att inleda etapp 2. Kommissionen åtnjuter dock ett visst utrymme att vidta en skönsmässig bedömning när den sammanställer och granskar omständigheterna i det enskilda fallet för att avgöra om dessa ger anledning till allvarliga tvivel eller, när det har föreslagits åtaganden, fortsätter att ge anledning till sådana tvivel (domen i målet *Philips*).

Förstainstansrätten angav att med hänsyn till de komplexa ekonomiska bedömningar som kommissionen måste göra vid utövandet av den befogenhet att göra en skönsmässig bedömning som den åtnjuter för att kunna värdera de av parterna i koncentrationen föreslagna åtagandena, ankommer det på sökanden att visa att kommissionen gjort sig skyldig till en uppenbart felaktig bedömning, för att ett beslut att godkänna en koncentration skall ogiltigförklaras på grund av att åtagandena var otillräckliga för att skingra de allvarliga tvivlen (domen i målet *Philips*). Förstainstansrätten måste dock inom ramen för utövandet av sin domstolskontroll ta hänsyn till det specifika syftet med de åtaganden som gjordes under etapp 1, vilka, till skillnad från de åtaganden som gjordes under etapp 2, inte syftar till att förhindra att en dominerande ställning skapas eller förstärks utan till att skingra alla allvarliga tvivel i denna fråga. Härav följer att de åtaganden som gjordes under etapp 1 skall utgöra en direkt och tillräcklig reaktion som klart undanröjer de allvarliga tvivel som uttalats. När följaktligen förstainstansrätten har anledning att undersöka om de åtaganden som gjordes under etapp 1, med hänsyn till sin räckvidd och sitt innehåll, kunde medge att kommissionen antar ett beslut som innebär ett godkännande utan att inleda etapp 2, ankommer det på förstainstansrätten att kontrollera att kommissionen utan att göra en uppenbart felaktig bedömning kunde betrakta nämnda åtaganden som en direkt och tillräcklig reaktion som klart skingrar alla allvarliga tvivel som uttryckts (domen i målet *Philips*).

I de aktuella målen var frågan huruvida kommissionen kunde anse att de åtaganden som gjordes var tillräckliga för att lösa de till följd av koncentrationen uppkomna konkurrensproblemen. Inte några av de invändningar och argument som hade anförts av Philips gjorde det möjligt för förstainstansrätten att dra slutsatsen att det skett en uppenbart oriktig bedömning. Förstainstansrätten godtog däremot delvis BaByliss argument.

I domen i målet *BaByliss* bekräftade förstainstansrätten att ett beteendeinriktat åtagande, som ett åtagande om varumärkeslicens, kan lösa de problem som uppstår genom en koncentration och att giltighetstiden av ett sådant åtagande var tillräcklig i detta fall för att licensinnehavarna skulle kunna konkurrera effektivt med den nya enhet som bildades till följd av koncentrationen efter licensens giltighetstid. Förstainstansrätten ansåg däremot att kommissionen, i avsaknad av åtaganden, inte kunde dra slutsatsen att det inte förelåg några allvarliga tvivel på vissa geografiska marknader. Först kontrollerade förstainstansrätten det sätt på vilket kommissionen hade tillämpat de analyskriterier (dominanströskeln, avsaknaden av påtaglig överlappning, den sammanslagna enhetens ställning i förhållande till konkurrenterna och sortimenteffekten) som använts för att utesluta att det förelåg några allvarliga tvivel på var och en av de geografiska marknader för vilka kommissionen inte hade ålagt några åtaganden (Spanien, Italien, Irland, Finland och Förenade kungariket) på alla andra marknader som berördes av koncentrationen i fråga. Förstainstansrätten drog slutsatsen att två av de fyra kriterier som använts i det avseendet inte var tillräckligt precisa (avsaknaden av påtaglig överlappning och sortimenteffekten). Därefter konstaterade förstainstansrätten att kommissionens bedömning av de marknader som inte omfattades av åtagandena var felaktig. Förstainstansrätten biföll således delvis BaByliss talan genom att ogiltigförklara beslutet vad avser marknaderna i Spanien, Finland, Irland, Italien och Förenade kungariket.

– Målet *ARD*

Genom beslut av den 21 mars 2000 godkände kommissionen på vissa villkor koncentrationen varigenom BSkyB tillsammans med KVV förvärvade gemensam kontroll över bolaget KirchPay TV, vilket var verksamt på marknaden för betal-TV i Tyskland. Beslutet fattades utan att etapp 2 inleddes.

ARD, ett bolag verksamt på marknaden för gratis-TV, väckte talan om ogiltigförklaring av detta beslut.

Sökanden hävdade att de många åtaganden som kommissionen hade godtagit under etapp 1 inte var tillräckliga för att undanröja de allvarliga tvivel som beskrevs i det omtvistade beslutet. I domen av den 30 september 2003 i mål T-158/00, *ARD mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), bekräftade förstainstansrätten att med hänsyn till de komplicerade ekonomiska bedömningar som kommissionen har att göra under utövandet av det utrymme för skönsmässig bedömning som den har vid sin bedömning av de åtaganden som de samgående parterna föreslår, ankommer det på sökanden att visa att kommissionen har gjort en uppenbart oriktig bedömning för att ett beslut att godkänna en koncentration skall ogiltigförklaras på grund av att åtagandena var otillräckliga för att undanröja de allvarliga tvivlen. Det angavs även att kommissionen förfogar över ett stort utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller att bedöma nödvändigheten av att få till stånd åtaganden i syfte att skingra de allvarliga tvivel som en koncentration ger upphov till, och att underlåtelsen att beakta vissa åtaganden som

tredje man föreslagit inte i sig leder till att beslutet skall ogiltigförklaras, om kommissionen rimligen kunde fastslå att de åtaganden som gjorts i beslutet gjorde det möjligt att skingra de allvarliga tvivlen. Förstainstansrätten underkände således sökandens samtliga argument.

ARD gjorde även gällande att kommissionen hade gett uttryck för allvarliga tvivel när det gäller koncentrationens förenlighet med den gemensamma marknaden och att den därför var skyldig att inleda etapp 2. Förstainstansrätten erinrade om att konstaterandet att det föreligger allvarliga tvivel görs utan att det inverkar på möjligheten att undanröja dessa tvivel genom de åtaganden som föreslås. Framför allt godtog inte förstainstansrätten den analogi som sökanden hade föreslagit mellan följderna för berörda tredje parter av att det formella granskningsförfarande som föreskrivs i artikel 88.2 EG inom området för statligt stöd inte har inletts och följderna för berörda tredje parter av att etapp 2 inte har inletts i enlighet med artikel 6.1 c i förordning nr 4064/89. Kommissionens undersökningsförfaranden enligt artikel 6 i förordning nr 4064/89 kan nämligen inte likställas med dem som genomförs enligt artikel 88 EG. Förstainstansrätten påpekade särskilt att berörda tredje parter inte har någon rätt att delta i det inledande skedet av förfarandet i fråga om statligt stöd. Vidare påpekade den att om kommissionen under den inledande undersökning som avses i artikel 88 EG finner att projektet utgör ett stöd enligt artikel 87.1 EG och det av den anledningen föreligger tvivel beträffande dess förenlighet med den gemensamma marknaden, är den skyldig att inleda det formella förfarandet. Om kommissionen däremot finner att en koncentration ger anledning till allvarliga tvivel, är den inte skyldig att inleda den andra etappen, om ändringarna av koncentrationen eller de berörda företagens åtaganden gör det möjligt att undanröja dessa tvivel.

Slutligen bekräftade förstainstansrätten att kommissionen har rätt att under etapp 1 godta åtaganden som parterna till en företagskoncentration har ingett inom den treveckorsfrist som föreskrivs i tillämplig lagstiftning (artikel 18.1 i förordning nr 447/98), men som senare ändrats efter denna frist. Denna frist är nämligen bindande för parterna i koncentrationen, men inte för kommissionen, vilket medför att kommissionen, om den anser sig ha tid att pröva dem, bör kunna godkänna koncentrationen med hänsyn till nämnda åtaganden, även om ändringar har gjorts efter treveckorsfristen.³⁶

– Målet *Verband der freien Rohrwerke eV m.fl.*

Genom beslut av den 5 september 2000 och den 14 september 2000 tillät kommissionen, på grundval av förordning nr 4064/89 respektive artikel 66.2 KS,

³⁶ Till skillnad från i domarna i målen *Philips* och *BaByliss* slog förstainstansrätten enbart fast att fristen skall vara tillräcklig för att kommissionen skall kunna undersöka de åtaganden som föreslagits, utan att omnämna att den återstående fristen skall vara tillräcklig för att samråda med tredje man. Underförstått har det alltså godtagits att det inte skett något samråd med tredje man rörande de senaste ändrade versionerna av åtagandena.

Salzgitter att förvärva kontrollen över Mannesmannröhren Werke Verband der Freien Rohrwerke eV, vilken är en företagssammanslutning. Två av sammanslutningens medlemmar väckte talan om ogiltigförklaring av dessa två beslut. Den talan som väcktes med stöd av artikel 33 KS avvisades, medan den talan som väcktes med stöd av artikel 230 EG ogillades (förstainstansrättens dom av den 8 juli 2003 i mål T-374/00, *Verband der freien Rohrwerke m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000), eftersom förstainstansrätten ansåg att kommissionen inte hade gjort något uppenbart fel vid sin bedömning av verkningarna av den omtvistade företagskoncentrationen.

b) *Talan om ogiltigförklaring av beslut om hänskjutande till en nationell myndighet*

Enligt artikel 9 i förordning nr 4064/89 är det på vissa villkor möjligt att hänskjuta en anmäld koncentration till en medlemsstats behöriga myndigheter.

Vid två tillfällen har förstainstansrätten tagit ställning till lagenligheten av beslut om hänskjutande till nationella myndigheter. Bakgrunden till det första målet var kommissionens beslut att till de franska konkurrensmyndigheterna hänskjuta granskningen av företagskoncentrationen mellan SEB och Moulinex, vad beträffar de franska marknaderna för små elektriska hushållsapparater, för att den nationella lagstiftningen skulle tillämpas (domen i målet *Philips*). I det andra målet hade granskningen av den företagskoncentration som avsåg en fusion mellan Vía Digital och Sogecable hänskjutits till de spanska myndigheterna (förstainstansrättens dom av den 30 september 2003 i de förenade målen T-346/02 och T-347/02, *Cableuropa m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000).

I sak anmodades förstainstansrätten att kontrollera om villkoren för hänskjutande (i artikel 9.2 a) var uppfyllda och om det var korrekt av kommissionen att med stöd av artikel 9.3 besluta att hänskjuta undersökningen av koncentrationens verkningar till de nationella myndigheterna i stället för att själv handlägga denna fråga.

Enligt dessa bestämmelser kan kommissionen besluta att hänskjuta granskningen av en företagskoncentration till de nationella myndigheterna om två villkor samtidigt är uppfyllda: koncentrationen måste hota att skapa eller förstärka en dominerande ställning som påtagligt hämmar den effektiva konkurrensen på en marknad inom den berörda medlemsstaten, och marknaden måste uppvisa kännetecknen på en avgränsad marknad.

– Domen i målet *Philips*

Förstainstansrätten konstaterade att de båda villkoren var uppfyllda. Vad beträffar hotet att skapa eller förstärka en dominerande ställning som medför att den effektiva konkurrensen påtagligt kommer att hämmas på en marknad inom den berörda medlemsstaten, påpekade förstainstansrätten att den nya enheten skulle komma att ha

ett oöverträffat produktsortimentet och varumärkesinnehav i Frankrike. Vad beträffar förekomsten av en avgränsad marknad noterade förstainstansrätten att Frankrike faktiskt utgjorde en sådan marknad, med hänsyn till bland annat prisskillnaderna, de olika varumärkena och den nationella strukturen för distribution, leverans och logistik.

Vad beträffar det omfattande utrymme för skönsmässig bedömning som kommissionen har för att besluta om hänskjutande, fann förstainstansrätten att denna institution hade utövat detta skön på ett korrekt sätt, efter att ha slagit fast att kommissionen "inte [kan] besluta att verkställa hänskjutandet om vid tidpunkten för prövningen av den begäran om hänskjutande som ingivits av den berörda medlemsstaten ett antal klara och samstämmiga indicier visar att nämnda hänskjutande inte kan åstadkomma att en effektiv konkurrens upprätthålls eller återupprättas på de berörda marknaderna" och efter att ha preciserat att den kontroll som utförs av gemenskapsdomstolarna i denna fråga "måste begränsas till en granskning av huruvida kommissionen, utan att göra sig skyldig till en uppenbart felaktig bedömning, kunde anse att ett hänskjutande till de behöriga nationella konkurrensmyndigheterna skulle göra det möjligt att upprätthålla eller återupprätta en effektiv konkurrens på den berörda marknaden, så att det inte var nödvändigt att kommissionen själv handlade ärendet". Förstainstansrätten konstaterade visserligen att ett hänskjutande till medlemsstaterna när varorna i fråga hänför sig till avgränsade nationella marknader kan utgöra ett hot mot principen om "en enda kontroll" (en enda kontroll av gemenskapsmyndigheterna), men denna risk ansågs finnas inbyggd i hänskjutandeförfarandet såsom det för närvarande är utformat i förordningen.

Förstainstansrätten ogillade följaktligen Philips talan om ogiltigförklaring av hänskjutandebeslutet i sin helhet.

– Målet *Cableuropa*

Liksom i föregående mål ansåg förstainstansrätten att de två nödvändiga villkoren för att hänskjuta granskningen av en företagskoncentration till de nationella myndigheterna var uppfyllda.

Vid prövningen av kommissionens bedömning avseende det andra villkoret angav förstainstansrätten att marknadens avgränsade karaktär skall fastställas på grundval av för det första en definition av marknaden för ifrågavarande varor och tjänster och för det andra en definition av den geografiska referensmarknaden. I detta fall ansåg förstainstansrätten att kommissionen inte hade gjort sig skyldig till någon uppenbart oriktig bedömning när den ansåg att de marknader som berördes utgjorde avgränsade marknader med nationell dimension. Sökandenas argument (som byggde på att parterna i företagskoncentrationen och deras moderbolag hade en stark förankring i Europa både vad gäller telekommunikation och betal-TV, den gränsöverskridande dimension som marknaden för audiovisuella rättigheter att vidareända sportevenemang och marknaden för vissa filmer har, att språkfaktorn saknade relevans

för att definiera den geografiska omfattningen av marknaderna för betal-TV, återsändning av audiovisuella rättigheter och telekommunikation, och den gränsöverskridande dimension som marknaderna för telekommunikation, Internet-nät och därmed sammanhängande tjänster har) godtogs således inte.

Vad beträffar det omfattande utrymme för skönsmässig bedömning som kommissionen har för att besluta huruvida granskningen av en koncentration skall hänskjutas eller ej, ansåg förstainstansrätten att kommissionen inte gjort sig skyldig till något uppenbart fel vid utövandet av detta. Med tillämpning av den regel som uppställdes i domen i målet *Philips* fastslog förstainstansrätten att kommissionen rimligen kunde besluta att hänskjuta granskningen av koncentrationen då det inte fanns några klara och samstämmiga uppgifter som tydde på att ett hänskjutande skulle kunna skada upprätthållandet av en effektiv konkurrens på de berörda marknaderna, eftersom de spanska myndigheterna klart och tydligt hade angivit de konkurrensproblem som koncentrationen orsakade.

Förstainstansrätten ansåg dessutom att ett fullständigt hänskjutande till en nationell konkurrensmyndighet av en företagskoncentration, vars verkningar är begränsade till marknader med en nationell dimension, inte står i strid med att ett hänskjutande till de nationella myndigheterna av en koncentration med gemenskapsdimension skall ha karaktär av undantag, när referensmarknaderna omfattar en väsentlig del av den gemensamma marknaden.

Under dessa förhållanden ogillade förstainstansrätten talan som hade väckts avseende kommissionens beslut rörande den företagskoncentration som avsåg fusionen mellan Vía Digital och Sogecable.

c) *Talan om ogiltigförklaring av ett beslut att inte godkänna förvärvare*

Förslag till åtaganden och det förhållandet att kommissionen godkänner eller vägrar att godkänna dessa kan ge upphov till många tvister. Tvister kan även uppstå vid genomförandet av åtaganden som kommissionen tidigare har godkänt. I vissa fall förutsätter särskilt ett sådant genomförande ett godkännande av dem som förvärvat de tillgångar som skall säljas. I det syftet kontrollerar kommissionen att förvärvaren är oberoende i förhållande till parterna i koncentrationen, att förvärvaren kan ha konkurrenskraft på marknaden och att dennes förvärv av tillgångar vid första anblicken inte medför problem i konkurrenshänseende.

En vägran att godkänna valet av vidtalade förvärvare kan ge upphov till tvister. I ärendet *TotalFina/Elf* vägrade kommissionen att godkänna de förvärvare som parterna i koncentrationen ursprungligen hade föreslagit.

Beslutet att förklara koncentrationen, vilken avsåg TotalFina's förvärv av företaget Elf Aquitaine, förenlig med den gemensamma marknaden var villkorat av att vissa åtaganden fullgjordes.³⁷ Enligt åtagandena skulle TotalFina Elf inom en viss tidsfrist överlåta sjuttio bensinstationer belägna vid franska motorvägar. I september 2000 beslutade kommissionen, inom ramen för det "paket" som föreslagits, att inte godkänna två av de förvärvare som TotalFina Elf föreslagit på grund av att de inte ansågs kunna vidmakthålla eller skapa en effektiv konkurrens på marknaden i fråga. En av de två förvärvare som valdes bort, SG 2R som bedriver verksamhet under beteckningen Le Mirabellier, väckte talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut vid förstainstansrätten och ingav en ansökan om interimistiska åtgärder till förstainstansrättens ordförande. Ansökan om interimistiska åtgärder avslogs och talan rörande huvudsaken ogillades (beslut meddelat av förstainstansrättens ordförande den 17 januari 2001 i mål T-342/00 R, *Petrolessence och SG2R mot kommissionen*, REG 2001, s. II-67, och dom av den 3 april 2003 i mål T-342/00, *Petrolessence och SG2R mot kommissionen*, REG 2003, s. II-1163).

Inom ramen för den grund för ogiltigförklaring som avsåg att kommissionen hade gjort en felaktig bedömning av sökandenas ansökan, ifrågasatte sökandena de överväganden som hade anförts till stöd för påståendet att de inte var kapabla att konkurrera effektivt på marknaden i fråga.

För att bemöta detta började förstainstansrätten med att erinra om att kommissionen genom de materiella reglerna i förordning nr 4064/89, i synnerhet genom artikel 2 angående bedömningen av koncentrationer, har givits en viss befogenhet att företa skönsmässiga bedömningar, bland annat vad gäller ekonomiska bedömningar. Härav följer att gemenskapsdomstolens prövning av de komplicerade ekonomiska bedömningar som kommissionen har gjort med utövande av sitt utrymme för skönsmässig bedömning enligt förordning nr 4064/89 skall begränsas till att endast avse en kontroll av att reglerna för handläggning och för motivering har följts, att uppgifterna om de faktiska omständigheterna är materiellt riktiga, att bedömningen av dessa omständigheter inte är uppenbart oriktig och att det inte förekommit maktmissbruk. I synnerhet får förstainstansrätten inte ersätta kommissionens ekonomiska bedömning med sin egen bedömning.

Inom ramen för den i förordning nr 4064/89 föreskrivna kontrollen av koncentrationer skall kommissionen, utifrån en analys av den relevanta marknaden kommande utveckling, bedöma om den koncentration som undersökningen gäller kan ge upphov till en sådan situation som medför att den effektiva konkurrensen på marknaden påtagligt hämmas, bland annat av de företag som är parter i koncentrationen. Kommissionen kan vidare med tillämpning av artikel 8 i förordningen förena beslutet att

³⁷ Kommissionens beslut 2001/402/EG av den 9 februari 2000 enligt vilket en koncentration förklaras förenlig med den gemensamma marknaden (ärende COMP/M.1628 – TotalFina/Elf) (EGT L 143, 2001, s. 1).

förklara en koncentration förenlig med den gemensamma marknaden med villkor och ålägganden.

I detta fall fastslog förstainstansrätten att sökandena inte hade visat att kommissionen hade gjort en uppenbart oriktig bedömning av deras ansökan. Den bekräftade således att kommissionen kan avslå förvärvares ansökningar om det framgår att de inte kan uppnå syftet med de korrigerande åtgärderna.

d) *Rätten att yttra sig*

Genom förordning nr 4064/89 (artikel 18.4) tillerkänns tredje man rätten att yttra sig. De kan således skriftligen inge synpunkter till kommissionen bland annat som reaktion på offentliggörandet i *Europeiska unionens officiella tidning* av en anmälan av en företagskoncentration som omfattas av förordning nr 4064/89 eller som svar på en anmodan från kommissionen (se artikel 16 i förordning nr 447/98). I synnerhet kan de få möjlighet att lämna synpunkter på de åtaganden som föreslagits av de parter som ingett anmälan och som är avsedda att visa att koncentrationen varken skapar eller förstärker en dominerande ställning som medför att konkurrensen på den berörda marknaden hämmas påtagligt.

I det ärende som föranledde domen i det ovannämnda målet *ARD mot kommissionen* hade sökanden inte haft mer än 24 timmar på sig för att kommentera de ursprungliga åtagandena. Förstainstansrätten ansåg att en sådan frist inte kunde påverka beslutets lagenlighet.³⁸

Av domen i det ovannämnda målet *ARD mot kommissionen* framgår även att eftersom artikel 18.4 i förordning nr 4064/89 inte medför någon skyldighet för kommissionen att under etapp 2, till tredje man, med ett berättigat intresse i saken, för yttrande översända den slutliga versionen av de berörda företagens åtaganden, som gjorts på grundval av kommissionens invändningar till följd av bland annat yttranden från tredje man beträffande de ifrågavarande företagens förslag till åtaganden (dom av den 27 november 1997 i mål T-290/94, *Kaysersberg mot kommissionen*, REG 1997, s. II-2137), så gäller detta *a fortiori* ett beslut som fattats under etapp 1. Den omständigheten att ARD, i egenskap av berörd tredje man som redan hörts av kommissionen under samma förfarande, inte tillfrågades rörande en av ändringarna i de ursprungliga åtagandena kunde således inte påverka beslutets lagenlighet.

³⁸ Det är således fullt förståeligt att förstainstansrätten bemötte BaByliss påstående, att den tidsfrist på tolv dagar som bolaget hade förfogat över för att inkomma med sina synpunkter inte var tillräcklig, med att slå fast att en sådan frist var "uppenbarligen mer än tillräcklig".

D. Statligt stöd

1. Vad som innefattas i begreppet statligt stöd

Enligt fast rättspraxis kan offentliga myndigheters åtgärder avseende ett företags kapital inte utgöra statligt stöd i den mening som avses i artikel 87 EG när, under liknande omständigheter, en privat investerare som är verksam under normala marknadsekonomiska villkor, som till sin storlek kan jämföras med de organ som förvaltar den offentliga sektorn, skulle ha genomfört de aktuella kapitaltillskotten (domstolens dom av den 21 mars 1990 i mål C-142/87, *Belgien mot kommissionen*, REG 1990, s. I-959; svensk specialutgåva, volym 10, s. 369).

Två domar har gett förstainstansrätten tillfälle att närmare precisera begreppet "privat investerare som är verksam under normala marknadsekonomiska villkor".

Domen av den 6 mars 2003 i de förenade målen T-228/99 och T-233/99, *Westdeutsche Landesbank Girozentrale och Land Nordrhein-Westfalen mot kommissionen* (REG 2003, s. II-445), avsåg följderna av en lag av den 18 december 1991, varigenom delstaten Nordrhein-Westfalen till Westdeutsche Landesbank Girozentrale, en offentligrättslig bank, hade överfört Wohnungsbauförderungsanstalt, ett annat offentligrättsligt organ som helt ägdes av delstaten. Denna överföring medförde inte någon ökning av delstatens andel, utan en kontantärsättning som fastställdes årligen till 0,6 procent efter skatt. I ett beslut av den 8 juli 1999³⁹ ansåg kommissionen att denna åtgärd utgjorde statligt stöd som var otillåtet och oförenligt med den gemensamma marknaden, eftersom en privat investerare i en marknadsekonomi skulle ha krävt en rimlig ersättning för överföringen av kapitalet och en ersättning i enlighet med marknadsvärdet borde ha fastställts till 9,3 procent per år efter skatt.

Förstainstansrätten godtog för det första inte sökandenas påstående att artikel 295 EG, i vilken det föreskrivs att EG-fördraget "inte i något hänseende [skall] ingripa i medlemsstaternas egendomsordning", inskränker räckvidden av begreppet statligt stöd i den mening som avses i artikel 87.1 EG.⁴⁰

Förstainstansrätten angav för det andra att, för att bedöma om en statlig åtgärd utgör stöd, frågan huruvida det stödmottagande företaget är lönsamt eller ej i princip inte i sig är av avgörande betydelse. Däremot skall denna fråga beaktas vid bedömningen av huruvida den offentliga investeraren har agerat som en privat investerare i en

³⁹ Kommissionens beslut 2000/392/EG av den 8 juli 1999 om en åtgärd som Förbundsrepubliken Tyskland genomfört till förmån för Westdeutsche Landesbank Girozentrale (EGT L 150, 2000, s. 1).

⁴⁰ Se även förstainstansrättens dom av den 5 augusti 2003 i de förenade målen T-116/01 och T-118/01, *P & O European Ferries (Vizcaya) och Diputación Foral de Vizcaya mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), punkt 152.

marknadsekonomi eller huruvida det mottagande företaget har beviljats ekonomiska fördelar som det inte skulle ha erhållit under normala marknadsmässiga villkor.

Vid tillämpningen av begreppet en privat investerare som är verksam under normala marknadsekonomiska villkor, angav förstainstansrätten för det tredje att kommissionen, för att fastställa huruvida och i vilken utsträckning det stödmottagande företaget får en ekonomisk fördel som det inte skulle ha erhållit under normala marknadsmässiga villkor, som kriterium kan använda den genomsnittliga avkastningen inom den berörda sektorn. Förstainstansrätten var dock noga med att påpeka att användningen av detta analytiska hjälpmedel inte befriar kommissionen från skyldigheten att tillräckligt motivera sitt slutliga beslut och göra en fullständig analys av samtliga relevanta omständigheter i den aktuella transaktionen och dess sammanhang samt bland annat beakta den möjligheten att stödet i fråga uppfyller kraven för undantag enligt artikel 86.2 EG. I detta fall ansåg dock förstainstansrätten att kommissionen inte tillräckligt hade motiverat valet av två faktorer som den beaktade vid beräkningen av en rimlig avkastning, nämligen grundavkastningen, och påslaget på grundavkastningen för att anpassa den till transaktionens särdrag. Följaktligen ansåg förstainstansrätten att beslutet skulle ogiltigförklaras, med hänsyn till att dessa faktorer var av väsentlig betydelse för kommissionens beslut.

Domen av den 5 augusti 2003 i de förenade målen T-116/01 och T-118/01, *P & O European Ferries (Vizcaya) och Diputación Foral de Vizcaya mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000; överklagad till domstolen under målnummer C-442/03 P), utgör en av följderna av förstainstansrättens dom av den 28 januari 1999 i mål T-14/96, *BAI mot kommissionen* (REG 1999, s. II-139). I sistnämnda dom hade förstainstansrätten ogiltigförklarat ett beslut av kommissionen på grund av att den ansåg att ett avtal som hade ingåtts mellan, å den ena sidan, Diputación Foral de Vizcaya (Biscayas provinsstyrelse) och den baskiska regeringens ministerium för handel och turism och, å den andra sidan, P&O European Ferries (nedan kallat P&O Ferries), inte utgjorde statligt stöd. Avtalet avsåg inrättandet av en färjelinje och genom avtalet köpte de myndigheter som var parter i detta resekuponger som skulle användas på linjen Bilbao-Portsmouth.

Efter att ha återupptagit förfarandet för att beakta följderna av förstainstansrättens dom, konstaterade kommissionen att även om Diputación hade uppgett att den genom köpet av resekuponger avsåg att underlätta eller subventionera resorna för vissa av dess invånare, så hade dock det totala inköpet av resekuponger inte fastställts utifrån myndighetens verkliga behov och motsvarade således inte de sociala behov som hade åberopats.⁴¹

⁴¹ Kommissionens beslut 2001/247/EG av den 29 november 2000 om den stödordning som tillämpas av Spanien till förmån för rederiet Ferries Golfo de Vizcaya (EGT L 89, 2001, s. 28).

Förstainstansrätten bekräftade denna analys genom att slå fast att enbart den omständigheten att en medlemsstat köper varor och tjänster på marknadsvillkor inte räcker för att transaktionen skall anses som en normal affärstransaktion som genomförts på sådana villkor som en privat investerare skulle ha godtagit, om det framgår att medlemsstaten i fråga inte hade ett verkligt behov av dessa varor och tjänster. Förstainstansrätten konstaterade dessutom att ett flertal omständigheter visade att Diputación inte slöt avtalet för att uppfylla verkliga behov och den drog slutsatsen att det var korrekt av kommissionen att anse att det omtvistade avtalet utgjorde statligt stöd.

I denna dom angav förstainstansrätten även att den omständigheten att kommissionen inledningsvis genom sitt beslut godkände det omtvistade stödet inte kan ha givit upphov till berättigade förväntningar hos stödmottagaren, eftersom talan mot detta beslut väcktes inom de föreskrivna fristerna, och beslutet därefter ogiltigförklarades av förstainstansrätten.

2. Processuella frågor

I två domar av den 10 april 2003 i mål T-366/00, *Scott mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1766; överklagad till domstolen under målnummer C-276/03 P), och i mål T-369/00, *Département du Loiret mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1793), preciserade förstainstansrätten villkoren för att tillämpa rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel [88] i EG-fördraget,⁴² genom vilken det infördes förfaranderegler i fråga om statligt stöd. I dessa två domar erinrade förstainstansrätten om att processrättsliga regler, till skillnad från materiella regler, vanligtvis anses vara tillämpliga på samtliga tvister som inte har avgjorts vid tiden för deras ikraftträdande. Förstainstansrätten ansåg att bestämmelserna i förordning nr 659/1999, inklusive bestämmelsen om preskription i artikel 15, är av processuell natur och drog därav slutsatsen att dessa bestämmelser skall tillämpas vid samtliga administrativa förfaranden beträffande statligt stöd som hade anhängiggjorts vid kommissionen vid tidpunkten för ikraftträdandet av förordning nr 659/1999, det vill säga den 16 april 1999.

Förstainstansrätten angav dessutom att en begäran om upplysningar som kommissionen skickat till myndigheterna i en medlemsstat avbryter den tioåriga preskriptionstiden också i förhållande till stödmottagaren, även om denne inte kände till begäran.

E. Handelspolitiska skyddsåtgärder

Under år 2003 har förstainstansrätten avkunnat två domar som rör handelspolitiska skyddsåtgärder.

⁴² EGT L 83, s. 1.

I domen av den 23 oktober 2003 i mål T-255/01, *Changzhou Hailong Electronics & Light Fixtures och Zhejiang Yankon mot rådet* (REG 2003, s. II-0000), preciserade förstainstansrätten på vilka villkor normalvärdet på en produkt, i den mening som avses i rådets förordning (EG) nr 384/96 av den 22 december 1995 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen,⁴³ kan beräknas enligt bestämmelserna avseende en marknadsekonomi för det fall de importerade varorna kommer från Folkrepubliken Kina.

Det skall vidare hänvisas till domen av den 8 juli 2003 i mål T-132/01, *Euroalliances m.fl. mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), vilken avsåg under vilka omständigheter en handelspolitisk skyddsåtgärd som upphör att gälla kan eller skall bibehållas samt omfattningen av förstainstansrättens prövning av kommissionens bedömning av gemenskapsintresset i den mening som avses i förordning nr 384/96.

I sistnämnda mål yrkade sökandena ogiltigförklaring av ett beslut av kommissionen⁴⁴ om avslutande av ett antidumpningsförfarande rörande import av ferrokisel med ursprung i Brasilien, Kina, Kazakstan, Ryssland, Ukraina och Venezuela. I detta beslut ansåg kommissionen att det skulle strida mot gemenskapens intresse att bibehålla åtgärderna efter det att de upphört, trots att dumpning och dess skadeverkningar riskerade att fortsätta eller återkomma om åtgärderna upphörde.

Förstainstansrätten fastslog att villkoren för att bibehålla en antidumpningsåtgärd som upphör att gälla i tillämpliga delar är desamma som vid införandet av nya åtgärder. Efter att ha konstaterat att den klagande gemenskapsindustrin inte tillerkänns, i förordning nr 384/96, en rätt till att skyddsåtgärder införs, inte ens när det konstaterats dumpning och skada, drog förstainstansrätten slutsatsen att samma sak gäller bibehållandet av en åtgärd som upphör att gälla, även när det konstaterats att det är sannolikt att dumpning och skada fortsätter eller återkommer.

Förstainstansrätten angav därefter att kommissionens bedömning av gemenskapsintresset kräver en bedömning av komplicerade ekonomiska förhållanden och utgår från val av ekonomisk-politisk natur, och det ankommer inte på förstainstansrätten att ersätta den bedömning som de institutioner som är behöriga att göra detta val gjort med sin egen bedömning. Det ankommer däremot på förstainstansrätten att kontrollera bland annat om kommissionen har iakttagit förfarandereglerne i förordning nr 384/96. Förstainstansrätten gjorde därefter denna kontroll och angav att kommissionen, vid bedömningen av gemenskapsintresset, inte endast har rätt, utan även en skyldighet, att göra en helhetsbedömning av situationen på såväl den marknad som berörs av åtgärderna som på andra marknader där dessa åtgärder får effekter, vilket innebär att den kan beakta alla omständigheter som kan

⁴³ EGT L 56, s. 1.

⁴⁴ Kommissionens beslut 2001/230/EG av den 21 februari 2001 om avslutande av antidumpningsförfarandet rörande import av ferrokisel med ursprung i Brasilien, Kazakstan, Folkrepubliken Kina, Ryssland, Ukraina och Venezuela (EGT L 84, s. 36).

vara relevanta för dess bedömning, oavsett från vilken källa informationen kommer, under förutsättning att den försäkras sig om att informationen är representativ och tillförlitlig.

F. Gemenskapsvarumärken

Registreringen av gemenskapsvarumärken har gett upphov till ett flertal tvister. Under år 2003 har det i 100 mål väckts talan om ogiltigförklaring av beslut som fattats av överklagandenämnderna vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken, mönster och modeller) (nedan kallad harmoniseringsbyrån).

Även om antalet mål som avgjorts av förstainstansrätten understiger antalet mål som har anhängiggjorts på detta område så har antalet avgjorda mål ökat, eftersom 47 mål har avgjorts (24 genom dom och övriga genom beslut), mot 29 mål år 2002. Det kan noteras att de mål som avgjorts genom dom till övervägande del avser mål mellan parter (*inter partes*), vilket visar att tvisterna huvudsakligen har sin grund i invändningsförfaranden vid harmoniseringsbyrån som inletts på initiativ av enskilda.

För tydlighetens skull skall det erinras om att enligt rådets förordning (EG) nr 40/94 av den 20 december 1993 om gemenskapsvarumärken⁴⁵ får ett gemenskapsvarumärke inte registreras, om det bland annat saknar särskiljningsförmåga (artikel 7.1 b i denna förordning) eller om det är beskrivande (artikel 7.1 c) (absoluta registreringshinder), eller efter invändning som grundas på att det finns ett äldre varumärke som är skyddat i en medlemsstat eller ett äldre gemenskapsvarumärke (artikel 8) (relativa registreringshinder). Ett gemenskapsvarumärke kan även förklaras ogiltigt efter ansökan i enlighet med artikel 51.1 i samma förordning.

1. Absoluta registreringshinder

Vid tio tillfällen har förstainstansrätten genom dom tagit ställning till lagenligheten av överklagandenämndernas beslut rörande absoluta registreringshinder. Den har ogiltigförklarat två beslut (dom av den 6 mars 2003 i mål T-128/01, *DaimlerChrysler mot harmoniseringsbyrån (Kylargaller)*, REG 2003, s. II-703, och av den 3 december 2003 i mål T-305/02, *Nestlé Waters France mot harmoniseringsbyrån (En flaskas form)*, REG 2003, s. II-0000), men i alla övriga mål fastställt beslutet (dom av den 5 mars 2003 i mål T-194/01, *Unilever mot harmoniseringsbyrån (Äggformad tablett)*, REG 2003, s. II-386, av den 30 april 2003 i de förenade målen T-324/01 och T-110/02, *Axions och Belce mot harmoniseringsbyrån (Varumärke i form av en brun cigarr och varumärke i form av en guldtagga)*, REG 2003, s. II-1900, av den 3 juli 2003 i mål T-122/01, *Best Buy Concepts mot harmoniseringsbyrån (BEST BUY)*, REG 2003, s. II-0000, av den 9 juli 2003 i mål T-234/01, *Stihl mot harmoniseringsbyrån (Kombination av färgerna orange och grått)*, REG 2003, s. II-0000, av

⁴⁵ EGT L 11, 1994, s. 1; svensk specialutgåva, område 17, volym 2, s. 3.

den 15 oktober 2003 i mål T-295/01, *Nordmilch mot harmoniseringsbyrån (OLDENBURGER)*, REG 2003, s. II-0000, av den 26 november 2003 i mål T-222/02, *HERON Robotunits mot harmoniseringsbyrån (ROBOTUNITS)*, REG 2003, s. II-0000, av den 27 november 2003 i mål T-348/02, *Quick mot harmoniseringsbyrån (Quick)*, REG 2003, s. II-0000, och av den 3 december 2003 i mål T-16/02, *Audi mot harmoniseringsbyrån (TDI)*, REG 2003, s. II-0000).

I fråga om de processuella aspekterna har förstainstansrätten slagit fast att eftersom talan vid förstainstansrätten syftar till att pröva lagenligheten av beslut från överklagandenämnderna vid harmoniseringsbyrån kan bevisning som förebringats först vid förstainstansrätten inte tillåtas (domen i det ovannämnda målet *DaimlerChrysler mot harmoniseringsbyrån (Kylargaller)*).

Vad gäller prövningen i sak har förstainstansrätten haft tillfälle att klargöra att ett ord, formen på en vara, formen på en varas förpackning, en färg eller en kombination av färger kan registreras som gemenskapsvarumärke, förutsatt att det inte är fråga om bland annat kännetecken som är vanligt förekommande vid saluföring av ifrågavarande varor och tjänster. I det avseendet har det erinrats om att frågan huruvida ett varumärke har särskiljningsförmåga skall bedömas i förhållande till de varor och tjänster för vilka registrering av kännetecknet begärs och i förhållande till hur målgruppen, vilken utgörs av konsumenterna av dessa varor eller tjänster, uppfattar varumärket. Ett minimum av särskiljningsförmåga räcker för att registreringshindret i artikel 7.1 b i förordning nr 40/94 inte skall vara tillämpligt.

Med hänsyn till dessa principer har förstainstansrätten slagit fast att ett kännetecken som föreställer ett kylargaller till ett fordon är ägnat att påverka målgruppens minnesbild som en angivelse av det kommersiella ursprunget och således att skilja motorfordon som försetts med detta kylargaller från andra företags motorfordon, eftersom det, på grund av sin ovanliga karaktär, inte kan anses som en självklar avbildning av ett typiskt samtida kylargaller. Förstainstansrätten ogiltigförklarade följaktligen det omtvistade beslutet (domen i det ovannämnda målet *DaimlerChrysler mot harmoniseringsbyrån (Kylargaller)*). I domen i det ovannämnda målet *Nestlé Waters France mot harmoniseringsbyrån (En flaskas form)* intog förstainstansrätten samma synsätt för att slå fast att en flaskas form, på grund av sitt speciella utseende, kunde fånga målgruppens uppmärksamhet och att den följaktligen hade särskiljningsförmåga.

Förstainstansrätten har däremot fastställt överklagandenämndernas beslut och slagit fast att följande saknade särskiljningsförmåga: en äggform på medel för diskmaskiner (domen i det ovannämnda målet *Unilever mot harmoniseringsbyrån (Äggformad tablett)*), ett tredimensionellt varumärke som föreställer en brun cigarr och ett tredimensionellt varumärke för choklad som föreställer en guldtacka (domen i det ovannämnda målet *Axions och Belce mot harmoniseringsbyrån (Varumärke i form av en brun cigarr och varumärke i form av en guldtacka)*), ordmärket BEST BUY för bland

annat tjänster bestående i företagsledningskonsultationer (domen i det ovannämnda målet *Best Buy Concepts mot harmoniseringsbyrån (BEST BUY)*) och en kombination av orange och grått för mekanisk utrustning (domen i det ovannämnda målet *Stihl mot harmoniseringsbyrån (Kombination av färgerna orange och grått)*).

Vid flera tillfällen har förstainstansrätten slagit fast att ett kännetecken inte kan anses ha särskiljningsförmåga endast till följd av ett marknadsföringskoncept – oavsett om det rör sig om en produktsortimentseffekt, vilken innebär att det antyds till konsumenten att flera varor har samma kommersiella ursprung, eftersom de i allmänhet saluförs tillsammans (domen i det ovannämnda målet *Stihl mot harmoniseringsbyrån (Kombination av färgerna orange och grått)*) – eller varornas höga prisnivå (domen i det ovannämnda målet *Axions och Belce mot harmoniseringsbyrån (Varumärke i form av en brun cigarr och varumärke i form av en guldtacka)*).

De beslut i vilka överklagandenämnderna konstaterade att vissa varumärken som avsågs i registreringsansökningarna hade särskiljningsförmåga har alla fastställts av förstainstansrätten, antingen på grund av att det varumärke som ansökan avsåg enbart bestod av ett uttryck som den relevanta målgruppen kommer att, eller kan komma att, uppfatta som en upplysning om vissa varors geografiska ursprung (domen i det ovannämnda målet *Nordmilch mot harmoniseringsbyrån (OLDENBURGER)*) eller på grund av att det kunde användas för att beteckna ett av de eventuella användningsområdena för de varor som avsågs i registreringsansökan (domen i det ovannämnda målet *HERON Robotunits mot harmoniseringsbyrån (ROBOTUNITS)*) eller på grund av att det angav en kvalitet hos de berörda varorna, i detta fall den snabbhet med vilken maträtter kan tillagas och serveras (domen i det ovannämnda målet *Quick mot harmoniseringsbyrån (Quick)*) eller en väsentlig egenskap hos bilar och reparationstjänster (domen i det ovannämnda målet *Audi mot harmoniseringsbyrån (TDI)*).

Slutligen föreskrivs det i artikel 7.1 f i förordning nr 40/94 att ett varumärke inte skall registreras om det strider mot allmän ordning och mot allmän moral. Enligt förstainstansrätten omfattar inte denna bestämmelse det fallet då en person som ansöker om varumärke handlar i ond tro (dom av den 9 april 2003 i mål T-224/01, *Durferrit mot harmoniseringsbyrån – Kolene (NU-TRIDE)*, REG 2003, s. II-1592).

2. Relativa registreringshinder

Inledningsvis skall det påpekas att en överenskommelse som träffats mellan den som ansöker om gemenskapsvarumärket och den part som gjort en invändning, vilken har ingetts till harmoniseringsbyrån och som innebär att invändningen mot registreringen av varumärket har återkallats, har föranlett förstainstansrätten att konstatera att anledning saknas att döma i saken (beslut av den 26 februari 2003 i mål T-7/02, *Zapf Creation mot harmoniseringsbyrån – Jesmar (Colette Zapf Creation)*, REG 2003,

s. II-271, och i mål T-8/02, *Zapf Creation mot harmoniseringsbyrån – Jesmar (Colette Zapf Creation Kombi Collection)*, REG 2003, s. II-279, och av den 3 juli 2003 i mål T-10/01, *Lichter Pharma mot harmoniseringsbyrån – Biofarma (Sedonium)*, REG 2003, s. II-0000).

Det har i rättspraxis även bekräftats vilka omständigheter som skall beaktas för att fastställa att det föreligger en risk för förväxling eller risk för att varumärket associeras med ett äldre varumärke (artikel 8.1 b i förordning nr 40/94), och det har kontrollerats huruvida överklagandenämnderna har beaktat dessa omständigheter på ett korrekt sätt. Efter att ha gjort jämförelser mellan, å ena sidan, de berörda produkterna och, å andra sidan, de aktuella tecknen (vilka avsåg bedömningen av deras visuella likhet, ljudlikhet eller begreppsmässiga likhet), har förstainstansrätten slagit fast – i likhet med överklagandenämnderna – att det hos målgruppen fanns en risk för förväxling mellan det varumärke som ansökan gällde och ett äldre skyddat varumärke (dom av den 15 januari 2003 i mål T-99/01, *Mystery Drinks mot harmoniseringsbyrån – Karlsberg Brauerei (MYSTERY)*, REG 2003, s. II-43, av den 3 juli 2003 i mål T-129/01 *José Alejandro mot harmoniseringsbyrån – Anheuser-Busch (BUDMEN)*, REG 2003, s. II-0000, av den 4 november 2003 i mål T-85/02, *Pedro Díaz mot harmoniseringsbyrån – Granjas Castelló (CASTILLO)*, REG 2003, s. II-0000, av den 25 november 2003 i mål T-286/02, *Oriental Kitchen mot harmoniseringsbyrån – Mou Dybfrost (KIAP MOU)*, REG 2003, s. II-0000), eller tvärtom att en sådan risk inte förelåg (domen i det ovannämnda målet *Durferrit mot harmoniseringsbyrån – Kolene (NU TRIDE)*, dom av den 9 juli 2003 i mål T-162/01, *Laboratorios RTB mot harmoniseringsbyrån – Giorgio Beverly Hills (GIORGIO BEVERLY HILLS)*, REG 2003, s. II-0000, av den 22 oktober 2003 i mål T-311/01, *Éditions Albert René mot harmoniseringsbyrån – Trucco (Starix)*, REG 2003, s. II-0000), och att det inte heller förelåg någon risk för association (domen i det ovannämnda målet *Durferrit mot harmoniseringsbyrån – Kolene (NU TRIDE)*).

Genom domen av den 14 oktober 2003 i mål T-292/01, *Phillips-Van Heusen mot harmoniseringsbyrån – Pash Textilvertrieb und Einzelhandel (BASS)* (REG 2003, s. II-0000), ändrades för första gången, i enlighet med artikel 63.3 i förordning nr 40/94, ett beslut av en överklagandenämnd varigenom invändningsenhetens beslut hade upphävts och invändningen bifallits för en viss kategori av varor. I motsats till överklagandenämnden ansåg förstainstansrätten att det inte fanns någon risk för förväxling mellan ordmärket BASS, som ansökan om registrering som gemenskapsvarumärke avsåg, och ordmärket PASH, vilket redan var registrerat som varumärke i Tyskland, och som båda användes med avseende på kläder. Förstainstansrätten ändrade således överklagandenämndens beslut på så sätt att det överklagande som hade ingetts till harmoniseringsbyrån av den part som framställde invändningen ogillades.

Slutligen skall det påpekas att harmoniseringsbyråns yrkanden, att förstainstansrätten skulle "beakta vad parterna har anfört", inte kunde prövas, eftersom harmoniseringsbyrån – som formellt var svarande vid förstainstansrätten – i sina

yrkanden varken hade tagit ställning till sökandens yrkanden eller till utgången av det omtvistade beslutet (domen i det ovannämnda målet *Mystery Drinks mot harmoniseringsbyrån – Karlsberg Brauerei (MYSTERY)*).

3. Ansökan om ogiltigförklaring som ingetts till harmoniseringsbyrån

Ett gemenskapsvarumärkes ogiltighet är absolut eller relativ beroende på de grunder som föranleder ogiltigförklaringen.

De absoluta ogiltighetsgrunderna för ett gemenskapsvarumärke anges i artikel 51 i förordning nr 40/94. Bakgrunden till den tvist som föranledde domen av den 5 mars 2003 i mål T-237/01, *Alcon mot harmoniseringsbyrån – Dr Robert Winzer Pharma (BSS) (REG 2003, s. II-415; överklagad till domstolen under målnummer C-192/03 P)*, var ett beslut av harmoniseringsbyråns annulleringsenhet att ogiltigförklara ett gemenskapsvarumärke med stöd av artikel 7.1 d i förordningen. Denna artikel utgör ett absolut hinder mot registrering av varumärken som består av endast kännetecken eller upplysningar vilka i det dagliga språkbruket eller enligt branschens vedertagna handelsbruk kommit att bli en sedvanlig beteckning. Överklagandenämnden hade avslagit överklagandet av detta beslut. Förstainstansrätten ogillade i sin tur talan om ogiltigförklaring av överklagandenämndens beslut och fastställde att uttrycket BSS hade kommit att bli en sedvanlig beteckning för läkare och att varumärket BSS inte hade förvärvat särskiljningsförmåga till följd av användning inom en väsentlig del av Europeiska unionen.

De relativa ogiltighetsgrunderna för ett gemenskapsvarumärke föreskrivs i artikel 52 i förordning nr 40/94. I domen av den 9 juli 2003 i mål T-156/01, *Laboratorios RTB mot harmoniseringsbyrån – Giorgio Beverly Hills (GIORGIO AIRE) (REG 2003, s. II-0000)*, ogillade förstainstansrätten den talan som hade väckts av bolaget Laboratorios RTB mot ett beslut av överklagandenämnden, vilken hade ogiltigförklarat ett beslut om ogiltigförklaring som fattats av den behöriga enheten vid harmoniseringsbyrån och avslagit ansökan om ogiltigförklaring av ett gemenskapsvarumärke. Förstainstansrätten godtog således slutsatsen att det inte hade lagts fram bevis för att äldre varumärken verkligen hade använts under den period på fem år som föregick ansökan om ogiltigförklaring – och angav därigenom nivån på den bevisning som krävs för att en verklig användning skall anses styrkt – och att det inte fanns någon risk för förväxling mellan gemenskapsvarumärket GIORGIO AIRE för toalettsaker och de äldre spanska varumärkena som omfattade uttrycken giorgi line och miss giorgi för identiska saker.

4. Formfrågor

I artikel 73 i förordning nr 40/94 föreskrivs att harmoniseringsbyråns beslut skall innehålla beslutets grunder.⁴⁶ I domen i det ovannämnda målet *Audi mot harmoniseringsbyrån (TDI)* ansåg förstainstansrätten att överklagandenämnden var skyldig att framlägga skälen till att den bevisning som Audi hade lagt fram inte gjorde det möjligt att dra slutsatsen att det varumärke som ansökan avsåg hade förvärvat en särskiljningsförmåga till följd av användning. Förstainstansrätten tillade dock att konstaterandet att harmoniseringsbyråns överklagandenämnd hade underlåtit att uppfylla motiveringsskyldigheten inte var tillräckligt för att föranleda ogiltigförklaring av överklagandenämndens beslut, eftersom ett nytt beslut av harmoniseringsbyrån med nödvändighet skulle ha lett till samma resultat som det första beslutet.

I det andra ledet i samma artikel föreskrivs att harmoniseringsbyråns beslut endast får grunda sig på omständigheter som parterna har haft tillfälle att yttra sig över. Den omständigheten att en av harmoniseringsbyråns granskare åsidosätter denna bestämmelse tvingar dock inte överklagandenämnden att ogiltigförklara det beslut som granskaren har fattat, när det inte föreligger någon rättsstridighet i sak (domen i det ovannämnda målet *Audi mot harmoniseringsbyrån (TDI)*).

Såsom har fastslagits i domen av den 12 mars 2003 i mål T-174/01, *Goulbourn mot harmoniseringsbyrån – Redcats (Silk Cocoon)* (REG 2003, s. II-791), innebär principen om ett rättvist förfarande samt den allmänna principen om skydd för berättigade förväntningar att denna bestämmelse skall tolkas på så sätt att överklagandenämnden är skyldig att på förhand upplysa den berörda parten om att nämnden har för avsikt att beakta en omständighet som, på grund av att den har åberopats av den andra parten efter utgången av den frist som fastställts för detta inom ramen för ett invändningsförfarande, inte har beaktats i invändningsenhetens beslut, så att den berörda parten ges möjlighet att bedöma huruvida det kan vara värt att yttra sig i sak angående denna omständighet. En sådan skyldighet föreligger även om den andra parten på nytt har åberopat denna omständighet i sin inlägga till överklagandenämnden. Överklagandenämndens beslut ogiltigförklarades på grund av att denna skyldighet inte hade iakttagits.

5. Funktionell kontinuitet mellan harmoniseringsbyråns enheter

För att en invändning som framställts skall kunna godtas skall innehavaren av det äldre varumärket i förekommande fall bevisa att varumärket "verkligen har använts" (artikel 43.2 i förordning nr 40/94). Frågan har uppkommit huruvida en överklagandenämnd, till vilken beslutet av den behöriga enheten vid harmoniseringsbyrån, att avslå en invändning på grund av otillräcklig bevisning, har

⁴⁶ Se även regel 50.2 h i kommissionens förordning (EG) nr 2868/95 av den 13 december 1995 om genomförande av förordning nr 40/94 (EGT L 303, s. 1).

överklagats av den som framställt invändningen, lagenligt kan anse att den inte var skyldig att fullständigt pröva det beslut som fattats av denna enhet. Förstainstansrätten besvarade denna fråga i domen av den 23 september 2003 i mål T-308/01, *Henkel mot harmoniseringsbyrån – LHS (UK) (KLEENCARE) (REG 2003, s. II-0000)*, genom att ange att dess rättspraxis, enligt vilken det föreligger en funktionell kontinuitet mellan granskaren och överklagandenämnderna, även är tillämplig på förhållandena mellan andra enheter vid harmoniseringsbyrån som avgör ärenden i första instans, såsom invändningsenheterna, annulleringsenheterna och överklagandenämnderna. Behörigheten för överklagandenämnderna vid harmoniseringsbyrån inbegriper således en omprövning av de beslut som fattats av de enheter som avgör ärenden i första instans. Därav drog förstainstansrätten slutsatsen att även om den part som överklagat till överklagandenämnden inte har anfört någon speciell grund är denna nämnd ändå "skyldig att mot bakgrund av alla relevanta rättsliga eller faktiska förhållanden pröva huruvida ett nytt beslut som har samma innehåll som det överklagade beslutet lagenligt kan fattas vid den tidpunkt då överklagandet avgörs". Härav följer att överklagandenämnden är skyldig att grunda sitt beslut på alla de faktiska och rättsliga förhållanden som den berörda parten har åberopat antingen i förfarandet vid den enhet som har avgjort ärendet i första instans, eller om inte annat följer av artikel 74.2 i förordning nr 40/94,⁴⁷ vid överklagandet. I detta fall ogiltigförklarade förstainstansrätten överklagandenämndens beslut, på grund av att den inte själv hade bedömt de bevis som sökanden hade ingett i förfarandet vid invändningsenheten.

G. Tillgång till handlingar

I Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1049/2001 av den 30 maj 2001 om allmänhetens tillgång till Europaparlamentets, rådets och kommissionens handlingar,⁴⁸ föreskrivs en rätt till tillgång till handlingar som finns hos en institution, det vill säga handlingar som upprättats eller mottagits och som innehas av institutionen.

I ett mål mellan en enskild och kommissionen kontrollerade förstainstansrätten om kommissionen lagenligt kunde vägra att lämna ut vissa handlingar som den innehade men som hade upprättats av de italienska myndigheterna. I det avseendet erinrade förstainstansrätten om att institutionerna kan vara tvingade att i förekommande fall offentliggöra handlingar som härrör från tredje part, vilket omfattar bland annat medlemsstaterna. Den påpekade emellertid att medlemsstaterna intar en särställning, eftersom artikel 4.5 i förordning nr 1049/2001 ger en medlemsstat rätt att begära att en institution inte skall lämna ut en handling som härrör från denna medlemsstat utan att medlemsstaten dessförinnan har lämnat sitt medgivande. I detta fall hade de italienska myndigheterna motsatt sig att de handlingar som härrörde från dem skulle lämnas ut till sökanden, och följaktligen var det korrekt av kommissionen att avslå begäran om att

⁴⁷ I artikel 74.2 i förordning nr 40/94 föreskrivs följande: "Byrån behöver inte beakta omständigheter eller bevis som part inte åberopat eller ingivit i rätt tid."

⁴⁸ EGT L 145, s. 43.

handlingarna skulle lämnas ut (dom av den 17 september 2003 i mål T-76/02, *Messina mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000).

Bland de mål som avgjorts under år 2003 har inget annat mål avsett lagenligheten av avslagsbeslut som fattats med stöd av förordning nr 1049/2001.

H. Folkhälsa

Godkännanden för försäljning av vissa ämnen, eller återkallelser av sådana godkännanden, har gett upphov till tvister vid förstainstansrätten.

I domen av den 28 januari 2003 i mål T-147/00, *Laboratoires Servier mot kommissionen* (REG 2003, s. II-85; överklagad till domstolen under målnummer C-156/03 P), ogiltigförklarades ett beslut av kommissionen om återkallelse av godkännande för försäljning av humanläkemedel som innehåller vissa ämnen, och det av samma skäl som föranledde förstainstansrättens dom av den 26 november 2002 i de förenade målen T-74/00, T-76/00, T-83/00–T-85/00, T-132/00, T-137/00 och T-141/00, *Artegodan m.fl. mot kommissionen* (REG 2002, s. II-4945; domen kommenteras i *Årsrapport 2002*). I domen av den 21 oktober 2003 i mål T-392/02, *Solvay Pharmaceuticals mot rådet* (REG 2003, s. II-0000), ogillade däremot förstainstansrätten talan avseende lagenligheten av en rådsförordning, varigenom godkännandet för att saluföra ett ämne som användes i djurfoder, nifursol, drogs in.⁴⁹

I detta mål avsåg sökandens huvudargument att den risk för människors hälsa som låg till grund för den omtvistade förordningen var rent hypotetisk. Vid bedömningen av detta argument bekräftade förstainstansrätten att försiktighetsprincipen utgör en allmän gemenskapsrättslig princip enligt vilken berörda myndigheter är skyldiga att, inom den exakta ramen för utövande av deras behörighet enligt relevant lagstiftning, vidta lämpliga åtgärder för att förebygga vissa potentiella risker för folkhälsan, säkerheten och miljön, varvid kravet på att skydda dessa intressen skall tillmätas större betydelse än ekonomiska intressen. På folkhälsoområdet innebär denna princip, enligt fast rättspraxis, att då det råder osäkerhet om förekomsten eller omfattningen av de risker människors hälsa utsätts för, måste institutionerna tillåtas vidta skyddsåtgärder utan att behöva vänta på att det fullt ut visas att riskerna faktiskt förekommer och hur allvarliga de är.

Beträffande omfattningen av den behöriga institutionens utrymme för skönsmässig bedömning noterade förstainstansrätten att när det inte tillräckligt säkert går att avgöra att det finns en risk utifrån den vetenskapliga utvärderingen beror frågan huruvida försiktighetsprincipen skall tillämpas på vilken skyddsnivå som den behöriga

⁴⁹ Rådets förordning (EG) nr 1756/2002 av den 23 september 2002 om ändring av rådets direktiv 70/524/EEG om fodertillsatser när det gäller återkallande av godkännandet av en tillsats och om ändring av kommissionens förordning (EG) nr 2430/1999 (EGT L 265, s. 1).

myndigheten, med hänsyn till vilka prioriteringar den fastställer mot bakgrund av de mål den enligt relevanta bestämmelser i fördraget och i sekundärrätten skall eftersträva, väljer när den utövar sin befogenhet att företa skönsmässig bedömning. Förstainstansrätten påpekade att detta val måste vara förenligt med principen att skyddet för folkhälsan, säkerheten och miljön skall ges företräde framför ekonomiska intressen samt med principerna om proportionalitet och icke-diskriminering.

Domstolsprövningen av genomförandet av försiktighetsprincipen är begränsad och förstainstansrätten slog fast att det inte hade förekommit några uppenbara fel vid bedömningen av vetenskapliga yttranden och att det följaktligen var lagenligt att dra slutsatsen att återkallandet av godkännandet av nifursol var motiverat av att det fanns allvarliga indicier som gav upphov till rimligt tvivel om ämnets oskadlighet. I det sammanhanget erinrade förstainstansrätten om att försiktighetsprincipen syftar till att förebygga potentiella risker, men att däremot hypotetiska risker – som bygger enbart på antaganden som inte har något vetenskaplig stöd – inte kan godtas.

I domen av den 18 december 2003 i mål T-326/99, *Olivieri mot kommissionen och Europeiska läkemedelsmyndigheten* (REG 2003, s. II-0000), avvisades talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att godkänna försäljningen av ett läkemedel (se ovan). Förstainstansrätten påpekade i förbigående att kommissionen, med bistånd av Europeiska läkemedelsmyndigheten, skall kontrollera att de uppgifter som lämnats av den som har ansökt om tillstånd till försäljning är korrekta och att de på ett tillfredsställande sätt styrker läkemedlets kvalitet, säkerhet och effekt.

I. Gemenskapsfinansiering

För perioden 2000–2006 regleras de finansiella åtgärder av strukturell karaktär som avses i artikel 159 EG av rådets förordning (EG) nr 1260/1999 av den 21 juni 1999 om allmänna bestämmelser för strukturfonderna.⁵⁰ Under år 2003 har förstainstansrätten ännu inte avgjort några tvister rörande genomförandet av den nya lagstiftningen. Förstainstansrättens domar har nämligen i huvudsak avsett lagenligheten av kommissionens beslut att sätta ned, hålla inne eller dra in finansiellt stöd med stöd av den lagstiftning som föregick förordning nr 1260/1999, det vill säga förordning nr 2052/88⁵¹ och förordning nr 4253/88.⁵²

⁵⁰ EGT L 161, s. 1.

⁵¹ Rådets förordning (EEG) nr 2052/88 av den 24 juni 1988 om strukturfondernas uppgifter och effektivitet samt om samordningen av deras verksamheter dels inbördes, dels med Europeiska investeringsbankens och andra befintliga finansieringsorgans verksamheter (EGT L 185, s. 9).

⁵² Rådets förordning (EEG) nr 4253/88 av den 19 december 1988 om tillämpningsföreskrifter för förordning (EEG) nr 2052/88 om samordningen av de olika strukturfondernas verksamheter dels inbördes, dels med Europeiska investeringsbankens och andra befintliga finansieringsorgans verksamheter (EGT L 374, s. 1).

De grunder som oftast åberopas till stöd för yrkanden om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att sätta ned eller dra in finansiellt stöd avser i allmänhet, för det första, att det har gjorts en oriktig bedömning av de faktiska omständigheterna, för det andra, att den allmänna principen om rätten till försvar har åsidosatts och, för det tredje, att proportionalitetsprincipen har åsidosatts.

Vad beträffar den grund som avsåg att det hade gjorts en oriktig bedömning av de oegentligheter som kommissionen hade fastställt, fann förstainstansrätten efter en utförlig prövning, i domen av den 30 september 2003 i mål T-196/01, *Aristoteleio Panepistimio Thessalonikis mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), att talan delvis skulle bifallas på denna grund, vilket medförde ogiltigförklaring av beslutet om indragning av ett stöd som beviljats av utvecklingssektionen av Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket (EUGFJ).

Iakttagandet av rätten till försvar i alla förfaranden som inleds mot en person, och som kan leda till en rättsakt som går denna person emot, utgör en grundläggande gemenskapsrättslig princip som skall säkerställas även i avsaknad av reglering av förfarandet i fråga. Denna princip innebär ett krav på att de till vilka ett beslut riktar sig, vilket på ett påtagligt sätt påverkar deras intressen, bereds tillfälle att på ett ändamålsenligt sätt tillkännage sin ståndpunkt. Eftersom det i mål som anhängiggjorts vid förstainstansrätten gjordes gällande att denna princip åsidosatts, ankom det på förstainstansrätten att kontrollera huruvida sökandena hade getts tillfälle att yttra sig angående samtliga anmärkningar som åberopats mot dem innan antagandet av de beslut vars lagenlighet de ifrågasätter. Förstainstansrätten underkände en sådan grund i domen av den 9 april 2003 i mål T-217/01, *Forum des migrants de l'Union européenne mot kommissionen* (REG 2003, s. II-1566; överklagad till domstolen under målnummer C-369/03 P), men i domen av den 9 juli 2003 i mål T-102/00, *Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), ansåg förstainstansrätten däremot – i likhet med vad sökanden hade hävdats – att sökanden inte hade haft möjlighet att inge sina synpunkter på en omständighet som var avgörande för fastställandet av förekomsten och omfattningen av ett påstått för högt utbetalat stöd från Europeiska socialfonden innan beslutet om nedsättning av stödet antogs.

När det gäller grunden att proportionalitetsprincipen, vilken föreskrivs i artikel 5 EG, har åsidosatts avser den att de oegentligheter som begåtts inte motiverar att det finansiella stödet sätts ned eller dras in. Enligt fast rättspraxis får iakttagandet av skyldigheter, vars uppfyllande är av grundläggande betydelse för att ett gemenskapsrättsligt system skall fungera tillfredsställande, upprätthållas genom en sanktionsåtgärd som innebär förlust av en rättighet som har uppkommit till följd av gemenskapsrättsliga bestämmelser, såsom rätten till finansiellt stöd. Härav följer att det i princip inte är oproportionerligt att upphäva ett finansiellt stöd när det har fastställts att mottagaren av detta stöd har åsidosatt en skyldighet som är av grundläggande betydelse för att det gemenskapsrättsliga system som är i fråga, såsom EUGFJ, skall fungera tillfredsställande. Det har således slagits fast att upphävande av stöd från EUGFJ är

motiverat med hänsyn till denna princip, när stödmottagaren har åsidosatt grundläggande skyldigheter genom att avstå från att bedriva en affärsmässig verksamhet och genom att lämna felaktiga uppgifter i stödansökan (dom av den 6 mars 2003 i de förenade målen T-61/00 och T-62/00, *APOL och AIPO mot kommissionen*, REG 2003, s. II-639), eller genom att upphöra med verksamheten på en produktionslinje och genom att använda en annan produktionslinje för att bearbeta en produkt som hade undantagits från stödet (dom av den 11 december 2003 i mål T-305/00, *Conserve Italia mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000). Det är även motiverat när stödmottagaren har vilselett kommissionen beträffande när arbetena påbörjades och när denne har påbörjat arbetena före den dag då ansökan om stöd nådde denna institution, i strid med gällande regler (dom av den 11 mars 2003 i mål T-186/00, *Conserve Italia mot kommissionen*, REG 2003, s. II-723), eller när stödmottagaren har hänfört omotiverade utgifter till projektet (dom av den 13 mars 2003 i mål T-340/00, *Comunità montana della Valnerina mot kommissionen*, REG 2003, s. II-814; överklagad till domstolen under målnummer C-240/03 P).

I domen av den 11 december 2003 i mål T-306/00, *Conserve Italia mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), ogiltigförklarade däremot förstainstansrätten ett beslut av kommissionen om nedsättning av ett stöd från EUGFJ. Den ansåg nämligen att det var uppenbart att metoden för beräkning av minskningen av stödet stod i strid med proportionalitetsprincipen, eftersom förhållandet mellan överträdelsens allvar och den beslutade minskningen inte beaktades i vederbörlig mån genom denna metod. Det angavs att överträdelsen i fråga hade bestått i att de arbeten som stödet avsåg hade påbörjats före det att ansökan om stöd hade mottagits av kommissionen.

Det skall även påpekas att om det inte anges – vare sig i lagstiftningen eller i beslutet att bevilja stödet – att mottagaren av ett stöd är ekonomiskt ansvarig gentemot gemenskapen för hela projektet som skall genomföras av flera parter åsidosätts proportionalitetsprincipen, om kommissionen, efter att ha konstaterat oegentligheter i utförandet av projektet, kräver att den part som angetts som stödmottagare skall återbetala hela det utbetalade stödet, utan att begränsa detta krav till att avse den del av projektet som det ålåg denne att genomföra (domen i det ovannämnda målet *Comunità montana della Valnerina mot kommissionen*).

Det skall dessutom påpekas att i domen i det ovannämnda målet *Aristoteleio Panepistimio Thessalonikis mot kommissionen* (se även dom av den 13 mars 2003 i mål T-125/01, *José Martí Peix mot kommissionen*, REG 2003, s. II-868, punkterna 96-114, överklagad till domstolen under målnummer C-226/03 P, av den 3 april 2003 i de förenade målen T-44/01, T-119/01 och T-126/01, *Eduardo Vieira m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-1216, punkterna 165–180, överklagad till domstolen under målnummer C-254/03 P, och av den 17 september 2003 i mål T-137/01, *Stadtsportverband Neuss mot kommissionen*, REG 2003, s. II-0000, punkterna 125–134), ansåg förstainstansrätten, trots det faktum att det i artikel 24 i förordning nr 4253/88 inte föreskrivs några särskilda frister, att kommissionen, inom

ramen för ett förfarande för att upphäva finansiellt stöd, är skyldig att fatta ett avgörande inom en rimlig tidsfrist. I detta fall ansåg förstainstansrätten visserligen att det administrativa förfarandet hade pågått under en mycket lång tid. Den ansåg dock att den grund som avsåg att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts inte kunde godtas, med hänsyn till dels förstainstansrättens rättspraxis enligt PVC II-målen⁵³ (se *Årsrapport 1999*) – enligt vilken ett åsidosättande av principen om en rimlig tidsfrist, under förutsättning att det har fastställts, inte motiverar att det ifrågasatta beslutet ogiltigförklaras med automatik –, dels ärendets komplexitet kombinerat med sökandens föga samarbetsvilliga inställning.

J. Personalmål

Ett flertal avgöranden under år 2003 i personalmål avser vitt skilda juridiska frågor om bland annat tillträde till anställning inom Europeiska gemenskapen genom uttagningsprov (dom av den 23 januari 2003 i mål T-53/00, *Angioli mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, av den 27 mars 2003 i mål T-33/00, *Martínez Páramo mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, av den 25 juni 2003 i mål T-72/01, *Pyres mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, av den 17 september 2003 i mål T-233/02, *Alexandratos och Panagiotou mot rådet*, REGP 2003, s. II-0000, och av den 30 september 2003 i mål T-214/02, *Martínez Valls mot parlamentet*, REGP 2003, s. II-0000), tillsättning av höga tjänstemän (dom av den 18 september 2003 i mål T-73/01, *Pappas mot regionkommittén*, REGP 2003, s. II-0000, och av den 5 november 2003 i mål T-240/01, *Cougnon mot domstolen*, REGP 2003, s. II-0000), befordran eller betygsättning av tjänstemän, villkoren för att erhålla ersättningar som föreskrivs i tjänsteföreskrifterna, olycksfalls- och arbetsskadeförsäkringar, disciplinåtgärder vid åsidosättande av bestämmelser i tjänsteföreskrifterna och överföring till gemenskapssystemet av pensionsrättigheter som har förvärvats före inträdandet i tjänst hos gemenskaperna (dom av den 30 januari 2003 i de förenade målen T-303/00, T-304/00 och T-322/00, *Caballero Montoya m.fl. mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000).

Beträffande alla dessa avgöranden skall det konstateras att förstainstansrätten vid flera tillfällen har ogillat talan om ogiltigförklaring av betygsrapporter som upprättats för sent, men förpliktat kommissionen att utge ersättning till de tjänstemän som lidit skada till följd av att deras betygsrapporter har upprättats för sent (dom av den 7 maj 2003 i mål T-278/01, *den Hamer mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, och i mål T-327/01 *Lavagnoli mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, av den 30 september 2003 i mål T-296/01, *Tatti mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, av den 23 oktober 2003 i mål T-279/01, *Lebedef mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, i mål T-24/02, *Lebedef-Caponi mot kommissionen*, REGP 2003, s. II-0000, och i mål T-25/02, *Sautelet mot kommissionen*, REGP 2003,

⁵³ Förstainstansrättens dom av den 20 april 1999 i de förenade målen T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 och T-335/94, *Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mot kommissionen* (REG 1999, s. II-931).

s. II-0000). Beträffande den första aspekten har förstainstansrätten erinrat om att en betygsrapport inte, annat än i undantagsfall, kan ogiltigförklaras endast av det skälet att den har upprättats för sent. Även om det försenade upprättandet av en betygsrapport kan ge den berörde tjänstemannen rätt till ersättning, kan denna försening inte påverka betygsrapportens giltighet och följaktligen inte heller göra det befogat att ogiltigförklara denna. Vad beträffar den andra aspekten har förstainstansrätten påpekat att det dröjsmål som har uppstått vid upprättandet av betygsrapporterna ger upphov till ideell skada för tjänstemannen och i avsaknad av särskilda omständigheter som rättfärdigar den konstaterade förseningen begår administrationen ett tjänstefel som kan medföra ansvar för denna. I domarna i de ovannämnda målen *den Hamer mot kommissionen* och *Lavagnoli mot kommissionen* angav förstainstansrätten att den rättspraxis som, mot bakgrund av ordalydelsen i artikel 43 i tjänsteföreskrifterna, tillerkänner kommissionen en rimligt tidsfrist för att upprätta tjänstemännens betygsrapporter inte är tillämplig från och med den tidpunkt då det i bestämmelser som är tvingande för kommissionen, såsom allmänna genomförandebestämmelser, uppställs ett krav på att betygsställningsförfarandet genomförs inom noga angivna frister, och då den omständigheten att den frist som institutionen själv har uppställt har överskridits i princip således beror på denna institution.

Som fastslagits i domen av den 16 januari 2003 i mål T-75/00, *Fichtner mot kommissionen* (REGP 2003, s. II-51; överklagad till domstolen under målnummer C-116/03 P), är det motiverat att som en disciplinåtgärd avsätta en tjänsteman från sin tjänst om tjänstemannen har utövat flera bisysslor utan föregående tillstånd från tillsättningsmyndigheten. Vid sin bedömning angav förstainstansrätten att enligt artikel 12 tredje stycket i tjänsteföreskrifterna är den berörde tjänstemannen skyldig att ansöka om tillstånd från tillsättningsmyndigheten, oavsett vilken slags bisyssla han önskar utöva, och avstå från bisysslan om giltigt tillstånd inte lämnas. Förstainstansrätten slog även fast att de konstaterade överträdelserna mot artikel 12, som praktiskt taget hade pågått under en period på nästan tio år, skulle anses som särskilt allvarliga och att disciplinåtgärden att avsätta tjänstemännen från tjänsten inte skulle anses vara oproporionerlig.

Domen av den 30 januari 2003 i mål T-307/00, *C mot kommissionen* (REGP 2003, s. II-221), meddelades av en sammansättning av fem domare, vilket är ovanligt i personalmål. Genom domen slogs det fast att artikel 80 fjärde stycket i tjänsteföreskrifterna⁵⁴ är rättsstridig, och följaktligen ogiltigförklarades ett beslut som fattats med stöd av denna artikel. Förstainstansrätten skulle ta ställning till frågan huruvida administrationen hade rätt att avslå en ansökan om barnpension på grund av att reglerna endast omnämner det fallet när en make avlider, och således inte omfattar

⁵⁴ I artikel 80 fjärde stycket i tjänsteföreskrifterna stadgas följande:

"Om maken till en tjänsteman eller tidigare tjänsteman som uppbär avgångs- eller invaliditetspension avlider, och denne make själv varken är tjänsteman eller tillfälligt anställd, skall de barn för vilka den efterlevande maken har underhållsskyldighet enligt artikel 2 i bilaga VII ha rätt till barnpension som för vart och ett av barnen fastställs till det dubbla beloppet av barn tillägget."

det fallet när en sambo avlider. Förstainstansrätten slog först fast att med hänsyn till syftet med artikel 80 fjärde stycket i tjänsteföreskrifterna är situationen för en ogift tjänsteman vars barn har förlorat sin andra förälder, vilken varken var tjänsteman eller tillfälligt anställd inom gemenskaperna och som faktiskt bidrog till barnets underhåll i enlighet med de rättsliga förpliktelser som följde av hans faderskapserkännande, jämförbar med den situation som omfattas av nämnda artikel. Därefter angav förstainstansrätten att det inte är befogat att låta ogifta tjänstemäns situation falla utanför tillämpningsområdet för artikel 80, i den mån merkostnaderna för den tjänsteman som förlorar sin make också uppstår om den andre föräldern, som inte är tjänstemannens make men som erkänt faderskapet och därför är rättsligt förpliktad att svara för barnets underhåll, avlider. Härav drog förstainstansrätten slutsatsen att artikel 80 fjärde stycket i tjänsteföreskrifterna gör en obefogad åtskillnad och strider mot likabehandlingsprincipen.

II. **Skadeståndsmål**⁵⁵

Gemenskapens utomobligatoriska ansvar enligt artikel 288 EG förutsätter att tre villkor är uppfyllda, nämligen att det agerande som läggs gemenskapsinstitutionerna till last är rättsstridigt, att den åberopade skadan verkligen föreligger och att det finns ett orsakssamband mellan agerandet och den åberopade skadan.

De tre villkoren för att gemenskapen skall ådra sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar ansågs vara uppfyllda i domen av den 26 februari 2003 i de förenade målen T-344/00 och T-345/00, *CEVA och Pharmacia entreprises mot kommissionen* (REG 2003, s. II-229; överklagad till domstolen under målnummer C-198/03 P). Förstainstansrätten ansåg nämligen att den skada som uppstod till följd av att det var omöjligt för de läkemedelsbolag som var sökande att saluföra vissa varor för veterinärt bruk var en direkt konsekvens av kommissionens passivitet, vilken utgjorde ett uppenbart och allvarligt åsidosättande av principen om god förvaltningssed.

I de övriga avgörandena har det ansetts att ett eller flera av dessa villkor inte var uppfyllda (se bland annat dom av den 13 februari 2003 i mål T-333/01, *Meyer mot kommissionen*, REG 2003, s. II-117, överklagad till domstolen under målnummer C-151/03 P, av den 27 februari 2003 i mål T-61/01, *Vendedurias de Armadores Reunidos mot kommissionen*, REG 2003, s. II-327, av den 6 mars 2003 i mål T-56/00, *Dole Fresh Fruit International mot rådet och kommissionen*, REG 2003, s. II-579, och i mål T-57/00, *Banan-Kompaniet och Skandinaviska Bananimporten mot rådet och kommissionen*, REG 2003, s. II-609, av den 19 mars 2003 i mål T-273/01, *Innova Privat-Akademie mot kommissionen*, REG 2003, s. II-1095, av den 10 april 2003 i de förenade målen T-93/00 och T-46/01, *Alessandrini m.fl. mot kommissionen*, REG 2003, s. II-1639, överklagad till domstolen under målnummer C-295/03 P, och i mål T-195/00,

⁵⁵ Utom personalmål.

Travellex Global and Financial Services och Interpayment Services mot kommissionen, REG 2003, s. II-1681, av den 2 juli 2003 i mål T-99/98, *Hameico Stuttgart m.fl. mot rådet och kommissionen*, REG 2003, s. II-0000, och av den 17 december 2003 i mål T-146/01, *DLD Trading mot rådet*, REG 2003, s. II-0000).

Vad beträffar det första av de tre ovannämnda villkoren – att det agerande som läggs gemenskapsinstitutionerna till last är rättsstridigt – krävs enligt rättspraxis att det skall vara fråga om en tillräckligt klar överträdelse av en rättsregel som har till syfte att ge rättigheter till enskilda. När det gäller kravet att överträdelsen skall vara tillräckligt klar framgår det av domstolens rättspraxis att man skall tillämpa kriteriet att en gemenskapsinstitution uppenbart och allvarligt har missbedömt gränserna för sitt utrymme för skönsmässig bedömning. När institutionen endast har ett mycket begränsat eller rent av obefintligt utrymme för skönsmässig bedömning, räcker enbart en överträdelse av gemenskapsrätten för att styrka att det föreligger en tillräckligt klar överträdelse.

Domarna i de ovannämnda målen *Dole Fresh Fruit International mot rådet och kommissionen* samt *Banan-Kompaniet och Skandinaviska Bananimporten mot rådet och kommissionen* skall särskilt uppmärksammas, eftersom förstainstansrätten för första gången slog fast att en rättsstridighet som medför att en rättsakt blir en nullitet eller ogiltig inte nödvändigtvis utgör en tillräckligt klar överträdelse, vilket leder till slutsatsen att inte all slags rättsstridighet kan medföra skadeståndsansvar för gemenskapen.

I dessa fall ansåg förstainstansrätten att det inte förelåg något tvivel om att en överträdelse av en rättsregel hade skett, eftersom domstolen hade slagit fast att de omtvistade bestämmelserna var rättsstridiga och ogiltiga, och icke-diskrimineringsprincipen, i strid med vilken bestämmelserna hade antagits, utgör en allmän gemenskapsrättslig princip som är ägnad att skydda enskilda. Det återstod alltså att undersöka om rådet och kommissionen genom att anta de ifrågasatta bestämmelserna uppenbart och allvarligt hade missbedömt gränserna för det stora utrymme för skönsmässig bedömning som institutionerna hade i förevarande fall, med hänsyn till det internationella sammanhang och de komplicerade ekonomiska bedömningar som ett införande eller en ändring av gemenskapsordningen för bananimport förutsätter. Efter att ha undersökt samtliga överväganden drog förstainstansrätten slutsatsen att åsidosättandet av icke-diskrimineringsprincipen inte var tillräckligt klart och ogillade talan.

Villkoret att det skall finnas ett orsakssamband anses uppfyllt när det föreligger ett direkt orsakssamband mellan den berörda institutionens kritiserade agerande och den åberopade skadan. Om sökanden inte framlägger bevis för ett sådant samband skall talan ogillas (domen i det ovannämnda målet *DLD Trading mot rådet*).

I gemenskapsrätten föreskrivs visserligen inte någon princip om ansvar till följd av en lagenlig rättsakt, men förstainstansrätten erinrade ännu en gång om att det, för det fall en sådan princip skall erkännas, skulle krävas att tre villkor är uppfyllda för att ett sådant ansvar skall inträda, nämligen att den påstådda skadan verkligen föreligger, att det finns ett orsakssamband mellan skadan och den rättsakt som gemenskapsinstitutionerna kritiseras för och att det rör sig om en ovanlig och speciell skada. I domarna i de ovannämnda målen *Travellex Global and Financial Services och Interpayment Services mot kommissionen* samt *Hameico Stuttgart m.fl. mot rådet och kommissionen* upprepades dessa villkor, och det konstaterades endast att det inte hade styrkts att de åberopade skadorna verkligen förelåg.

III. **Ansökningar om interimistiska åtgärder**

Syftet med interimistiska förfaranden är att, genom att förordna om uppskov med verkställigheten av den påtalade rättsakten (artikel 242 EG) eller förordna om andra interimistiska åtgärder (artikel 243 EG), undvika att ena partens intressen orsakas irreparabel skada. Under år 2003 har 39 ansökningar om interimistiska åtgärder ingetts och 31 mål har avgjorts. Det skall påpekas att ett av dessa mål har avgjorts av en domare med "behörighet att besluta om interimistiska åtgärder", vars uppgifter föreskrivs i förstainstansrättens rättegångsregler,⁵⁶ i dess lydelse till följd av de senaste ändringarna som gjordes den 21 maj 2003.⁵⁷

För att en interimistisk åtgärd skall beviljas krävs att flera villkor är uppfyllda, nämligen att talan som ansökan om interimistiska åtgärder hänför sig till framstår som befogad (kallat *fumus boni juris*) och att det föreligger krav på skyndsamhet. Det krävs även att avvägningen mellan de föreliggande intressena, vilken skall göras av den domare som prövar ansökan om interimistiska åtgärder, utfaller till förmån för den part som ansökt om den interimistiska åtgärden.

Genom beslut av den 1 augusti 2003 i mål T-198/01 R II, *Technische Glaswerke Ilmenau mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), och i mål T-378/02 R, *Technische Glaswerke Ilmenau mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), och av den 31 oktober 2003 i mål T-253/03 R, *Akzo Nobel Chemicals och Akcros Chemicals mot kommissionen* (REG 2003, s. II-0000), ansåg förstainstansrättens ordförande att dessa villkor var uppfyllda och förordnade om interimistiska åtgärder. I de andra avgörandena från år 2003 avslogs ansökningarna.

Mål T-198/01 R II är en följd av beslutet av den 4 april 2002 i mål T-198/01 R, *Technische Glaswerke Ilmenau mot kommissionen* (REG 2002, s. II-2153; se *Årsrapport 2002*), genom vilket det beviljades uppskov med verkställigheten av kommissionens beslut att ålägga Tyskland att från det stödmottagande företaget

⁵⁶ Artikel 106 i förstainstansrättens rättegångsregler.

⁵⁷ EGT L 147, s. 22.

återkräva statligt stöd som förklarats vara oförenligt med den gemensamma marknaden. Uppskovet var tidsbegränsat och förbundet med vissa villkor för sökanden, bland annat att göra en första avbetalning av det omtvistade stödet. När uppskovet löpte ut första gången ansökte sökanden om en förlängning av de åtgärder som beviljats, och det förordnades på nytt om dessa åtgärder mot att vissa villkor iakttogs.

Twisten mellan bolagen Akzo Nobel Chemicals och Akcros Chemicals, å den ena sidan, och kommissionen, å den andra sidan, uppstod till följd av en undersökning i de båda bolagens lokaler i syfte att efterforska bevis på eventuella konkurrensbegränsande förfaranden. Sökandebolagen gjorde i huvudsak gällande att de handlingar som kommissionens tjänstemän hade beslagtagit vid denna undersökning på plats omfattades av sekretess för skriftväxling med advokater ("legal professional privilege") och att kommissionen således inte kunde ta del av dessa. Med hänsyn till denna invändning tog kommissionens tjänstemän vissa handlingar och lade dem i ett förseglat kuvert som de tog med sig. Kommissionen tog kopior av andra handlingar och fogade dem till akten. Kommissionen fattade senare ett beslut, i vilket det angavs att kommissionen hade för avsikt att öppna kuvertet som innehöll de förstnämnda handlingarna.

Genom beslutet i målet *Akzo Nobel Chemicals och Akcros Chemicals mot kommissionen* förordnade förstainstansrättens ordförande om uppskov med verkställigheten av detta beslut.

Förstainstansrättens ordförande ansåg att de grunder som sökandena hade åberopat visade att det förelåg *fumus boni juris*. För det första ansåg ordföranden att den grund som avsåg att sekretesskyddet hade åsidosatts i fråga om de förstnämnda handlingarna väckte mycket viktiga och komplexa frågor avseende nödvändigheten att i viss mån utvidga omfattningen av sekretesskyddet, såsom den för närvarande begränsas i rättspraxis. I detta fall var frågan huruvida omfattningen av sekretesskyddet, som för närvarande omfattar skriftväxling med en extern advokat och en handling som återger texten eller innehållet i en sådan skriftväxling, kan utvidgas till att omfatta handlingar som avfattats i syfte att användas vid samtal med en advokat. För det andra ansåg förstainstansrättens ordförande att den grund som avsåg att sekretesskyddet hade åsidosatts beträffande de handlingar som kommissionen hade kopierat även väckte den principiella frågan huruvida skyddet för skriftväxling mellan en oberoende advokat och hans klienter⁵⁸ kan utvidgas till att omfatta skriftväxling med en advokat som är fast anställd av ett företag. För det tredje angav förstainstansrättens ordförande att det inte var uteslutet att kommissionen, vid sin utredning, hade åsidosatt det förfarande som definierades i domen i det ovannämnda målet *AM & S mot kommissionen*, genom att – om än summariskt – ha tagit del av de handlingar som sökandena hävdade omfattades av sekretesskyddet.

⁵⁸ Ett skydd som domstolen erkände i domen av den 18 maj 1982 i mål 155/79, *AM & S mot kommissionen* (REG 1982, s. 1575; svensk specialutgåva, volym 6, s. 405).

Vidare ansåg förstainstansrättens ordförande att sökandena hade visat att det var nödvändigt att förordna om uppskov med verkställigheten av det omtvistade beslutet för att förhindra att de skulle orsakas allvarlig och irreparabel skada. I det avseendet konstaterade förstainstansrättens ordförande bland annat att när kommissionen tog del av den information som fanns i handlingarna i det förseglade kuvertet utgjorde detta i sig ett påtagligt och oåterkalleligt ingrepp i sökandenas rätt till respekt för den sekretess som skyddar dessa handlingar.

Slutligen slog förstainstansrättens ordförande fast att det allmänna intresset och kommissionens intresse med avseende på efterlevnaden av konkurrensreglerna inte skulle tillmätas större betydelse än sökandenas intresse av att handlingarna i det förseglade kuvertet inte offentliggörs.

Avslutningsvis skall det hänvisas till det beslut som förstainstansrättens ordförande meddelade den 15 maj 2003 i mål T-47/03 R, *Sison mot rådet* (REG 2003, s. II-0000). Bakgrunden till tvisten var rådets beslut av den 12 december 2002 om att uppdatera förteckningen över personer som omfattas av förordning nr 2580/2001,⁵⁹ i vilken det föreskrivs regler om att spärra penningmedel och tillgångar för enskilda personer eller grupper som är inblandade i terroristverksamhet. Vid detta tillfälle fördes namnet Jose Maria Sison in i denna förteckning. Jose Maria Sison, en filippinsk medborgare bosatt i Nederländerna, väckte talan om ogiltigförklaring av detta beslut vid förstainstansrätten och ingav samtidigt en ansökan om interimistiska åtgärder. Denna ansökan avslogs på grund av att det inte förelåg fara i dröjsmål. Förstainstansrättens ordförande ansåg nämligen, beträffande den ekonomiska skadan, att det inte hade styrkts att den tillämpliga lagstiftningen inte gjorde det möjligt för sökanden att undgå allvarlig och irreparabel skada, eftersom de nationella myndigheterna på vissa villkor får bevilja tillstånd för användning av vissa penningmedel för att tillgodose grundläggande behov för de personer som finns med i denna förteckning. Beträffande den ideella skada som gjordes gällande erinrade förstainstansrättens ordförande om att syftet med interimistiska åtgärder inte är att säkerställa att skador kan avhjälpas utan att säkerställa att det framtida avgörandet av huvudsaken får full verkan.

⁵⁹ Rådets förordning (EG) nr 2580/2001 av den 27 december 2001 om särskilda restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter i syfte att bekämpa terrorism (EGT L 344, s. 70).

Innehållsförteckning över förstainstansrättens verksamhet år 2003

	Sidan
I. RÄTTSAKTERS LAGENLIGHET	116
A. Processuella aspekter	116
1. Anförande av en rättslig grund ex officio	116
2. Omfattningen av intervenienternas rättigheter	117
3. Rättegångskostnader	117
B. Upptagande till sakprövning av talan som väckts i enlighet med artikel 230 EG	117
1. Rättsakter mot vilka talan om ogiltigförklaring kan väckas	118
2. Berättigat intresse av att få saken prövad	120
3. Talerätt	121
a) Beslut	122
a.1) Beslut om godkännande på området för företags- koncentrationer	122
a.2) Beslut om hänskjutande till en nationell myndighet på området för företagskoncentrationer	123
b) Rättsakter med allmän giltighet	124
b.1) Förordning	124
b.2) Direktiv	124
b.3) Beslut	125
C. Konkurrensregler tillämpliga på företag	125
1. Rättspraxis på området för artiklarna 81 EG och 82 EG	126
a) Den personkrets som omfattas av tillämpningsområdet	126
b) Konkurrensförfarande och rimlig tidsfrist	127
c) Artikel 81 EG	129
c.1) Förbjuden samverkan	129
c.2) Undantag	134
c.3) Böter på grund av överträdelse av artikel 81 EG	136

d) Artikel 82 EG	144
d.1) Dominerande ställning och missbruk	144
d.2) Böter	151
2. Förordning nr 4064/89	153
a) Talan om ogiltigförklaring av ett beslut om godkännande	153
b) Talan om ogiltigförklaring av beslut om hänskjutande till en nationell myndighet	157
c) Talan om ogiltigförklaring av ett beslut att inte godkänna förvärvare	159
d) Rätten att yttra sig	161
D. Statligt stöd	162
1. Vad som innefattas i begreppet statligt stöd	162
2. Processuella frågor	164
E. Handelspolitiska skyddsåtgärder	164
F. Gemenskapsvarumärken	166
1. Absoluta registreringshinder	166
2. Relativa registreringshinder	168
3. Ansökan om ogiltigförklaring som ingetts till harmoniseringsbyrån	170
4. Formfrågor	171
5. Funktionell kontinuitet mellan harmoniseringsbyråns enheter	171
G. Tillgång till handlingar	172
H. Folkhälsa.....	173
I. Gemenskapsfinansiering	174
J. Personalmål.....	177
II. SKADESTÅNDSMÅL	179
III. ANSÖKNINGAR OM INTERIMISTISKA ÅTGÄRDER	181

B – Förstainstansrättens sammansättning

(Rangordning den 7 oktober 2003)

Första raden, från vänster till höger:

Domaren R. García Valdecasas y Fernández, avdelningsordförandena J. Pirrung och P. Lindh, förstainstansrättens ordförande B. Vesterdorf, avdelningsordförandena J. Azizi och H. Legal samt domaren V. Tiili.

Andra raden, från vänster till höger:

Domarna F. Dehousse, N.J. Forwood, A.W.H. Meij, M. Jaeger, J.D. Cooke, P. Mengozzi, M. Vilaras och M.E. Martins Ribeiro samt justitiesekreteraren H. Jung.

1. Förstainstansrättens ledamöter

(i rangordning efter ålder i ämbetet)

Bo Vesterdorf

Född 1945; juristlingvist vid domstolen; handläggare vid justitieministeriet; biträdande domare; rättsattaché vid Danmarks ständiga representation vid Europeiska ekonomiska gemenskapen; tillförordnad domare vid Østre Landsret; chef för justitieministeriets avdelning för författnings- och förvaltningsrätt; expeditionschef vid justitieministeriet; universitetslektor; ledamot av Europarådets styrelse för de mänskliga rättigheterna (CDDH), därefter ledamot av CDDH:s byrå; domare vid förstainstansrätten sedan den 25 september 1989; ordförande för förstainstansrätten sedan den 4 mars 1998.

Rafael García-Valdecasas y Fernández

Född 1946; Abogado del Estado (i Jaén och Granada); justitiesekreterare vid den ekonomisk-administrativa domstolen i Jaén och därefter i Cordoba; ledamot av advokatsamfundet (Jaén, Granada); chef för avdelningen för gemenskapsrättsliga tvister vid utrikesministeriet; chef för Spaniens delegation i rådets arbetsgrupp för skapandet av Europeiska gemenskapernas förstainstansrätt; domare vid förstainstansrätten sedan den 25 september 1989.

Koen Lenaerts

Född år 1954; juris kandidatexamen och juris doktor (Katholieke Universiteit i Leuven); Master of Laws, Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979–1983), sedermera professor i Europarätt vid Katholieke Universiteit i Leuven (sedan år 1983); rättssekreterare vid EG-domstolen (1984–1985); professor vid Collège d'Europe i Brygge (1984–1989); advokat i Bryssel (1986–1989); gästprofessor vid Harvard Law School (1989); domare vid förstainstansrätten från den 25 september 1989 till den 6 oktober 2003.

Virpi Tiili

Född 1942; juris doktor vid universitetet i Helsingfors; lektor i civilrätt och handelsrätt vid universitetet i Helsingfors; direktör med ansvar för rättsliga frågor och handelspolitik vid Finlands centrala handelskammare; generaldirektör för det finska konsumentverket; domare vid förstainstansrätten sedan den 18 januari 1995.

Pernilla Lindh

Född 1945; jur. kand. vid universitetet i Lund; assessor vid Svea hovrätt; jurist och rättschef vid rättssekretariatet vid utrikesministeriets handelsavdelning; domare vid förstainstansrätten sedan den 18 januari 1995.

Josef Azizi

Född 1948; juris doktor samt fil. kand. i samhällsvetenskap och ekonomi vid universitetet i Wien; kursföreståndare och lärare vid universitetet för nationalekonomi i Wien och vid juridiska fakulteten vid universitetet i Wien; Ministerialrat och avdelningschef vid förbundskanslerns kansli; ledamot i Europarådets styrkommitté för juridiskt samarbete; rättegångsombud vid Verfassungsgerichtshof i mål avseende normprövning; ansvarig samordnare för anpassningen av österrikisk rätt till gemenskapsrätten; domare vid förstainstansrätten sedan den 18 januari 1995.

Rui Manuel Gens de Moura Ramos

Född 1950; professor vid juridiska fakulteten vid universitetet i Coimbra och vid juridiska fakulteten vid katolska universitet i Porto; innehavare av Jean Monnet-professuren; kursföreståndare (franska språket) vid akademien för internationell rätt i Haag (1984) och gästprofessor vid juridiska fakulteten vid Université de Paris-I (1995); delegat för Portugals regering vid Förenta nationernas kommission för internationell privaträtt (Cnudci); vid Haagkonferensen om internationell privaträtt, vid Commission internationale de l'état civil och vid Comité sur la nationalité vid Europarådet; medlem av Institutet för internationell rätt; domare vid förstainstansrätten från den 18 september 1995 till den 31 mars 2003.

John D. Cooke

Född 1944; ledamot av Bar of Ireland år 1966; ledamot av Bar of England and Wales, Bar of Northern Ireland och Bar of New South Wales; verksam som barrister under åren 1966–1996; ledamot av Inner Bar Ireland (Senior Counsel) år 1980 och av Inner Bar New South Wales år 1991; ordförande för rådet för advokatsamfunden i Europeiska gemenskapen (CCBE) år 1985–1986; gästprofessor vid juridiska fakulteten vid University College i Dublin; medlem av Chartered Institute of Arbitrators; ordförande för Royal Zoological Society of Ireland år 1987–1990; bencher vid Honorable Society of King's Inns (Dublin); honorary bencher vid Lincoln's Inn (London); domare vid förstainstansrätten sedan den 10 januari 1996.

Marc Jaeger

Född 1954; advokat; justitieattaché, förordnad vid riksåklagarämbetet, domare, vice ordförande för Tribunal d'arrondissement de Luxembourg; lärare vid Centre universitaire i Luxemburg; tjänstledig domare, rättssekreterare vid domstolen sedan 1986; domare vid förstainstansrätten sedan den 11 juli 1996.

Jörg Pirrung

Född 1940; lektor vid universitetet i Marburg; sakkunnig vid förbundsjustitieministeriet (enheten för internationell civilprocessrätt och enheten för barnets rättigheter); chef för förbundsjustitieministeriets enhet för internationell privaträtt; senare chef för underavdelningen för civilrätt; domare vid förstainstansrätten sedan den 11 juni 1997.

Paolo Mengozzi

Född 1938; professor i folkrätt och innehavare av professuren Jean Monnet för gemenskapsrätt vid universitetet i Bologna; hedersdoktor vid universitetet Carlos III i Madrid; gästprofessor vid universiteten Johns Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Paris-II, Georgia (Athens) samt till Institut universitaire international (Luxembourg); samordnare för European Business Law Pallas Program, som har utarbetats vid universitetet i Nijmegen; ledamot av Rådgivande kommittén för offentlig upphandling vid Europeiska gemenskapernas kommission; understatssekreterare för industri- och handelsfrågor under den halvårsperiod då Italien innehade ordförandeskapet; ledamot av Europeiska gemenskapens arbetsgrupp för Världshandelsorganisationen (WTO) och ordförande för 1997 års konferens om WTO vid forskningscentret inom Institutet för folkrätt i Haag; domare vid förstainstansrätten sedan den 4 mars 1998.

Arjen W. H. Meij

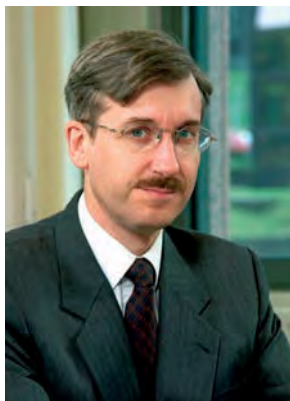
Född 1944; domare vid Nederländernas högsta domstol (1996); domare och vice-ordförande vid College van Beroep voor het bedrijfsleven (administrativ domstol för handel och industri) (1986), tillförordnad domare vid appellationsdomstolen för social trygghet och vid förvaltningsdomstolen för tullavgifter; rättssekreterare vid Europeiska gemenskapernas domstol (1980); föreläsare i Europarätt vid juridiska fakulteten vid universitetet i Groningen och forskarassistent vid University of Michigan Law School; medlem av internationella sekretariatet vid handelskammaren i Amsterdam (1970); domare vid förstainstansrätten sedan den 17 september 1998.

Mihalis Vilaras

Född 1950; advokat (1974–1980); nationell expert vid Europeiska kommissionens rättstjänst, därefter förste handläggare vid generaldirektoratet V (sysselsättning, arbetsmarknad och socialpolitik); tillförordnad revisionssekreterare vid Greklands högsta förvaltningsdomstol och, sedan 1999, rådgivare; ledamot av Greklands särskilda högsta domstol; ledamot av den centralkommitté som utarbetar förslag till grekisk lagstiftning (1996–1998); chef för den grekiska regeringens rättstjänst; domare vid förstainstansrätten sedan den 17 september 1998.

Nicholas James Forwood

Född 1948; examen från Cambridge University 1969 (mekanik och juridik); invald i Englands advokatsamfund 1970, praktiserade därefter advokatyrtket i London (1971–1979) och i Bryssel (1979–1999); invald i Irlands advokatsamfund 1981; utnämnd till Queen's Counsel 1987 och Benchers of the Middle Temple 1998; representant för Englands och Wales advokatsamfund vid rådet för advokatsamfunden i Europeiska gemenskapen (CCBE) och ordförande för CCBE:s ständiga delegation vid Europeiska gemenskapernas domstol; ledande styrelseledamot i World Trade Law Association och i European Maritime Law Organization; domare vid förstainstansrätten sedan den 15 december 1999.

Hubert Legal

Född 1954; revisionssekreterare vid Conseil d'État sedan 1991; tidigare elev vid École normale supérieure de Saint-Cloud och vid École nationale d'administration; lektor i engelska (1979–1985); föredragande, sedermera ombud för regeringen vid tvistemålsavdelningarna vid Conseil d'État (1988–1993); juridisk rådgivare vid Frankrikes ständiga representation vid Förenta nationerna i New York (1993–1997); rättssekreterare vid domare Puissochets kabinett vid EG-domstolen (1997–2001); domare vid förstainstansrätten sedan den 19 september 2001.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

Född 1956; studier i Lissabon, Bryssel och Strasbourg; advogada i Portugal och i Bryssel; fristående forskare vid Institutet för europeiska studier vid Université libre de Bruxelles; rättssekreterare hos domstolens portugisiska domare J.C. Moitinho de Almeida (1986–2000), därefter hos förstainstansrättens ordförande B. Vesterdorf (2000–2003); domare vid förstainstansrätten sedan den 1 april 2003.

Franklin Dehousse

Född 1959; juris kandidatexamen (universitetet i Liège, 1981); aspirant (Statliga fonden för vetenskaplig forskning); rättssakkunnig vid Chambre des représentants; juris doktor (universitetet i Strasbourg, 1990); professor (universiteten i Liège och Strasbourg, Collège d'Europe, Institut royal supérieur de Défense, Montesquieu universitetet i Bordeaux, Collège Michel Servet vid universiteten i Paris, Notre-Dame de la Paix-fakulteten i Namur); utrikesministerns särskilda sändebud; direktör för europastudierna vid Institut royal des relations internationales; bisittare i Conseil d'État; rådgivare i Europeiska kommissionen; ledamot av Observatoire Internet; chefredaktör för Studia Diplomatica; domare vid förstainstansrätten från och med den 7 oktober 2003.

Hans Jung

Född 1944; assistent och senare biträdande professor vid juridiska fakulteten (Berlin); advokat (Frankfurt); juristlingvist vid domstolen; rättssekreterare först hos ordföranden vid domstolen, Kutscher, och därefter hos den tyske domaren vid domstolen; biträdande justitiesekreterare vid domstolen; justitiesekreterare vid förstainstansrätten sedan den 10 oktober 1989.

2. Ändringar i förstainstansrättens sammansättning år 2003

Förstainstansrättens sammansättning ändrades år 2003 enligt följande:

Den 31 mars lämnade domaren Rui Manuel Gens de Moura Ramos förstainstansrätten. Han ersattes av Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro som domare.

Den 6 oktober lämnade domaren Koen Lenaerts, som utnämnts till domare vid domstolen, förstainstansrätten.

3. Rangordning

från den 1 januari till den 31 mars 2003

B. Vesterdorf, förstainstansrättens ordförande
R. García-Valdecasas y Fernández, avdelningsordförande
K. Lenaerts, avdelningsordförande
V. Tiili, avdelningsordförande
N.J. Forwood, avdelningsordförande
P. Lindh, domare
J. Azizi, domare
R.M. Moura Ramos, domare
J.D. Cooke, domare
M. Jaeger, domare
J. Pirrung, domare
P. Mengozzi, domare
A.W.H. Meij, domare
M. Vilaras, domare
H. Legal, domare

H. Jung, justitiesekreterare

från den 1 april till den 30 september 2003

B. Vesterdorf, förstainstansrättens ordförande
R. García-Valdecasas y Fernández, avdelningsordförande
K. Lenaerts, avdelningsordförande
V. Tiili, avdelningsordförande
N.J. Forwood, avdelningsordförande
P. Lindh, domare
J. Azizi, domare
J.D. Cooke, domare
M. Jaeger, domare
J. Pirrung, domare
P. Mengozzi, domare
A.W.H. Meij, domare
M. Vilaras, domare
H. Legal, domare
M.E. Martins Ribeiro, domare

H. Jung, justitiesekreterare

från den 1 till den 6 oktober 2003

B. Vesterdorf, förstainstansrättens ordförande
P. Lindh, avdelningsordförande
J. Azizi, avdelningsordförande
J. Pirrung, avdelningsordförande
H. Legal, avdelningsordförande
R. García-Valdecasas y Fernández, domare
K. Lenaerts, domare
V. Tiili, domare
J.D. Cooke, domare
M. Jaeger, domare
P. Mengozzi, domare
A.W.H. Meij, domare
M. Vilaras, domare
N.J. Forwood, domare
M.E. Martins Ribeiro, domare

H. Jung, justitiesekreterare

från den 7 oktober till den 31 december 2003

B. Vesterdorf, förstainstansrättens ordförande
P. Lindh, avdelningsordförande
J. Azizi, avdelningsordförande
J. Pirrung, avdelningsordförande
H. Legal, avdelningsordförande
R. García-Valdecasas y Fernández, domare
V. Tiili, domare
J.D. Cooke, domare
M. Jaeger, domare
P. Mengozzi, domare
A.W.H. Meij, domare
M. Vilaras, domare
N.J. Forwood, domare
M.E. Martins Ribeiro, domare
F. Dehousse, domare

H. Jung, justitiesekreterare

4. Förstainstansrättens tidigare ledamöter

Da Cruz Vilaça José Luis (1989—1995), ordförande 1989—1995
Barrington Donald Patrick Michael (1989—1996)
Saggio Antonio (1989—1998), ordförande 1995—1998
Edward David Alexander Ogilvy (1989—1992)
Kirschner Heinrich (1989—1997)
Yeraris Christos (1989—1992)
Schintgen Romain Alphonse (1989—1996)
Briët Cornelis Paulus (1989—1998)
Biancarelli Jacques (1989—1995)
Lenaerts Koen (1989—2003)
Bellamy Christopher William (1992—1999)
Kalogeropoulos Andreas (1992—1998)
Potocki André (1995—2001)
Gens de Moura Ramos Rui Manuel (1995—2003)

Ordförande

Da Cruz Vilaça José Luis (1989—1995)
Saggio Antonio (1995—1998)

Kapitel III

Möten och besök

A — Officiella besök och arrangemang vid domstolen och förstainstansrätten år 2003

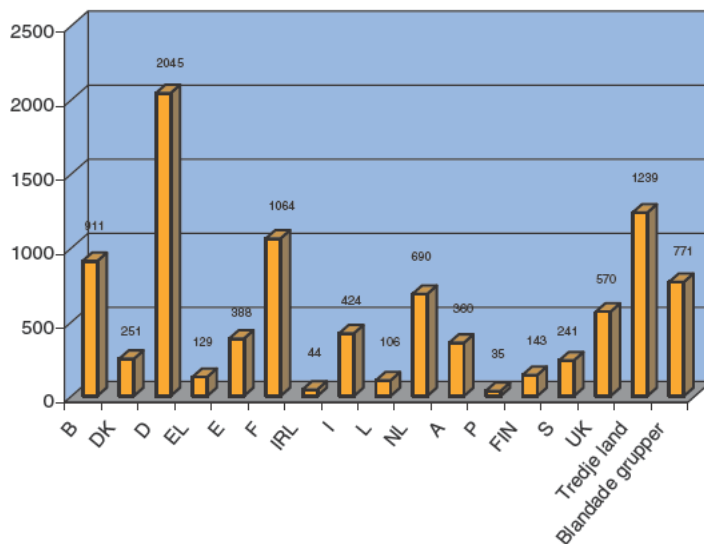
13 januari	Juliet Wheldon och John Collins från rättstjänsten vid finansministeriet i Förenade kungariket
16 januari	Delegation från förvaltningsrådet vid Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union
29 januari	Prins Radu av Hohenzollern-Veringen, rumänska regeringens särskilde representant för integration, samarbete och hållbar utveckling
30 januari	Mátyás Szilágyi, chargé d'affaires a.i. vid Ungerns ambassad i Storhertigdömet Luxemburg
4 februari	Bruno Machado, direktör för överklagandenämnderna vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden, Alicante
13 februari	The Right Rev. Dr Finlay Macdonald, ordförande för generalförsamlingen i skotska kyrkan
13 februari	Kazuo Asakai, ambassadör och befullmäktigat ombud, chef för Japans beskickning i Europeiska unionen i Bryssel
27 februari	Aldebrhan Weldegiorgis, ambassadör och befullmäktigat ombud för staten Eritrea i Konungariket Belgien och i Storhertigdömet Luxemburg
4 mars	Ampalavanar Selveerajah, ambassadör och befullmäktigat ombud för Republiken Singapore i Konungariket Belgien och i Storhertigdömet Luxemburg
7 mars	Final i tävlingen European Law Moot Court
10 mars	Carlos Bastarache Sagües, ambassadör och befullmäktigat ombud, Spaniens ständige representant i Europeiska unionen i Bryssel
10–19 mars	Delegation från Centralafrikanska ekonomiska och monetära gemenskapens (CEMAC) domstol
11 och 12 mars	Delegation från European Scrutiny Committee, House of Commons (Förenade kungariket)
13 mars	Umberto Vattani, ambassadör och befullmäktigat ombud, Italiens ständige representant i Europeiska unionen i Bryssel
19 och 20 mars	Jacob Söderman, europeisk ombudsman
9 april	David O'Sullivan, generalsekreterare för Europeiska kommissionen
10 april	Péter Bárándy, justitieminister i Republiken Ungern, i sällskap med Judit Fazekas, biträdande minister, och Mátyás Szilágyi, chargé d'affaires a.i.

10 och 11 april	Ivan Grigorov, ordförande för högsta kassationsdomstolen i Republiken Bulgarien
11 april	Delegation från finansutskottet i Landtag i Schleswig-Holstein
6 maj	Ivan Verougstraete, ordförande för kassationsdomstolen i Konungariket Belgien
7 och 15 maj	IngridApelbaum-Pidoux, ambassadör och befullmäktigat ombud för Schweiziska edsförbundet i Storhertigdömet Luxemburg
20 maj	Clay Constantinou, tidigare ambassadör för Amerikas förenta stater i Storhertigdömet Luxemburg och dekanus vid högskolan för diplomati och internationella förbindelser i Seton Hall
22 maj	Tudorel Postolache, ambassadör och befullmäktigat ombud för Rumänien i Storhertigdömet Luxemburg
4 juni	Neil Kinnock, vice ordförande för Europeiska kommissionen
13 och 14 juni	Andra konferensen för europeiska föreningen för konkurrensrättsdomare
16 och 17 juni	Sammanträde för domare från medlemsstaterna
19 juni	Alina Dorobant, andra sekreterare för Rumäniens beskickning i Europeiska unionen i Bryssel
24 juni	Pinky Anand, Senior Counsel i högsta domstolen i Republiken Indien
26 juni	Walter Hagg, ambassadör och befullmäktigat ombud för Republiken Österrike i Storhertigdömet Luxemburg
7 juli	Delegation från högsta domstolen i Amerikas förenta stater
8 juli	Nikiforos Diamandouros, europeisk ombudsman
8 juli	Paul de Jersey AC, Chief Justice för Queensland
9 och 10 juli	Agneta Söderman, ambassadör och befullmäktigat ombud för Konungariket Sverige i Storhertigdömet Luxemburg
9 september	Delegation från civilmålsavdelning XII vid Bundesgerichtshof
29 och 30 september	Delegation från Bundesarbeitsgericht
8 oktober	Adrian Năstase, premiärminister i Rumänien
15 oktober	Tassos Papadopoulos, president i Republiken Cypern
16 oktober	Delegation från högsta domstolen i Norge
10 och 11 november	Kurs för domare från medlemsstaterna

13 november	Porfirio Muñoz Ledo, ambassadör och befullmäktigat ombud för Mexikos förenta stater i Konungariket Belgien och i Storhertigdömet Luxemburg
17 november	Delegation från kommittén för europeisk integration vid parlamentet i Republiken Tjeckien
18 november	Mary McAleese, president i Irland
19 november	Peter Balázs, ambassadör och befullmäktigat ombud, chef för Republiken Ungerns beskickning i Europeiska unionen i Bryssel
24 november	Peter Terpeluk Jr., ambassadör och befullmäktigat ombud för Amerikas förenta stater i Storhertigdömet Luxemburg
26, 27 och 28 november	Delegation från högsta förvaltningsdomstolen i Republiken Litauen
1 och 2 december	Delegation från högsta domstolen i Republiken Cypern
2 december	Delegation från författningsrådet i Demokratiska folkrepubliken Algeriet

B — Studiebesök vid domstolen och förstainstansrätten år 2003

Fördelat på grupper

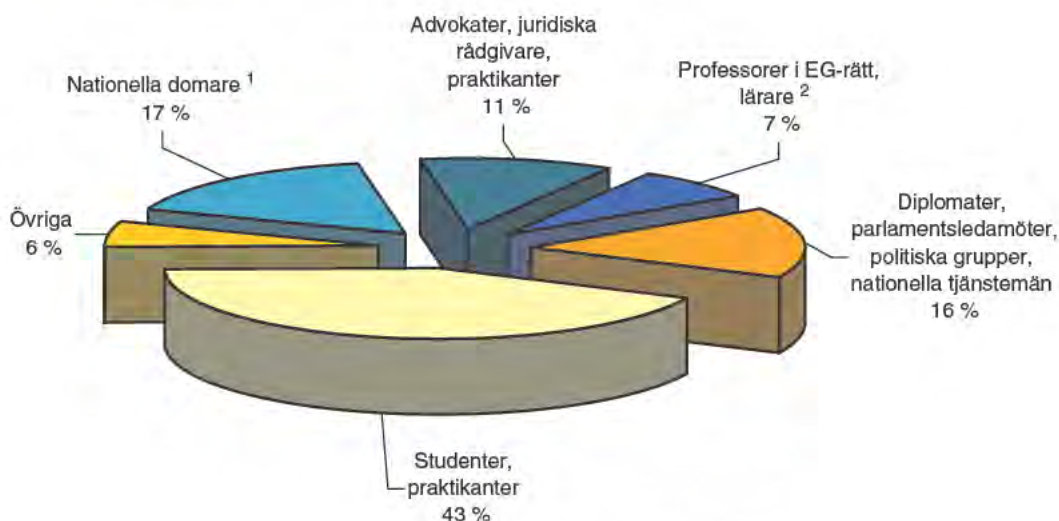

	Nationella domare ¹	Advokater, juridiska rådgivare, praktikanter	Professorer i EG-rätt, lärare ²	Diplomater, parlamentsledamöter, politiska grupper, nationella tjänstemän	Studenter, praktikanter	Övriga	Totalt
B	49	33	2	90	567	170	911
DK	67		9	14	98	63	251
D	281	310	2	300	968	184	2045
EL	101		1	2	25		129
E	22	124		67	102	73	388
F	50	61	20	89	809	35	1064
IRL	6		2		36		44
I	19	1	6	30	336	32	424
L	2	26		15	38	25	106
NL	65	80		88	407	50	690
A	8		6	34	277	35	360
P	7		7		21		35
FIN	8	33		63	29	10	143
S	77	46	5	35	44	34	241
UK	72	24	11	53	410		570
Tredje land	85	100	43	181	821	9	1239
Blandade grupper	149	128		89	297	108	771
Totalt	1068	966	114	1150	5285	828	9411

¹ Under denna rubrik anges det antal domare från varje medlemsstat som har deltagit i de möten och kurser som anordnas av domstolen på våren. År 2003 deltog från : Belgien: 7, Danmark: 8, Tyskland: 17, Grekland: 7, Spanien: 22, Frankrike: 22, Irland: 6, Italien: 17, Luxemburg: 2, Nederländerna: 8, Österrike: 8, Portugal: 7, Finland: 8, Sverige: 8, Förenade kungariket: 21.

² Andra än lärare som medföljer grupper av studenter.

Studiebesök vid domstolen och förstainstansrätten år 2003 Fördelat på grupper

	Nationella domare ¹	Advokater, juridiska rådgivare, praktikanter	Professorer i EG-rätt, lärare ²	Diplomater, parlamentsledamöter, politiska grupper, nationella tjänstemän	Studenter, praktikanter	Övriga	Totalt
B	4	2	2	4	14	3	29
DK	5		1	1	3	3	13
D	11	12	1	12	38	5	79
EL	5		1	2	2		10
E	2	5		2	4	2	15
F	4	5	1	5	22	1	38
IRL	2		2		1		5
I	4	1	6	13	12	1	37
L	2	1		1	2	1	7
NL	4	4		5	13	1	27
A	2		6	2	9	1	20
P	2		7		3		12
FIN	2	2		4	1	1	10
S	5	3	1	2	2	2	15
UK	5	2	1	3	14		25
Tredje land	6	7	2	8	32	1	56
Blandade grupper	5	3		3	8	2	21
Totalt	70	47	31	67	180	24	419

¹ Denna rubrik omfattar bland annat möten och kurser för domare.

² Andra än lärare som medföljer grupper av studenter.

C — Högtidliga sammanträden år 2003

31 mars	Högtidligt sammanträde med anledning av Rui Manuel Gens de Moura Ramos, domare vid förstainstansrätten, avgång och att Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro tillträdde sin tjänst som domare vid förstainstansrätten.
1 april	Högtidlig sammankomst med Nikiforos Diamandouros, Europeiska ombudsmannen.
25 september	Högtidligt sammanträde till minnet av Thomas Francis O'Higgins, tidigare ledamot av domstolen.
6 oktober	Högtidligt sammanträde med anledning av ny tillsättningen av en del av domartjänsterna vid domstolen (se rubriken "Ändringar i domstolens sammansättning år 2003", s. 107) och att en ny ledamot tillträdde sin tjänst som domare vid förstainstansrätten (se rubriken "Ändringar i förstainstansrättens sammansättning år 2003", s. 195).

D — Besök och deltagande i officiella arrangemang år 2003

23 januari	Domstolens ordförande och en delegation från domstolen deltar i det högtidliga sammanträdet för öppnande av verksamhetsåret vid Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg
17 februari	Domstolens ordförande deltar i ett meningsutbyte med diskussionsgruppen om domstolens arbetssätt inom ramen för europeiska konventet om Europas framtid i Bryssel
14–19 mars	Domstolens ordförande besöker författningsdomstolen och högsta domstolen i Republiken Polen
27–29 mars	Domstolens ordförande och en delegation från domstolen besöker schweiziska federala domstolen i Lausanne
17–19 april	Domstolens ordförande och en delegation från domstolen besöker Grekland på inbjudan av ordförandena för högsta förvaltningsdomstolen och kassationsdomstolen med anledning av det grekiska ordförandeskapet för Europeiska unionen
13 juni	En delegation från domstolen deltar i firandet av 50-årsdagen av Bundesverwaltungsgericht i Leipzig
13 och 14 juni	Domstolens ordförande deltar i det femtiofjärde plenisammanträdet för Europeiska kommissionen för demokrati genom lag (Venedigkommissionen) i Venedig
12–15 juli	Domstolens ordförande och en delegation från domstolen besöker Consiglio di Stato i Rom
18 juli	Domstolens ordförande deltar i en konferens med temat "Domstolsprövningen i Europeiska unionen" inom ramen för ett program som anordnas av spanska revisionsrätten med anledning av 25-årsdagen av den spanska författningen i Escorial
4 och 5 september	Domstolens ordförande deltar i den internationella konferensen "Författning och rätt", och en rapport på temat "De nationella författningsdomstolarna och EG-rätten" presenteras med anledning av 10-årsdagen av författningsdomstolen i Republiken Litauen i Vilnius
11 och 12 september	Domstolens ordförande deltar i firandet av 10-årsdagen av utnämmandet av domaren Ruth Bader Ginsburg i högsta domstolen i Amerikas förenta stater och deltar i en rundabordskonferens på temat "Förhållandet mellan Förenta staternas konstitutionella rätt och utländsk konstitutionell rätt" på inbjudan av Columbia University i New York

25 och 26 september	En delegation från domstolen och förstainstansrättens ordförande deltar i tredje symposiet för europeiska domare på området för varumärken vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden i Alicante
26 november	Domstolens ordförande och förste generaladvokat deltar i ett sammanträde med medlemsstaternas ständiga representanter i Europeiska unionen i Bryssel
10 december	En delegation från domstolen deltar i en rundabordskonferens med temat "Domarrollen och domarnas oberoende i gemenskapsdomstolarna" anordnad av institutet för europeiska studier i Bryssel

Kapitel IV

Tabeller och statistik

A – Domstolens verksamhetsstatistik ¹

Domstolens allmänna verksamhet

1. Avgjorda mål, nya mål och anhängiga mål (1999-2003)

Avgjorda mål

2. Typ av förfarande (1999-2003)
3. Domar, beslut, yttranden (2003)
4. Domstolens sammansättning (2003)
5. Föremål för talan (2003)
6. Interimistiska beslut: beslutets innebörd (2003)
7. Domar i mål om fördragsbrott: domens innebörd (2003)
8. Handläggningstid (1999-2003)

Nya mål

9. Typ av förfarande (1999-2003)
10. Direkt talan — Form av talan (2003)
11. Föremål för talan (2003)
12. Talan om fördragsbrott (1999-2003)

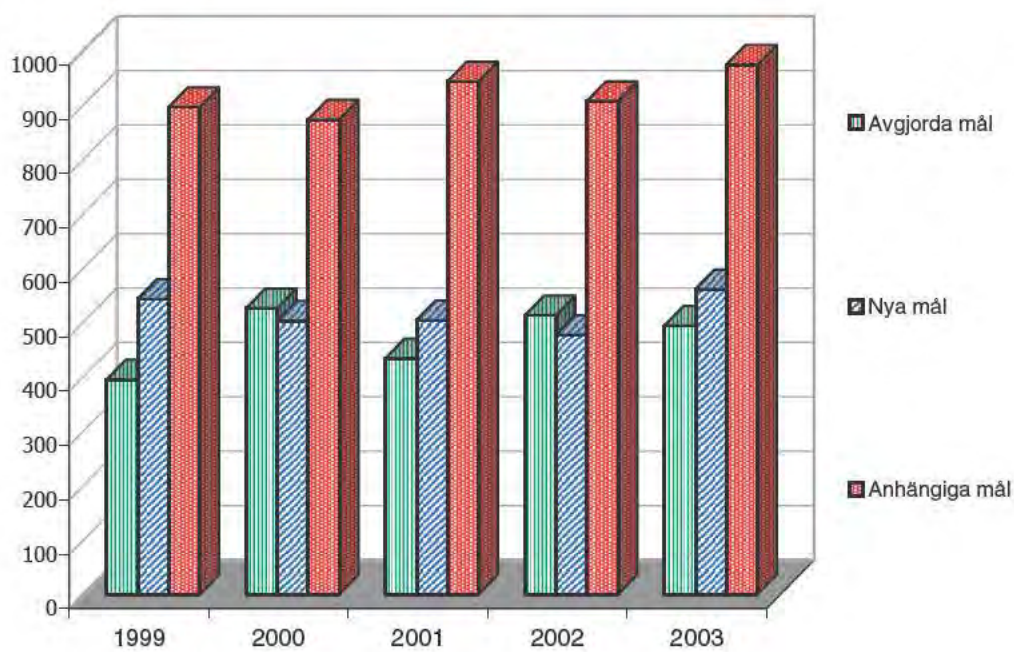
Anhängiga mål den 31 december

13. Typ av förfarande (1999-2003)
14. Domstolens sammansättning (2003)

Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2003)

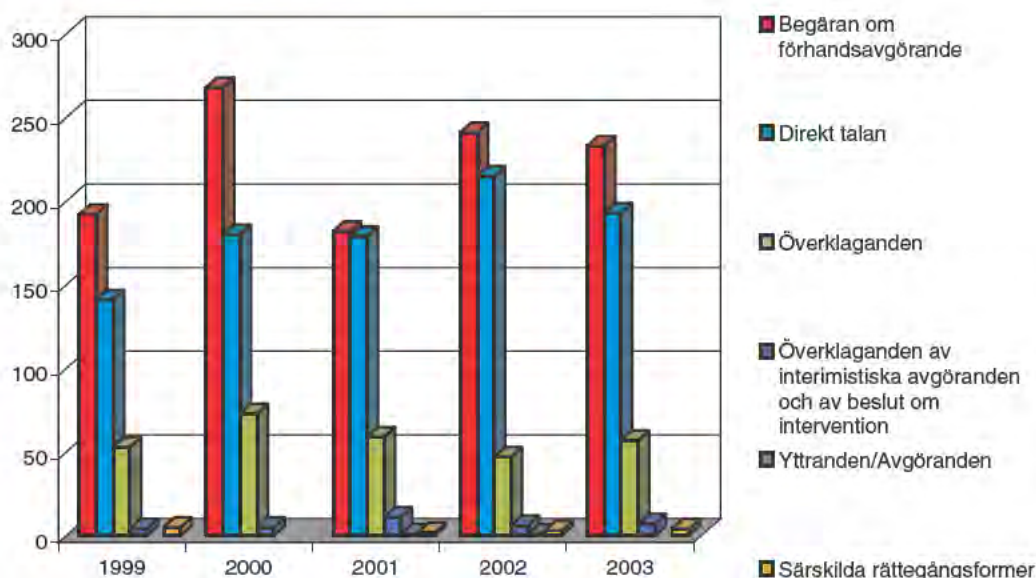
15. Nya mål och domar
16. Begäran om förhandsavgörande som anhängiggjorts (per medlemsstat och år)
17. Begäran om förhandsavgörande som anhängiggjorts (per medlemsstat och domstol)
18. Anhängiga mål om fördragsbrott

¹ Den nya programvara som började användas år 2002 har gjort det möjligt att presentera den statistik som återges i årsrapporten på ett tydligare sätt. Tabellerna och diagrammen har genom vissa förändringar till stor del kunnat ses över och förbättras. I den mån det varit möjligt har koherensen med tidigare år bibehållits.

*Domstolens allmänna verksamhet***1. Avgjorda mål, nya mål och anhängiga mål (1999-2003) ¹**

	1999	2000	2001	2002	2003
Avgjorda mål	395	526	434	513	494
Nya mål	543	503	504	477	561
Anhängiga mål	896	873	943	907	974

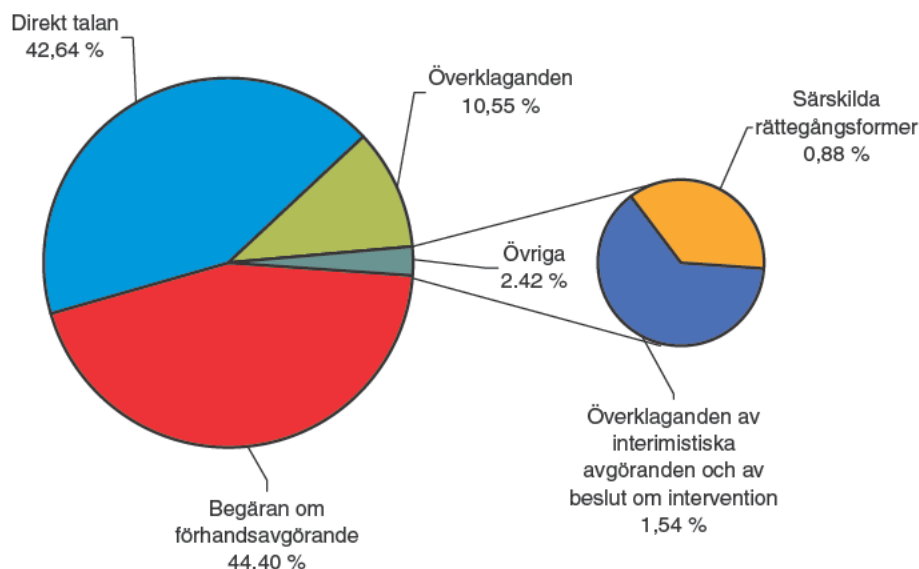
¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

Avgjorda mål**2. Typ av förfarande (1999-2003) ^{1 2}**

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

² Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": fastställande av rättegångskostnader (artikel 74 i rättegångsreglerna), rättshjälp (artikel 76 i rättegångsreglerna), ansökan om återvinning (artikel 94 i rättegångsreglerna), talan av tredje man (artikel 97 i rättegångsreglerna), förklaring av dom (artikel 102 i rättegångsreglerna), resning (artikel 98 i rättegångsreglerna), rättelse av dom (artikel 66 i rättegångsreglerna), utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder (protokollet om immunitet och privilegier) och mål rörande immunitet (protokollet om immunitet och privilegier).

3. Avgjorda mål – Domar, yttranden, beslut (2003) ¹

	Domar	Beslut av rättskipnings- karaktär ²	Beslut om interimistiska åtgärder ³	Andra beslut ⁴	Yttranden	Totalt
Begäran om förhandsavgörande	158	14		30		202
Direkt talan	118	1	3	72		194
Överklaganden	31	11	3	3		48
Överklaganden av interimistiska avgöranden och av beslut om intervention			6	1		7
Yttranden/Avgöranden						
Särskilda rättegångsformer	1	3				4
Totalt	308	29	12	106	0	455

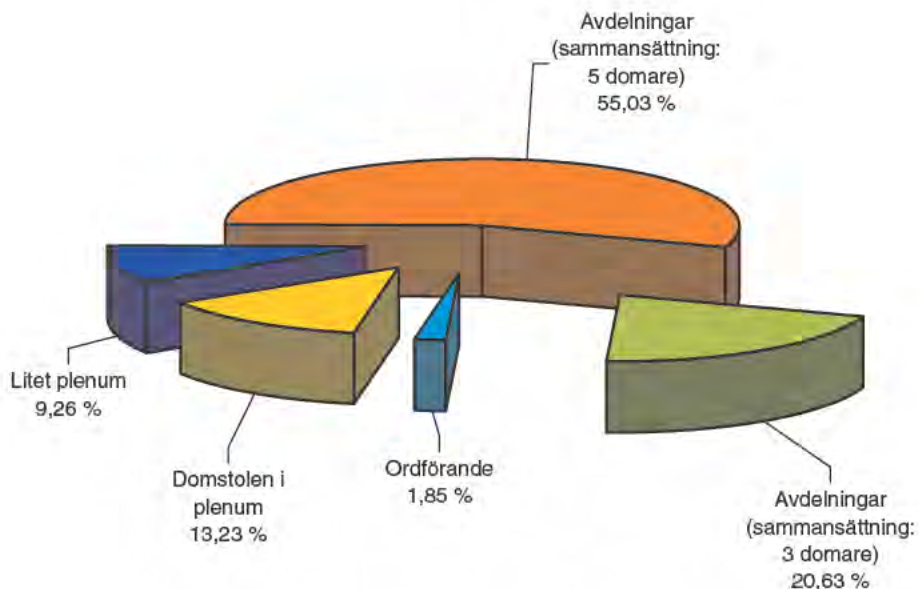
¹ De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av om målen handläggs i förening (en serie förenade mål = ett mål).

² Beslut av rättskipningskaraktär som innebär att domstolen skiljer sig från målet (avvisning, avvisning av uppenbara skäl, etc.)

³ Beslut som meddelats till följd av en talan enligt artikel 185 eller artikel 186 i EG-fördraget (nu artiklarna 242 EG och 243 EG), enligt artikel 187 i EG-fördraget (nu artikel 244 EG) eller enligt motsvarande bestämmelser i EA- och KS-fördragen, eller beslut som meddelats till följd av ett överklagande mot ett beslut om interimistiska åtgärder eller intervention.

⁴ Beslut som innebär att domstolen skiljer sig från målet genom avskrivning, genom konstaterande att anledning saknas att döma i målet eller genom återförvisning till förstainstansrätten.

4. Avgjorda mål – Domstolens sammansättning (2003) ¹

	Domar/ Yttranden	Beslut ²	Totalt
Domstolen i plenum	48	2	50
Litet plenum	35		35
Avdelningar (sammansättning: 5 domare)	200	8	208
Avdelningar (sammansättning: 3 domare)	51	27	78
Ordförande		7	7
Totalt	334	44	378

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

² Beslut av rättskipningskaraktär som innebär att domstolen skiljer sig från målet (annat än genom beslut om avskrivning, beslut om att anledning saknas att döma i målet eller beslut om återförvisning till förstainstansrätten).

5. Avgjorda mål – Föremål för talan (2003) ¹

	Domar/ Yttranden	Beslut ²	Totalt
Anslutning av nya medlemsstater	2		2
Bolagsrätt	15	2	17
Brysselkonventionen	4		4
Etableringsfrihet	9	4	13
Europeiskt medborgarskap	1		1
Fiskepolitik		2	2
Fri rörlighet för kapital	3		3
Fri rörlighet för personer	11		11
Fri rörlighet för varor	19		19
Frihet att tillhandahålla tjänster	15		15
Gemenskapernas egna medel	1		1
Gemenskapsrättens principer	7	1	8
Handelspolitik	4		4
Immaterialrätt	4		4
Immunitet och privilegier	1		1
Industripolitik	4		4
Institutionell rätt	9	3	12
Jordbruk	34	3	37
Konkurrens	11	2	13
Miljö- och konsumentskydd	42	6	48
Rättsliga och inrikes frågor	2	1	3
Skatterätt	25	1	26
Social trygghet för migrerande arbetstagare	5		5
Socialpolitik	20		20
Statligt stöd	14	7	21
Tillnärmning av lagstiftning	33	1	34
Transport	6		6
Tullunionen	7	1	8
Yttre förbindelser	5	3	8
EG-fördraget	313	37	350
KS-fördraget	14	1	15
EA-fördraget	2		2
Förfarande	1	2	3
Immunitet och privilegier		1	1
Tjänsteföreskrifterna	4	3	7
Övriga	5	6	11
TOTALT	334	44	378

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

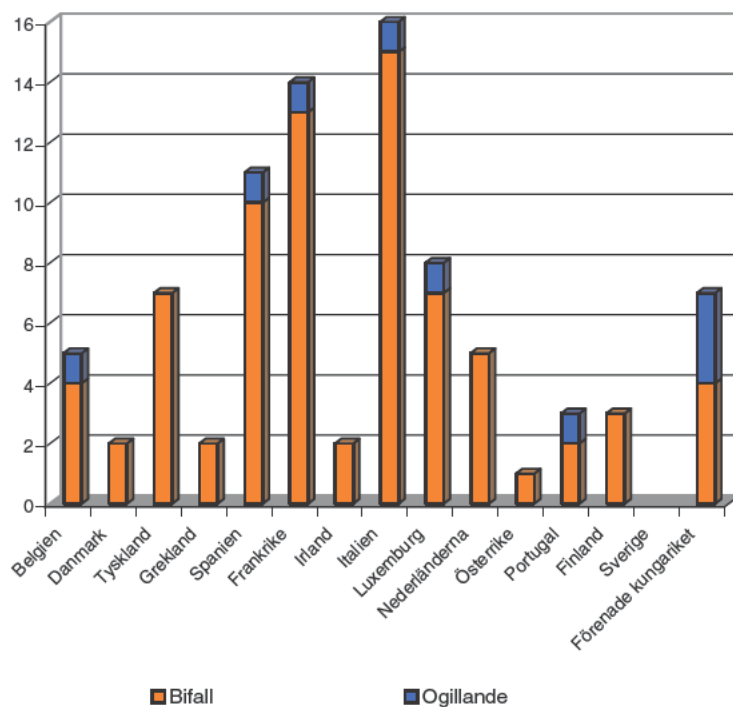
² Beslut av rättskipningskaraktär som innebär att domstolen skiljer sig från målet (annat än genom beslut om avskrivning, beslut om att anledning saknas att döma i målet eller beslut om återförvisning till förstainstansrätten).

6. Avgjorda mål – Interimistiska beslut: beslutets innebörd (2003) ¹

	Antalet interimistiska förfaranden	Antalet överklaganden av interimistiska avgöranden och av beslut om intervention	Beslutets innebörd	
			Avslag/Bekräftelse överklagat beslut	Bifall/Upphävande överklagat beslut
Anslutning av nya medlemsstater	1		1	
Institutionell rätt	1	1	2	
Konkurrens		1	1	
Miljö- och konsumentskydd	2	1	2	1
Statligt stöd	1			1
Transport	1			1
Yttre förbindelser		2	2	
Totalt EG-fördraget	6	5	8	3
Övriga		2	2	
TOTALT	6	7	10	3

¹ De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av om målen handläggs i förening (en serie förenade mål = ett mål).

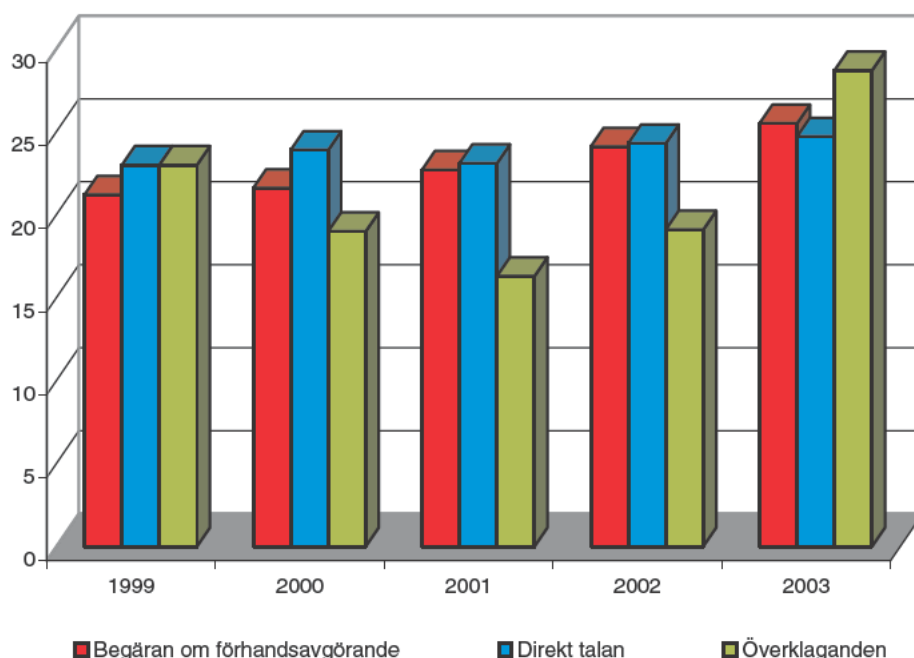
7. Avgjorda mål – Domar i mål om fördragsbrott: domens innebörd (2003) ¹

¹ De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av om målen handläggs i förening (en serie förenade mål = ett mål).

8. Avgjorda mål – Handläggningstid (1999–2003) ¹

(domar och beslut av rättskipningskaraktär) ²

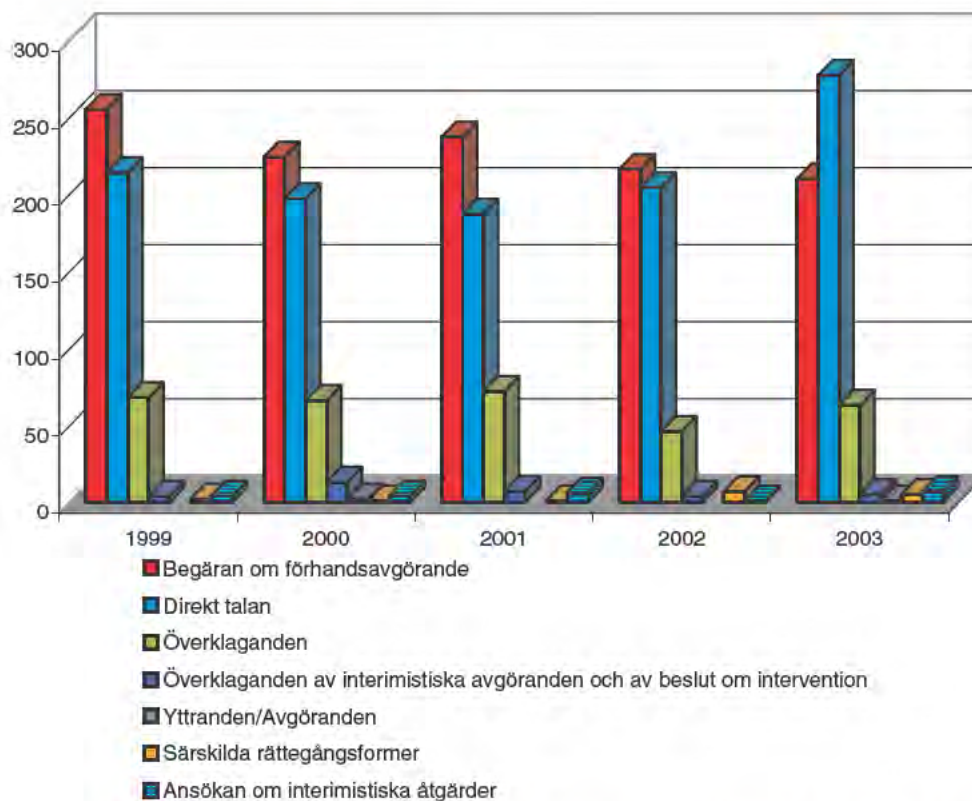

	1999	2000	2001	2002	2003
Begäran om förhandsavgörande	21,2	21,6	22,7	24,1	25,5
Direkt talan	23	23,9	23,1	24,3	24,7
Överklaganden	23	19	16,3	19,1	28,7

¹ Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av handläggningstiden: Mål som innehåller en mellandom eller en åtgärd för bevisupptagning, yttranden och avgöranden, särskilda rättegångsformer (det vill säga fastställelse av rättegångskostnader, rättshjälp, invändning mot en dom, invändning från tredje man, förklaring av dom, rättelse av dom, ansökan om återvinning, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder samt mål om immunitet), mål som avslutas genom ett beslut om avskrivning, mål där anledning saknas att döma i saken, återförvisning eller överföring till förstainstansrätten, interimistiska förfaranden samt överklaganden angående interimistiska åtgärder och intervention.

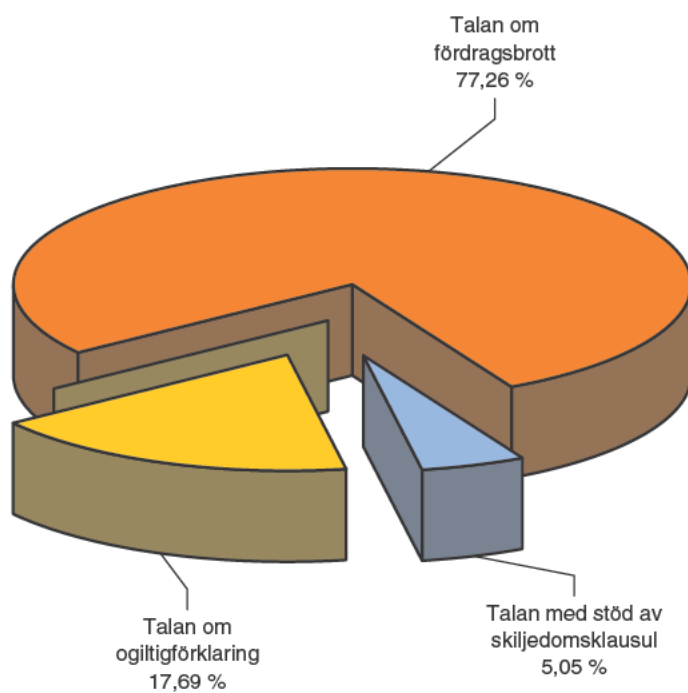
Handläggningstiden uttrycks i månader och tiondelar av en månad.

² I fråga om andra beslut än de varigenom domstolen skiljer sig från målet genom avskrivning, genom konstaterande att anledning saknas att döma i målet eller genom återförvisning till förstainstansrätten.

*Nya mål***9. Typ av förfarande (1999-2003) ¹**

	1999	2000	2001	2002	2003
Begäran om förhandsavgörande	255	224	237	216	210
Direkt talan	214	197	187	204	277
Överklaganden	68	66	72	46	63
Överklaganden av interimistiska avgöranden och av beslut om intervention	4	13	7	4	5
Yttranden/Avgöranden		2			1
Särskilda rättegångsformer	2	1	1	7	5
Totalt	543	503	504	477	561
Ansökan om interimistiska åtgärder	4	4	6	1	7

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

10. Nya mål – Direkt talan – Form av talan (2003) ¹

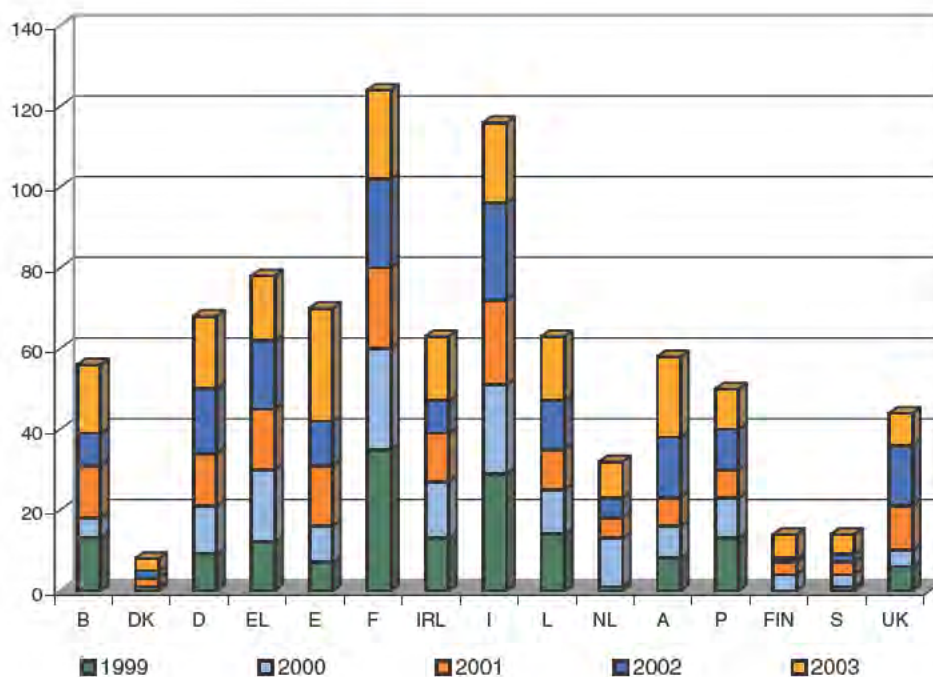
Talan om ogiltigförklaring	49
Passivitetstalan	
Skadeståndstalan	
Talan om fördragsbrott	214
Talan med stöd av skiljedomsklausul	14
Totalt	277

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

11. Nya mål ¹ – Föremål för talan (2003) ²

	Direkt talan	Begäran om förhandsavgörande	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska avgöranden och av beslut om intervention	Totalt	Särskilda rättegångsformer
Anslutning av nya medlemsstater	1				1	
Associering av utomeuropeiska länder och territorier			3		3	
Bolagsrätt	10	19	1		30	
Brysselkonventionen		6			6	
Ekonomisk och monetär politik		1			1	
Energi	1	3			4	
Etableringsfrihet	4	8			12	
Europeiskt medborgarskap		1			1	
Fiskepolitik	12	1	2		15	
Forskning, information, utbildning, statistik	1				1	
Fri rörlighet för kapital	1	4			5	
Fri rörlighet för personer	10	12	1		23	
Fri rörlighet för varor	9	7			16	
Frihet att tillhandahålla tjänster	7	6	2		15	
Gemensamma tulltaxan		4			4	
Gemenskapernas egna medel	2				2	
Gemenskapsrättens principer		2			2	
Handelspolitik		1			1	
Immaterialrätt	2		7		9	
Industripolitik	15	1			16	
Institutionell rätt	21	1	4	1	27	
Jordbruk	19	22	4		45	
Konkurrens	6	6	8	1	21	
Miljö- och konsumentskydd	54	11	3	1	69	
Rättsliga och inrikes frågor	1	2	2		5	
Regionalpolitik	7				7	
Skatterätt	9	24			33	
Social säkerhet för migrerande arbetstagare	1	6			7	
Socialpolitik	20	12			32	
Statligt stöd	14	4	12		30	
Tillnärmning av lagstiftning	22	28			50	
Transport	22	1			23	
Tullunionen	1	7	1		9	
Yttre förbindelser		7	4	2	13	1
EG-fördraget	272	207	54	5	538	1
EU-fördraget	1	3			4	
EA-fördraget	3				3	
Förfarande						4
Immunitet och privilegier						1
Tjänsteföreskrifterna	1		9		10	
Övriga	1		9		10	5
TOTALT	277	210	63	5	555	6

¹ Bortsett från ansökningar om interimistiska åtdärder.² De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

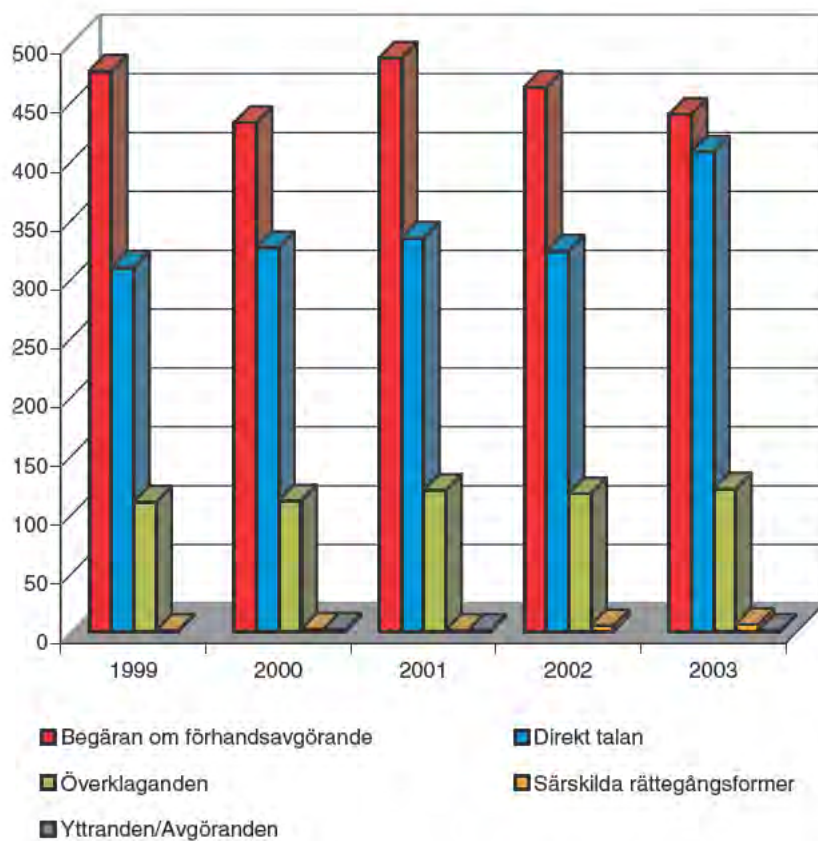
12. Nya mål – Talan om fördragsbrott (1999-2003) ¹

	B	DK	D	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK	TOTALT ²
1999	13	1	9	12	7	35	13	29	14	1	8	13		1	6	162
2000	5		12	18	9	25	14	22	11	12	8	10	4	3	4	157
2001	13	2	13	15	15	20	12	21	10	5	7	7	3	3	11	157
2002	8	2	16	17	11	22	8	24	12	5	15	10	1	2	15	168
2003	17	3	18	16	28	22	16	20	16	9	20	10	6	5	8	214

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

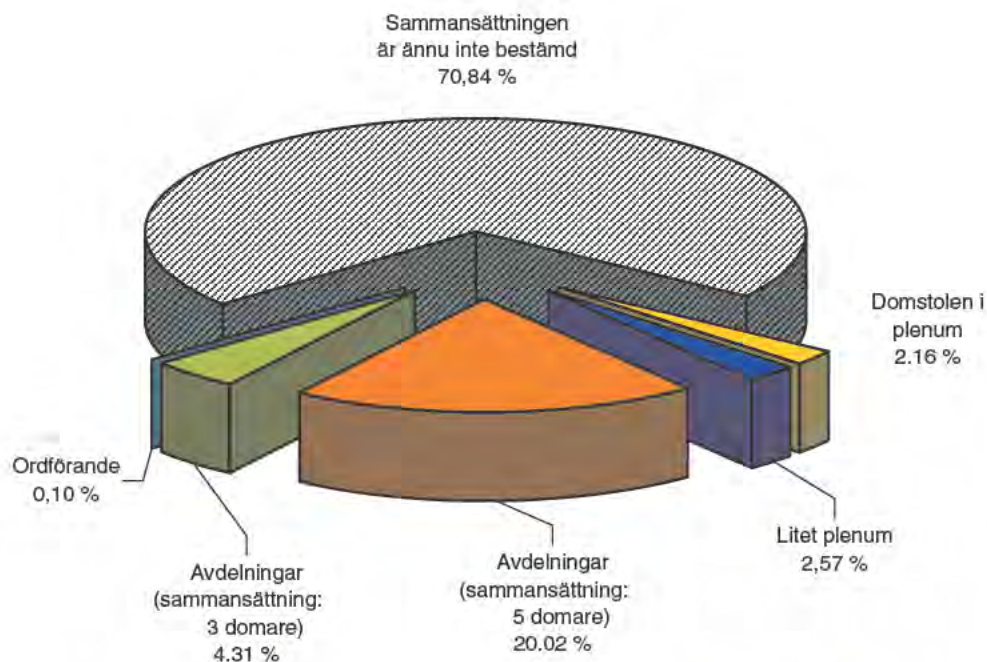
Artiklarna 169, 170, 171 och 225 i EG-fördraget (nu artiklarna 226 EG, 227 EG, 228 EG och 298 EG), artiklarna 141, 142, 143 EA och artikel 88 KS.

² Bland dessa år återfinns inte någon talan grundad på artikel 170 i EG-fördraget (nu artikel 227 EG).

*Anhängiga mål den 31 december ¹***13. Typ av förfarande (1999-2003)**

	1999	2000	2001	2002	2003
Begäran om förhandsavgörande	476	432	487	462	439
Direkt talan	309	326	334	323	407
Överklaganden	110	111	120	117	121
Särskilda rättegångsformer	1	2	1	5	6
Yttranden/Avgöranden		2	1		1
Totalt	896	873	943	907	974

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

14 Anhängiga mål den 31 december – Domstolens sammansättning (2003) ¹

	Direkt talan	Begäran om förhandsavgörande	Överklaganden	Övriga förfaranden	Totalt
Sammansättningen är ännu inte bestämd	338	276	74	2	690
Domstolen i plenum	5	12	4		21
Litet plenum	3	19	3		25
Avdelningar (sammansättning: 5 domare)	47	110	37	1	195
Avdelningar (sammansättning: 3 domare)	14	22	3	3	42
Ordförande				1	1
Totalt	407	439	121	7	974

¹ De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av om målen handläggs i förening (ett målnummer = ett mål).

*Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2003)***15. Nya mål och domar**

År	Nya mål ¹					Domar ²
	Direkt talan ³	Begäran om förhandsavgörande	Överklagande	Överklaganden av interimistiska avgöranden och av beslut om intervention	Totalt	Ansökan om interimistiska åtgärder
1953	4				4	
1954	10				10	2
1955	9				9	2
1956	11				11	2
1957	19				19	2
1958	43				43	
1959	47				47	5
1960	23				23	2
1961	25	1			26	1
1962	30	5			35	2
1963	99	6			105	7
1964	49	6			55	4
1965	55	7			62	4
1966	30	1			31	2
1967	14	23			37	
1968	24	9			33	1
1969	60	17			77	2
1970	47	32			79	
1971	59	37			96	1
1972	42	40			82	2
1973	131	61			192	6
1974	63	39			102	8
1975	61	69			130	5
1976	51	75			126	6
1977	74	84			158	6
1978	145	123			268	7
1979	1216	106			1322	6
1980	180	99			279	14
1981	214	108			322	17
1982	216	129			345	16
1983	199	98			297	11
1984	183	129			312	17
1985	294	139			433	22
1986	238	91			329	23
1987	251	144			395	21
1988	194	179			373	17
1989	246	139			385	20
1990 ⁴	222	141	15	1	379	12
1991	142	186	13	1	342	9
1992	253	162	24	1	440	4
1993	265	204	17		486	13
1994	128	203	12	1	344	4
1995	109	251	46	2	408	3
1996	132	256	25	3	416	4
1997	169	239	30	5	443	1
1998	147	264	66	4	481	2
1999	214	255	68	4	541	4
2000	199	224	66	13	502	4
2001	187	237	72	7	503	5
2002	204	216	46	4	470	1
2003	278	210	63	5	556	7
Totalt	7305	5044	563	51	12963	334
						6090

¹ Bruttosiffror, särskilda rättegångsformer undantagna.² Nettosiffror.³ Inklusiva yttranden.⁴ Från och med 1990 väcker tjänstemän talan vid förstainstansrätten.

16. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2003)**Begäran om förhandsavgörande som anhängiggjorts (per medlemsstat och år) ¹**

	B	DK	DK	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK	Benelux ²	Totalt
1961										1							1
1962										5							5
1963									1	5							6
1964								2		4							6
1965			4			2				1							7
1966										1							1
1967	5		11			3			1	3							23
1968	1		4			1		1		2							9
1969	4		11			1			1								17
1970	4		21			2		2		3							32
1971	1		18			6		5	1	6							37
1972	5		20			1		4		10							40
1973	8		37			4		5	1	6							61
1974	5		15			6		5		7					1		39
1975	7	1	26			15		14	1	4					1		69
1976	11		28			8	1	12		14					1		75
1977	16	1	30			14	2	7		9					5		84
1978	7	3	46			12	1	11		38					5		123
1979	13	1	33			18	2	19	1	11					8		106
1980	14	2	24			14	3	19		17					6		99
1981	12	1	41			17		11	4	17					5		108
1982	10	1	36			39		18		21					4		129
1983	9	4	36			15	2	7		19					6		98
1984	13	2	38			34	1	10		22					9		129
1985	13		40			45	2	11	6	14					8		139
1986	13	4	18	2	1	19	4	5	1	16					8		91
1987	15	5	32	17	1	36	2	5	3	19					9		144
1988	30	4	34		1	38		28	2	26					16		179
1989	13	2	47	2	2	28	1	10	1	18		1			14		139
1990	17	5	34	2	6	21	4	25	4	9		2			12		141
1991	19	2	54	3	5	29	2	36	2	17		3			14		186
1992	16	3	62	1	5	15		22	1	18		1			18		162
1993	22	7	57	5	7	22	1	24	1	43		3			12		204
1994	19	4	44		13	36	2	46	1	13		1			24		203
1995	14	8	51	10	10	43	3	58	2	19	2	5		6	20		251
1996	30	4	66	4	6	24		70	2	10	6	6	3	4	21		256
1997	19	7	46	2	9	10	1	50	3	24	35	2	6	7	18		239
1998	12	7	49	5	55	16	3	39	2	21	16	7	2	6	24		264
1999	13	3	49	3	4	17	2	43	4	23	56	7	4	5	22		255
2000	15	3	47	3	5	12	2	50		12	31	8	5	4	26	1	224
2001	10	5	53	4	4	15	1	40	2	14	57	4	3	4	21		237
2002	18	8	59	7	3	8		37	4	12	31	3	7	5	14		216
2003	18	3	43	4	8	9	2	45	4	28	15	1	4	4	22		210
Totalt	471	100	1364	74	145	655	44	796	56	582	249	54	34	45	374	1	5044

¹ Artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), artikel 41 KS, artikel 150 EA samt protokollet av år 1971.² Mål C-265/00, Campina Melkunie.

17. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2003)

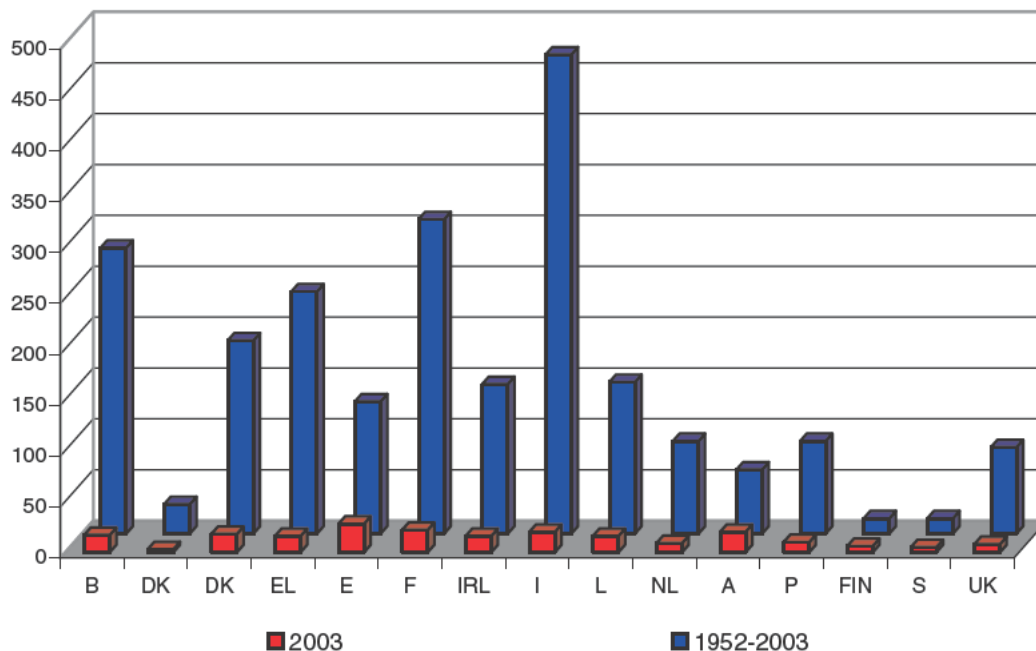
Begäran om förhandsavgörande som anhängiggjorts (per medlemsstat och år)

			Totalt
Belgien	Cour de cassation	56	
	Cour d'arbitrage	2	
	Conseil d'État	32	
	Övriga domstolar	381	471
Danmark	Højesteret	19	
	Övriga domstolar	81	100
Tyskland	Bundesgerichtshof	87	
	Bundesarbeitsgericht	16	
	Bundesverwaltungsgericht	58	
	Bundesfinanzhof	206	
	Bundessozialgericht	69	
	Staatsgerichtshof	1	
	Övriga domstolar	927	1364
Grekland	Άρειος Πάγος	4	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	9	
	Övriga domstolar	61	74
Spanien	Tribunal Supremo	10	
	Audiencia Nacional	1	
	Juzgado Central de lo Penal	7	
	Övriga domstolar	127	145
Frankrike	Cour de cassation	66	
	Conseil d'État	26	
	Övriga domstolar	563	655
Irland	Supreme Court	13	
	High Court	15	
	Övriga domstolar	16	44
Italien	Corte suprema di Cassazione	77	
	Consiglio di Stato	43	
	Övriga domstolar	676	796
Luxemburg	Cour supérieure de justice	10	
	Conseil d'État	13	
	Cour administrative	4	
	Övriga domstolar	29	56
Nederländerna	Raad van State	43	
	Hoge Raad der Nederlanden	123	
	Centrale Raad van Beroep	42	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	111	
	Tariefcommissie	34	
	Övriga domstolar	229	582
Österrike	Verfassungsgerichtshof	4	
	Oberster Gerichtshof	51	
	Bundesvergabeamt	22	
	Verwaltungsgerichtshof	39	
	Vergabekontrollsenat	3	
	Övriga domstolar	130	249
Portugal	Supremo Tribunal Administrativo	30	
	Övriga domstolar	24	54
Finland	Korkein hallinto-oikeus	10	
	Korkein oikeus	5	
	Övriga domstolar	19	34
Sverige	Högsta Domstolen	4	
	Marknadsdomstolen	3	
	Regeringsrätten	13	
	Övriga domstolar	25	45
Förenade kungariket	House of Lords	31	
	Court of Appeal	27	
	Övriga domstolar	316	374
Benelux	Cour de justice/Gerechtshof ¹	1	1
Totalt			5044

¹ Mål C-265/00, Campina Melkunie.

18. Den dömande verksamhetens allmänna utveckling (1952-2003)

Anhängiga mål om fördragsbrott ¹

	B	DK	DK	EL	E	F	IRL	I	L	NL	A	P	FIN	S	UK	Totalt
2003	17	3	18	16	28	22	16	20	16	9	20	10	6	5	8	214
1952-2003	281	29	190	238	130	309	147	471	149	91	63	91	15	15	85	2304

Bland de anhängiggjorda målen mot Spanien återfinns en talan som väckts av Belgien med stöd av artikel 170 i EG-fördraget (nu artikel 227 EG).

Bland de anhängiggjorda målen mot Frankrike återfinns en talan som väckts av Irland med stöd av artikel 170 i EG-fördraget (nu artikel 227 EG).

Bland de anhängiggjorda målen mot Förenade kungariket återfinns två talan som väckts av Frankrike respektive Spanien, båda med stöd av artikel 170 i EG-fördraget (nu artikel 227 EG).

¹ Artiklarna 169, 170, 171 och 225 i EG-fördraget (nu artiklarna 226 EG, 227 EG, 228 EG och 298 EG), artiklarna 141, 142, 143 EA och artikel 88 KS.

B – Förstainstansrättens verksamhetsstatistik¹***Förstainstansrättens allmänna verksamhet***

1. Nya mål, avgjorda mål och anhängiga mål (1995–2003)

Nya mål

2. Typ av förfarande (1999–2003)
3. Form av talan (1999–2003)
4. Föremål för talan (1999–2003)

Avgjorda mål

5. Typ av förfarande (1999–2003)
6. Föremål för talan (2003)
7. Förstainstansrättens sammansättning (2003)
8. Handläggningstid i månader (1999–2003)

Anhängiga mål den 31 december varje år

9. Typ av förfarande (1999–2003)
10. Föremål för talan (1999–2003)

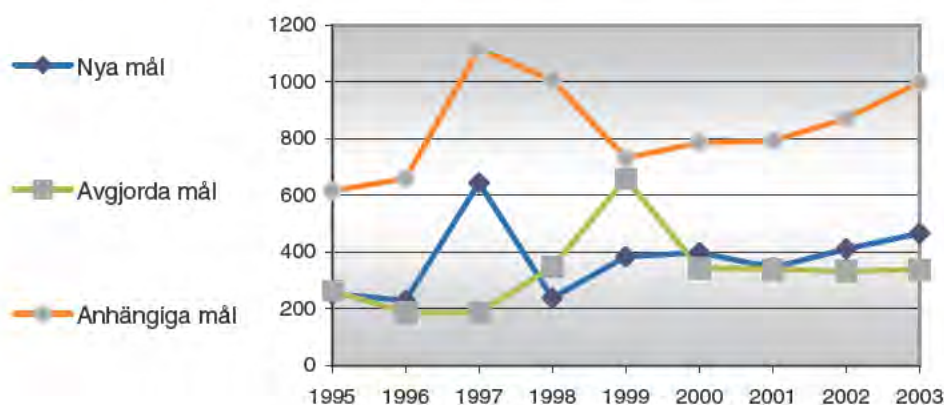
Övrigt

11. Interimistiska beslut: beslutets innebörd (2003)
12. Beslut av förstainstansrätten som har överklagats
13. Utgången i överklagade mål
14. Allmän utveckling (1989–2003) — Nya mål, avgjorda mål och anhängiga mål

¹ Den nya programvara som började användas år 2002 har gjort det möjligt att presentera den statistik som återges i årsrapporten på ett tydligare sätt. Tabellerna och diagrammen har genom vissa förändringar till stor del kunnat ses över och förbättras. I den mån det varit möjligt har koherensen med tidigare år bibehållits.

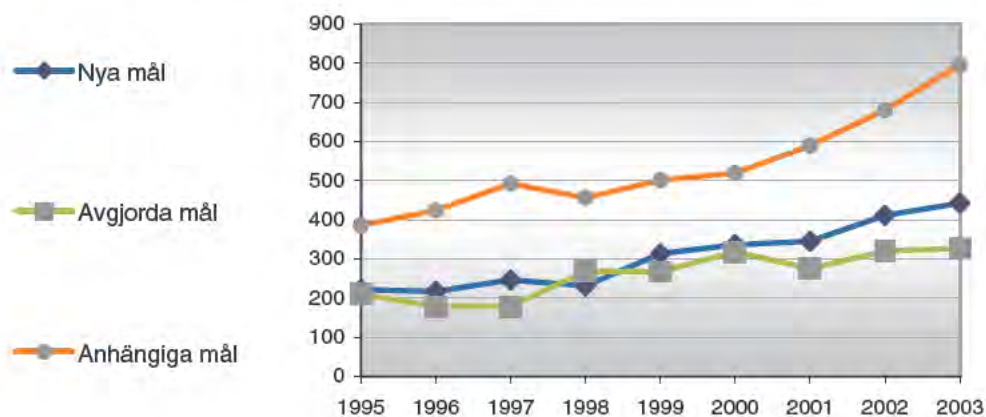
Förstainstansrättens allmänna verksamhet**1. Nya mål, avgjorda mål och anhängiga mål (1995-2003)**

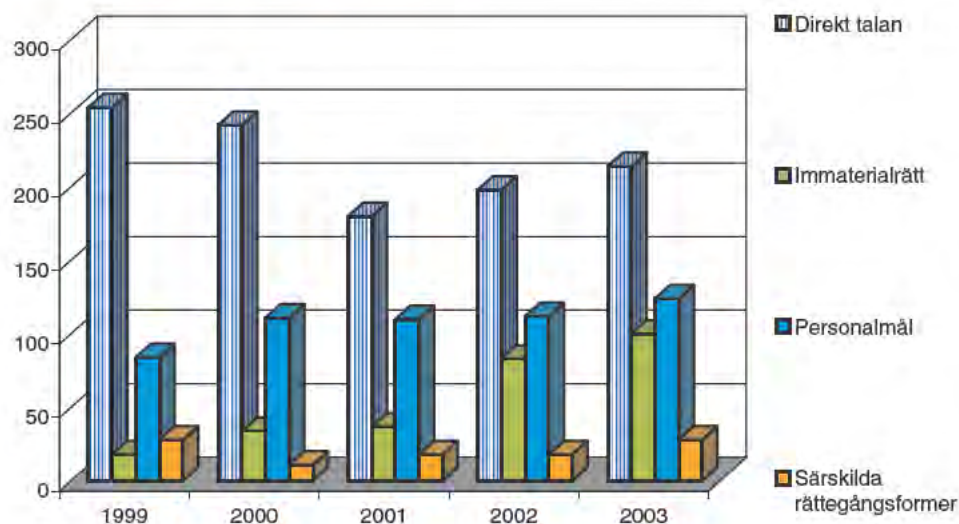
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Nya mål	253	229	644	238	384	398	345	411	466
Avgjorda mål	265	186	186	348	659	344	340	331	339
Anhängiga mål	616	659	1117	1007	732	786	792	872	999

I siffrorna i ovanstående tabell ingår data beträffande vissa grupper av likadana eller konnexa mål i fråga om mjölkkvoter, tullombud, statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer, statligt stöd i regionen Veneto, omstrukturering av fiskeindustrin samt personalmål. Om man undantar dessa målkategorier erhåller man följande siffror :

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Nya mål	221	217	246	231	313	336	345	411	442
Avgjorda mål	210	178	178	268	267	318	275	320	327
Anhängiga mål	385	424	492	456	501	519	589	680	795

*Nya mål***2. Typ av förfarande (1999-2003) ^{1 2}**

	1999	2000	2001	2002	2003
Direkt talan	254	242	180	198	214
Immaterialrätt	18	34	37	83	100
Personalmål	84	111	110	112	124
Särskilda rättegångsformer	28	11	18	18	28
Totalt	384	398	345	411	466

1999: I siffrorna inkluderas 71 mål angående statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer.

2000: I siffrorna inkluderas 3 mål angående statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer och 59 mål angående statligt stöd i regionen Veneto.

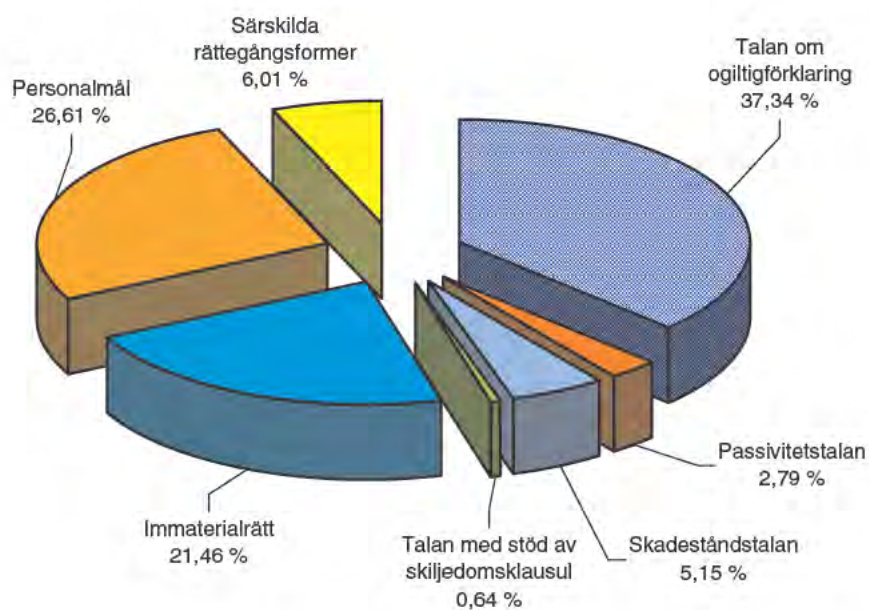
2003: i siffrorna inkluderas 24 mål angående omstrukturering av fiskeindustrin.

¹ I denna tabell och i tabellerna på följande sidor menas med benämningen "direkt talan" alla former av talan om väcks av fysiska eller juridiska personer, utom talan som väcks av tjänstemän vid Europeiska gemenskaperna och talan i immaterialrättsmål.

² Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer" (i denna och följande tabeller): Ansökan om återvinning (artikel 38 i EG-stadgan, artikel 122 i förstainstansrättens rättegångsregler), talan av tredje man (artikel 39 i EG-stadgan, artikel 123 i förstainstansrättens rättegångsregler), resning (artikel 41 i EG-stadgan, artikel 125 i förstainstansrättens rättegångsregler), förklaring av dom (artikel 40 i EG-stadgan, artikel 129 i förstainstansrättens rättegångsregler), fastställande av rättegångskostnader (artikel 92 i förstainstansrättens rättegångsregler), rättshjälp (artikel 94 i förstainstansrättens rättegångsregler) och rättelse av dom (artikel 84 i förstainstansrättens rättegångsregler).

3. Nya mål – Form av talan

Fördelning år 2003

	1999	2000	2001	2002	2003
Talan om ogiltigförklaring	220	220	134	171	174
Passivitetstalan	15	6	17	12	13
Skadeståndstalan	19	17	21	13	24
Talan med stöd av skiljedomsklausul	1		8	2	3
Immaterialrätt	18	34	37	83	100
Personalmål	83	110	110	112	124
Särskilda rättegångsformer	28	11	18	18	28
Totalt	384	398	345	411	466

1999: I siffrorna inkluderas 71 mål angående statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer.

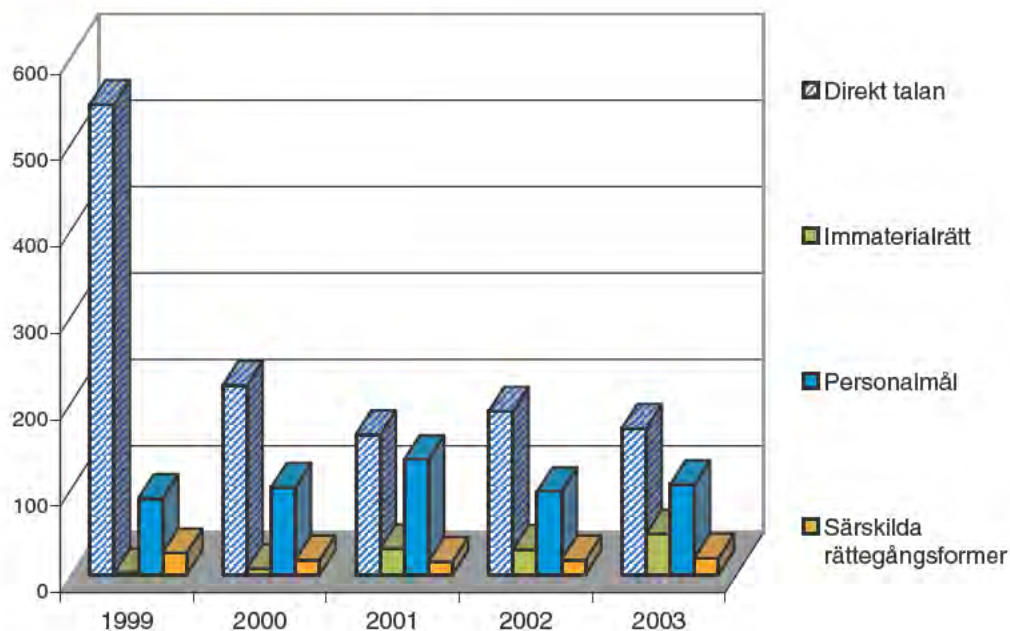
2000: I siffrorna inkluderas 3 mål angående statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer och 59 mål angående statligt stöd i regionen Veneto.

2003: i siffrorna inkluderas 24 mål angående omstrukturering av fiskeindustrin.

4. Nya mål – Föremål för talan (1999-2003) ¹

	1999	2000	2001	2002	2003
Anslutning av nya medlemsstater					1
Associering av utomeuropeiska länder och territorier	4	6	6		1
Bolagsrätt	2	4	6	3	3
Energi			2		2
Etableringsfrihet			1		
Europeiskt medborgarskap		2			
Fiskepolitik	2	1	3	6	25
Forskning, information, utbildning, statistik	1	1	3	1	3
Fri rörlighet för personer	2	8	3	2	7
Fri rörlighet för varor	10	17	1		
Frihet att tillhandahålla tjänster	1				
Gemensamma tulltaxan			2	1	
Handelspolitik	5	8	4	5	6
Immaterialrätt	18	34	37	83	101
Institutionell rätt	19	29	12	18	26
Jordbruk	42	23	17	9	11
Konkurrens	34	36	39	61	43
Kultur		2	1		
Miljö- och konsumentskydd	5	14	2	8	13
Rättsliga och inrikes frågor			1	1	
Regionalpolitik	2		1	6	7
Skatterätt				1	5
Skiljedomsklausul			2	1	
Socialpolitik	12	7	1	3	2
Statligt stöd	100	80	42	51	25
Tillnärmning av lagstiftning			2	1	4
Tjänsteföreskrifterna			1		
Transport	2		2	1	1
Tullunionen			2	5	5
Utrikes- och säkerhetspolitik			6	3	2
Yttre förbindelser	1	8	14	8	10
Totalt EG-fördraget	262	280	213	278	303
Konkurrens				1	10
Stålindustri	1		2		1
Statligt stöd	6	1	2	1	
Totalt KS-fördraget	7	1	4	2	11
Atomenergi				1	
Institutionell rätt	1				
Totalt EA-fördraget	1			1	
Tjänsteföreskrifterna	86	106	110	112	124
TOTALT	356	387	327	393	438

¹ I denna tabell beaktas inte särskilda rättegångsformer.

*Avgjorda mål***5. Typ av förfarande (1999-2003)**

	1999	2000	2001	2002	2003
Direkt talan	544	219	162	189	169
Immaterialrätt	2	7	30	29	47
Personalmål	88	101	133	96	104
Särskilda rättegångsformer	25	17	15	17	19
Totalt	659	344	340	331	339

1999: I siffrorna inkluderas 102 mål angående mjölkkvoter, 284 mål angående tullombud och 6 mål angående omplacering av tjänstemän.

2000: I siffrorna inkluderas 8 mål angående mjölkkvoter, 13 mål angående tullombud och 5 mål angående omplacering av tjänstemän.

2001: I siffrorna inkluderas 14 mål angående mjölkkvoter och 51 mål angående omplacering av tjänstemän.

2002: I siffrorna inkluderas 7 mål angående mjölkkvoter och 3 mål angående omplacering av tjänstemän.

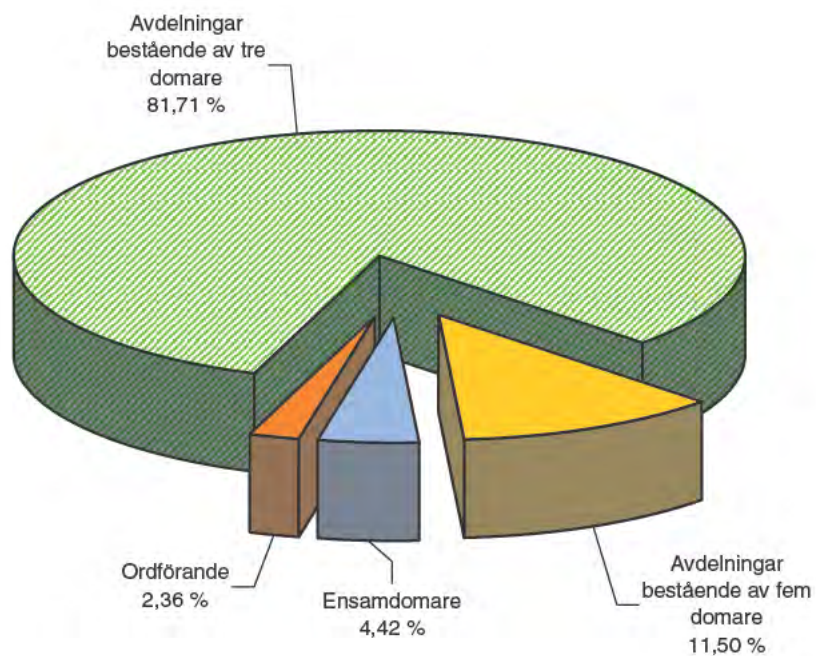
2003: I siffrorna inkluderas 4 mål angående mjölkkvoter och 8 mål angående statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer.

6. Avgjorda mål — Föremål för talan (2003) ¹

	Domar	Beslut	Totalt
Anslutning av nya medlemsstater		1	1
Associering av utomeuropeiska länder och territorier	1	3	4
Bolagsrätt	2		2
Fiskepolitik	2		2
Forskning, information, utbildning, statistik	1	3	4
Fri rörlighet för personer		8	8
Gemensamma tulltaxan	2		2
Handelspolitik	2	4	6
Immaterialrätt	24	23	47
Institutionell rätt	10	10	20
Jordbruk	14	7	21
Konkurrens	30	8	38
Kultur		1	1
Miljö- och konsumentskydd	2	7	9
Rättsliga och inrikes frågor	1		1
Skatterätt		5	5
Skiljedomsklausul	1		1
Socialpolitik	1		1
Statligt stöd	7	19	26
Tillnärmning av lagstiftning		1	1
Transport	1	1	2
Tullunionen	3		3
Yttre förbindelser	5	6	11
Totalt EG-fördraget	109	107	216
Tjänsteföreskrifterna	68	36	104
TOTALT	177	143	320

¹ I denna tabell beaktas inte särskilda rättegångsformer.

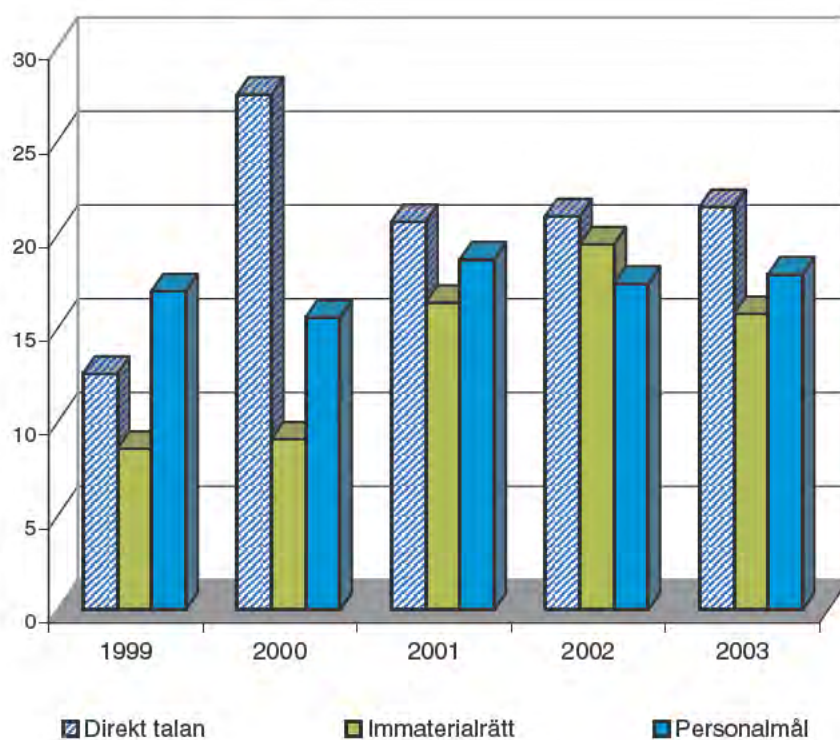
7. Avgjorda mål – Förstainstansrättens sammansättning (2003)

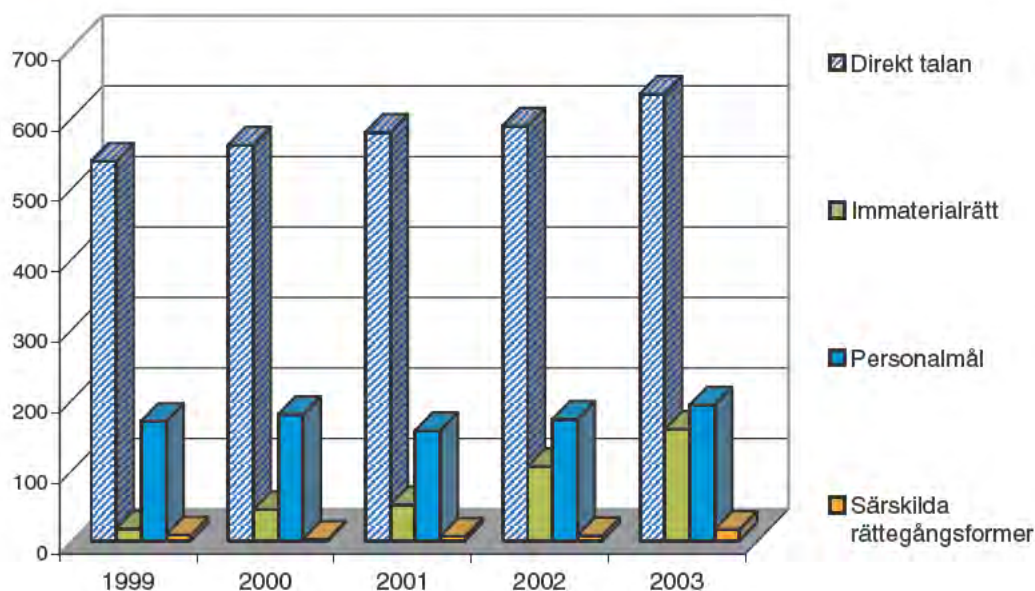
	Domar / Beslut
Avdelningar bestående av tre domare	277
Avdelningar bestående av fem domare	39
Ensamdomare	15
Ordförande	8
Totalt	339

8. Avgjorda mål – Handläggningstid i månader (1999-2003)

(domar och beslut)

	1999	2000	2001	2002	2003
Direkt talan	12,6	27,5	20,7	21	21,5
Immaterialrätt	8,6	9,1	16,4	19,5	15,8
Personalmål	17	15,6	18,7	17,4	17,9

*Anhängiga mål den 31 december varje år***9. Typ av förfarande (1999-2003)**

	1999	2000	2001	2002	2003
Direkt talan	538	561	579	588	633
Immaterialrätt	17	44	51	105	158
Personalmål	169	179	156	172	192
Särskilda rättegångsformer	8	2	6	7	16
Totalt	732	786	792	872	999

1999: I siffrorna inkluderas 88 mål om mjölkkvoter, 13 mål om tullombud, 71 mål om statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer och 59 mål om omplacering av tjänstemän.

2000: I siffrorna inkluderas 80 mål om mjölkkvoter, 74 mål om statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer, 59 mål om statligt stöd i regionen Venero och 54 mål om omplacering av tjänstemän.

2001: I siffrorna inkluderas 67 mål om mjölkkvoter, 73 mål om statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer, 59 mål om statligt stöd i regionen Venero och 3 mål om omplacering av tjänstemän.

2002: I siffrorna inkluderas 60 mål om mjölkkvoter, 73 mål om statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer och 59 mål om statligt stöd i regionen Venero.

2003: I siffrorna inkluderas 56 mål om mjölkkvoter, 65 mål om statligt stöd i Nederländerna till bensinstationer, 59 mål om statligt stöd i regionen Venero och 24 mål om omstrukturering av fiskeindustrin.

10. Anhängiga mål den 31 december varje år – Föremål för talan (1999-2003) ¹

	1999	2000	2001	2002	2003
Associering av utomeuropeiska länder och territorier	6	11	15	9	6
Bolagsrätt	4	4	6	5	6
Energi			2	2	4
Etableringsfrihet	1	5	2		
Europeiskt medborgarskap		1			
Fiskepolitik	4	8	7	8	31
Forskning, information, utbildning, statistik	1	1	4	3	2
Fri rörlighet för personer			1	3	2
Fri rörlighet för varor		2	3	1	1
Frihet att tillhandahålla tjänster	1				
Gemensamma tulltaxan	2	3	2	3	
Handelspolitik	25	16	15	14	14
Immaterialrätt	17	44	51	105	159
Institutionell rätt	34	27	20	27	32
Jordbruk	140	144	114	95	85
Konkurrens	104	79	96	114	119
Kultur		2	3	1	
Miljö- och konsumentskydd	8	15	17	13	17
Rättsliga och inrikes frågor			1	1	
Regionalpolitik	5		1	6	13
Skatterätt				1	1
Skiljedomsklausul	2		2	3	2
Socialpolitik	15	4	3	4	5
Statligt stöd	131	176	207	227	226
Tillnärmning av lagstiftning			2	1	4
Tjänsteföreskrifterna		2	2	1	
Transport	3	1	3	2	1
Tullunionen	24	33	20	7	10
Utrikes- och säkerhetspolitik	2	3	3	9	11
Yttre förbindelser	7	9	21	23	22
Totalt EG-fördraget	536	590	623	688	773
Konkurrens	6	6		1	11
Stålindustri	1	1	2	2	3
Statligt stöd	9	7	6	3	3
Totalt KS-fördraget	16	14	8	6	17
Institutionell rätt	1	1			1
Totalt EA-fördraget	1	1			1
Tjänsteföreskrifterna	171	179	155	171	192
TOTALT	724	784	786	865	983

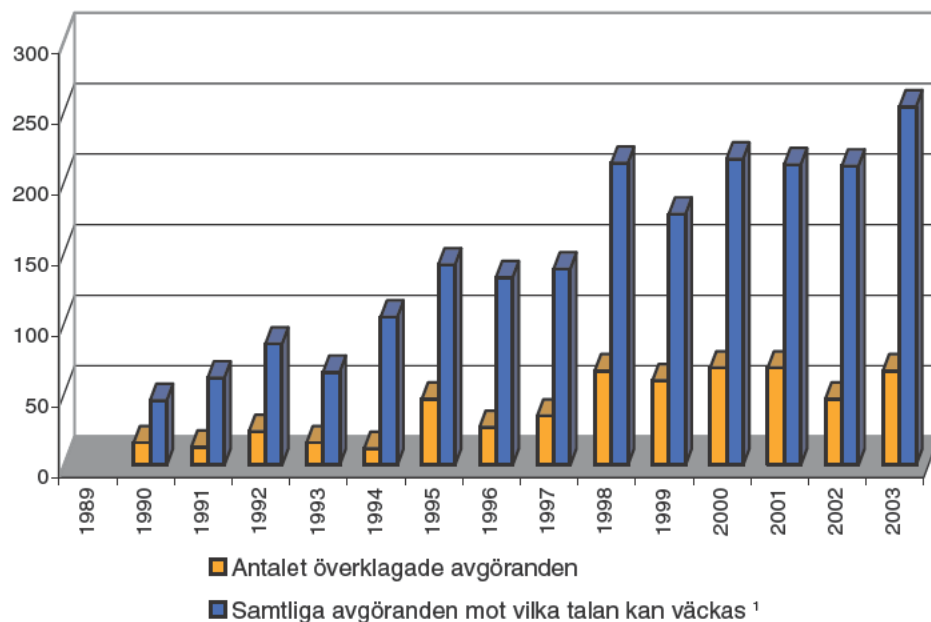
¹ I denna tabell beaktas inte särskilda rättegångsformer.

Övrigt**11. Interimistiska beslut — Beslutets innebörd (2003)**

	Antal inledda interimistiska förfaranden	Antal avslutade interimistiska förfaranden	Beslutets innebörd ¹	
			Avslag	Bifall
Anslutning av nya medlemsstater	1	1		
Forskning, information, utbildning, statistik	2	3	1	
Jordbruk	1	1	1	
Konkurrens	13	7	5	1
Miljö- och konsumentskydd	3	1	1	
Skatterätt	1			
Statligt stöd	3	4		3
Tillnärmning av lagstiftning	1	1	1	
Utrikes- och säkerhetspolitik	1	1	1	
Yttre förbindelser	3	3	2	
Totalt EG-fördraget	29	22	12	4
Tjänsteföreskrifterna	10	9	5	
TOTALT	39	31	17	4

¹ Interimistiska förfaranden som avskrivits och där anledning saknas att döma i saken har inte tagits upp i tabellen.

12. Övrigt – Beslut av förstainstansrätten som har överklagats

	Antalet överklagade avgöranden	Samtliga avgöranden mot vilka talan kan väckas¹
1989		
1990	16	46
1991	13	62
1992	24	86
1993	16	66
1994	12	105
1995	47	142
1996	27	133
1997	35	139
1998	67	214
1999	60	178
2000	69	217
2001	69	213
2002	47	212
2003	67	254

¹ Samtliga avgöranden mot vilka talan kan väckas – domar, avvisningsbeslut, interimistiska beslut, avskrivningsbeslut på grund av att anledning saknas att döma i saken, beslut att avslå en interventionsansökan – där tidsfristen för överklagande har löpt ut eller där överklagande har skett.

13. Övrigt – Utgången i överklagade mål

(domar och beslut)

	Överklagandet ogillat	Upphävande helt eller delvis utan återförvisning	Upphävande helt eller delvis med återförvisning	Avskrivning/ Anledning saknas att döma i saken	Totalt
Fiskepolitik	2				2
Gemenskapsrättens principer		1			1
Handelspolitik	1	3			4
Immaterialrätt	1		1		2
Institutionell rätt	3		1	2	6
Jordbruk	6				6
Konkurrens	4	4		2	10
Miljö- och konsumentskydd	1	1			2
Rättsliga och inrikes frågor	1				1
Stålindustri	6	1	1		8
Statligt stöd	9	1	3		13
Tjänsteföreskrifterna	5		1	1	7
Yttre förbindelser	2				2
Totalt	41	11	7	5	64

14. Övrigt – Allmän utveckling (1989-2003) –**Nya mål, avgjorda mål och anhängiga mål ¹**

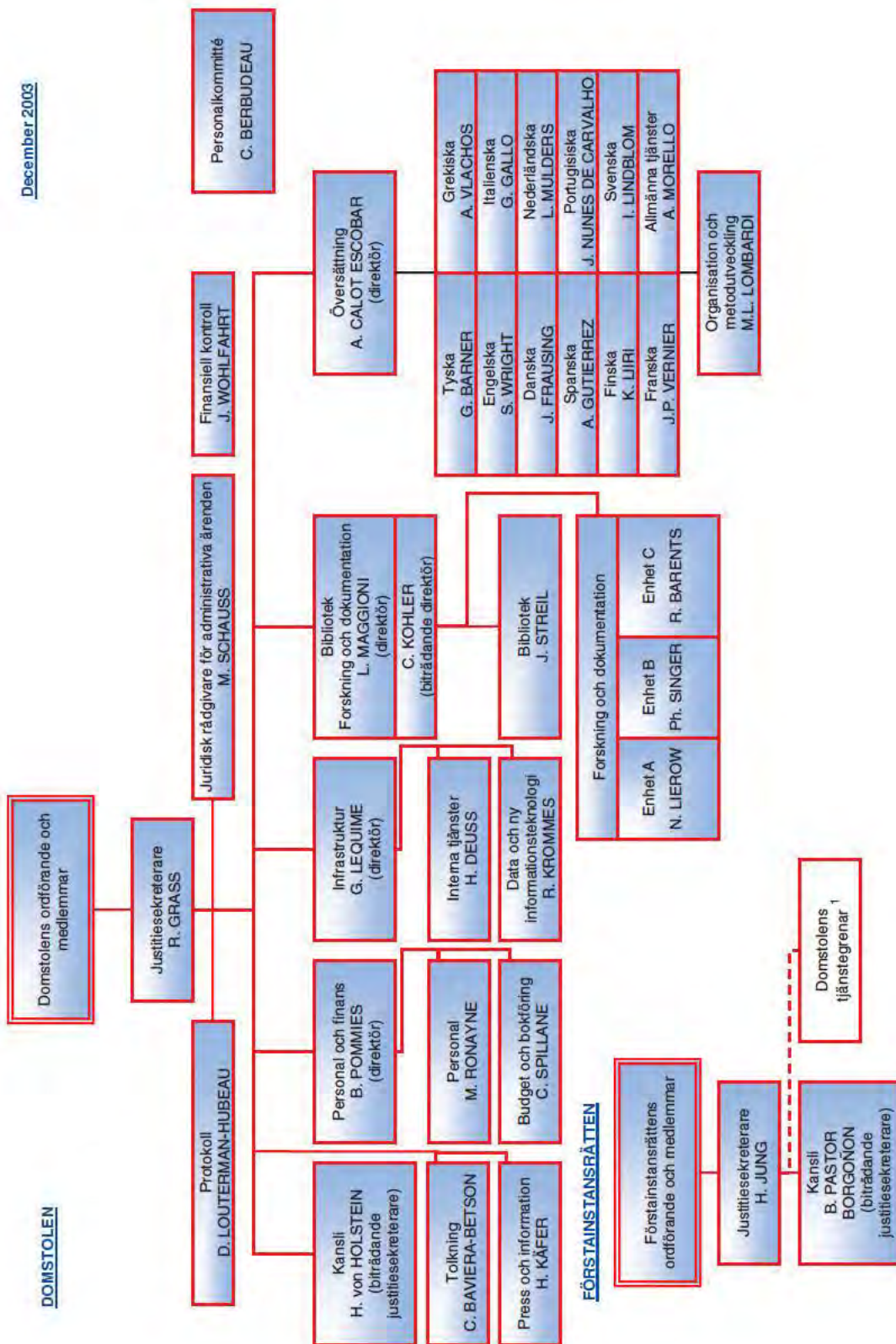
	Nya mål	Avgjorda mål	Anhängiga mål den 31 december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1117
1998	238	348	1008
1999	384	659	732
2000	398	344	786
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
Totalt	4819	3821	

Om man undantar grupperna av likadana eller konnexa mål (se « 1. Nya mål, avgjorda mål och anhängiga mål 1995-2003 »), erhåller man följande siffror:

	Nya mål	Avgjorda mål	Anhängiga mål
1993	201	106	266
1994	236	128	374
1995	221	210	385
1996	217	178	424
1997	246	178	492
1998	231	268	455
1999	313	267	501
2000	336	318	519
2001	345	275	589
2002	411	320	680
2003	442	327	795

¹ 1989: 153 anhängiga mål som återförvisats av domstolen.
1993: 451 anhängiga mål som återförvisats av domstolen.
1994: 14 anhängiga mål som återförvisats av domstolen.

Organisationsplan

¹ Enligt artikel 52 i protokollet om domstolens stadga skall "tjänstemän och andra anställda vid domstolen ... tjänstgöra vid förstainstansrätten så att den kan fungera".

Domstolens adressuppgifter

Domstolen kan kontaktas enligt nedan:

Europeiska gemenskapernas domstol

Postadress: L-2925 Luxemburg

Telefon: (00352) 4301.1

Telex till kansliet: 2510 CURIA LU

Telegramadress: CURIA

Fax till domstolen: (00352) 4303.2600

Telefax till Press- och informationsavdelningen: (00352) 4303.2500

Telefax till Interna avdelningen — publikationsenheten: (00352) 4303.2650

Domstolen på Internet: www.curia.eu.int

Europeiska gemenskapernas domstol

2003 Årsrapport — Översikt över verksamheten vid Europeiska gemenskapernas domstol och förstainstansrätt

Luxemburg: Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer

2004 — 257 s. — 21 x 29,7 cm

ISBN 92-829-0709-0

